

MEĐUNARODNA POLITIKA

BEOGRAD
GOD. LXXI, BR. 1179-80
JUL-DECEMBAR 2020.

Žaklina Novičić, Isidora Pop-Lazić
SINOPTIČKI NEOREALIZAM

Bogdan Stojanović
NUKLEARNA DEPROLIFERACIJA
I POLITIKA EU PREMA NEŠIRENJU ORUŽJA
ZA MASOVNO UNIŠTENJE U KONTEKSTU
ODNOSA PREMA INDIJI, PAKISTANU,
IRANU I SEVERNOJ KOREJI

Nebojša Vuković
PERSPEKTIVE AMERIČKO-INDIJSKOG
SAVEZNIŠTVA U SVETLU
„KINESKE PRETNJE“

Nevena Stanković
GLAVNE ODREDNICE SPOLJNE POLITIKE
EMANUELA MAKRONA

Mihajlo Kopanja
FRANCUSKA (GEO)STRATEGIJA
ZA ZAPADNI BALKAN

Nevena Šekarić
EVROPSKA ENERGETSKA BEZBEDNOST

Aleksandar Jazić
PROMENE U CILJEVIMA VIŠEGRADSKJE GRUPE
NAKON PRISTUPANJA EVROPSKOJ UNIJI

Marko Novaković, Jovana Blešić
OKOLNOSTI I SPECIFIČNOSTI POSTUPKA
ZA GENOCID MJANMARA NAD ROHINDŽAMA
PRED MEĐUNARODNIM SUDOM PRAVDE

Ljubomir Tintor
REFORMA METODA RADA
SAVETA BEZBEDNOSTI UJEDINJENIH NACIJA

Institut za međunarodnu
politiku i privredu

MEĐUNARODNA POLITIKA

Makedonska 25, 11000 Beograd, poštanski fah 413, tel. +381 11 3373 824 (glavni i odgovorni urednik)
Internet: www.diplomacy.bg.ac.rs/medjunarodna.htm, izlazi tromesečno

---

UDK 327

ISSN 0543-3657

Godina LXXI, br. 1179-80, jul–decembar 2020.

Izdavač

Institut za međunarodnu politiku i privredu,
11000 Beograd, Makedonska 25

Direktor Instituta

Prof. dr Branislav ĐORĐEVIĆ

Glavni i odgovorni urednik

Dr Vladimir TRAPARA

Zamenik glavnog i odgovornog urednika

Dr Ana JOVIĆ-LAZIĆ

Sekretar redakcije

Msr Dragana DABIĆ

Izdavački savet

Prof. dr Tanja MIŠČEVIĆ, Regionalni savet za saradnju, Sarajevo

Dr Tian DEVEN, Institut za evropske studije Kineske akademije društvenih nauka

Prof. dr Liu ZUOKUI, Institut za evropske studije
Kineske akademije društvenih nauka, Peking

Dr Hue LI, Institut za svetsku ekonomiju i politiku
Kineske akademije društvenih nauka, Peking

Prof. dr Obrad RAČIĆ, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Ivo VISKOVIĆ, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Luka BRKIĆ, Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Dr Žoltan HAJDU, Mađarska akademija nauka, Pečuj

Dr Hrvoje BUTKOVIĆ, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb

Dr Biser BANČEV, Institut za balkanske studije Bugarske akademije nauka, Sofija

Dr Marina JOVIĆEVIĆ, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije

Dr Miroslav GLIŠIĆ, Univerzitet odbrane Republike Srbije

Doc. dr Dejan STOJKOVIĆ, Univerzitet odbrane Republike Srbije

Dr Violeta RAŠKOVIĆ-TALOVIĆ, Fakultet za međunarodnu politiku i bezbednost
Univerziteta Union „Nikola Tesla”, Beograd

Uređivački odbor

Prof. dr Aleksis TRUD, Univerzitet u Versaju, Versaj
Dr Gordon BARDOŠ, Istraživački centar za jugoistočnu Evropu, Njujork
Prof. dr Miroslav MLADENović, Fakultet bezbednosti, Univerziteta u Beogradu
Dr Edita STOJIC-KARANOVIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Aleksandar JAZIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Ivan DUJIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Žaklina NOVIĆIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Prof. dr Petar STANOJEVIĆ, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu
Dr Stevan GAJIĆ, Institut za evropske studije, Beograd
Dr Dušan DOSTANIĆ, Institut za političke studije, Beograd
Dr Dragan PETROVIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd
Dr Jelica GORDANIĆ, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Lektura

Maja JOVANOVIĆ

Prelom

Sanja BALOVIĆ

Štampa

Donat graf doo, Mike Alasa 52, Beograd

Godišnja pretplata

Zahtev za pretplatu slati na adresu: *Međunarodna politika*, Makedonska 25,
11000 Beograd, poštanski fah 413, uplata na račun 205-142866-36,
Komercijalna banka a.d. Beograd, Makedonska 32

Za inostranstvo

BiFS doo, Books and periodicals, Supilova 10, 11000 Beograd, Srbija
Tel./fax +381 11 20 84 229, e-mail: bfsbooks@sezampro.rs

Oglasi

Informacije o ceni i raspoloživom oglasnom prostoru mogu se dobiti na telefon
(011) 337 38 25 ili na e-mail: interaff@diplomacy.bg.ac.rs

Pogledi izneti u člancima odražavaju lični stav autora,
a ne nužno i stav Izdavačkog saveta i Uredništva

Izlaženje časopisa *Međunarodna politika* finansira
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

---

MEĐUNARODNA POLITIKA

UDK 327   Godina LXXI, br. 1179-80, jul–decembar 2020.   ISSN 0543-3657

Sadržaj

<i>Žaklina Novičić, Isidora Pop-Lazić</i> Sinoptički neorealizam: osvrt na minhensku školu i konstelacionu analizu međunarodnih odnosa	5
<i>Bogdan Stojanović</i> Nuklearna deproliferacija i politika EU prema neširenju oružja za masovno uništenje u kontekstu odnosa prema Indiji, Pakistanu, Iranu i Severnoj Koreji	23
<i>Nebojša Vuković</i> Perspektive američko-indijskog savezništva u svetlu „kineske pretnje“	48
<i>Nevena Stanković</i> Glavne odrednice spoljne politike Emanuela Makrona	65
<i>Mihajlo Kopanja</i> Francuska (geo)strategija za Zapadni Balkan: trasiran put ili put u nastajanju?	95
<i>Nevena Šekarić</i> Evropska energetska bezbednost: slučaj Severnog toka 2	119
<i>Aleksandar Jazić</i> Promene u ciljevima Višegradske grupe nakon pristupanja Evropskoj uniji	139

<i>Marko Novaković, Jovana Blešić</i> Okolnosti i specifičnosti postupka za genocid Mjanmara nad Rohindžama pred Međunarodnim sudom pravde	156
<i>Ljubomir Tintor</i> Reforma metoda rada Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija	178
PRIKAZI	
<i>Vuk Lazić</i> Thierry Balzacq, Frédéric Charillon, Frédéric Ramel (eds.): <i>Global Diplomacy: An Introduction to Theory and Practice</i>	201
<i>Dragana Dabić</i> Žan Tiroi: <i>Ekonomija za opšte dobro</i>	204
<i>Jovanka Kuvekalović-Stamatović</i> Boris Krivokapić: <i>Mir i rat u međunarodnim odnosima i pravu</i>	207
<i>Jovana Blešić</i> Miloš Jončić: <i>Međunarodnopravni položaj civilnog stanovništva u oružanim sukobima</i>	213

UDK 329.12:327
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 5-22
izvorni naučni rad
Primljen: 25.8.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.1

Žaklina NOVIČIĆ¹
Isidora POP-LAZIĆ

Sinoptički neorealizam: osvrt na Minhensku školu i konstelacionu analizu međunarodnih odnosa

SAŽETAK

Tekst predstavlja osvrt na sinoptički neorealizam i konstelacionu analizu međunarodnih odnosa, koju je krajem sedamdesetih godina prošlog veka zasnovao Godfrid-Karl Kinderman na Univerzitetu u Minhenu. Mada zanemarena u teorijskim pregledima iz oblasti, jednim delom i zbog jezičkih barijera, ova škola je implicitni analitički okvir velikog broja praktično orijentisanih studija. Preglednost i jezgrovitost konstelacione analize predstavljeni su kroz mali broj elemenata: sistem, percepcije, moć, interesi, norme i strategije. Sinoptički neorealizam je, ipak, značajno „probio“ referentni okvir strukturalnog neorealizma u pravcu savremenih konstruktivističkih i kritičkih pristupa međunarodnim odnosima, sa svim prednostima i rizicima koje to nosi.

Ključne reči: međunarodni odnosi, sinopsis, konstelacija, sistem, percepcije, moć, interesi, norme, strategije, interakcije, neutralnost, multidisciplinarnost.

¹ Žaklina Novičić, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: zaklina@diplomacy.bg.ac.rs

Isidora Pop-Lazić, istraživač-pripravnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: isidora@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Praksa, politika, sistem i strukturacija u međunarodnim odnosima

Sinoptički neorealizam je pristup proučavanju međunarodnih odnosa formulisan krajem sedamdesetih godina prošlog veka u Nemačkoj od strane Gotfrida-Karla Kindermana (*Gottfried-Karl Kindermann*, 1926–) kao kritika i dalja razrada klasičnog realističkog pristupa Hansa J. Morgentaua (*Hans J. Morgenthau*, 1904–1980).² Osnove pristupa postavljene su zbornikom radova pod naslovom „Osnovni elementi svetske politike” iz 1976. godine, a narednih godina pokrenut je seminar za međunarodnu politiku na Univerzitetu u Minhenu, gde će nadalje biti centar tzv. Minhenske škole neorealizma u međunarodnim odnosima.³ Tih godina objavljena je u Americi „Teorija međunarodnih odnosa” (1979) Keneta N. Volca (*Kenneth N. Waltz*, 1924–2013), knjiga koja je uskoro stekla svetsku slavu i status nezaobilaznog štiva u disciplini, za razliku od nemačkog pandana koji ostaje u njegovoj senci.⁴ Zajednička odlika svih realističkih pristupa (klasičnog, sinoptičkog i strukturalnog) jeste njihova orijentacija na *dato(st)* u međunarodnim odnosima – u smislu konkretne stvarnosti, uz jasno razlikovanje dimenzije poželjnog i onoga „što bi trebalo” da bude. Za razliku od drugih, sinoptički (neo)realizam Kindermana nije pretendovao da bude nova opšta teorija međunarodnih odnosa, već se predstavio kao empirijsko-analitički pristup orijentisan na praksu, koji teoriju posmatra kao integracionu ili sinoptičku disciplinu, a konstelacionu analizu kao glavnu metodu proučavanja međunarodnih odnosa i spoljne politike država.

Pragmatičnost i korisnost kao „razumno merilo” u proceni načina sticanja znanja o materiji koja je vrlo složena, kao što su to međunarodna i spoljna politika, trebalo bi da daju odgovor na pitanje da li se mogu dobiti *korisni* odgovori koji „intelektualno i pragmatično odgovaraju zahtevima praktičnog uma”, kako je istakao Morgentau u predgovoru pomenutog utemeljivačkog zbornika sinoptičkog neorealizma: „Filozofski posmatrano, ono inspiriše našu neprekidnu težnju ka sve većem znanju o uslovima ljudskog postojanja u

² Morgentau je bio Kindermanov mentor na Univerzitetu u Čikagu. Više bibliografskih podataka u: Alexander Siedschlag, „Gottfried-Karl Kindermann, Grundüberzeugungen, Werdegang und Wirken,” ins „*Realistische Perspektiven internationaler Politik: Festschrift für Gottfried-Karl Kindermann zum 75. Geburtstag*,” Alexander Siedschlag (Hg.), Opladen: Leske + Budrich, 2001, S. 235-240.

³ *Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, Gottfried-Karl Kindermann (Hrsg.), München, 1976 [3. Auflage 1986]. Naziv „sinoptički neorealizam” minhenskom pristupu kasnije će dati Rajnhard Majer-Valzer u želji da istakne njegovu preglednost i jezgrovitost. V. Reinhard Meier-Walser, „Neorealismus ist mehr als Waltz – Der Synoptische Realismus des Münchner Ansatzes”, in: *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Vol. 1, No. 1, 1994, S. 115-126.

⁴ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979.

okruženju koje oblikuju ljudski odnosi. Pragmatično posmatrano, naše merilo evaluacije priznaje ograničenost racionalne analize i pouzdanih prognoza međunarodne politike zbog njihove složenosti i nesigurnosti.”⁵

Dok je kod Morgentaua ključni pojam bila „moć u smislu interesa” – urođena ljudskoj prirodi (*animus dominandi*), Kinderman je, isto kao i Volc, odstupio od njega u korist jednog „relativizovanog razumevanja”.⁶ Kao sredstvo ostvarenja vlastitih interesa u situacijama nadmetanja, moć je kod Kindermana polimorfna i višeslojna kategorija, pri čemu se, po pravilu, potreba za njom povećava sa povećanjem obima ciljeva.⁷ Centralni pojam kod Kindermana je sam pojam „politike”, funkcionalno shvaćen i empirijski određen kao „odlučivanje u javnim poslovima” usmereno na akciju.⁸ Uz to, i Kinderman i Volc su razlikovali sistem države i sistem međunarodne politike prema principu uređenja: zatvorena, piramidalna hijerarhijska organizacija države sa samo jednim legitimnim centrom odlučivanja, s jedne strane, i otvoren, policentričan sistem međunarodne politike bez središnjeg upravljačkog tela i izvršnog pravnog sistema, s druge strane.⁹

Volcov strukturalni neorealizam je, međutim, neuporedivo veći prioritet davao strukturi međunarodnog sistema (isključivo sastavljenoj od država) u smislu relevantnosti za ponašanje država. Za Minhensku školu ta isključivost vodi „izobličavanju koje nadilazi okvir legitimne apstrakcije stvarnosti i daje ‘nerealnu’ sliku međunarodne politike”, zbog čega u analizu uvodi i unutrašnje strukture država, nedržavne aktere, psihološko-kognitivnu dimenziju

⁵ Hans J. Morgenthau, „Geleitwort”, in *Grundelemente der Weltpolitik*, op. cit., S. 49-50.

⁶ Prema: Reinhard Meier-Walser, „Neorealismus ist mehr als Waltz”, op. cit., S. 122. V. Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf, 1948.

⁷ Up. Gottfried-Karl Kindermann, „Zum Selbstverständnis des neorealistischen Ansatzes”, in *Grundelemente der Weltpolitik*, op. cit., S. 19; Kenneth N. Waltz, „Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No. 1, 1990, p. 36.

⁸ Gottfried-Karl Kindermann, „Internationale Politik in Theorie, Analyse und Praxis”, in *Grundelemente der Weltpolitik*, in *Grundelemente der Weltpolitik*, op. cit., S. 70-72. Up. Gottfried-Karl Kindermann, „Klassischer Realismus und Synoptischer Neorealismus”, ins *Handbuch der Internationalen Politik*, Carlo Masala, Frank Sauer and Andreas Wilhelm (Hrsg.), VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2010, S. 48-49.

⁹ Up. Gottfried-Karl Kindermann, „Zum Selbstverständnis des neorealistischen Ansatzes”, op. cit., S. 17, 27; Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, op. cit., pp. 79-128. Prema Volcu, kvalitet koji obeležava anarhiju je načelo samopomoći, a rezultat je stvaranje „ravnoteže snaga” kao međunarodnog ekvivalenta unutrašnjem načelu podele vlasti. Postoji paralela između između dva autora i u pogledu tumačenja nastanka međunarodne strukture: iz interakcije država (Volc), odnosno iz međusobno povezanih skupova i ponašanja (Kinderman).

stvarnosti i, generalno, teži jednoj „konceptualnoj slici elemenata, polja sile i procesa globalnih političkih događaja koji odgovaraju stvarnosti“.¹⁰ Volcova ontološka „oskudnost“ pokrenula je rasprave o nivoima analize međunarodnih odnosa koje traju do današnjih dana.¹¹ Baveći se ne samo sistemima relevantnim za konstelaciju, već i glavnim kanalima i procesima njihovog međusobnog uticaja, što danas teorija međunarodne politike prepoznaje kao proces strukturiranja i strukturalne efekte, Kinderman je prejudicirao jednu važnu temu postrealističke i kritičke debate u međunarodnim odnosima.¹²

Jasna razlika između Volcovog strukturalnog i Kindermanovog sinoptičkog neorealizma postoji i u pogledu načina sticanja saznanja. Dok sinoptički neorealizam koristi istorijske analogije kao sastavni deo teorije iz koje onda izvodi hipoteze – dakle indukciju (kao i klasični realizam), Volc je koristio metodu (modifikovane) dedukcije, objašnjavajući da „[t]vrđiti da je moguće doći induktivno do teorije, znači tvrditi da se mogu razumeti pojave pre nego što se stvore sredstva za njihovo objašnjenje.“¹³ U svakom slučaju, i jedan i drugi oblik neorealizma teže konstrukciji modela složene stvarnosti, što je posao neizbežno povezan sa simplifikacijama.

U Kindermanovom modelu, u prvobitnoj verziji konstelacione analize, istaknuto je šest tzv. kvazidijagnostičkih kodeterminanti, odnosno ciljeva i pitanja: sistem, percepcije, moć, interesi, norme i strategije. *Slika 1* daje pojednostavljeni prikaz ovog modela i najsazetiju predstavu njegovog sadržaja (ovde u obliku trilateralne konstelacije). Kindermanovi sledbenici u okviru Minhenske škole su, kao i on sam, kasnije revidirali početni model dodavanjem novih kategorija čime je, međutim, razvrstavanje kategorija u celini postajalo manje jasno.¹⁴ U daljem tekstu najpre se uopšteno izlažu

¹⁰ Reinhard C. Meier-Walser, „Die wissenschaftliche Untersuchung internationaler Politik – Struktureller Neorealismus, die ‘Münchener Schule’ und das Verfahren der ‘Internationalen Konstellationsanalyse’“, *Aktuelle Analysen*, Hanns Seidel Stiftung, Akademie für Politik und Zeitgeschehen, Band 35, 2005, München, S. 25-26; prema: Gottfried-Karl Kindermann, „Klassischer Realismus und Synoptischer Neorealismus“, op. cit., S. 47.

¹¹ V. Žaklina Novičić, *Neorealizam Keneta Volca: Analiza strukturalne teorije međunarodne politike*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009; Žaklina Novičić, „Kenneth Waltz i neorealizam“, u *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*, Dejan Jović (ur.), Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 264-288.

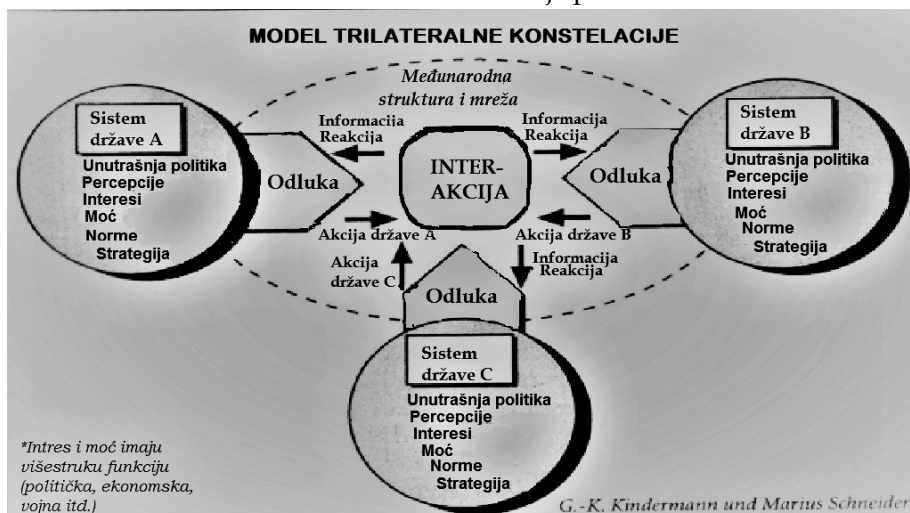
¹² Alexander Siedschlag, „Einführung – Internationale Politik als skeptische Gegenwartswissenschaft und die Münchener Schule des Neorealismus“, in *Realistische Perspektiven internationaler Politik*, op. cit., S. 46-48.

¹³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, op. cit., p. 7; Cf. Kenneth N. Waltz, „Realist Thought and Neorealist Theory“, op. cit., p. 33.

¹⁴ V. Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 45-62; Reinhard Meier-Walser, „Neorealismus ist mehr als Waltz – Der Synoptische Realismus des Münchener Ansatzes“, op. cit., S. 115-126.

osnovna polazišta metodologije konstelacione analize, da bi se potom ona razložila na sastavne elemente koji vode stvaranju sinopsisa konstelacione analize međunarodnih odnosa u Kindermanovom delu.

Slika 1: Model trilateralne konstelacije prema Kindermanu

Izvor: Gottfried-Karl Kindermann, "Das Verhalten von Staaten: Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse, dem Analyseverfahren der Münchner Schule des Neorealismus", in *Europa und die USA: Transatlantische Beziehungen im Spannungsfeld von Regionalisierung und Globalisierung*, Reinhard C. Meier-Walser und Susanne Luther (Hrsg.), München, 2002, S. 128.¹⁵

Metodologija konstelacione analize

Načelno se mogu izdvojiti dva osnovna metodološka cilja sinoptičkog neorealizma: ideološka i vrednosna nepristrasnost, kao i nedogmatski pogled na ostale društvene nauke. Glavni metodološki i didaktički interes za Kindermana bila je izrada ideološki i vrednosno neutralnog sistema analize i metodologije.¹⁶ U tom smislu, on se zalagao za nezavisnost naučnika od partija i klanova, a protiv oportunitizma i politizovanja nauke o politici, polazeći od Veberovog diktuma da „ličnost“ u naučnom polju mora „da služi samo nauci“.¹⁷

¹⁵ Navedeno u: Reinhard C. Meier-Walser, "Methodik der neorealistischen Konstellationsanalyse", in *Handbuch der Internationalen Politik*, op. cit., S. 233. Prevod: Ž. Novičić i I. Pop-Lazić.

¹⁶ Gottfried-Karl Kindermann, "Klassischer Realismus und Synoptischer Neorealismus", op. cit., S. 50-51.

¹⁷ "'Persönlichkeit' auf wissenschaftlichem Gebiet hat nur der, der rein der Sache dient". Citat: Max Weber, *Wissenschaft als Beruf*, Duncker & Humblot, München,

Mada je na području naučnog proučavanja politike posebno teško odbaciti lične vrednosne procene, verovanja i pretpostavke konteksta (često se to čak ni ne pokušava), od naučnika se traži da barem bude jasan o tim osnovnim ličnim dispozicijama kako rezultat istraživanja ne bi bio podsvesno krivotvoren.¹⁸ U Nemačkoj je takav pristup ukorenjen i u tradiciji sinoptičke nauke „Frajburške škole“ Arnolda Bergštraesera (*Arnold Bergstraesser*, 1896–1964), koji je pokušao da zasnuje naučno bavljenje međunarodnom politikom – ne kao pitanja stava, već kao stvar nedoktrinarnog pogleda na stvarnost odvojenu od idealizma.¹⁹

Iz Bergštraeserovog kritičkog preispitivanja samog naučnika usledio je i nedogmatski pogled izvan vlastitog predmeta i potreba za „sociološkim obogaćivanjem“ politikologije, što je on učinio istraživanjem savremenih kultura i sveukupne sociološke dinamike. Slično tome, Kinderman je usvojio „podelu rada“ u nauci i stalni pogled izvan svoje oblasti – na političke nauke u celini, međunarodno pravo, političku istoriju i istoriju ideja, komparativnu politologiju, ustavnu istoriju, političke sisteme, spoljnu politiku državnika, procese ujedinjenja, upotrebu sile itd.²⁰ Taj „nužni diverzitet“ nauka, (međunarodno) politička teorija trebalo bi da „koordinira i da napravi sinopsis svih rezultata istraživanja poddisciplina“, sa fokusom u „jednom opštem i integrativnom interesu za znanjem“, pa se metoda sinoptičke nauke nužno shvata kao „metoda integracije“ – „suštinski kontrapunkt diferencijaciji poddisciplina“.²¹

U konkretnom smislu, to dalje znači da osnovnu metodološku orijentaciju Minhenske škole neorealizma predstavlja integracija različitih objašnjavajućih faktora iz šireg konteksta problema. Analiza političkog delovanja se, dakle, fokusira na celokupni kontekst uzročnih odnosa, a ne samo na linearne lance delovanja: teži se tipičnim, ne samo povremeno zapaženim „problemskim konstelacijama“ koje se ponavljaju. Metoda konstelacione analize izvorno je istorijska analogija, a sistemsko uspoređivanje istorijskog iskustva vodi njegovom tipologizovanju, i obratno,

---

1919. Up. Alexander Siedschlag, „Gottfried-Karl Kindermann, Grundüberzeugungen, Werdegang und Wirken,“ op. cit., S. 235.

¹⁸ Up. Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 75.

¹⁹ Osnov ove orijentacije postavljen je u rukopisu „Značenje i granice razumevanja među narodima“ iz 1930. godine. Arnold Bergstraesser, *Sinn und Grenzen der Verständigung zwischen Nationen*, München, 1930.

²⁰ Gottfried-Karl Kindermann, „Konstellationsanalyse, synoptische Methode, Interessenanalyse“, in *Analyse internationaler Beziehungen: Methoden, Instrumente, Darstellungen*, Jürgen Beller, Wichard Woyke (Hg.), Opladen: Leske u. Budrich, 1989, S. 99-109. Kinderman se posebno zanimao za istočnoazijsku pacifičku oblast i njenu noviju istoriju, zatim za politiku ponovnog ujedinjenja podeljenih zemalja, kao i politički sistem u Austriji ili važnost razumevanja sveta i ideologije za politiku u istočnoj Aziji, posebno za kinesko-sovjetske odnose.

²¹ Ibid.

povezivanju sa empirijskom stvarnošću. Konstelaciona analiza se izvodi i uz pomoć institucionalističkih koncepcija, kao što je „zavisnosti od puta“ (eng. *path dependency*), što upućuje na uzročno posledičnu vezu sadašnjih od prošlih odluka.²²

Tipovi političkog delovanja mogu da se povežu samo sa određenom epohom – u sinoptičkom neorealizmu nema oslanjanja na dispozicije koje su iznad istorije, niti strukturne parametre. Pretpostavlja se da interese uvek odlikuje vezanost za određenu lokaciju, kao i određena subjektivnost. Oni proizlaze iz percepcija (ponekad tragičnih zabluda), svetozazora i vrednosti, ali minhenski neorealizam ne razmatra vrednosti same *per se*, jer smatra neodgovornim preporučivanje primene normativnih koncepata neprilagođenih specifičnim okolnostima.²³

U navedenom kontekstu se, korak po korak, iz istorijski orijentisanih pojedinačnih studija slučaja izvodi analitički instrumentarijum koji sadrži karakteristične činioce motivacije i uslova spoljnopolitičke aktivnosti. Primenjuje se višestruka perspektiva (multiperspektivnost), odnosno sagledavanje interesantnih činjenica iz različitih uglova – sa različitih analitičkih nivoa (npr. podnacionalni, nacionalni, regionalni, globalni), od strane različitih učesnika ili iz perspektive raznih kompleksa pitanja koji su uzastopno obrađeni u konstelacijskoj analizi (npr. analiza ponašanja, normi, moći, interesa itd.). Na kraju se izvrši sinoptička i uzročna evaluacija međuzavisnosti između tih snaga.²⁴

Ukratko, kognitivni preduslovi analize konstelacije podrazumevaju: a) ograničavanje predmeta analize u pogledu vremena i strukture problema; b) izlaganje istorijata analiziranog odnosa međuzavisnosti relevantnog za konstelaciju; c) operacionalizacija analitičkog kategorijskog aparata; g) konačno, izrada i predstavljanje sinopsisa konstelacione analize.²⁵

Elementi konstelacione analize i sinopsis

Ranije je navedeno da se ciljevi i pitanja koje postavlja konstelaciona analiza odnose na: sistem, percepcije, moć, interese, norme i strategije. Kategorija „odluke“ dodata je ovde na osnovu daljeg razvoja konstelacione analize, ali nje nema u izvornom obliku. Takođe, i sam Kinderman je neke

²² V. Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 45-46.

²³ Ibid., S. 36.

²⁴ Gottfried-Karl Kindermann, „Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse“, in *Grundelemente der Weltpolitik*, op. cit., S. 139-143.

²⁵ Gottfried-Karl Kindermann, „Internationale Politik in Theorie, Analyse und Praxis“, op. cit., 59-105. Najkraći izraz ovih zahteva u: Reinhard C. Meier-Walser, „Methodik der neorealistischen Konstellationsanalyse“, op. cit., S. 227-235.

kategorije spajao i odvajao, na primer „moc“ i „interes“, što ukazuje na pojmovno preplitanje i stalni rizik „probijanja“ početnog referentnog oblika koje može dovesti do nejasnih konstrukcija. U najkraćem će dalje biti predstavljen sadržaj osnovnih kodeterminanti analize konstelacije.

Sistem

U konstelacionoj analizi Minhenske škole razmatraju se, kao elementi „sistema“, države i nedržavni akteri: savezi država, kao i nadnacionalni i podnacionalni akteri. Svi oni mogu da utiču na procese interakcija i dinamiku međunarodne politike. Države se shvataju kao monocentrični sistemi, a mogu se posmatrati kao sistemi kolektivne akcije ili dalje mogu biti analitički raščlanjeni na najznačajnije nosioce spoljnopolitičkog odlučivanja, mehanizme odlučivanja, kao i spoljnopolitičku infrastrukturu (stranke, opozicija, vojska, službe, lobiji, mediji, crkve, javnosti itd.). Referentni sistemi za konstelacionu analizu su i „drugi sistemi akcija“: međunarodni sistem kao takav, odnosni regionalni sistem, eventualno i međunarodne organizacije i drugi oblici saradnje, nevladine organizacije, i sl. Mada međunarodna politika predstavlja „anarhičan“ sistem – sistem suverenih država, postoje neki elementi delimičnog poretka – države same definišu svoje interese, u skladu s njima formiraju saveze očekujući koristi kao kompenzaciju za ugovorene obaveze koje im ograničavaju slobodu delovanja.²⁶

Navedene stavove zastupaju manje-više, pored sinoptičkog realizma, i strukturalni i klasični realizam, s tim što potonja dva ne tretiraju u analizi nedržavne aktere. Sinoptički neorealizam ispituje oba nivoa (država, međunarodna politika) u njihovoj međuzavisnosti, na čijem preseku stoji spoljna politika država kao „Janusova glava“ koja istovremeno mora da gleda u oba smera kako bi bila delotvorna.²⁷ Sa metaforom glave Janusa, Kinderman i minhenski neorealizam stupili su direktno u ono što danas zovemo postrealističkom ili kritičkom raspravom o nivoima analize međunarodne politike, naznačenoj ranije u tekstu u razlikama između sinoptičkog neorealizma i strukturalnog neorealizma Keneta Volca. Na osnovu poznate Volcove terminologije o tri nivoa analize (čovjek, država i sistem država), konstelaciona analiza bila bi „realizam sa više slika“ (*multi-image-Realismus*).²⁸ Iz istog razloga, Kinderman i njegovi sledbenici odbijaju

²⁶ Gottfried-Karl Kindermann, *Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, op. cit., S. 11-47, 76-80.

²⁷ „Münchener Neorealismus in Theorie und Praxis: ‘Außenpolitik ist ein Janus-Kopf‘“, Navedeno u: Alexander Siedschlag, *Neorealismus, Neoliberalismus und postinternationale Politik: Beispiel internationale Sicherheit – Theoretische Bestandsaufnahme und Evaluation*, Springer Fachmedien Wiesbaden, Opladen, 1997, S. 71-72.

²⁸ Alexander Siedschlag, *Neorealismus, Neoliberalismus und postinternationale Politik*, op. cit., S. 67-68.

da se izjasne između mikro ili makro pristupa međunarodnim odnosima, kao što je to slučaj sa drugim vrstama realizma.²⁹

Konačno, ovim su pored strukture međunarodne politike u analizu uvedeni i istaknuti i procesi tzv. strukturiranja, što je predmetni sadržaj međunarodnih konstruktivističkih i kritičkih teorija. Minhenska škola u neku ruku i predstavlja njihovu sintezu sa realizmom, a u novijim konstelacionim analizama pod ovom analitičkom stavkom proces strukturiranja je izričito i naveden.³⁰ To podrazumeva i prateće nedoslednosti ovog pristupa (npr. narativizam), o kojima će u zaključnom delu teksta biti više reči. To je, takođe, odlika i narednih faza konstelacione analize.

Percepcije

Poseban značaj u konstelacionoj analizi ima kognitivna sfera političke delatnosti. Polazi se od toga da većina pojava u politici i istoriji, od političkih stranaka do odnosa moći – nisu fizički određive, već su zapravo misaone. Sinoptički neorealizam izričito naglašava problem procene situacije: pretpostavlja se da postoji pluralizam percepcije, odnosno da svaki akter drugačije procenjuje kako sopstvenu, tako i situaciju ostalih važnih aktera. Osnovna hipoteza je da se međunarodni procesi i ponašanje aktera ne mogu adekvatno objasniti kao procesi prilagođavanja strukturalnim političkim tendencijama, već se uvek temelje na definicijama stvarnosti koje zavise od percepcija i samim tim su i selektivne.³¹

Na osnovu „konstrukcija stvarnosti“, relevantni akteri određuju svoje interese i donose odluke. Subjektivne procene objektivne stvarnosti i pluralizam percepcija svojstveni su svakoj konstelaciji, a napetost između percepcije i stvarnosti važan je izvor međunarodne dinamike. Percepcije stvarnosti uslovljene su informacijama – obrađenim i sačuvanim, zatim vaspitanjem, obrazovanjem, iskustvom, svetonazorima, personalitetima, životnim iskustvom itd. Percepcije ovde, dakle, igraju formativnu ulogu. Pored toga, uporedni pregled percepcija aktera ublažava subjektivnost analize i time, u konstelacionoj analizi, predstavlja kontrolni faktor ljudskog (time i spoljnopolitičkog) ponašanja. U najkraćem, društveno-naučni temelj

²⁹ Ibid., S. 70-71. Morgentau je, na primer, bio jasne mikro orijentacije – posmatrao je konkretne političke akcije u njihovim opaženim dejstvima; dok je, s druge strane, Volcov pristup bio makro analitički – on strukturu međunarodnog sistema uzima kao nezavisnu opštu varijablu.

³⁰ Tako naslov „Struktura i strukturiranje“ nalazimo kod: Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 76.

³¹ Gottfried-Karl Kindermann, „Internationale Politik in Theorie, Analyse und Praxis“, op. cit., S. 82-83.

minhenskog pristupa odgovara „Tomasovoj teoremi“: „Ako akteri neku situaciju procenjuju kao stvarnu, onda su i njene posledice stvarne“.³²

Moć

U konstelacionoj analizi „moć“ se posmatra kao promenjiva međuzavisnost psiholoških, društveno-političkih i materijalnih komponenti. Ukupno stanje moći države proizlazi iz kombinacije vojno-strateških, ekonomsko-tehnoloških, geografsko-demografskih i političko-moralnih činilaca (tj. iz unutrašnje političke koherentnosti sistema, verodostojnosti ponašanja, podrške spoljnih aktera političkom kursu zemlje itd.). Pri tome, pravi se razlika između „potencijalne“ i „trenutne“ moći aktera; između stanja moći i sredstava moći koje su odlučio spremni da koriste; kao i između sredstava moći i obima delovanja moći koju je akter voljan i sposoban da upotrebi u određenoj situaciji kako bi ostvario svoje interese. „Moć“ zapravo nema opštu političku virulenciju, već se razume, zavisno od situacije, na specifičan način i aktuelizuje se u specifičnom obliku. Na sličan način „moć“ posmatraju i noviji kritičko-sociološki pristupi u međunarodnim odnosima, kao i veliki delovi neoliberalizma, u širem smislu i institucionalizma. Efikasnost, delotvornost moći kojoj se teži u neoliberalizmu na primer, uvek zavisi od konkretne političke situacije, odnosno od toga šta se može učiniti sa njom.³³

Interesi

Konstelaciona analiza postavlja pitanje o koncepcijama interesa spoljnopoličkih elita koje su ograničene situacijom i subjektivne prirode, dakle ne o „objektivnim interesima“ (u smislu „državnog razloga“ ili „nacionalnog interesa“). Interesi su ovde shvaćeni kao subjektivne varijable, ono što političari i vlade kao takvo definišu i usvoje kao osnovu svog spoljnopoličkog delovanja, pri čemu, ponekad, mogu biti tragično izobličeni nerazumevanjem situacije. Interesi podrazumevaju usmeravanje volje ka delovanju u vezi sa nekim objektom, odnosno sposobnost sprovođenja vlastite volje, što ih čini dinamičnom kategorijom.³⁴

Treba naglasiti da je Minhenska škola generalno skeptična prema univerzalnim interesima i proglašavanju univerzalnih ideja i vrednosti nacionalnim interesom. Smatra se da, dugoročno, uverljiv i izvodljiv može

³² Ibid., *William I. Thomas* – jedan je od prethodnika simboličkog interakcionizma u sociologiji. V. Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 51-52.

³³ Ibid., S. 57-58. V. Gottfried-Karl Kindermann, „Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse“, op. cit., S. 117-124.

³⁴ Ibid.

biti samo nacionalni interes kao etička odgovornost, kao politika orijentisana na fakte i probleme, a ne na poboljšanje sveta – što se teško može izmeriti političkim kriterijima uspeha.³⁵ Sličan obazriv stav (koji možemo nazvati prudencijalizmom) jezgrovito je sažeo Morgentau: „Ne postoji politički moral bez opreznosti (nem. *Klugheit*), odnosno bez razmatranja političkih posledica naizgled moralno opravdanog pristupa. Stoga realizam smatra opreznost – vaganje posledica alternativnih političkih akcija – najvećom vrlinom politike.”³⁶ Najveća opasnost u shvatanju nacionalnog interesa vidi se u izražavanju čistih osećanja ili njihovom unošenju u politički program bez uzmanja u obzir pojedinačnog slučaja, zahteva za međunarodnim kompromisom i, pre svega, dostupnih (ili nedostupnih) sredstava za njihovu kredibilnu implementaciju.³⁷

Norme

Proučavanje pravnog položaj država uključenih u konstelaciju takođe je deo (konstelacione) analize. Pored pravne i normativne analize, ovaj postupak obuhvata i ideološke i etičke norme i njihovu relativnu političku vrednost. Između njih, s jedne strane, i političkih i ekonomskih koristi, s druge strane, nastaju tenzije i problemi za nosioce spoljnopolitičkih odluka kada biraju različite opcije ponašanja. Ipak, minhenski neorealizam, kao i realizam uopšte, ne pridaje apsolutnu vrednost normama. Zbog anarhične strukture međunarodnog sistema, samo pravni entiteti mogu učiniti politički efikasnim međunarodne norme. Čak ni tada, dejstvo nemaju norme *per se*, već u obliku u kojem ih tumače učesnici u interakciji na jedan interesno usmeren način. Time sinoptički realizam dolazi do hipoteze da nivo opšte normativne obavezujuće snage međunarodnih ugovora nije konstantan, „već zavisi od promenljivog nivoa intenziteta interesa zemalja potpisnica koji ga stvaraju i podržavaju”.³⁸

Strategije

Konstelaciona analiza uključuje i pitanja o strategijama, kao načinima i sredstvima pomoću kojih se implementiraju odluke. Strategije dovode do obrazaca saradnje, sukoba ili neutralnosti, a na osnovu interesa, percepcija i

³⁵ Alexander Siedschlag, „Einführung”, op. cit., S. 49-50.

³⁶ Hans J. Morgenthau, *Macht und Frieden: Grundlegung einer Theorie der internationalen Politik*, Gütersloh: Bertelsmann, 1963, S. 56.

³⁷ Alexander Siedschlag, „Einführung”, op. cit., S. 49-50.

³⁸ Reinhard C. Meier-Walser, „Methodik der neorealistischen Konstellationsanalyse”, op. cit., S. 232-234. V. Gottfried-Karl Kindermann, „Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse”, op. cit., S. 130.

strukture vlasti. Ključno pitanje je kako se strategije za praktičnu implementaciju političkih odluka oblikuju u „institucionalnom okruženju“ unutar kojeg se odvijaju. Pri tome se posmatraju različiti povratni efekti i polazi od toga da programi prošlih politika uslovljavaju trenutnu političku akciju i izbor sredstava (politike). Politički uslovi, koji su trenutno operativni, takođe mogu promeniti budućnost u meri u kojoj će zaoštriti ili oslabiti identitet aktera, podstaknuti očekivanja ili pomoći da se iskristališu novi motivi. Posledice, dakle, ne proizlaze samo iz materijalnih odluka već i odgovarajućih i odabranih strategija.³⁹

Odluke

U daljem razvoju minhenskog neorealizma kao posebna kategorija dodato je „odlučivanje između formiranja volje i korigovanja volje“ (nem. *Willensbildung und Korrektur*).⁴⁰ Polazna pretpostavka je da političke odluke nisu izolovani događaji, već vremenski odloženi procesi čije rezultate bi trebalo tokom vremena osigurati na najbolji mogući način. Ako se pojave zahtevi za ispravljanjem (korekcijom) u smislu motivacionog razumevanja moći, postane jasno da se „racionalna“ spoljnopolitička odluka ne može interno sprovesti. Budući da fenomeni političkog odlučivanja nisu linearni, već difuzni i gotovo turbulentni, svaka odluka predstavljala neki aspekt političke i istorijske stvarnosti i, obratno, stvara potpuno nove situacije odlučivanja i često razgranata „stabla odluka“.⁴¹ Fundamentalno je to da se ovde odluke ne posmatraju kao jednokratni događaji, već kao procesi.

Sinopsis

Završni korak u konstelacionoj analizi (sinteza) zahteva sveobuhvatnu procenu dinamičke veze međuzavisnosti koja je rezultat interakcije elemenata konstelacije. Znanja stečena u prethodnim fazama rada sakupljaju se u idejnu skicu celokupne konstelacije, u kojoj se oni povezuju međusobno i posmatraju na integrisan način.⁴² Osnova za ispravan sinopsis je sistemsko združivanje pojedinačnih rezultata, tipološko isticanje procesa interakcije između različitih nivoa uzročnosti, iskoračivanje prema apstrakciji i generalizacija rezultata.⁴³ Konkretno se ovi postupci sprovode u skladu sa

³⁹ Up. Gottfried-Karl Kindermann, „Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse“, op. cit., S. 127-129.

⁴⁰ Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 52-53.

⁴¹ Alexander Siedschlag, *Neorealismus, Neoliberalismus und postinternationale Politik*, op. cit., S. 83-84.

⁴² Gottfried-Karl Kindermann, „Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse“, op. cit., S. 142.

⁴³ Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 61-62.

uputstvima koji su navedeni u početnom delu rada pod naslovom „Metodologija sinoptičke analize“.

Dalji razvoj i kritički osvrt na Minhensku školu neorealizma

Predstavnici Minhenske škole i sinoptičkog neorealizma koji su dalje razvijali originalni Kindermanov pristup zamerali su mu da, uprkos funkcionalnom formiranju koncepcija i sistemskoj perspektivi, u krajnjem ipak ostaje fokusiran na statičke kategorije. Međusobne poveznice između kategorija konstelacione analize nije lako uočiti. Analiza sistema u konkretnim oblicima obično predstavlja prvenstveno formalnu strukturalnu sliku područja donošenja odluka i sprovođenja spoljne politike, dok analiza interesa pokazuje relevantne motivacione – strukture, a analiza moći ostaje, pre svega, analiza – strukture moći itd. Postavlja se i pitanje da li oslanjanje na stvaranje strukture konstelacije i zaključke istorijsko-strukturalnih analogija dovodi do gubitka podataka i rizika da objašnjenja i analize budu nepotpuni. Pitanje je i to da li je konstelaciona analiza dovoljna i prikladna da bi se uzročno ispravno zabeležila struktura odnosa u sinopsisu svih pojedinačnih ispitivanja.⁴⁴

Savremena konstelaciona analiza zamera utemeljivaču ovog modela istraživanja i to što, uprkos opredeljenju za multimetodičnost, analizu svodi na noviju istoriju, arhivska dokumenta i intervjuje, pa se zato u novijim analizama koriste i drugi socijalno-psihološki, kulturološko-sociološki i teorijski modeli odlučivanja. Favoriziranje metode istorijske analogije u praktičnoj primeni redovno teži narativizmu – obliku pseudo kauzaliteta koji „objašnjenja društvenih nauka želi da zameni fenomenološkim opisom spornih činjenica“.⁴⁵

Gore nabrojane, kao i druge nedostatke originalne konstelacione analize, pokušali su da otklone Kindermanovi naslednici „kroz četiri kanala“.⁴⁶ Prvi kanal je bio kritika originalnog pristupa: ispitivanje kontradikcija i intelektualnih rupa u njemu. Drugi kanal je ispunjavalo razmatranje iskustava stečenih prilikom empirijskih analiza koje su imale praktičnu vrednost konceptualnog okvira, kao i preispitivanje hipoteza i starog oblika konstelacione analize. Kao treći kanal revizije originalne konstelacione analize navodi se iskustvo rada u nastavi. Konačno, kao motivacija poslužila su i dalja metodološka razmatranja i inovacije.

Spomenućemo samo neke konkretne dalje razrade u okviru sinoptičkog neorealizma, budući da ovde nije moguća ni potrebna njihova detaljnija

⁴⁴ Up. Alexander Siedschlag, *Neorealismus, Neoliberalismus und postinternationale Politik*, op. cit., S. 67-68, 123-124.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid., S. 38-39.

razrada. Treba pomenuti dinamičku sistemsku teoriju i koncepciju haosa kod Aleksandra Zidšlaga (*Alexander Siedschlag*), kao i „Kelnsku školu“ i tzv. konfiguracijski realizam Venera Linka (*Werner Link*).⁴⁷ Za navedene pokušaje daljeg razvoja minhenskog neorealizma, posebno njegove metodologije, presudan je bio uticaj neostrukturalnog realizma (*Buzan, Jonesa, Little*) i pokušaj da se u celini neorealizam oslobodi tendencije ka statičkim kategorijama i, pre svega, učini dostupnijim pomoću novih sistemsko-teorijskih koncepata.⁴⁸

Nezadovoljstvo prosuđivanjem o spoljnopolitičkom ponašanju država i njihovoj međusobnoj interakciji na osnovu, uglavnom, pozicioniranja u strukturi međunarodne politike nije nov fenomen, i otvoreno ostaje upitno da li je korisno odvajati druge elemente analize kao što su međunarodnopravni propisi ili ideološka i etička razmatranja i slično. I sam Kindermanov sinoptički neorealizam predstavlja odstupanje od teorijske rigoroznosti strukturalnog pristupa (Keneta Volca) i od insistiranja da se analiza međunarodne politike zadrži na sistemskim i strukturalnim faktorima. Podsećanja radi, mora se međutim istaći da se širenjem kategorija i metodoloških sredstava probija disciplinarni okvir međunarodnih odnosa i dovodi u pitanje disciplinarni identitet i autonomija ove istraživačke oblasti. Ako sociologija, istorija ili druge naučne oblasti drže ključ razumevanja međunarodnih odnosa, onda je ova disciplina suštinski pretvorena u podskup kako ovih oblasti tako i politikologije uopšte i drugih društvenih nauka.⁴⁹ Predmetno i metodološko širenje međunarodnih odnosa je delikatna, široko raspravljana i složena tema za koju ovde nema prostora niti potrebe, ali je prikladno podsetiti na upozorenja jednog od utemeljivača naučnog istraživanja međunarodnih odnosa, Stenlija Hofmana (*Stanley Hoffmann*) s kraja pedesetih godina prošlog veka da „[b]uvljak, međutim, nije disciplina“ mada, svakako, „[v]ećina (drugih) podoblasti ima šta da ponudi (međunarodnim odnosima)“.⁵⁰

Kindermanovi sledbenici zahtevali su i proširenje funkcije međunarodno političke teorije sa postupka objašnjenja na prognoze, predloge i političko savetovanje u kontekstu savremenih i terenskih istraživanja politike.⁵¹ Nije

⁴⁷ Werner Link, „Die Entwicklung des Ost-West-Konfliktes“, in *Einführung in die Internationale Politik*, M. Knapp and G. Krell (eds), 1996 (3rd edn), Munich, Vienna: Oldenbourg, pp. 242-274. Alexander Siedschlag, *Chaos in der internatioalen Politik*, München, GRIN Verlag, 2000.

⁴⁸ Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, New York: Columbia University Press, 1993.

⁴⁹ Justin Rosenberg, „International Relations in the prison of political science“, *International Relations*, 2016, Vol. 30, No. 2, pp. 127-153.

⁵⁰ Stanley Hoffmann, „International Relations: The Long Road to Theory“, *World Politics*, Vol. 11, No. 3, 1959, p. 348.

⁵¹ Alexander Siedschlag, „Einführung“, op. cit., S. 40.

nova tema odnos između društvenih nauka generalno i javne politike – odnos koji ostaje „zauvek eksplozivan“, niti je veliko otkriće to da postoje značajne razlike između kodeksa moralne odgovornosti u dve oblasti. Recimo, ipak, da to lako može da navede na stranputicu kao što je upozoravao, na primer, i Hans Morgentau u kontekstu kooptiranja američkih društvenih naučnika u „akademsko-politički kompleks“, što je, po njegovom mišljenju, uvelo SAD u močvaru Vijetnama.⁵²

U samoj Nemačkoj, sinoptički neorealizam Minhenske škole prisutan je u velikom broju praktično orijentisanih političkih studija kao implicitni analitički okvir, mada se u velikim disciplinarnim „postrealističkim“ raspravama nalazio samo na marginama.⁵³ Ima onih koji lamentiraju nad time što su dostignuća realizma praktično zanemarena,⁵⁴ ali ima i pronicljivijih viđenja da savremeni realizam u Nemačkoj ima gotovo dominantan status.⁵⁵ Što se tiče velikih disciplinarnih debata o međunarodnim odnosima u zapadnom svetu generalno, teorijske postavke, metod i dometi Minhenskog neorealizma i konstelacione analize međunarodnih odnosa ostali su u dobroj meri zanemareni i nepoznati stručnoj i široj javnosti, verovatno jednim delom zbog jezičkih barijera i ograničene pristupačnosti tekstova nemačkog porekla.

U svakom slučaju, konstelaciona analiza je legitiman i koristan pristup i čini se da nije pogrešno reći da joj se istraživački pristupi širom sveta spontano obraćaju – u smislu interdisciplinarnog umrežavanja, širine i preplitanja. Prepoznavanje te okolnosti, na kraju krajeva, motivisalo je i ovaj sažeti pokušaj da čitaoce u Srbiji upoznamo sa osnovama sinoptičkog neorealizma u delima najpoznatijih članova Minhenske škole u međunarodnim odnosima. Vredno pažnje bilo je to što su konstelaciona

⁵² Hans J. Morgenthau, *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960–70*, London, 1970, p. 14. Videti: William Wallace, “Truth and power, monks and technocrats: theory and practice in international relations”, *Review of international Studies*, No. 22, 1996, pp. 301-321. Spomenimo ovom prilikom i to da je kredibilitet istaknutog poznavaoa ove materije i više puta citiranog u ovom tekstu Aleksandra Sidšlaga narušila kontroverza u vezi sa optužbom za sukob interesa u kontekstu prihvatanja sponzorstva naučnih događaja od strane jednog austrijskog proizvođača vojne tehnologije. V. Internet: http://www.airpower.at/ua/20070604_siedschlag.htm

⁵³ V. Christoph Humrich, “Germany”, in *International Relations in Europe: Traditions, perspectives and destinations*, Knud Erik Jørgensen and Tonny Brems Knudsen (eds), Routledge, 2006, pp. 72-99.

⁵⁴ Günther Hellmann, “Für eine problemorientierte Grundlagenforschung: Kritik und Perspektiven der Disziplin ‘Internationale Beziehungen’ in Deutschland”, *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Vo. 1, No. 1, 1994, pp. 65-90.

⁵⁵ Reinhard Meyers, “Weltmarkt oder Weltpolitik? Anmerkungen zur gegenwertigen Befindlichkeit der bundesrepublikanischen Lehre von den internationalen Beziehungen”, *Neue Politische Literatur*, Vol. 31, No. 2, 1986, pp. 187-211.

analiza i sinoptički neorealizam Minhenske škole još jednom istakli činjenicu da teorija i metodologija u naučnom izučavanju međunarodnih odnosa ne znače ni akademski luksuz, ni nebitne dodatke analize, već služe kao osnov delovanja i kontrolni metod u procesu razmišljanja utemeljenog na znanju i usmerenog ka dobijanju realističnih mentalnih slika ili modela stvarnosti.

Literatura

- Bergstraesser, Arnold, *Sinn und Grenzen der Verständigung zwischen Nationen*, München, 1930.
- Buzan, Barry, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, New York: Columbia University Press, 1993.
- Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, Gottfried-Karl Kindermann (Hrsg.), München, 1976 [3. Auflage 1986].
- Hellmann, Günther, "Für eine problemorientierte Grundlagenforschung: Kritik und Perspektiven der Disziplin 'Internationale Beziehungen' in Deutschland", *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Vo. 1, No. 1, 1994, pp. 65-90.
- Hoffmann, Stanley, "International Relations: The Long Road to Theory", *World Politics*, Vol. 11, No. 3, 1959, pp. 346-377.
- Humrich, Christoph, "Germany", in *International Relations in Europe: Traditions, perspectives and destinations*, Knud Erik Jørgensen and Tonny Brems Knudsen (eds), Routledge, 2006, pp. 72-99.
- Kindermann, Gottfried-Karl, "Das Verhalten von Staaten: Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse, dem Analyseverfahren der Münchner Schule des Neorealismus", in *Europa und die USA: Transatlantische Beziehungen im Spannungsfeld von Regionalisierung und Globalisierung*, Reinhard C. Meier-Walser und Susanne Luther (Hrsg.), München, 2002, S. 124-133.
- Kindermann, Gottfried-Karl, "Internationale Politik in Theorie, Analyse und Praxis", in *Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, Gottfried-Karl Kindermann (Hrsg.), München, 1976 [3. Auflage 1986], S. 59-105.
- Kindermann, Gottfried-Karl, "Klassischer Realismus und Synoptischer Neorealismus", in *Handbuch der Internationalen Politik*, Carlo Masala, Frank Sauer and Andreas Wilhelm (Hrsg.), VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2010, S. 46-52.
- Kindermann, Gottfried-Karl, "Konstellationsanalyse, synoptische Methode, Interessenanalyse", in *Analyse internationaler Beziehungen: Methoden, Instrumente, Darstellungen*, Jürgen Beller, Wichard Woyke (Hg.), Opladen: Leske u. Budrich, 1989, S. 99-109.

- Kindermann, Gottfried-Karl, "Zum Selbstverständnis des neorealistischen Ansatzes", in *Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, Gottfried-Karl Kindermann (Hrsg.), München, 1976 [3. Auflage 1986], S. 11-48.
- Kindermann, Gottfried-Karl, "Zur Methodik der Internationalen Konstellationsanalyse", in *Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, Gottfried-Karl Kindermann (Hrsg.), München, 1976 [3. Auflage 1986], S. 106-144.
- Link, Werner, "Die Entwicklung des Ost-West-Konfliktes", in *Einführung in die Internationale Politik*, M. Knapp and G. Krell (eds), 1996 (3rd edn), Munich, Vienna: Oldenbourg, pp. 242-274.
- Meier-Walser, Reinhard C., "Die wissenschaftliche Untersuchung internationaler Politik - Struktureller Neorealismus, die 'Münchner Schule' und das Verfahren der 'Internationalen Konstellationsanalyse'," *Aktuelle Analysen*, Hanns Seidel Stiftung, Akademie für Politik und Zeitgeschehen, Band 35, 2005, München., S. 1-31.
- Meier-Walser, Reinhard C., "Methodik der neorealistischen Konstellationsanalyse", in *Handbuch der Internationalen Politik*, Carlo Masala, Frank Sauer and Andreas Wilhelm (eds), VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010, S. 227-235.
- Meier-Walser, Reinhard C., "Neorealismus ist mehr als Waltz - Der Synoptische Realismus des Münchner Ansatzes", in: *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, Vol. 1, No. 1, 1994, S. 115-126.
- Meyers, Reinhard, "Weltmarkt oder Weltpolitik? Anmerkungen zur gegenwertigen Befindlichkeit der bundesrepublikanischen Lehre von den internationalen Beziehungen", *Neue Politische Literatur*, Vol. 31, No. 2, 1986, pp. 187-211.
- Morgenthau, Hans J., "Geleitwort", in *Grundelemente der Weltpolitik: Eine Einführung*, Gottfried-Karl Kindermann (Hrsg.), München, 1976 [3. Auflage 1986], S. 49-50.
- Morgenthau, Hans J., *Macht und Frieden: Grundlegung einer Theorie der internationalen Politik*, Gütersloh: Bertelsmann, 1963.
- Morgenthau, Hans J., *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf, 1948.
- Morgenthau, Hans J., *Truth and Power: Essays of a Decade, 1960-70*, London, 1970.
- Novičić, Žaklina, „Kenneth Waltz i neorealizam“, u *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*, Dejan Jović (ur.), Politička kultura, Zagreb, 2013, str. 264-288.
- Novičić, Žaklina, *Neorealizam Keneta Volca: Analiza strukturalne teorije međunarodne politike*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009.
- Rosenberg, Justin, "International Relations in the prison of political science", *International Relations*, 2016, Vol. 30, No. 2, pp. 127-153.

- Siedschlag, Alexander, "Einführung – Internationale Politik als skeptische Gegenwartswissenschaft und die Münchner Schule des Neorealismus", in *Realistische Perspektiven internationaler Politik: Festschrift für Gottfried-Karl Kindermann zum 75. Geburtstag*, Alexander Siedschlag (Hg.), Opladen: Leske + Budrich, 2001, S. 13-66.
- Siedschlag, Alexander, "Gottfried-Karl Kindermann, Grundüberzeugungen, Werdegang und Wirken", in *Realistische Perspektiven internationaler Politik: Festschrift für Gottfried-Karl Kindermann zum 75. Geburtstag*, Alexander Siedschlag (Hg.), Opladen: Leske + Budrich, 2001, S. 235-240.
- Siedschlag, Alexander, *Chaos in der internationalen Politik*, München, GRIN Verlag, 2000.
- Siedschlag, Alexander, *Neorealismus, Neoliberalismus und postinternationale Politik: Beispiel internationale Sicherheit: Theoretische Bestandsaufnahme und Evaluation*", Springer Fachmedien Wiesbaden, Opladen, 1997.
- Wallace, William, "Truth and power, monks and technocrats: theory and practice in international relations", *Review of international Studies*, No. 22, 1996, pp. 301-321.
- Waltz, Kenneth N., "Realist Thought and Neorealist Theory", *Journal of International Affairs*, Vol. 44, No. 1, 1990, pp. 21-37.
- Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979.
- Weber, Max, *Wissenschaft als Beruf*, Duncker & Humblot, München, 1919.

**SYNOPTIC NEOREALISM:
A REVIEW OF THE MUNICH SCHOOL AND CONSTELLATION
ANALYSIS OF INTERNATIONAL RELATIONS**

ABSTRACT

This paper presents a review of synoptic neorealism and constellation analysis of international relations, conceived by Karl-Gottfried Kindermann at the University of Munich in the late 1970s. Although neglected in theoretical reviews of the field, in part because of language barriers, this school is an implicit analytical framework for a large number of practice-oriented studies. Clarity and conciseness of constellation analysis are presented through a small number of elements: system, perceptions, power, interests, norms, and strategies. However, synoptic neorealism goes much beyond the reference framework of structural neorealism in the direction of modern constructivist and critical approaches to international relations, with all advantages and risks that it brings.

Keywords: international relations, synopsis, constellation, system, perceptions, power, interests, norms, strategies, interactions, neutrality, multidisciplinary.

UDK 327:623.45
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 23-47
izvorni naučni rad
Primljen: 6.6.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.2

Bogdan STOJANOVIĆ¹

Nuklearna deproliferacija i politika EU prema neširenju oružja za masovno uništenje u kontekstu odnosa prema Indiji, Pakistanu, Iranu i Severnoj Koreji

SAŽETAK

Cilj ovog rada je prikaz aktivnosti Evropske unije na polju sprečavanja širenja oružja za masovno uništenje. Pored analize institucionalnih i pravnih mehanizama uspostavljenih od 2003. godine pa nadalje, istražuje se i praktičan učinak Evropske unije u sprečavanju proliferacije oružja armagedona. Neujednačena uloga i ostvareni rezultati u različitim kriznim žarištima poput Severne Koreje, Irana, Indije i Pakistana, ostavlja prostor za različite prognoze budućeg delovanja EU. Dobra polazna osnova i bazični konsenzus svih članica, kada je reč o širenju oružja za masovno uništenje, daju razlog za optimizam prilikom analize. Iz tog razloga rad istražuje odnos između uspostavljenih kapaciteta, praktičnih politika i budućih poprišta izbivanja kriza u vezi sa širenjem oružja za masovno uništenje.

Ključne reči: Evropska unija, oružje za masovno uništenje, proliferacija, nuklearni program, Severna Koreja, Iran, Indija, Pakistan.

---

¹ Autor je istraživač saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: bogdan.stojanovic@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Uvodne napomene

Oružje za masovno uništenje² (dalje: OMU) promenio je prirodu rata, ali i međunarodnih odnosa uopšte. Na neki način, o oružju za masovno uništenje može se govoriti od srednjeg veka, kada je pojavom barutnog oružja masovno uništavana protivnička strana koja ga nije posedovala. Ipak, OMU se pre svega odnosi na period od Prvog svetskog rata, kada se prvi put aktivno u ratu koristi hemijsko naoružanje (iperit i fozgen), pa do danas kada postoje najrazličitiji vidovi istrebljivačkih sredstava poput termonuklearnih bombi, sarina, antraksa i mnogih drugih hemijskih i bioloških agenasa koji uz adekvatnu isporuku mogu istrebiti stotine hiljada, čak i milione ljudi u kratkom vremenskom intervalu.

Tokom ere Hladnog rata u fokus pažnje dospelo je nuklearno naoružanje i ravnoteža straha između Sjedinjenih Američkih Država (dalje: SAD) i Sovjetskog Saveza (dalje: SSSR).³ Nuklearni klub danas broji devet država,⁴ a mogućnost da se on proširi sa tehnološkog aspekta postoji poznajući činjenicu da više od 40 država sveta danas poseduje civilne nuklearne programe, od kojih se pojedini mogu preusmeriti u vojne svrhe. Kraj Hladnog rata i nestanak sovjetskog „prekrivača“, jačanje fenomena globalizacije, krunjenje državnog suvereniteta koji je „napadnut“ odozdo (od strane unutardržavnih grupa i organizacija) i odozgo (nadmacionalnim integracionim aranžmanima), „privatizacija nasilja“, kompresija vremena i prostora, učinili su znanje i robu, pa tako i oružje za masovno uništenje, dostupnijim. Fenomen poznat kao „globalizacija“, nakon okončanja Hladnog rata dobija na intenzitetu. Svet je postao „manji“ i isprepletaniji nego ikada u istoriji. Informacije, znanje, novac, usluge, prelaze hiljade kilometara u deliću sekunde. Jednostavno, posle Hladnog rata postoje povoljniji uslovi za proliferaciju (širenje) svih vidova oružja za masovno uništenje. Evropska unija (dalje: EU) je od svog nastanka težila da učestvuje u svetskim bezbednosnim zbivanjima i doprinese međunarodnom miru i stabilnosti. U domenu sprečavanja širenja OMU, može se zapaziti da je EU sve do 2001. godine i terorističkog napada na SAD imala vrlo skroman učinak na tom polju. Taj događaj je osveščujuće delovao na EU koja je shvatila da nedržavni akteri mogu naneti nesagledivu štetu i najmoćnijim državama sveta. Teroristički akti oružjem za masovno uništenje mogli bi prouzrokovati višemilionske žrtve, te je EU odlučila da sprečavanje širenja tog oružja uvrsti

² Termin nije u potpunosti odgovarajući jer nervni gasovi, neutronske bombe ili biološko oružje pre svega ubijaju, a ne uništavaju. Prikladnije je stoga govoriti o oružju za masovno ubijanje, mada je i prvi termin u redu kada se govori o uništenju u kontekstu ljudskih života, a ne materijalne štete.

³ Više o američko-sovjetsko nuklearnoj ravnoteži u: Dragan Petrović i Bogdan Stojanović, *Ravnoteža nuklearne moći SAD i Rusije (SSSR)*, Pešić i sinovi, Beograd, 2012.

⁴ SAD, SSSR, Velika Britanija, Francuska, Kina, Izrael, Indija, Pakistan i Severna Koreja.

u svoju listu prioriteta. Prekretnica u delovanju na tom planu načinjena je decembra 2003. godine kada je Savet EU usvojio Evropsku strategiju bezbednosti i Evropsku strategiju protiv širenja oružja za masovno uništenje (dalje: Strategija OMU).

Širenje oružja za masovno uništenje kao pretnja bezbednosti EU

Situacija da terorista zaražen smrtonosnim virusom prenosivim vazduhom koji nije detektabilan dođe na bilo koji evropski aerodrom, koji dnevno ima više stotina letova i kroz koji na dnevnoj bazi prodefiluje stotine hiljada ljudi, priđe nekoliko šaltera i zarazi šalterske službenice koje imaju kontakt sa hiljadama ljudi koji dalje zaraze još desetine hiljada, nije potpuno u domenu naučne fantastike. Globalni terorizam koji se danas ističe kao jedna od najvećih pretnji svetskoj bezbednosti, zaista može načiniti nesagledivu ljudsku i materijalnu štetu najmoćnijim državama sveta. Međutim, za takav poduhvat potrebno im je oružje sposobno za masovno ubijanje, koje ne zahteva brojne armije, avione i tenkove, već se na relativno jednostavan način aktivira likvidirajući stotine hiljada u jednom trenu. Terorista opremljen nuklearnom „kofer bombom“ mogao bi da ušeta u evropsku prestonicu i detonira bombu. Zastrašivanje kroz sistem ravnoteže nuklearne moći ne funkcioniše naspram „neprijatelja bez države“ iz razloga što je meta za odmazdu nepoznata.⁵

Svet se naglo ubrzao, a nestankom sovjetskog bezbednosnog kišobrana buknu li su brojni etnički i teritorijalni sporovi na prostoru koji je do tada bio pod direktnom ili indirektnom kontrolom Moskve. Teritorija nekadašnjeg Sovjetskog Saveza predstavlja danas glavnu trasu odakle kreće ilegalni transport radioaktivnih materijala iz hiljada skladišta koja su se preko noći našla van kontrole sovjetske centralne vlasti. U eri transakcionalnih militarističkih organizacija poput Hezbolaha, Alefa ili Al Kaide, koje nemaju odgovornost za određenu teritoriju i stanovništvo, širenje OMU postaje ogromna bezbednosna pretnja. Američka autorka Džesika Stern daje obuhvatnu analizu opasnosti od terorista opremljenim OMU i prezentuje sisteme kako predupređiti ove pretnje.⁶ Ističe se potreba za preventivnim delovanjem kroz timove „na prvoj liniji fronta“, kao što su policijske snage, medicinsko osoblje, vatrogasne službe i sl. Danas vlada konsenzus među ekspertima za bezbednost da je problem širenja OMU neraskidiv sa problemom terorističkih grupa, naročito onih baziranih na religijskom

⁵ Dragan Petrović i Bogdan Stojanović, *Ravnoteža nuklearne moći SAD i Rusije (SSSR)*, op. cit., str. 148.

⁶ Više o tome u: Jessica Stern, *The Ultimate Terrorists*, Harvard University Press, 1999.

fundamentalizmu.⁷ EU je takođe potencijalna meta napada, a o tome govore brojni uspeli i neuspeli pokušaji terorističkih akata u evropskim gradovima.

Empirijski pokazatelji govore da je teritorija Evropske unije „oaza mira“, za razliku od drugih svetskih regiona gde i dalje bujaju tradicionalni oružani konflikti. Čini se da je EU prevazišla problem tradicionalnih ratova koji više nisu prvorazredna pretnja evropskom miru, ali je njena teritorija potencijalna meta napada oružjem za masovno uništenje od strane privatnih grupa. EU ima 446 miliona stanovnika, što je posle Kine i Indije najveći broj ljudi na zaokruženoj državnoj teritoriji, iako za EU ne možemo reći da je država u pravom smislu reči.⁸ Evropska unija je od usvajanja popularno nazivanog Lisabonskog sporazuma koji ukida podelu na „stubove“, a u oblasti Zajedničke spoljne i bezbednosne politike (eng. *Common Foreign and Security Policy – CFSP*) preuzela gotovo sve odredbe iz propalog Ugovora o Ustavu za Evropu. EU ima status pravnog lica, čime se ostvario nužan preduslov za efikasno sprovođenje bezbednosno-odbrambene politike u okviru *CFSP*.⁹ EU može da zaključuje međunarodne ugovore i bude član međunarodnih organizacija što je od suštinske važnosti u prevenciji širenja nuklearnog naoružanja i drugih vrsta oružja za masovno uništenje. Zaključak je da se u ovom kontekstu može govoriti o zajedničkom nastupu EU na zaokruženoj teritoriji, poput državne u klasičnom smislu reči.

Strategija EU protiv širenja oružja za masovno uništenje

Evropska strategija bezbednosti (eng. *European Security Strategy – ESS*), koju je Evropski Savet usvojio u decembru 2003. godine, prepoznaje proliferaciju oružja za masovno uništenje kao jedan od pet glavnih izazova međunarodnoj bezbednosti.¹⁰ Proliferacija OMU predstavlja potencijalno najveću pretnju bezbednosti jer raste mogućnost trke u naoružanju, a napredak u biološkim naukama povećao je opasnost od biološkog oružja.¹¹

⁷ Videti: Richard Jackson, *Nuclear biological, and chemical defense in the 21 st. Century*, US Army War College Center for Strategic Leadership, Carlisle, PA, 1994.

⁸ „Size and population, European Union“, Internet, https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_en, 11/1/2020.

⁹ Sastoji se od dva ugovora: Ugovor o EU i Ugovor o funkcionisanju EU. Više o suštini ugovora u: Dejana Vukčević, *Bezbednost i Evropska unija*, Institut za političke studije, Beograd, 2008, str. 131.

¹⁰ Pored proliferacije, tu su još: terorizam, regionalni konflikti, propadanje države i organizovani kriminal. Evidentno je da su ovi izazovi međusobno povezani i da je problem proliferacije u sprezi sa propadanjem države, organizovanim kriminalom, terorizmom i regionalnim konfliktima. Videti: „European Security Strategy“, European Council, Brussels, 12 December 2003, pp. 3-5, Internet, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 12/3/2020.

¹¹ *Ibid.*, pp. 3-4.

U isto vreme kad je usvojena Evropska strategija bezbednosti, Evropski savet je usvojio i Strategiju protiv širenja oružja za masovno uništenje (dalje: Strategija OMU) koja je u potpunosti posvećena problemu proliferacije OMU. Strategija OMU definiše aktivnosti Evropske unije na tri osnovna principa: efektivni multilateralizam, prevencija i saradnja. U uvodnom delu Strategije OMU predviđa se da će EU koristiti „sve instrumente i politike koje su joj na raspolaganju“ kako bi se programi širenja kataklizmičnog oružja „sprečili, odvratili, zaustavili i gde je moguće eliminisali“.¹² Takođe, u uvodnom delu strategije napominje se sprega između terorizma i širenja OMU, kao i sredstava njihove isporuke.¹³

Može se reći da je neproliferacioni režim opšteprihvaćen u međunarodnom sistemu, gde postoji zanemarljivo mali broj država koje mu se nisu povinovale. Sve države članice EU su pripadnice neproliferacionog režima ustrojenog Sporazumom o neširenju nuklearnog oružja (eng. *The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons – NPT*) iz 1968. godine.¹⁴ Jedine države koje su trenutno izvan ovog sporazuma i režima koji propisuje jesu: Indija, Pakistan, Izrael i Južni Sudan koji nikada nisu pristupili sporazumu i Severna Koreja koja ga je formalno napustila 2003. godine.

Rasprostranjenija proliferacija OMU uvećava rizik upotrebe ovog oružja od strane država (npr. rat između Irana i Iraka) ili od strane terorističkih grupa koje bi mogle sprovesti akcije ubijanja i razaranja.¹⁵ Poslednja upotreba OMU od strane terorista bila je 1995. godine kada je teroristička religijska sekta Aum Šinriko (od 2000. godine poznata pod imenom Alef) izvršila napad nervnim gasom sarinom u tokijskom metrou, kada je poginulo 12, a ranjeno više hiljada ljudi.¹⁶ Posebnu brigu predstavlja širenje hemijskog naoružanja jer je *know-how*, materijale i opremu moguće nabaviti u druge svrhe. Hemijske proizvode, od kojih se neki lako mogu modifikovati u oružje, svakodnevno koristimo. Takođe, neki biološki agensi, kao i nuklearna tehnologija spadaju u tzv. *dual use* kategorije jer su istovremeno upotrebljive u civilnom i vojnom sektoru. Militarizacija civilnih nuklearnih programa ili ovih agenasa predstavlja dodatnu opasnost zbog toga što državni i

¹² “EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, European Council, Brussels, 12 December 2003, p. 1, Internet, <https://www.nonproliferation.eu/hcoc/wp-hcoc/uploads/EU-Strategy-Against-the-Proliferation-of-WMD-2003.pdf>, 4/4/2020.

¹³ Ibid.

¹⁴ Za pun tekst ugovora videti: “Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, United Nations, 1968, Internet, <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/>, 26/4/2020.

¹⁵ Ibid., p. 2.

¹⁶ Kenneth Pletcher, “Tokyo subway attack of 1995”, March 13, 2020, Internet, <https://www.britannica.com/event/Tokyo-subway-attack-of-1995>, 15/3/2020.

nedržavni akteri mogu doći u posed ovih materijala pod drugim izgovorima. Oko 1kg botulinskog toksina, uz efikasno sredstvo isporuke i stoprocentnu efikasnost, bilo bi sposobno da ubije čitavu ljudsku populaciju na planeti.¹⁷ Ipak, nemoguće je i nesvrshodno zabraniti proizvodnju i držanje botulinskog toksina koji ima značaj u medicini i kozmetologiji. Problem dualnih upotreba koje je Evropska unija prepoznala u svojoj strategiji, predstavlja suštinsku prepreku sprečavanju širenja OMU. Tri su osnovna principa na kojima počiva strategija EU.

Efektivni multilateralizam

Prvi princip na kome se bazira Strategija OMU jeste *efektivni multilateralizam*. On znači da EU ne može samostalno ostvariti proklamovane ciljeve. EU agituje za vezivanje i poštovanje multilateralnih sporazuma i konvencija od strane svih država. Neproliferacione norme moraju biti zastupljene u ukupnim politikama svih država i da predstavljaju smernice spoljnopolitičkog delovanja. EU je posvećena sprovođenju i univerzalizaciji Sporazuma o neširenju nuklearnog naoružanja (*NPT*), Dodatnog protokola o inspekciji Međunarodne agencije za atomsku energiju (eng. *International Atomic Energy Agency – IAEA*), Konvencije o hemijskom naoružanju (eng. *Chemical Weapons Convention – CWC*), Konvencije o biološkom naoružanju (eng. *Biological Weapons Convention – BTWC*), Haškog kodeksa protiv širenja balističkih raketa (eng. *Hague Code of Conduct Against Ballistic Missile Proliferation – HCOC*), što ranije stupanje na snagu Sporazuma o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih testova (eng. *Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty – CTBT*) i osnivanje organizacije koja bi pratila implementaciju.¹⁸ U EU se navodi da je potrebno poboljšati sposobnosti detekcije kršenja navedenih prohibitivnih normi i ojačati sistem sankcionisanja, sa Savetom bezbednosti UN kao finalnim arbitrom u skladu sa Glavom VII Povelje UN.¹⁹ Upotreba sile je mera *ultima ratio* za kojom bi trebalo posegnuti u poslednjoj instanci, uz centralnu ulogu Saveta bezbednosti. EU ispravno zaključuje da su postojeći međunarodni verifikacioni mehanizmi loši i nedovoljni, pa je potrebno uvođenje dodatnih verifikacionih instrumenata sa dozvoljenom iznenadnom kontrolom svih objekata i postrojenja u vezi sa OMU. EU izričito ističe da je spremna da pojača svoju političku, tehničku i finansijsku podršku agencijama zaduženim za verifikaciju.²⁰ Osim sistema verifikacije, EU predviđa jačanje sistema izvoznih kontrola na taj način što bi trebalo razviti

¹⁷ Dragan Petrović i Bogdan Stojanović, *Ravnoteža nuklearne moći SAD i Rusije (SSSR)*, op. cit., str. 50.

¹⁸ "EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction", op. cit., p. 5.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

kvalitetnije kriterijume, posebno za države koje su izvan postojećeg režima neproliferacije.²¹ Savet bezbednosti UN je 28. aprila 2004. godine jednoglasno usvojio Rezoluciju 1540 kao prvi međunarodni dokument koji se sveobuhvatno odnosi na sprečavanje širenja OMU i njihovih sredstava isporuke. Rezolucija 1540 je konvergentna Strategiji EU protiv širenja oružja za masovno uništenje jer percipira proliferaciju OMU kao glavnu pretnju međunarodnoj bezbednosti, utvrđuje globalni pristup problemu, što znači da je u rešavanju istog neophodna saradnja i smatra da je nužna prevencija širenja kako se nedržavni akteri ne bi domogli oružja kojim mogu naneti nepopravljivu štetu svakoj državi. Prema ovoj rezoluciji, sve članice UN su obavezane da moraju sprovoditi efektivne mere protiv proliferacije nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja, kao i sistema njihove isporuke.²²

Prema Rezoluciji 1540 postoje tri osnovne obaveze kojih se moraju pridržavati sve države članice UN. Prvo, zabranjena je podrška nedržavnim akterima koji teže posedovanju OMU i sredstava isporuke. Drugo, neophodno je usvajanje efektivnih zakonskih zabrana aktivnosti koje bi dovele do sticanja OMU i sredstava isporuke od strane nedržavnih aktera. Treće, potrebno je sprovođenje efikasnih mera smanjenja ranjivosti legitimnih aktivnosti koje mogu biti zloupotrebene u cilju proliferacije OMU na nedržavne aktere.²³ U skladu sa ovom rezolucijom, kao pomoćno telo Saveta bezbednosti UN, osnovan je komitet poznat kao Komitet 1540 čiji je zadatak da prati i ojačava primenu rezolucije. Mandat ovog Komiteta 1540 produžavan je nekoliko puta rezolucijama Saveta bezbednosti, ali su mu svakom novom rezolucijom unapređene funkcije.²⁴ Ovo telo trenutno ima mandat do 25. aprila 2021. godine.²⁵ Sve članice su obavezane da Komitetu 1540 podnose izveštaj o preduzetim merama u skladu sa rezolucijom. Evropska unija je velika podrška radu ovog Komiteta, ali i sprovođenju Rezolucije 1540. Kancelarija UN za poslove razoružanja sprovodi projekte Evropske unije predviđene u zajedničkim akcijama Saveta EU. Evropska unija je bila sufinansijer nekoliko regionalnih seminara održanih u cilju unapređenja implementacije Rezolucije 1540.²⁶ Posvećenost Evropske unije doslednoj primeni Rezolucije 1540 je evidentna jer (uz SAD) EU predstavlja

²¹ Ibid.

²² "Resolution 1540", UN Security Council, 28 April 2004, Internet, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20\(2004\)](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20(2004)), 6/5/2020.

²³ Ibid.

²⁴ 1540 Committee, UN Security Council Committee established pursuant to resolution 1540, Internet, <https://www.un.org/en/sc/1540/about-1540-committee/general-information.shtml>, 11.4.2020.

²⁵ Ibid.

²⁶ "The European Union Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction: effective multilateralism, prevention and international cooperation", op. cit., p. 16.

najznačajniji oslonac za njeno adekvatno sprovođenje. IAEA je osnovana 1957. godine s ciljem da promovira miroljubivu upotrebu nuklearne energije, a od potpisivanja Sporazuma o neširenju nuklearnog naoružanja igra ulogu „glavnog inspektora“ za njegovo kršenje. Ciljevi IAEA su konvergentni onima iz strategije EU, a oni se sprovode kroz mehanizme kontrole, odgovornosti i zaštitu nuklearnog i drugih radioaktivnih materijala. Evropska unija je najveći donator fondu za nuklearnu bezbednost Međunarodne agencije za atomsku energiju.²⁷ Osim finansijske, EU pruža i političku podršku agenciji. EU promovira univerzalizaciju multilateralnih sporazuma o neproliferaciji, uključujući Dodatni protokol i sporazume o inspektorima, jača kapacitete država za detekciju i odgovor na ilegalnu trgovinu nuklearnih materija, i deli informacije do kojih dođe unapređujući fond znanja agencije. Takođe, pomaže u zaštiti i transferu osetljivih materijala i opreme. Od 2003. godine do danas EU je finansirala brojne projekte koje je sprovodila IAEA. Tu su projekti obezbeđivanja nuklearnih materijala koji se skladište i koriste u nuklearnim postrojenjima, kao i projekti transporta tih materijala koje je IAEA uspešno sproveda uz pomoć Evropske unije.²⁸

Program saradnje Evropske komisije i Međunarodne agencije za atomsku energiju u inspekciji nuklearnih postrojenja otpočeo je još davne 1981. godine. Ovim programom rukovodi Zajednički istraživački centar (eng. *Joint Research Centre – JRC*), generalni direktorat Evropske komisije. IAEA od instituta pod ingerencijom JRC dobija podršku kroz ekspertizu, tehnološku pomoć, obuku inspektora, nuklearnih forenzičara, pomoć u upravljanju otpadom i dr.²⁹ Inspektori Evropske zajednice za atomsku energiju (eng. *European Atomic Energy Community – Euratom*) deluju kao regionalni mehanizam kontrole nuklearne opasnosti.³⁰ JRC je dao jedinstven doprinos u prevenciji i otkrivanju ilegalne trgovine nuklearnim materijalima kroz inventivni i trenutno najsavremeniji metod analize oduzetog materijala jer su rezultati mogući već nakon 24 časa.³¹ Ovom metodom JRC je u stanju da za kratko vreme otkrije sa velikom preciznošću poreklo i potencijalnu rutu kretanja zaplenjenog materijala, što daje mogućnost za brzu reakciju policije i bezbednosnih službi. EU agituje za globalnu implementaciju bezbednosnih standarda koje predlažu eksperti iz IAEA i služi kao čuvar propisanih normi. Osim toga, EU konstantno promovira miroljubivu upotrebu nuklearne

²⁷ Ibid., p. 19.

²⁸ Transport opasnih materijala IAEA je sproveda pomoću EU u: Libiji, Egiptu, Rumuniji, Bugarskoj, Srbiji itd. Ibid., p. 21.

²⁹ “Peaceful uses of nuclear technology”, General Secretariat of the Council, publications 049/2012, Brussels, April 2012, p. 1.

³⁰ Ibid.

³¹ “The European Union Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction: effective multilateralism, prevention and international cooperation”, op. cit., p. 25.

energije i ističe neophodnost koordinacije sa inspektorima IAEA u svim zemljama gde postoje nuklearni reaktori. EU pomaže Međunarodnoj agenciji za atomsku energiju, prosečno sa 150 miliona evra godišnje, što je čini drugim najvećim donatorom posle SAD.³²

Sporazum o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih proba usvojen je na zasedanju Generalne skupštine UN 1996. godine, ali do danas nije stupio na snagu jer ga nisu ratifikovale sve države koje poseduju nuklearnu tehnologiju iz Aneksa 2 ovog ugovora.³³ Sporazum zabranjuje sve nuklearne probe (u atmosferi, pod vodom, na površini, ispod površine). CTBT predviđa stvaranje međunarodne organizacije koja će se starati od sprovođenju sporazuma, a koja ne može biti formirana sve dok sporazum ne stupi na snagu. U toj fazi, EU igra veoma zapaženu ulogu jer pomaže u pripremi buduće organizacije koja će služiti kao sistem verifikacije sporazuma. Mehanizam monitoringa obuhvatiće preko 300 tehnoloških centara iz kojih će se vršiti kontrola nuklearnih testova na čitavoj planeti. EU je finansirala nekoliko ključnih projekata u pripremi buduće organizacije. Prvo, razvoj ljudskih kapaciteta kroz kompjuterske obuke od važnosti za ekspertizu. Drugi projekat EU se odnosi na unapređenje znanja i modusa prepoznavanja plemenitih gasova, čije prepoznavanje predstavlja suštinski element za detekciju podzemnih i podvodnih nuklearnih eksplozija. Treći projekat se tiče podrške na licu mesta putem operativne podrške, logistike i prevoza opreme. Takođe, EU sprovodi projekat pružanje tehničke pomoći afričkim državama potpisnicama zbog posebno slabe finansijske situacije u pojedinim afričkim zemljama.³⁴

Konvencija o hemijskom naoružanju predstavlja fundamentalni okvir borbe protiv širenja OMU i okosnicu režima neproliferacije. Konvencija je stupila na snagu 29. aprila 1997. godine, a njenu suštinu čine odredbe o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja, trgovine i naravno upotrebe hemijskog naoružanja. Prema podacima Organizacije za zabranu hemijskog naoružanja (formirana konvencijom), do sada je uništeno oko 80% ukupnog hemijskog naoružanja na planeti, što nam govori da i dalje postoje ogromne zalihe tog oružja.³⁵ Evropska unija pruža finansijsku pomoć Organizaciji za zabranu hemijskog naoružanja, promovise univerzalnost konvencije kao norme koje se sve države moraju pridržavati, organizuje regionalne

³² "Peaceful uses of nuclear technology", op. cit., p. 2.

³³ Videti: "Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty", General Assembly of the United Nations, *Resolution 50/245*, NY, 17 September 1996, Internet, http://www.ctbto.org/fileadmin/content/treaty/treaty_text.pdf, 6/5/2020.

³⁴ "The European Union Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction: effective multilateralism, prevention and international cooperation", op. cit., p. 34.

³⁵ "Committed to complete and verifiable destruction", OPCW, Internet, <http://www.opcw.org/our-work/demilitarisation/>, 6/5/2020.

radionice i treninge, osniva analitičke laboratorije, zalaže se i razvija projekte miroljubive upotrebe u hemijskoj industriji. Na taj način ona značajno doprinosi sprečavanju širenja hemijskog naoružanja.³⁶

Konvencija o biološkom i toksičnom oružju je prvi multilateralni ugovor koji zabranjuje u potpunosti određenu kategoriju naoružanja. Stupio je na snagu 1975. godine dopunjujući postojeći Ženevski protokol iz 1925. godine.³⁷ Mana konvencije je u tome što nije stvorila verifikacioni instrument ili neku vrstu nadzorne organizacije koja bi se starala o implementaciji. Za nuklearno naoružanje to je IAEA, za hemijsko Organizacija za zabranu hemijskog naoružanja, dok za biološko oružje ne postoji ništa slično. Doprinos EU na ovom polju sličan je aktivnostima u sferi zabrane hemijskog oružja i svodi se na isticanje univerzalnosti Konvencije, finansiranje projekata, regionalnih treninga i radionica, kao i finansijsko-tehničku podršku nacionalnim implementacionim mehanizmima u razvoju režima zabrane i kontrole uvoznog-izvoznih roba.

Prevenција širenja osetljivih materijala i tehnologija

Drugi bazični princip se odnosi na *prevenciju* kroz univerzalizaciju multilateralnih instrumenata koji nameću prohibiciju širenja, jačanje sprovođenja preuzetih obaveza kroz tehničko-finansijsku pomoć, jačanje kontrole izvoza kako u članicama EU tako i partnerskim državama, stručnu pomoć pri demontiranju postojećih arsenala OMU, preusmeravanje naučnika sa vojnih na miroljubive programe i jačanje nacionalnih kapaciteta za sprečavanje ilegalne trgovine materijalima i znanjima u vezi sa OMU.³⁸ Evropska komisija ima status posmatrača u Grupi nuklearnih dobavljača (eng. *Nuclear Suppliers Group*), osnovanoj 1974. godine kao odgovor na indijski nuklearni test koji je pokazao da je moguće preći sa civilnog na vojni nuklearni program.³⁹ Grupa je napravila listu dobara koja se mogu izvesti nenuklearnim državama samo uz odobrenje inspektora IAEA. Međutim, vrlo je teško sprečiti

³⁶ "The European Union Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction: effective multilateralism, prevention and international cooperation", op. cit., pp. 37-38.

³⁷ The Biological Weapons Convention, UN Office for Disarmament Affairs, Internet, <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/>, 7/5/2020.

³⁸ "The European Union Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction: effective multilateralism, prevention and international cooperation", General Secretariat of the Council, brochure, Brussels, November 2008, pp. 10-11.

³⁹ Poslednje plenarno zasedanje Grupe nuklearnih dobavljača bilo je u junu 2019. godine u Kazahstanu. Grupa ima 48 država članica. Videti: "Public Statement of the 2019 NSG Plenary - Nur-Sultan", Kazakhstan, Internet, <https://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/news/246-public-statement-of-the-2019-nsg-plenary-nur-sultan-kazakhstan>, 1/4/2020.

ilegalnu distribuciju dobara, a naročito nuklearne ekspertize. Znanje se ne može kontrolisati, sprečiti ili uništiti, ali je kontrolu izvora materijala i postrojenja neophodnih za pravljenje nuklearne bombe (rudnici uranijuma, nuklearni reaktori, postrojenja za testiranje i sl.) moguće ostvariti. Osim permanentne fluktuacije informacija i znanja, otežavajuću okolnost u sprečavanju ilegalne trgovine predstavlja pomenuti problem dualne upotrebe. Sve navedeno sprečava da se neki od proklamovanih ciljeva EU iz Strategije OMU ostvare u potpunosti, ali je napredak ka njihovom ostvarenju svakako uočljiv.

Saradnja sa partnerima

Treći princip se odnosi na direktnu *saradnju* sa partnerima, gde se SAD navode kao ključni partner, a potom slede Rusija, Japan i Kanada.⁴⁰ Osim saradnje sa državama, ističe se i saradnja sa UN, NATO i drugim međunarodnim organizacijama i institucijama. Dijalog sa industrijskim prvcima je takođe od velike važnosti, i tu se navodi prvobitno evropska a potom i saradnja sa američkom industrijom (posebno u biološkom sektoru).⁴¹ EU je već mnogo učinila u domenu kontrole nad patogenim mikroorganizmima i toksinima, kako u državama članicama tako i zemljama koje su u procesu pristupanja. Evropska unija utiče na jačanje evropskog i nacionalnih zakonodavstava u domenu kontrole bioloških pretnji, a još 2005. godine je kao nezavisnu agenciju kreirala Evropski centar za prevenciju i kontrolu bolesti (eng. *European Centre for Disease Prevention and Control – ECDC*), s ciljem da identifikuje i proceni pretnje po zdravlje ljudi koje dolaze od zaraznih bolesti.⁴² Problem funkcionisanja u praksi bio je vidljiv nakon pandemije korona virusa 2020. godine, gde je nadnacionalni nivo prevencije širenja bolesti zakazao, pa je čitav posao pao na „leđa“ država članica. Ipak, *ECDC* ima veliki značaj u prikupljanju informacija o dometu, snazi i opasnosti zaraze koja je uglavnom uvek transnacionalnog karaktera.

Strategija protiv proliferacije OMU koju je Evropska unija usvojila, iako poseduje manjkavosti jer često gubi dodir sa realnom situacijom na terenu, ima snažan uticaj na ublažavanje pretnje širenja OMU stvarajući čvrst normativni okvir globalnog dometa. EU je shvatila da su potrebna politička rešenja za bezbednosne probleme. To znači da je potrebno urazumiti države da im OMU nije potrebno. Što se država oseća bezbednije, veća je verovatnoća da će odustati od programa naoružavanja.⁴³ U tom smislu EU

⁴⁰ “EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, op. cit., p. 7.

⁴¹ Ibid., p. 11.

⁴² Videti: European Centre for Disease Prevention and Control, An Agency of the European Union, Internet, <http://www.ecdc.europa.eu/en/aboutus/Pages/AboutUs.aspx>, 2/4/2020.

⁴³ “EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, op. cit., p. 6.

će podsticati regionalne bezbednosne sporazume i regionalnu kontrolu naoružanja.⁴⁴ Evropska unija je tako utvrdila dva glavna pravca rešavanja problema proliferacije. Prvo – da je potrebno tražiti politička rešenja (uz bezbednosne garancije) za strahove i ambicije država koji prouzrokuju njihovu težnju za posedovanjem OMU. Politička rešenja, međutim, nije moguće postići u kratkom roku, o čemu najbolje svedoče višedecenijski problemi poput permanentne nestabilnosti na Bliskom istoku, problema iranskog nuklearnog programa, tenzije na Korejskom poluostrvu ili sukoba na relaciji Indija–Pakistan. Drugo – pitanje sprečavanja širenja OMU zahteva globalni pristup, ali se rešenja moraju tražiti prvobitno u regionalnim aranžmanima. EU je razvila potrebne unutrašnje strukture, zadužene za adekvatno sprovođenje Strategije OMU: debate u Savetu na svakih šest meseci o efektivnosti sprovođenja i osnivanje Monitoring centra zaduženog isključivo za nadgledanje implementacije odredbi Stretgije OMU.

Klauzula o neširenju i monitoring centar

Savet EU je novembra 2003. godine usvojio klauzulu o neširenju oružja za masovno uništenje (dalje: klauzula OMU), kao sredstvo promovisanja neširenja OMU.⁴⁵ Namera je bila da klauzula bude uključena kao suštinski element svih novih, obnovljenih ili revidiranih mešovitih sporazuma, koje EU sklapa sa trećim državama (nečlanicama EU). Neki eksperti u Evropskom parlamentu dovode u pitanje efektivnost ove klauzule kao sredstva sprečavanja širenja OMU zbog nedovoljne posvećenosti pojedinih država članica koje ekonomski interes stavljaju iznad bezbednosnog elementa na kome insistira klauzula.⁴⁶

EU je i pre usvajanja teksta klauzule bila aktivna na projektima neproliferacije, i to u Rusiji kroz Nan-Lugarov program Zajedničke redukcije pretnji (eng. *Cooperative Threat Reduction – CTR*)⁴⁷ i Organizaciju za energetski razvoj Korejskog poluostrva (eng. *Korean Peninsula Energy Development Organization – KEDO*).⁴⁸ EU se posvetila problemu proliferacije OMU zbog

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ “Mainstrimming non-proliferation policies into the EU’s wider relations with third countries”, Council of the European Union, no. 14997/03, Brussels, 19 November 2003, <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2003-1117%20Mainstreaming.pdf>, Internet, 6/2/2020.

⁴⁶ Lina Grip, “The EU Non-Proliferation Clause: A Preliminary Assessment”, *Background Paper*, SIPRI, November 2009, p. 1.

⁴⁷ Videti: Richard Lugar, “Cooperative Threat Reduction and Nuclear Security”, *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 10, No. 1, 2009, pp. 183-189.

⁴⁸ Agreement on the Establishment of the Korean Peninsula Energy Development Organization, 9th March 1995, Internet, <http://www.kedo.org/pdfs/Establishment KEDO.pdf>, 20/3/2020.

opasnosti od eventualnog napada nedržavnih aktera, ali i zbog širenja njenog članstva. Naime, te godine kada su usvojene Evropska strategija bezbednosti, Strategija OMU i klauzula o neširenju, ugovor o pristupanju EU potpisalo je deset zemalja i očekivao se veliki talas proširenja. Stoga je EU želela da razvije koherentan i integrativni pristup problemu proliferacije, jer su u njeno članstvo ulazile nove države sa različitim bezbednosnim kulturama, kapacitetima i rutinama. Međutim, američka invazija na Irak 2003. godine pokazala je da unutar same EU postoje brojna mimoilaženja u stavovima koji se tiču bezbednosne problematike na polju OMU. Možemo postaviti pitanje – šta bi bilo da je OMU u Iraku zaista pronađeno, jer su zvanični izveštaji pre invazije (frizirani ili ne) govorili u prilog tezi da Irak to oružje poseduje? Da li bi se onda tolerisala pasivnost pojedinih članica EU prilikom invazije na Irak? Politika proširenja je čvrsto povezana sa politikom neproliferacije, jer EU putem klauzule OMU uslovljava sve potencijalne članice, ali i sve druge sa kojima potpisuje mešovite ugovore da poštuju i pridržavaju se neproliferacionih normi.

Uspostavljanje zajedničkog i koherentnog pristupa problemu proliferacije, prva je predložila Švedska.⁴⁹ Tadašnja ministarka spoljnih poslova Švedske, Ana Lind, pokrenula je aprila 2003. inicijativu za donošenje strategije za borbu protiv širenja OMU. Na toj bazi sredinom iste godine usvojena su dva dokumenta koja su prethodila i utrla put prethodno analiziranoj Strategiji OMU, a to su: Osnovni principi za EU strategiju protiv širenja OMU i Akcioni plan za implementaciju osnovnih principa. „EU će razmotriti uvođenje efikasnu politiku štapa i šargarepe, povezanu sa obavezama neširenja u odnosu sa trećim zemljama. To će biti urađeno posebno u kontekstu sporazuma o saradnji ili programa pomoći. Relevantne radne grupe će imati zadatak da preispitaju politiku EU prema pojedinim državama.“⁵⁰ Od novembra 2003. godine, kada je Savet usvojio tekst klauzule OMU, stav prema neširenju OMU predstavlja fundamentalan element za EU kada razmatra odluku o ulasku u pregovore i sporazume sa trećim državama. Umetanjem OMU klauzule u mešovite sporazume, moguće je usloviti trgovinski vid saradnje (koji je pod kompetencijom Zajednice) obavezom prihvatanja klauzule o neproliferaciji (koja je u domenu CFSP). Za razliku od sporazuma Zajednice sa trećim državama (koje može usvojiti Savet EU većinom), mešoviti sporazumi zahtevaju konsenzus u Savetu i moraju biti potpisani i ratifikovani od strane svih članica EU pre nego što stupe na snagu, jer osim ekonomskog sadrže i političke elemente. Klauzula OMU je urađena po uzoru

⁴⁹ A. J. K. Bailes, “The European Security Strategy: An Evolutionary History”, *Policy Paper*, No. 10, SIPRI, Stockholm, 2005, p. 10.

⁵⁰ “Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, Council of the European Union, 10354/1/03, Brussels, 13 June 2003, p. 6, Internet, <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2003-0616%20Action%20plan.pdf>, 22/4/2020.

na klauzulu o ljudskim pravima (*human rights clause*) koja je promovisana 90-ih godina u mešovitim ugovorima sa trećim državama.⁵¹

Suština klauzule OMU je sadržana u tome da su „strane saglasne da proliferacija OMU i njihovih sredstava isporuke, od strane državnih i nedržavnih aktera, predstavlja najozbiljniju pretnju međunarodnoj stabilnosti i bezbednosti“.⁵² „Strane su prema tome saglasne da saraduju i doprinose borbi protiv proliferacije OMU i sredstava isporuke kroz puno pridržavanje i sprovođenje preuzetih obaveza iz sporazuma o razoružanju i neproliferaciji. Strane su saglasne da ova odbredba predstavlja suštinski element ovog sporazuma“.⁵³ U drugom delu klauzule kaže se da će „strane saradivati i doprinositi borbi protiv širenja OMU i sredstava isporuke: preduzimanjem koraka kao što su potpisivanje, ratifikacija ili pristupanje svim relevantnim međunarodnim instrumenatima i njihovo puno sprovođenje; uspostavljanjem efektivnog sistema izvozne kontrole na nacionalnom nivou, kontrolom izvoza i tranzita dobara u vezi sa OMU, uključujući i dualne tehnologije, i da će biti sprovedene efektivne sankcije za kršenje tih kontrola“.⁵⁴

Vidi se da klauzula u prvom delu ističe potrebu pridržavanja svih preuzetih obaveza po pitanju neširenja OMU, kao i implicitnu pretnju da će neispunjenje tih obaveza voditi suspenziji sporazuma EU sa tom državom. U drugom delu klauzule predviđa se potreba za dodatnim obavezivanjem druge strane (ukoliko država nije pristupila nekom od postojećih međunarodnih aranžmana), ali je ovaj deo klauzule fakultativnog ili suštinskog karaktera od slučaja do slučaja. Klauzula OMU predstavlja kvalitetan instrument u borbi protiv širenja oružja za masovno uništenje, jer istovremeno sadrži potreban mehanizam štapa i šargarepe. Predviđene su sankcije, a najoštrija je suspenzija sporazuma. Time se uslovljava druga strana (koja ima šta da izgubi), da ima obavezu prihvatanja i sprovođenja normi i mera protiv širenja OMU. Međutim, postoje brojne kritike ove klauzule iz same EU zbog nedoumica kakvu bi formu klauzula trebalo da ima u sporazumima sa različitim trećim državama, jer nisu sve podjednako posvećene borbi protiv neširenja OMU. Osim toga, kako se boriti protiv otpora klauzuli u državama koje su vrlo problematične kada je u pitanju proliferacija (npr. sporazum EU sa Indijom). Decembra 2008. Savet EU formulisao je tzv. „Nove smernice za delovanje EU u borbi protiv širenja OMU“, gde se jedan deo bavi „jačanjem diplomatskih instrumenata kroz bolje sprovođenje klauzule OMU“.⁵⁵ „Nove smernice“ su

⁵¹ Lina Grip, „The EU Non-Proliferation Clause: A Preliminary Assessment“, op. cit., p. 3.

⁵² „Mainstrimming non-proliferation policies into the EU’s wider relations with third countries“, Council of the European Union, op. cit., p. 4.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ „Council conclusions and new lines for action by the European Union in combating proliferation of weapons of mass destruction and their delivery systems“, Council of the European Union, 17172/08, Brussels, 17 December 2008, p. 22.

zamišljene kao instrument uvećaja efektivnosti i uticaja EU u operacionalizaciji ideja o neširenju OMU. „Nove smernice“ nemaju nameru da zamene Strategiju OMU već da povećaju njenu efikasnost i obezbede bolje praktično sprovođenje. Svi sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju imali su ovu klauzulu kao suštinski element, što znači da je ona nužan uslov za svaku buduću članicu EU. Za sada EU ostaje posvećena nužnom inkorporiranju ove klauzule u mešovitim sporazumima sa trećim državama.⁵⁶ U slučaju primene klauzule OMU postoje brojna otvorena pitanja, kao što su: da li sve članice EU imaju jednak interes kada je reč o proliferaciji; da li je EU spremna da blokira potpisivanje sporazuma koji su joj od velikog ekonomskog značaja u situacijama kada druga strana nije voljna da prihvati klauzulu OMU; kada je drugi deo klauzule koji se odnosi na dodatno pristupanje međunarodnim neproliferacionim aranžmanima suštinskog, a kada fakultativnog karaktera. Sva tri pitanja se odnose na problem ne-uniformnosti pristupa EU klauzuli u međunarodnim sporazumima. Pored manjkavosti koje nesumnjivo postoje, klauzula OMU predstavlja funkcionalan instrument EU u borbi protiv širenja oružja za masovno uništenje, a tako će i ostati sve dok postoji doslednost u nenoj implementaciji.

Savet EU je 12. decembra 2006. godine osnovao Monitoring centar čije je osnivanje tri godine ranije predvidela Strategija OMU.⁵⁷ Cilj ovog centra je monitoring nad implementacijom Strategije protiv širenja OMU. Donošenju odluke o osnivanju prethodili su teroristički napadi u Madridu (2004) i Londonu (2005) u kojima je ukupno stradalo oko 250, a ranjeno više hiljada ljudi.⁵⁸ Da su kojim slučajem teroristi koristili OMU umesto konvencionalnog eksploziva, broj žrtava bi bio više stotina ili hiljada puta veći. Napadi su pokazali da postoji permanentna pretnja i da je potrebno što pre otelotvoriti odredbe iz Evropske strategije bezbednosti i Strategije protiv širenja OMU. Obim zadataka Monitoring centra koincidira sa delokrugom Strategije OMU. Tri principa iz strategije, takođe su osnovne smernice u delovanju. Konkretna zaduženja Monitoring centra odnose se na: svakodnevno sprovođenje strategije, dalji razvoj strategije (npr. predlozi za njenu reviziju), obezbeđivanje koherentnosti programa pomoći (monitoring nad projektima) i kontakt sa

⁵⁶ Spisak svih ugovora u kojima je inkorporirana klauzula OMU: Inventory of Agreements Containing the Weapons of Mass Destruction Clause, Treaties Office database, G.AFFGEN. 3 Legal Affairs Division, Internet, <https://ec.europa.eu/world/agreements/ClauseTreatiesPDFGeneratorAction.do?clauseID=28>, 18.4.2020.

⁵⁷ Videti: “EU Strategy against the Proliferation of WMD: monitoring and enhancing consistent implementation”, Council of the European Union, concept paper, no. 16694/06, Brussels, 12 December 2006, Internet, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016694%202006%20INIT>, 15/4/2020.

⁵⁸ William Keller, “Anatomy of a Terrorist Attack: An in-Depth Investigation into the London and Madrid Subway Bombings of 2005 and 2004”, working paper, Matthew B. Ridgway Center, University of Pittsburgh, 2006.

trećim državama i organizacijama.⁵⁹ Esencijalna je koordinacija Monitoring centra sa Centrom za obavještajnu analitiku (eng. *EU Intelligence Analysis Centre – EU INTCEN*)⁶⁰, koji je od januara 2011. godine deo Evropske službe za spoljne poslove (eng. *European External Action Service – EEAS*), i sledstveno tome pod ingerencijom Visokog predstavnika za spoljnu i bezbednosnu politiku.⁶¹ Zadatak *EU INTCEN* je da pruža obavještajne podatke Evropskoj službi za spoljne poslove i državama članicama, iz oblasti Zajedničke spoljne i bezbednosne politike i Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike.⁶² Iako je *EU SITCEN* nastao 1999. godine kao *ad hoc* grupa analitičara koja vrši obradu podataka iz otvorenih izvora (tzv. *open source intelligence*), danas ovaj organ vrši klasifikaciju podataka poput državnih obavještajnih službi i na dobrom je putu da postane respektabilna baza podataka. Monitoring centar takođe ostvaruje saradnju sa Evropskom komisijom i služi kao telo za koordinaciju između Saveta i Komisije. Monitoring centar prikuplja podatke ali taj posao u prvoj instanci radi *EU INTCEN*, dok Monitoring centar te podatke analizira i predlaže politike EU u domenu neproliferacije OMU. Takođe, Monitoring centar je u stalnoj vezi sa Koordinatorom za protiv-terorizam, kao i sa drugim odeljenjima Sekretarijata Saveta EU.⁶³ Takođe, Visoki predstavnik za spoljnu i bezbednosnu politiku koji rukovodi *EEAS*, ima glavnog savetnika i specijalnog izaslanika za neproliferaciju i razoružanje koji je u stalnom kontaktu sa Monitoring centrom.⁶⁴

Doprinos EU u kriznim žarištima proliferacije

Pitanje proliferacije nuklearnog oružja postaje prioritarna tema posle kraha Sovjetskog Saveza kada ogromne količine OMU ostaje relativno slabo kontrolisano dok se političko-ekonomski sistem nekadašnja supersile raspadao. Tokom 90-ih EU nije imala zajedničku strategiju rešavanja problema proliferacije jer se borila za unutrašnju koheziju i gradila sopstveni

⁵⁹ "EU Strategy against the Proliferation of WMD: monitoring and enhancing consistent implementation", op. cit., p. 6.

⁶⁰ Do 2012. zvanični naziv ovog centra bio je EU Situation Centre – EU SITCEN, kada je preimenovan u EU INTCEN.

⁶¹ European External Action Service, HQ Organizational chart, Internet, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2020-01-05-eeas-2.0_orgchart.pdf, 12.4.2020.

⁶² "EU INTCEN", fact sheet, Internet, <http://statewatch.org/news/2016/may/eu-intcen-factsheet.pdf>, 10/2/2020.

⁶³ "EU Strategy against the Proliferation of WMD: monitoring and enhancing consistent implementation", op. cit., p. 9.

⁶⁴ „Disarmament, Non-Proliferation and Arms Export Control”, European External Action Service, 8.8.2016., Internet, http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/special_envoy_en.htm, 11/4/2020.

identitet na nadnacionalnom nivou. Prvi test za EU bile su: akvizicija nuklearnog oružja od strane Pakistana i reafirmacija Indije kao nuklearne sile, nuklearne aspiracije Severne Koreje, Irana, Iraka i Libije. EU je imala problem kreiranja zajedničkog sveobuhvatnog pristupa problemu proliferacije, koji je postojao sve do usvajanja pomenute strategije iz 2003. godine. EU je u pojedinim kriznim žarištima dala veliki doprinos smanjivanju rizika proliferacije, dok je na drugim mestima igrala zanemarljivu ulogu.

Indija i Pakistan

Indija je prvu nuklearnu detonaciju izvela u tzv. „miroljubive“ svrhe 1974. godine, ali se tenzija u južnoj Aziji razvija posebno od 1998. kada i Pakistan postaje nuklearna sila. Pregovori EU i Indije oko potpisivanja sporazuma o slobodnoj trgovini otpočeli su 2007. godine. Tada se pokazala manjkavost same klauzule OMU. Indija je jedna od zemalja koja poseduje nuklearno naoružanje, a pri tome nije potpisnik Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja. Takođe, Indija nije ratifikovala Sporazum o sveobuhvatnoj zabrani nuklearnih testova. Osim toga, Indija ne pokazuje preteranu ambiciju da se posveti borbi protiv neširenja OMU i EU je vrlo teško mogla da je uslovi klauzulom OMU. Indija je odbila takvo uslovljavanje i pregovori o sporazumu o slobodnoj trgovini na relaciji EU–Indija su suspendovani 2013. godine.⁶⁵ Ovakav pristup uzrokuje spekulacije o tome da bi se EU u određenim situacijama ekonomskih benefita mogla odreći klauzule OMU kao nužnog uslova za potpisivanje sporazuma o slobodnoj trgovini. Pregovori sa Indijom nisu propali zbog indijskog odbijanja klauzule OMU već zbog smanjene ambicije za ekonomsku saradnju.⁶⁶ U tom slučaju, stvorili bi se dvostruki standardi i izgubila bi se smisao čitave ideje o klauzuli OMU kao neophodnom uslovu za sve mešovite sporazume sa trećim zemljama.⁶⁷ Ukoliko bi se u jednom slučaju napravio izuzetak, to bi značilo i kraj klauzule OMU koja je do sada inkorporirana u brojne mešovite sporazume.

Nuklearni testovi Indije i Pakistana iz maja 1998. godine unutar EU su razvile razmimoilaženja u pristupu. Nemačka, Danska i Švedska su zamrznule svoje programe pomoći dok su se ostale članice zadržale na retoričkoj osudi. Od samog početka ključnu ulogu u krizi igrale su SAD, dok se uloga EU svodila na podšku američkoj politici. Indija i Pakistan nisu potpisnice Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja iako su *de facto*

⁶⁵ European Commission, Trade policy, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/india/>, Internet, 16.4.2020.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ “EU aide worried by calls to drop India WMD clause”, Reuters, 2. March 2007, Internet, <http://www.bilaterals.org/spip.php?article7311>, 8/4/2020.

nuklearne sile. SAD su 2005. napravile sporazum sa Indijom u cilju omogućavanja međusobne trgovine bez izričitih zahteva da se Indija odrekne svog nuklearnog arsenala. Članice EU su imale priliku unutar IAEA i Grupe nuklearnih dobavljača da blokiraju američko-indijski sporazum, ali je izostao zajednički pristup država članica koje su bile podjeljene u stavu.⁶⁸ Posle tri godine protivljenja Austrije i Irske, na snažne pritiske SAD, Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske, sporazum je zaključen 2008. godine, čime je Indija izbegla sudbinu drugih država koje su bile pod snažnim sankcijama zbog akvizicije nuklearnog oružja.⁶⁹ Slična situacija je i sa indijskim rivalom Pakistanom, na koji se istovremeno odnosilo neslaganje članica EU o tome da li bi trebalo kazniti tu državu zbog nuklearizacije. To se nije desilo i EU nije napravila značajan doprinos u indijsko-pakistanskom kriznom žarištu u kontekstu denuklearizacije, tj. sprečavanja širenja oružja za masovno uništenje.

Severna Koreja

Uz iranski nuklearni program, Severna Koreja čini jedan od dva najvažnija proliferaciona žarišta u XXI veku i stoga predstavlja izazov za zajedničku spoljnu i bezbednosnu politiku EU. Upotreba sankcija kao sredstva u spoljnoj i bezbednosnoj politici usvojena je u programskom dokumentu EU pod nazivom – Principi upotrebe restriktivnih mera (eng. *Principles on the Use of Restrictive Measures*), nekoliko meseci posle usvajanja Evropske strategije bezbednosti.⁷⁰ Proliferaciona kriza na Korejskom poluostrvu počela je 1994. godine od kada su čitavo upravljanje kizom, koja traje i danas, preuzele SAD. Sledstveno tome, EU je vodila nezapaženu ulogu koja se svodila na podržavanje američkih aktivnosti i usvajanje konvergentnih mera sankcionisanja. EU je postala članica izvršnog odbora Organizacije za energetski razvoj Korejskog poluostrva (KEDO) 1997. godine.⁷¹ KEDO je formiran 1995. godine kao deo dogovora između SAD i Severne Koreje o konstrukciji dva lakovodna reaktora u zamenu za demontiranje nuklearnog programa. Doprinos EU u ovom projektu bio je 122 miliona dolara što je bio četvrti najveći iznos u tu svrhu posle doprinosa

⁶⁸ Oliver Meier, "European Efforts to Control the Spread of Enrichment and Reprocessing Technologies", *UNISCI Discussion Papers*, No. 30, October 2012.

⁶⁹ Harald Muller, "The European Union and Nuclear Non-Proliferation and Disarmament", in: V.R. Raghavan (ed.), *Nuclear Disarmament: India-EU Perspectives*, Vij books, New Delhi, pp. 27-49.

⁷⁰ "Sanctions: how and when the EU adopts restrictive measures", European Council, Internet, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/>, 12/3/2020.

⁷¹ Agreement on the Establishment of the Korean Peninsula Energy Development Organization, 9th March 1995, Internet, <http://www.kedo.org/pdfs/Establishment KEDO.pdf>, 20/3/2020.

Južne Koreje, Japana i SAD.⁷² Finansijsko učešće u KEDO bio je prvi vidljiv korak EU u domenu sprečavanja proliferacije na Korejskom poluostrvu, što nije rešilo problem jer je Severna Koreja nastavila sa nuklearnim programom, a to je kulminiralo 2003. godine napuštanjem Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja. EU nikada nije bila deo „Six-Party“ razgovora koji su otpočeli 2003. godine nakon formalnog napuštanja neproliferacionog režima, a koje pored Severne Koreje čine Južna Koreja, Japan, SAD, Rusija i Kina. Uloga EU svodila se na uvođenje sankcija, ali tek nakon što su one odobrene u Savetu bezbednosti UN. Restriktivnije sankcije protiv Severne Koreje uvedene su u više talasa rezolucijama Saveta bezbednosti, od momenta prvog testa nuklearne bombe 2006. godine, drugog 2009, trećeg 2013. godine, četvrtog i petog 2016. i šestog testa 2017. godine.⁷³ EU u proliferacionoj krizi na Korejskom poluostrvu nije učestvovala u pregovorima, ali se sve više pominje ta ideja s obzirom na to da je problem još uvek aktuelan.⁷⁴ Doprinos u tom smislu ostaće mizeran sve dok EU kao entitet ne uzme direktno učešće u razgovorima.

Iran

Za razliku od slučaja Severne Koreje, EU je u iranskoj nuklearnoj krizi imala zapaženu, donekle i ključnu ulogu kao pregovarač. EU je sa Iranom otpočela pregovore o zaključivanju ugovora o trgovini i saradnji koji su prekinuti 2003. godine zbog krize uzrokovane iranskim obogaćivanjem uranijuma.⁷⁵ Velika evropska trojka (Ujedinjeno Kraljevstvo, Nemačka i Fransuska) poznata kao E3 preuzela je vodeću ulogu u rešavanju krize, a glavni koordinator je bio Visoki predstavnik za spoljnu i bezbednosnu politiku EU. Glavni okvir ovih pregovora bila je podrška Iranu za razvoj civilne nuklearne energije, saradnja u oblasti tehnologije i snažnije ekonomsko vezivanje. Zauzvrat, Iran bi trebalo da odustane od aspiracija razvijanja nuklearnog oružja. Uspeh je načinjen već 2004. godine kada je Iran objavio nameru da suspenduje proces daljeg obogaćivanja uranijuma i kada

⁷² S. Yoon and J. Suh, „Nuclear Non-proliferation“, in: T. Christiansen, E. Kirchner and P. Murray (eds.), *The EU-Asia Handbook*, Palgrave, Houndmills, 2013, pp. 406-420.

⁷³ Protiv Severne Koreje uvedene su sankcije u više talasa rezolucijama Saveta bezbednosti UN i to: 2006, 2009, 2013, 2016. i 2017. godine. Videti: Andrea Charron, *United Nations Sanctions and Conflict*, Routledge, London, 2011; „Security Council Tightens Sanctions on Democratic People’s Republic of Korea, Unanimously Adopting Resolution 2397“, UN Security Council, 22 December 2017, Internet, <https://www.un.org/press/en/2017/sc13141.doc.htm>, 15/4/2020.

⁷⁴ „It’s Time for the European Union to Talk to North Korea“, 38 North, 2nd March 2020, Internet, <https://www.38north.org/2020/03/eu030220/>, 22/4/2020.

⁷⁵ T. Sauer, „The Impact of the European Union on Iran’s Nuclear Programme“, in: R. Parsi and J. Rydqvist (eds.), *Iran and the West*, FOI, Stockholm, pp. 93-104.

je potpisan ugovor u Parizu. Pariski sporazum predviđao je da Iran zaustavi obogaćivanje uranijuma i potpiše Dodatni protokol o stalnim inspekcijama IAEA.⁷⁶ Promena se dogodila 2005. pobedom Mahmuda Ahmadinedžada na izborima za predsednika Irana koji je objavio da pokreće obogaćivanje uranijuma do nivoa od 20%. E3 je pozvala na poštovanje Pariskog sporazuma ali se Ahmadinedžad nije povinovao, što je uzrokovalo uvođenje sankcija Iranu 2006. godine kada EU prestaje da bude jedini pregovarač i kada se u pregovore uključuju SAD, Rusija i Kina. Pregovaračka formula E3 biva zamenjena formulom E3+3 kako ostaje sve do danas. Ekonomski interes EU, čije su kompanije veoma aktivne u području Bliskog istoka, jeste da ne dođe do nekog većeg sukoba poput invazije na Irak iz 2003. godine u cilju prevencije sticanja OMU. Stoga su EU uvele veoma oštre sankcije Iranu u više talasa, neretko mnogo rigoroznije nego što su to radile SAD, a sve u cilju očuvanja neproliferacionog režima i izbegavanja vojnog sukoba na relaciji SAD-Iran ili Izrael-Iran.⁷⁷ Sankcije EU prema Iranu uticale su da Iran promeni svoje evropske ekonomske partnere i preorijentiše ekonomsku saradnju na kompanije iz Kine. Iran je pretrpeo ozbiljnu ekonomsku štetu zbog sankcija i nakon talasa sankcija EU iz 2012. godine, iranske banke su izbačene iz sistema međunarodnog bankarskog transfera novca (SWIFT). Iranska valuta je te godine pala više od 70%.⁷⁸ Sankcije u energetskom sektoru su uzrokovale da međunarodni uvoznici nafte prestanu saradnju sa Iranom, čiji bruto društveni proizvod u najvećoj meri sačinjava izvoz nafte. Politički pritisci EU u formi E3 kombinovani sa ekonomskim sankcijama dovele su Iran za pregovarački sto 2013. godine kada je Hasan Rohani pobedio na izborima za predsednika (u velikoj meri zbog ekonomskih problema). Iran je potpisao privremeni sporazum u Ženevi u novembru 2013. godine sa E3+3 u kome se obavezao da zaustavi obogaćivanje uranijuma, izgradnju novih centrifuga i dozvoli inspektorima IAEA nesmetane obilaske nuklearnih postrojenja u Natancu i Fordovu.⁷⁹ Privremeni sporazum je zamenjen sporazumom o denuklearizaciji iz Beča

⁷⁶ "Communication dated 26 November 2004 received from the Permanent Representatives of France, Germany, the Islamic Republic of Iran and the United Kingdom concerning the agreement signed in Paris on 15 November 2004", IAEA, 26th November 2004, Internet, <https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/infcircs/2004/infcirc637.pdf>, 1/3/2020.

⁷⁷ Johan Bergenas, "The European Union's Evolving Engagement with Iran", *Nonproliferation Review*, Vol. 17, No. 3, 2010, p. 503.

⁷⁸ Videti: Nader Habibi, "A Closer Look at Sanctions Relief", *Iran Matters*, 9 December 2013, Internet, <https://www.belfercenter.org/publication/closer-look-sanctions-relief>, 20/3/2020.

⁷⁹ Frederick Dahl and Justyna Pawlak, "West, Iran activate landmark nuclear deal", *Reuters*, 20 January 2014, Internet, <https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear/west-iran-activate-landmark-nuclear-deal-idUSBREA0J00420140120>, 24/3/2020.

potpisan 15. jula 2015. godine (eng. *Joint Comprehensive Plan of Action*).⁸⁰ SAD su napustile ovaj ugovor 2018. godine, pa je EU ostala najznačajniji garant njegovog sprovođenja koje je zapalo u ćorsokak.⁸¹ Epilog iranskog slučaja još uvek nije poznat, ali je EU u njemu od samog početka igrala značajnu, a u nekim momentima presudnu ulogu u denuklearizaciji i pacifikaciji čitavog regiona Bliskog istoka.

Zaključna razmatranja

Postoji sumnjičavost prema nastupanju Evropske unije u pitanjima koja se tiču bezbednosti zbog različitih pogleda na postojeće konflikte, raznovrsnih bezbednosnih kultura i tradicija i nekoherentnih (neretko i suprotstavljenih) interesa u spoljnim politikama. Međutim, na polju sprečavanja širenja nuklearnog, hemijskog i biološkog naoružanja, postoji konsenzus među svim članicama Evropske unije.

Evropska strategija bezbednosti, Strategija protiv širenja oružja za masovno uništenje i klauzula OMU, predstavljaju plod koherentnog pogleda svih članica EU na problem proliferacije, iako je u retkim slučajevima bilo praktičnog razmimoilaženja kao u slučaju Indije. Borba protiv širenja OMU unutar Evropske unije ima status aksioma i čini okosnicu učvršćivanja još uvek nekonzistentne Zajedničke spoljne i bezbednosne politike. Aktivan otpor proliferaciji OMU takođe je jedan od neophodnih uslova za sve buduće članice, ali i partnere koji sa EU potpisuju mešovite sporazume.

Aktivnosti Evropske unije kao nadnacionalnog entiteta na polju neproliferacije, iako novijeg datuma, dovele su do opipljivih rezultata od kojih je kruna uspeha potpisivanje sporazuma sa Iranom. Poseban odnos prema problemu i aktivan otpor širenju oružja za masovno uništenje, EU je napravila tek nakon terorističkog napada na SAD, kada je shvatila da su „slabi sposobni da povrede jake“. Prelomna godina je 2003. kada je EU usvojila navedene akte kao smernice za delovanje, iako je i pre toga bila aktivna kao finansijer organizacija kao što su IAEA, KEDO i Organizacija za zabranu hemijskog naoružanja. Doprinos EU na ovom polju nije zanemarljiv, a prioritarno mesto sprečavanja širenja OMU u evropskoj bezbednosnoj strategiji navodi na zaključak da će EU i u budućim kriznim žarištima imati značajnu ulogu u sprečavanju proliferacije nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja.

⁸⁰ “Joint Comprehensive Plan of Action”, Vienna, 14 July 2015, Internet, <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122460/full-text-of-the-iran-nuclear-deal.pdf>, 7/5/2018.

⁸¹ Mark Landler, “Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned”, *New York Times*, 8 May 2018, Internet, <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middle-east/trump-iran-nuclear-deal.html>, 12/4/2020.

Bibliografija

- “1540 Committee”, UN Security Council Committee established pursuant to resolution 1540, Internet, <https://www.un.org/en/sc/1540/about-1540-committee/general-information.shtml>, 11.4.2020.
- “Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, Council of the European Union, 10354/1/03, Brussels, 13 June 2003, p. 6, Internet, <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2003-0616%20Action%20plan.pdf>, 22/4/2020.
- “Agreement on the Establishment of the Korean Peninsula Energy Development Organization”, 9th March 1995, Internet, <http://www.kedo.org/pdfs/EstablishmentKEDO.pdf>, 20/3/2020.
- “Committed to complete and verifiable destruction”, OPCW, Internet, <http://www.opcw.org/our-work/demilitarisation/>, 6/5/2020.
- “Communication dated 26 November 2004 received from the Permanent Representatives of France, Germany, the Islamic Republic of Iran and the United Kingdom concerning the agreement signed in Paris on 15 November 2004”, IAEA, 26th November 2004, Internet, https://www.iaea.org/sites/default/files/publications/documents/inf_circs/2004/infcirc637.pdf, 1/3/2020.
- “Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty”, General Assembly of the United Nations, *Resolution 50/245*, NY, 17 September 1996, Internet, http://www.ctbto.org/fileadmin/content/treaty/treaty_text.pdf, 6/5/2020.
- “Council conclusions and new lines for action by the European Union in combating proliferation of weapons of mass destruction and their delivery systems”, Council of the European Union, 17172/08, Brussels, 17 December 2008.
- “Disarmament, Non-Proliferation and Arms Export Control”, European External Action Service, 8.8.2016., Internet, http://eeas.europa.eu/non-proliferation-and-disarmament/special_envoy_en.htm, 11/4/2020.
- “EU aide worried by calls to drop India WMD clause”, Reuters, 2 March 2007, Internet, <http://www.bilaterals.org/spip.php?article7311>, 8/4/2020.
- “EU INTCEN”, fact sheet, Internet, <http://statewatch.org/news/2016/may/eu-intcen-factsheet.pdf>, 10/2/2020.
- “EU Strategy against the Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, European Council, Brussels, 12 December 2003, Internet, <https://www.nonproliferation.eu/hcoc/wp-hcoc/uploads/EU-Strategy-Against-the-Proliferation-of-WMD-2003.pdf>, 4/4/2020.
- “EU Strategy against the Proliferation of WMD: monitoring and enhancing consistent implementation”, Council of the European Union, concept paper, no. 16694/06, Brussels, 12 December 2006, Internet, <http://register>.

- consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2016694%202006%20INIT, 15/4/2020.
- “European Commission”, Trade policy, <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/india/>, Internet, 16.4.2020.
- “European External Action Service”, HQ Organizational chart, Internet, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2020-01-05-eeas-2.0_orgchart.pdf, 12.4.2020.
- “European Security Strategy”, European Council, Brussels, 12 December 2003, Internet, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 12/3/2020.
- “Inventory of Agreements Containing the Weapons of Mass Destruction Clause”, Treaties Office database, G.AFFGEN. 3 Legal Affairs Division, Internet, <https://ec.europa.eu/world/agreements/ClauseTreatiesPDFGeneratorAction.do?clauseID=28>, 18.4.2020.
- “It’s Time for the European Union to Talk to North Korea”, 38 North, 2nd March 2020, Internet, <https://www.38north.org/2020/03/eu030220/>, 22/4/2020.
- “Joint Comprehensive Plan of Action”, Vienna, 14 July 2015, Internet, <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/122460/full-text-of-the-iran-nuclear-deal.pdf>, 7/5/2018.
- “Mainstreaming non-proliferation policies into the EU’s wider relations with third countries”, Council of the European Union, no. 14997/03, Brussels, 19 November 2003, <http://www.sussex.ac.uk/Units/spru/hsp/documents/2003-1117%20Mainstreaming.pdf>, Internet, 6/2/2020.
- “Peaceful uses of nuclear technology”, General Secretariat of the Council, publications 049/2012, Brussels, April 2012.
- “Public Statement of the 2019 NSG Plenary – Nur-Sultan”, Kazakhstan, Internet, <https://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/news/246-public-statement-of-the-2019-nsg-plenary-nur-sultan-kazakhstan>, 1/4/2020.
- “Resolution 1540”, UN Security Council, 28 April 2004, Internet, [https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20\(2004\)](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1540%20(2004)), 6/5/2020.
- “Sanctions: how and when the EU adopts restrictive measures”, European Council, Internet, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/>, 12/3/2020.
- “Security Council Tightens Sanctions on Democratic People’s Republic of Korea, Unanimously Adopting Resolution 2397”, UN Security Council, 22 December 2017, Internet, <https://www.un.org/press/en/2017/sc13141.doc.htm>, 15/4/2020.
- “Size and population”, European Union, Internet, https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_en, 11/1/2020.

- “The Biological Weapons Convention”, UN Office for Disarmament Affairs, Internet, <https://www.un.org/disarmament/wmd/bio/>, 7/5/2020.
- “The European Union Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction: effective multilateralism, prevention and international cooperation”, General Secretariat of the Council, brochure, Brussels, November 2008.
- “Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”, United Nations, 1968, Internet, <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/>, 26/4/2020.
- Bailes, A. J. K., “The European Security Strategy: An Evolutionary History”, *Policy Paper*, No. 10, SIPRI, Stockholm, 2005.
- Bergenas, Johan, “The European Union’s Evolving Engagement with Iran”, *Nonproliferation Review*, Vol. 17, No. 3, 2010, pp. 491-512.
- Charron, Andrea, *United Nations Sanctions and Conflict*, Routledge, London, 2011.
- Dahl, Frederick and Justyna, Pawlak, “West, Iran activate landmark nuclear deal”, *Reuters*, 20 January 2014, Internet, <https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear/west-iran-activate-landmark-nuclear-deal-idUSBREA0J00420140120>, 24/3/2020.
- European Centre for Disease Prevention and Control, An Agency of the European Union, Internet, <http://www.ecdc.europa.eu/en/aboutus/Pages/AboutUs.aspx>, 2/4/2020.
- Grip, Lina, “The EU Non-Proliferation Clause: A Preliminary Assessment”, *Background Paper*, SIPRI, November 2009.
- Habibi, Nader, “A Closer Look at Sanctions Relief”, *Iran Matters*, 9 December 2013, Internet, <https://www.belfercenter.org/publication/closer-look-sanctions-relief>, 20/3/2020.
- Jackson, Richard, *Nuclear biological, and chemical defense in the 21 st. Century*, US Army War College Center for Strategic Leadership, Carlisle, PA, 1994.
- Keller, William, “Anatomy of a Terrorist Attack: An in-Depth Investigation into the London and Madrid Subway Bombings of 2005 and 2004”, working paper, Matthew B. Ridgway Center, University of Pittsburgh, 2006.
- Landler, Mark, “Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned”, *New York Times*, 8 May 2018, Internet, <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nuclear-deal.html>, 12/4/2020.
- Lugar, Richard, “Cooperative Threat Reduction and Nuclear Security”, *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol. 10, No. 1, 2009, pp. 183-189.
- Meier, Oliver, “European Efforts to Control the Spread of Enrichment and Reprocessing Technologies”, *UNISCI Discussion Papers*, No. 30, October 2012.

- Muller, Harald, "The European Union and Nuclear Non-Proliferation and Disarmament", in: V.R. Raghavan (ed.), *Nuclear Disarmament: India-EU Perspectives*, Vij books, New Delhi, pp. 27-49.
- Petrović, Dragan i Bogdan, Stojanović, *Ravnoteža nuklearne moći SAD i Rusije (SSSR)*, Pešić i sinovi, Beograd, 2012.
- Pletcher, Kenneth, "Tokyo subway attack of 1995", March 13, 2020, Internet, <https://www.britannica.com/event/Tokyo-subway-attack-of-1995>, 15/3/2020.
- Sauer, T., "The Impact of the European Union on Iran's Nuclear Programme", in: R. Parsi and J. Rydqvist (eds.), *Iran and the West*, FOI, Stockholm, pp. 93-104.
- Stern, Jessica, *The Ultimate Terrorists*, Harvard University Press, 1999.
- Vukčević, Dejana, *Bezbednost i Evropska unija*, Institut za političke studije, Beograd, 2008.
- Yoon, S. and Suh J., "Nuclear Non-proliferation", in: T. Christiansen, E. Kirchner and P. Murray (eds.), *The EU-Asia Handbook*, Palgrave, Houndmills, 2013, pp. 406-420.

**NUCLEAR DEPROLIFERATION AND EU POLICY
FOR NON-PROLIFERATION OF WEAPONS OF MASS
DESTRUCTION IN THE CONTEXT OF RELATIONS WITH INDIA,
PAKISTAN, IRAN AND NORTH KOREA**

ABSTRACT

This paper aims to present the activities of the European Union in the field of preventing the proliferation of weapons of mass destruction. In addition to the analysis of institutional and legal mechanisms established from 2003 onwards, the practical effect of the European Union in preventing the proliferation of Armageddon weapons is also investigated. The uneven role and results achieved in various crisis hotspots, such as North Korea, Iran, India and Pakistan, leave room for different forecasts of future EU action. A good starting point and a basic consensus of all members regarding the proliferation of weapons of mass destruction give a reason for optimism in the analysis. Therefore, the paper explores the relationship between established capacities, practical policies, and future crisis sites related to the proliferation of weapons of mass destruction.

Keywords: European Union, weapons of mass destruction, proliferation, nuclear program, North Korea, Iran, India, Pakistan.

UDK 355.356(73:540)
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 48-64
izvorni naučni rad
Primljen: 23.6.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.3

Nebojša VUKOVIĆ¹

Perspektive američko-indijskog savezništva u svetlu „kineske pretnje“

SAŽETAK

U radu se kritički analizira i procenjuje mogućnost da tokom naredne decenije (2020–2030) Sjedinjene Američke Države i Indija sklope ugovor o vojnom savezništvu (analogno, na primer, sporazumima koje SAD imaju sa Australijom ili Japanom) i tako trenutni partnerski odnos podignu na kvalitativno viši nivo. Kao primarni motiv za takav eventualni aranžman, autor navodi kontinuiranu ekonomsku ekspanziju, ali i vojno jačanje NR Kine (uz njeno sve veće prisustvo na okeanima), koju obe zemlje – Indija i SAD – percipiraju kao potencijalnu bezbednosnu pretnju i mogućeg agresora. Autor nabraja i obrazlaže najvažnije činioce koji govore u prilog formiranju takvog savezništva, ali i one faktore koji bi mogli da utiču na to da se takav aranžman ne realizuje. Osnovnu tezu autora čini stav da su šanse za formiranje američko-indijskog vojnog savezništva tokom predstojeće decenije vrlo umerene, zbog niza okolnosti (ograničenja) koje se odnose, pre svega, na Indiju.

Ključne reči: Sjedinjene Države, Indija, Kina, Indo-Pacifik, vojni savez.

Novi bipolarizam

Međunarodne odnose već tri decenije odlikuje dominacija jedne supersile (Sjedinjenih Država) u svetskoj politici, odnosno unipolarnost.

---

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: nebojsa@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Tokom prve decenije američke prevlasti, ona se u međunarodnoj zajednici nije ozbiljnije dovođila u pitanje. Unipolarnost vrhunac dostiže na prelazu iz XX u XXI vek serijom vojnih intervencija – ratova koje vode Sjedinjene Države (najpre protiv SRJ 1999. godine, potom protiv Avganistana 2001. godine, i konačno, protiv Iraka 2003. godine). U drugoj deceniji američke globalne dominacije, preciznije u njenoj drugoj polovini, već se pomalaju akteri koji u ograničenim okvirima, letimično i mestimično, svojim postupcima osporavaju pravo Sjedinjenim Državama da po svim bitnijim pitanjima međunarodnih odnosa imaju glavnu i poslednju reč (čuveni govor ruskog predsednika Vladimira Putina u Minhenu s početka 2007. godine). Tokom treće decenije uniplarnosti (2010–2020), ova teorija i praksa u međunarodnim odnosima već biva ozbiljno problematizovana i relativizovana, pre svega spoljnopoličkim delovanjem NR Kine, Ruske Federacije i IR Irana. Iako je donedavno američka dominacija u svetskoj politici bila nesporna, Dušan Proroković ispravno zapaža kako „čiste jednopolarne strukture u političkoj praksi jednostavno nema“, jer bi to podrazumevalo, na primer, da se iz jednog centra moći uspostavi svetska vlada čije bi odluke i u „pravno-formalnom smislu bile obavezujuće za ostale aktere“.² Kako se čovečanstvo sve više udaljava od ove idealnopske situacije, kao i od njene platonovski rečeno, „nesavršene kopije“, tj. neupitne američke prevlasti tokom proteklih decenija, u stručnoj javnosti se sve više vodi debata o tome kakav sistem međunarodnih odnosa može da se očekuje narednih decenija – bipolaran ili multipolaran.

U akademskim krugovima postoje još ugledni autori poput, na primer, Stivena Bruksa (*Stephen G. Brooks*) i Vilijama Volforta (*William C. Wohlforth*) koji tvrde, na osnovu analize tri ključna elementa materijalne moći u dugoročnoj perspektivi (vojnog, ekonomskog i tehnološkog kapaciteta), da će „Sjedinjene Države još dugo ostati jedina supersila“.³ S druge strane, takođe su brojni zastupnici teze o „opadanju američke moći“ i nestanku unipolarnosti, poput Kristofera Lejna (*Christopher Layne*), po kome je unipolarni momenat okončan (*unipolar moment is over*), i koji smatra da američkom opadanju simultano doprinose unutrašnji (opadanje ekonomske moći SAD) i spoljašnji pokretači (uspon novih sila). Lejn primećuje, kako baš „uspon Kine nagoveštava kraj unipolarnosti“.⁴ Sa protokom vremena i kontinuiranim kineskim ekonomskim rastom, i sve

² Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 295.

³ Stephen G. Brooks, William C. Wohlforth, “The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China’s Rise and the Fate of America’s Global Position”, *International Security*, Vol. 40, No. 3, Winter 2015/2016, p. 9.

⁴ Christopher Layne, “This Time It’s Real: The End of Unipolarity and the ‘Pax Americana’”, *International Studies Quarterly*, Vol. 56, No. 1, 2012, p. 204.

markantnijim tehnološkim postignućima i inicijativama (poput 5G mreže), sve su „glasniji“ promotori teze o rađanju novog bipolarizma. Norveški autor Justejn Tunšo (*Øystein Tunsjø*) smatra da je Kina u znatnoj meri smanjila zaostajanje za Sjedinjenim Državama (pre svega na polju ekonomije), i da ne postoji treća država na svetu koja bi mogla da se nadmeće sa ove dve zemlje za globalni primat, a da se stoga struktura međunarodnog sistema izmenila – od unipolarnosti ka bipolarnosti.⁵ Tunšo priznaje da između SAD i Kine još nije uspostavljen potpun paritet u moći, ali ta činjenica, po njemu, nije ozbiljan dokaz za poricanje bipolarnosti u tekućim međunarodnim odnosima. Kao argument za takvo shvatanje navodi primer SSSR-a tokom Hladnog rata, koji nije bio u nekim aspektima moći simetričan Sjedinjenim Državama (recimo, BDP), ali mu nije osporavan status supersile, niti je u akademskoj ili široj javnosti opovrgavan bipolarni karakter tadašnjih međunarodnih odnosa.

Iz američke perspektive (iz ugla gledanja višedecenijskog hegemonu), Kina nesumnjivo predstavlja revizionističku silu koja pokušava, ako ne da obori, onda makar da značajno modifikuje postojeći sistem međunarodnih odnosa koji je, naravno, još uvek povoljan za Sjedinjene Države. U *Strategiji nacionalne bezbednosti SAD* iz 2017. godine, navodi se da Kina i Rusija dovode u pitanje moć, uticaj i interese Sjedinjenih Država, pokušavajući da potkopaju američku bezbednost i prosperitet.⁶ Šta konkretno Sjedinjene Države zameraju Kini, dovoljno dobro ilustruje intervju admirala i komandanta američkih oružanih snaga za region Indo-Pacifika Filipa Dejvidsona (*Philip Scott Davidson*), u kojem navodi da Kina militarizuje veštačka ostrva u Južnom kineskom moru, prkoseći odlukama međunarodnog suda; da vodi predatorsku ekonomsku politiku u pozadini inicijative „Jedan put – jedan pojas“ i uvlači države u dužničku zamku; da se nepravedno odnosi prema manjinama, poput Ujgura u Sinkjangu, kao i prema protestima u Hong Kongu. Sve što Kina čini navodi, prema admiralu Dejvidsonu, na zaključak da ona želi da zameni međunarodni poredak, zasnovan na pravilima, sa onim koji ima više kineske karakteristike, koji više naginje ka autoritarizmu.⁷

Pored Sjedinjenih Država još jedna velika država – Indija – doduše u blažoj formi i ne tako otvoreno, iskazuje svoje rezerve (distancu) prema spoljnopolitičkoj poziciji i aktivnostima Pekinga. Dve države imaju

⁵ Videti: Øystein Tunsjø, *The Return of Bipolarity in World Politics: China, the United States and Geostructural Realism*, Columbia University Press, New York, 2018, chapter I.

⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, Washington, 2017, <http://nssarchive.us/wpcontent/uploads/2017/12/2017.pdf>, p. 2 (14/05/2020)

⁷ “Adm. Davidson: China Assaults International Order”, [https://breakingdefense.com/2019/07/adm-davidson-china-assaults-international-order/?utm_campaign=](https://breakingdefense.com/2019/07/adm-davidson-china-assaults-international-order/?utm_campaign=Breaking) Breaking (15/05/2020).

granični spor koji je „zamrznut“ decenijama, a teritorije oko kojih se „lome koplja“ imaju sveukupno otprilike 130 hiljada km² površine. Kina je strateški partner (ako ne i saveznik) glavnog neposrednog indijskog suparnika – Pakistana – sa kojim je Indija vodila više ratova u drugoj polovini prošlog veka. Nije usamljeno mišljenje među indijskim generalima da bi u slučaju konflikta Indije, bilo sa jednom ili drugom pomenutom zemljom, Nju Delhi bio suočen sa ratom na dva fronta. Konačno, Kina je sve više ekonomski i politički prisutna u državama Južne Azije koje su tradicionalno bile u interesnoj sferi Indije.⁸ Sve su to faktori koji opterećuju indijsko-kineske odnose iz, naravno, indijskog ugla sagledavanja i tumačenja.

Formalno-logički posmatrano, čini se da i Sjedinjene Države i Indija imaju sasvim dovoljno argumenata, ne samo da razvijaju strateško partnerstvo već i da razmišljaju o vojnom savezništvu. U značajnoj meri, od početka ovog veka, dve države su dosegle partnerski odnos u mnogim oblastima. Još tokom mandata Baraka Obame (*Barack Obama*), 2016. godine, Sjedinjene Države su dodelile Indiji status „glavnog odbrambenog partnera“ (*major defence partner*), koji je docnije nekoliko puta potvrđivan u godinama koje su sledile. Američki Kongres je utvrdio da ovaj status važi samo za Indiju; da treba da institucionalizuje trgovinu vojnom opremom i razmenu tehnologija; da podigne uzajamnu trgovinu i tehnološku saradnju na nivo koji su SAD dostigle sa svojim najbližim saveznicima i partnerima; da olakša razmenu tehnologijâ između Vašingtona i Nju Delhija; i unapredi zajedničke vežbe, koordinaciju odbrambenih politika i strategija, i tome slično.⁹ Pored toga, iste 2016. godine, Sjedinjene Države i Indija su potpisale Memorandum sporazuma o logističkoj razmeni (*Logistic Exchange Memorandum of Agreement – LEMOA*), koji stvara pretpostavke za interoperabilnost oružanih snaga dve države (pristup objektima i instalacijama druge strane zarad dodatnog snabdevanja i podrške – Indije mnoštvu američkih baza širom sveta, i Sjedinjenih Država indijskim instalacijama na kopnu i moru). Takođe, dve zemlje su 2018. godine potpisale i Sporazum o kompatibilnosti i bezbednosti komunikacija (*Communications Compatibility and Security Agreement – COMCASA*), koji je za Indiju posebno važan jer joj omogućava, kako se tumači u indijskoj štampi, pristup ogromnoj bazi podataka američkih bezbednosnih službi, uključujući i vizuelne podatke u realnom vremenu. Osim toga, ovaj sporazum omogućava Sjedinjenim

⁸ Opširnije o indijsko-kineskom rivalstvu i procenama indijskih stručnjaka videti u: Nebojša Vuković, „Geostrategijsko nadmetanje između Kine i Indije u Južnoj Aziji“, *Međunarodna Politika*, Godina LXIX, br. 1172, oktobar–decembar 2018, str. 68-83.

⁹ Asia Reassurance Initiative Act of 2018, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ409/PLAW-115publ409.pdf> (15/05/2020).

Državama da sa Indijom deli podatke koji se tiču naročito osetljive komunikacijske opreme, kao i šifre zarad već spomenutog transfera informacija i podataka. Konkretno, Indija posredstvom ovog sporazuma može da računa na američke obaveštajne informacije u realnom vremenu, kada su u pitanju, na primer, pokreti jedinica oružanih snaga Pakistana ili Kine u graničnom pojasu.¹⁰

Prilikom posete američkog predsednika Donalda Trampa (*Donald Trump*) Nju Delhiju, krajem februara 2020. godine, dve strane su izdale zajedničko saopštenje u kome se navodi posvećenost SAD i Indije „sveobuhvatnom globalnom strateškom partnerstvu“ (*United States-India Comprehensive Global Strategic Partnership*), koje podrazumeva, između ostalog, i dalje produbljivanje vojne saradnje.¹¹ U svetlu sve napetijih odnosa između dve najmoćnije države na svetu, SAD i NR Kine, kao i složenih kinesko-indijskih odnosa, može opravdano da se postavi pitanje – da li je realno očekivanje da Indija i Sjedinjene Države u narednoj deceniji (2020–2030), kvalitativno unaprede saradnju, i sa partnerskog pređu na saveznički odnos? Konkretnije rečeno, da li je održiva (hipo)teza da SAD mogu sa Indijom da potpišu odbrambeni sporazum, kakav imaju, na primer, sa Australijom ili Japanom? Treba da se napomene, da SAD sa Australijom i Japanom imaju ugovore o savezništvu koji potiču iz vremena Hladnog rata (1951), koji, faktički, predstavljaju bezbednosnu garanciju Sjedinjenih Država ovim državama. Osnovna hipoteza ovog rada je da su šanse za formiranje američko-indijskog vojnog saveza vrlo umerene, i pored postojanja više činilaca koji idu u prilog njegovom uobličavanju i formalizovanju, jer osim njih postoje i faktori koji u značajnoj meri redukuju verovatnoću sklapanja takvog pakta, i tiču se pre svega Indije, njene specifične geostrategijske situacije i niza njenih unutrašnjih društvenih i političkih prilika.

Činjenice koje govore u prilog formiranju vojnog sporazuma

Poznati američki autor Stiven Volt (*Stephen M. Walt*) u svojoj interesantnoj studiji o poreklu savezništava, na primeru Bliskog istoka tokom Hladnog rata, hteo je da istraži kako se države ponašaju kada

¹⁰ Detaljnije, o benefitima koje ovaj sporazum donosi Indiji, videti: “Seven reasons why COMCASA is so important for India”, Sept. 07. 2018, <https://economic.times.indiatimes.com/news/defence/seven-reasons-why-comcasa-is-so-important-for-india/articleshow/65707682.cms> (15/05/2020).

¹¹ Joint Statement: Vision and Principles for the United States-India Comprehensive Global Strategic Partnership, February 25, 2020, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement-vision-principles-united-states-india-comprehensive-global-strategic-partnership/> (16/05/2020).

njihova vođstva uoče pretnje (bez obzira da li su one utemeljene ili ne) od strane drugih država, koje dovode u pitanje egzistenciju ili blagostanje zemalja na čijem su čelu. Dakle, moguća su uglavnom, smatrao je Volt, dva načina ponašanja – države mogu da balansiraju (udružuju se sa drugim državama kako bi nadjačale uočenu pretnju) ili da paktiraju, odnosno priklanjaju se izvoru pretnje (*bandwagoning* – doslovno – hvatanje u kolo). Trenutno, a verovatno i tokom ove decenije, SAD će ostati najuticajnija država na svetu, dok će isto tako verovatno Kina nastaviti sa smanjivanjem jaza između sebe i Sjedinjenih Država kada je u pitanju sveukupna moć. Prema Voltu, različite zemlje se prevashodno udružuju protiv države koju percipiraju kao najveću pretnju, dok ona sama ne mora istovremeno da bude i najmoćniji akter u sistemu država (lep primer u prilog Voltove teze jeste stvaranje koalicije protiv Nemačke u oba svetska rata).¹² Jačanje Kine (i nastavak tog procesa) svakako relativizuje američku hegemoniju i dovodi u pitanje međunarodni poredak čiji su „noseći stub“ upravo Sjedinjene Države (što je, kako se vidi iz intervju sa admiralom Dejvidsonom, za Vašington neprihvatljivo). Sa druge strane, ni Indiji, kao zemlji koja sa Kinom ima više ozbiljnih nerešenih pitanja, nije u interesu naglo kinesko jačanje i konverzija tog dinamizma u kapacitete za projekciju vojne moći, koji bi Peking u obezbedili hegemonisku ulogu na azijskom kontinentu. Jedan od razloga jeste i to što se Indija, za razliku od SAD, neposredno graniči sa Kinom, a kako Volt ispravno zapaža, države su osetljivije na pretnje kada su one blizu njih, nego kada je opasnost daleko.¹³ U svetlu ovakvih međunarodnih prilika, umesno je zapitati se – koji su dakle činioци, koji favorizuju stvaranje američko-indijskog vojnog pakta?

Jedan činilac je geografske (geopolitičke) prirode. Volt je svojevremeno napisao da su Sjedinjene Države „perfektni saveznik“ jer su odvojene od drugih centara moći sa dva okeana, odnosno, s jedne strane, dovoljno su snažne da se njihov glas čuje i akcije osete, a istovremeno dovoljno udaljene da ne predstavljaju pretnju svojim saveznicima.¹⁴ Indiji, koja je uvek, od sticanja nezavisnosti 1947. godine, težila strateškoj autonomiji u spoljnoj i odbrambenoj politici, saveznik sa takvim geografskim položajem zaista bi bio prikladan (fizički daleko, ali sa značajnom sposobnošću za projekciju moći). S druge strane, i Indija poseduje odlike koje bi je činile adekvatnim saveznicom Sjedinjenih Država u njihovom nadmetanju sa Kinom. Za razliku od, na primer, Australije (koja je veoma udaljena od Kine i nedovoljno moćna zemlja da bi mogla da joj bude efikasan kontrateg), ili Japana (koji nema suvozemnu granicu sa Kinom i takođe

¹² Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1990, p. 263.

¹³ Ibid., p. 276.

¹⁴ Ibid., p. 277.

nema dovoljnu sveukupnu moć da bude kineski takmac), Indija poseduje određene kapacitete koji bi joj, uz američku podršku, omogućili da relativno uspešno parira Kini, pre svega u oblasti Južne Azije. U uticajnom i tiražnom indijskom listu *Hindustan Times*, može se pročitati mišljenje da, iako indijska ekonomija predstavlja tek petinu kineske i da bez obzira što je Indija vojno slabija, njena veličina, položaj i potencijal je čine ravnim rivalom Kine (*peer competitor of China*).¹⁵ Da ne bi bilo sumnje u indijsku motivaciju, autor ovog teksta navodi da zbog graničnog spora, i odnosa Pakistana i Kine, Nju Delhi nikada nije imao iluzije o Kini. U svakom slučaju, prema ovom mišljenju, Indiji trebaju Sjedinjene Države u istoj meri u kojoj SAD-u treba Indija.¹⁶ Šta bi to moglo da znači u operativno-strategijskom smislu – nagoveštava analitičar Samir Tata (*Samir Tata*) u časopisu *Parameters* koji izdaje Ratni koledž kopnene vojske SAD. Prema Tatinom mišljenju, američko-indijski vojni savez omogućio bi Sjedinjenim Državama, usled toga što Indija ima dugu granicu sa Kinom, doduše geografski izazovan, pravac za vazdušne udare i kopnenu invaziju na zapadnu kinesku oblast Sinkjang.¹⁷ Tata tvrdi da je Indija, zbog duge granice i strategijske dubine koju ima, jedina opcija za SAD kada je reč o upotrebi američkih kopnenih snaga u protivnapadu na kineske naslabije vojne tačke – Tibet i Sinkjang.¹⁸ Trezven pogled na potencijalno indijsko-kinesko ratište ukazuje da su Tatine opservacije i hipoteze o upotrebi KOV SAD na spomenutim pravcima teško održive, i da previđaju nekoliko važnih momenata – izrazito težak i negostoljubiv teren Tibeta (u istoj meri, samo na drugačiji način Sinkjanga), slabu mrežu saobraćajnica i ograničene logističke kapacitete indijskih severnih teritorija, kao i to da Sinkjang i Tibet ne predstavljaju težišne regione u Kini, i da čak sa njihovom okupacijom Kina ne bi bila životno ugrožena. Sa druge strane, Tatina zapažanja o potencijalnoj efikasnoj blokadi udruženih flotnih sastava Sjedinjenih Država i Indije svih pet važnih pomorskih „uskih grla“ Indijskog okeana, u slučaju sukoba sa Kinom (što bi imalo nesumnjivo teške posledice po kinesku privredu, ali i vojne napore), imaju daleko više utemeljenja.¹⁹ Kada je reč o indijskim interesima, Tata je svestan da je Indija u više aspekata inferiorna naspram Kine, i da suštinski ima dve opcije – prihvatanje

¹⁵ Manoj Joshi, “A strong India-US partnership is the best balancer to China’s growing power”, January 12, 2018, [https://www.hindustantimes.com/opinion/a-strong-india-us-partnership-is-the-best-balancer-to-china-s-growing-power/](https://www.hindustantimes.com/opinion/a-strong-india-us-partnership-is-the-best-balancer-to-china-s-growing-power/story-wMyOsDzokOkkOHSzo7K23H.html) story-wMyOsDzokOkkOHSzo7K23H.html (16/05/2020)

¹⁶ Ibidem

¹⁷ Samir Tata, “US Landpower and an Indo-American Alliance”, *Parameters*, Vol. 48, No. 1 Spring 2018, p. 96.

¹⁸ Ibid., p. 97.

¹⁹ Ibid., pp. 97-98.

hegemonije moćnijeg neprijatelja (dakle Kine) ili traganje za savezom sa moćnom zemljom koja se nadmeće sa zajedničkim neprijateljem (dakle Sjedinjenim Državama).²⁰

Konačno, još jedan bitan momenat iz nedavne prošlosti olakšao bi u znatnoj meri realizaciju američko-indijskog savezništva. Reč je o nagoveštenom etapnom povlačenju američkih trupa iz Avganistana, koje predviđa sporazum između SAD i pokreta Talibana krajem februara ove godine. Dokle god su američke trupe bile prisutne u Avganistanu (zemlji uvučenoj u azijsko kopno, dakle bez izlaza na more), Sjedinjene Države, najviše zbog logistike, morale su da tretiraju indijskog rivala – Pakistan – kao saveznika u borbi protiv terorizma. Takva situacija je primoravala SAD da balansiraju između dugoročne želje da privuku Indiju u svoju geostrategijsku orbitu (kao potencijalnog protivtega Kini) i logističkih i operativnih potreba svojih trupa u Avganistanu, koje su se mogle podmiriti samo uz korišćenje kopnenih i vazdušnih pravaca u posedu Pakistana.²¹ Sa povlačenjem američkih trupa iz Avganistana, za Sjedinjene Države prestaje da važi imperativ održavanja makar korektnih odnosa sa Pakistanom koji je već duže vreme, ne američki, već kineski strateški partner. S druge strane, treba da se istakne, u kontekstu mogućeg američko-indijskog savezništva, da i Indija sporo ali kontinuirano redukuje svoju vojno-tehničku saradnju sa Ruskom Federacijom, što je bio, i jeste, i dalje u izvesnoj meri frustrirajući momenat u američko-indijskim odnosima. Tokom poslednje dve decenije Hladnog rata SSSR je predstavljao indijskog strateškog partnera i imao je status dominantnog snabdevača Indije vojnom tehnikom za sva tri vida indijskih OS (kopnene vojske, ratnog vazduhoplovstva i ratne mornarice), dok sa SAD Indija nije imala skoro nikakvu trgovinu naoružanjem i vojnom opremom. Po inerciji, takav se odnos održavao i nakon nestanka Sovjetskog Saveza, i neki njegovi modusi i dalje su prisutni (poput indijske rešenosti da se nabavi raketni sistem S-400, što iritira američki političko-vojni establišment). Ipak, u poslednjoj deceniji SAD su uspele da ugovore ili isporuče Indiji vojnu opremu u vrednosti od 18 milijardi dolara, čime se postepeno nameću kao njen primarni izvor opremanja materijalno-tehničkim sredstvima, bez obzira što su i potpisani ugovori o isporuci vojne opreme sa Rusijom poslednjih godina dosegli znatne iznose (15 milijardi američkih dolara).²²

²⁰ Ibid., p. 99.

²¹ Ovaj momenat u američko-pakistansko-indijskom „geopolitičkom trouglu“ delimično je objašnjen u: Bruce Vaughn, „Indian Geopolitics, the United States and Evolving Correlates of Power in Asia“, *Geopolitics*, Vol. 9, No. 2, 2004, pp. 440-459, kao i u: Stephen Burgess, „The U.S. Pivot to Asia and Renewal of the U.S.-India Strategic Partnership“, *Comparative Strategy*, Vol. 34, No. 4, 2015, pp. 367-379,

²² Sameer Lalwani, Heather Byrne, „The Elephant in the Room: Auditing the Past and Future of the U.S.-India Partnership“, <https://warontherocks.com/2019/06/the->

Činjenice koje ne idu u prilog vojnom paktu

Već u ovom radu spominjani Stiven Volt navodi, prema nalazima njegovog istraživanja, da je u međunarodnim odnosima daleko prisutnija praksa balansiranja (udruživanja država naspram uočene pretnje) u poređenju sa pridruživanjem (*bandwagoning*) ekspanzionističkoj državi (savezu). Štaviše, Volt tvrdi, da je pridruživanje skoro uvek rezervisano za posebno slabe i izolovane države.²³ Reč je o državama čije su moći u toj meri meri limitirane, da svojim pristajanjem uz vodećeg balansera ne bi suštinski uvećale snagu koalicije koja istupa protiv nastajućeg hegemonu dok bi, s druge strane, tim činom samo izazvale nasrtljivog suseda i dale legitimitet njegovoj agresiji. Posmatrano iz ove konceptualne perspektive, Indija, usled svoje mnogoljudnosti, ekonomskih, tehnoloških i kulturnih potencijala, svakako se ne bi priklonila kineskom vođstvu ili hegemoniji na azijskom kontinentu. Međutim, da li bi to onda vodilo ka tome da Indija po automatizmu pristupa protivkineskoj koaliciji na čelu sa SAD?

Postoje autori koji smatraju da je strateška kalkulacija Vašingtona, po kojoj bi Indija funkcionisala kao uspešan protivteg Kini, usled svoje mnogoljudnosti, ekonomskog dinamizma i nepoverenja naspram severnog suseda, što bi istovremeno ojačalo njeno vezivanje uz SAD – opasna pretpostavka (bolje rečeno zabluda, prim. N.V.).²⁴ Prema mišljenju Brada Glossermana (*Brad Glosserman*), bez obzira što obe zemlje – SAD i Indija – imaju demokratska uverenja, što su povezane sa Japanom i Australijom, i što obe percipiraju Kinu kao potencijalnog, ako ne i aktuelnog neprijatelja, nije jasno da ova konvergencija omogućava da one deluju koordinisano. Glosserman podseća, da je Indija i dalje spremna da saraduje sa Pekingom; da su obe zemlje – Kina i Indija – revizionističke sile koje smatraju da tekući svetski poredak ne odražava njihove interese; da su obe države članice BRIKS-a, organizacije koja se zalaže za multipolarnost; i da imaju slične pristupe reformi trgovine i ekonomije.²⁵ Najvažnije od svega što ne ide u prilog američko-indijskom paktiranju, po njegovom mišljenju, jeste indijska posvećenost suverenosti, nezavisnosti i neutralnosti.²⁶ Drugim rečima, Indija nije još politički, moglo bi se reći ni mentalno spremna da redukuje ili čak potpuno poništi vlastitu stratešku

---

elephant-in-the-room-auditing-the-past-and-future-of-the-u-s-india-partnership/ (17/05/2020).

²³ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, op. cit., p. 263.

²⁴ Brad Glosserman, "An Administration at War with Itself: The New US Strategy for the Indo-Pacific", in: Axel Berkofsky and Sergio Miracola (eds.), *Geopolitics by Other Means. The Indo-Pacific Reality*, ISPI, Milano, 2019, p. 65.

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibid., p. 66.

autonomiju. Iako pojedine Glosermanove opservacije imaju utemeljenja, čini se da je, s druge strane, Indija ipak načinila nekoliko koraka (neki su navedeni u prethodnom delu rada), koji je udaljavaju od tabora revizionističkih sila, poput Kine ili Ruske Federacije, a približavaju onim koje su za očuvanje *status quo-a* (ne samo SAD, već i drugim, poput Japana, na primer). Ipak, jasno je, kako to i Gloserman sugeriše, da Indija nije još politički „sazrela“ da se sasvim prikloni ideji očuvanja postojećeg poretka, i pri tome žrtvuje svoj manevarski prostor na polju velike strategije.

Drugi skup faktora koji deluje kao prepreka američko-indijskom vojnom savezništvu, tiče se samih indijskih kapaciteta koji mogu, u percepciji indijske političke elite, da deluju kao snaga koja je istovremeno dovoljna za odvratanje Kine, i za očuvanje već spominjane strateške autonomije. U tom smislu, treba najpre da se istakne činjenica da je Indija nuklearna sila, i da indijska nezainteresovanost za sklapanje čvršćeg vojnog savezništva može da se tumači i njenim posedovanjem „iznenađujuće naprednog nuklearnog arsenala (*surprisingly advanced nuclear arsenal*).²⁷ To konkretno znači da se posedovanjem nuklearnog oružja menja i indijska percepcija pretnji, i da se uklanja potreba za američkim odvratanjem koje je, recimo za Japan ili Australiju, od fundamentalnog značaja kada je u pitanju očuvanje njihove bezbednosti.²⁸ Konačno, Indija je rastuća sila, a oni subjekti međunarodnih odnosa koji pokazuju ekonomski i svaki drugi rast (na engleskom jeziku tzv. *risers*), teže da izbegavaju prerano stupanje u koalicije i „kupuju“ vreme da smanje ili potpuno zatvore razmak koji se tiče moći između sebe i drugih vodećih sila. Za razliku od SAD, ili nekih drugih američkih saveznika, Indija se može pouzdati u svoj rast i u budućim godinama i decenijama, pa stoga, to očekivanje ili takva perspektiva je može podstaći da izbegava dublju konfrontaciju (na primer sa Kinom) ili povezivanje (recimo sa SAD).²⁹ Stoga, prema ovom tumačenju, Indija je još uvek sklonija da na druge aktere prebaci teret suočavanja sa Kinom (konkretno na SAD), a manje da se sama direktnije angažuje.

Konačno, kada se govori o indijskim kapacitetima, ne treba da se zaboravi ni činjenica da je Indija zemlja od skoro 1,4 milijarde stanovnika, koja će uskoro postati najmnogoljudnija država sveta. Taj impresivan broj žitelja Indije svakako da rukovodstvu u Nju Delhiju uliva dodatno samopouzdanje i utiče na kreiranje predstave o vlastitoj samodovoljnosti kada su u pitanju odbrana i bezbednost.

²⁷ Sameer Lalwani, Heather Byrne, “The Elephant in the Room: Auditing the Past and Future of the U.S.-India Partnership”, op. cit.

²⁸ Ibidem

²⁹ Ibidem

U činioce koji mogu da ometaju stvaranje američko-indijskog vojnog saveza treba, svakako, da se uvrsti i prisustvo uzajamne podozrivosti među rukovodiocima i visokim funkcionerima u obe zemlje. Svojevremeno je američki autor Glen Snajder (*Glenn H. Snyder*), istražujući različite aspekte formiranja savezništava, pod tzv. sekundarnu bezbednosnu dilemu (koja se javlja nakon zaključenja saveza) podveo bojazan (sumnju, nedoumicu) država od napuštanja (*abandonment*), odnosno *upadanja u zamku* (*entrapment*). U slučaju SAD i Indije čini se da ova dilema već opterećuje obe strane u njihovim kalkulacijama koje se tiču sklapanja saveza (dakle, javlja se i pre nego što je bilo kakav pakt ugovoren). Snajder pod napuštanjem podrazumeva jednostavno uklanjanje od obaveza (*defection*), ali, suštinski, postoji više formi napuštanja (priklanjanje oponentu svog saveznika, jednostrano odstupanje od saveza, uskraćivanje pomoći savezniku kada je to potrebno i sl.).³⁰ S obzirom na to da Indija neposrednije može da oseća kinesku pretnju, i da je naslabija strana u trouglu Peking-Vašington-Nju Delhi, deluje da je u indijskom vođstvu, u računici budućeg delovanja, preovlađujuća upravo bojazan od napuštanja (eventualnog američkog saveznika). Toga su izgleda svesni i pojedini analitičari u SAD, poput Ešlija Telisa (*Ashley J. Tellis*), koji navodi da će Indija, u periodu koji sledi, pored dugoročne kineske strateške pretnje morati da se suoči i sa geopolitičkom prevrtljivošću (*geopolitical fickleness*) od strane SAD, što će višekratno da dovede u pitanje igru Nju Delhija (*New Delhi's gamble*) da se osloni na Vašington za pomoć u uravnotežavanju Kine.³¹ Pored napuštanja, države, prema Snajderu, mogu da imaju bojazan i od upadanja u zamku, što podrazumeva uvlačenje u konflikt zbog (ugroženog) saveznikovog interesa, koji ne mora, ili može da samo delimično ima isti značaj i za intervenišuću stranu. Interesi saveznika, primećuje Snajder, generalno nisu identični, a upadanje u zamku je verovatnije da se desi ako je ugroženi saveznik naročito nepopustljiv (*intransigent*) u sporu sa oponentom, usled njegovog uzdanja u pomoć sa strane (od drugog saveznika).³² Ova bojazan je verovatno prisutnija u američkim krugovima, s obzirom na ovde već spomenut granični spor Indije i Kine, kao i na činjenicu da je Indija već decenijama, praktično, na „ratnoj nozi“ sa Pakistanom. U slučaju, na primer, krize u odnosima Indije i Pakistana, Nju Delhi bi se mogao obratiti SAD za direktnu vojnu pomoć, što možda ne bi bilo u interesu Vašingtona. Sa druge strane, posmatrano iz ugla diplomatije, bilo bi veoma nezgodno kada bi se

³⁰ Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics*, Vol. 36, No. 4, 1984, p. 466.

³¹ Ashley J. Tellis, "Troubles Aplenty: Foreign Policy Challenges for the Next Indian Government", May 20, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/05/20/troubles-aplenty-foreign-policy-challenges-for-next-indian-government-pub-79161> (03/06/2020).

³² Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", op. cit., p. 467.

u potencijalnom vojnom sporazumu između SAD i Indije preciziralo da je američka pomoć predviđena samo u slučaju konflikta sa Kinom. Kada je reč o uzajamnoj podozrivosti, treba da se ukaže na to da njeni koreni sežu još u period bipolarne strukture nakon Drugog svetskog rata, kada su tokom dve decenije (1971–1991) SAD i Indija bile na suprotnim stranama „hladnoratovske barikade“. Od 1971. godine, kada su SSSR i Indija potpisali „Sporazum o miru, prijateljstvu i saradnji“, dve zemlje su razvile specifičan (usled indijske politike nesvrstanosti) odnos strateškog partnerstva (kao odgovor na ovaj potez, SAD i NR Kina – tada dva ideološka antipoda – 1972. godine započinju proces normalizacije odnosa).

Razmatrajući američko-indijske odnose i perspektive formalizovanog savezništva, Stiven Berdžes (Stephen Burgess) iznosi stav da su sedam decenija politike nesvrstanosti, kao i malopre spomenuti sporazum sa SSSR-om (1971–1991), postavili obrasce (*patterns*) u indijskoj spoljnoj politici koji se sporo menjaju.³³ Prema nekim mišljenjima, dok SAD u javnom mnjenju Indije generalno uživaju naklonost, intelektualna i upravljačka elita još je zadržala antiameričku crtu (*vein of anti-Americanism*). U pitanju je delimično generacijski problem, jer su formativne godine indijskih starijih intelektualaca i vladinih službenika bile 1970-te i 1980-te, koje su bile definisane antiamerikanizmom.³⁴ Sa druge strane, prema drugim procenama američkog porekla, indijski narod je manje sumnjičav prema Kini, za razliku od javnog mnjenja SAD ili njihovih saveznika, što se održava i na stav indijske strateške elite koja, navodno, preferira ekvidistancu u slučaju intenziviranja američko-kineskog nadmetanja.³⁵ I Ešli Telis navodi kako su u Indiji podsticaji za strateško partnerstvo sa Sjedinjenim Državama uvek dolazili više zahvaljujući viziji i ličnosti lidera (Vadžpajia, Singa, Modija), nego li osećaju potrebe u širokim masama.³⁶ U svakom slučaju, imajući u vidu navedene primere, jasno je da će za eventualni potpuni zaokret indijske spoljne politike ka savezništvu sa SAD trebati vremena kako bi „dozrela“ svest o neophodnosti sklapanja čvršćih i formalizovanih veza dve zemlje.

Konačno, ukratko i o izvesnim geopolitičkim i geostrategijskim činiocima koji problematizuju američko-indijski vojni pakt. SAD su nakon Drugog svetskog rata u pacifičkom regionu sklopile vojne saveze sa,

³³ Stephen Burgess, “The U.S. Pivot to Asia and Renewal of the U.S.–India Strategic Partnership”, op. cit., p. 368.

³⁴ Arzan Tarapore, “India’s Slow Emergence as a Regional Security Actor”, *The Washington Quarterly*, Vol. 40, No. 2, 2017, p. 172.

³⁵ Sameer Lalwani, Heather Byrne, “The Elephant in the Room: Auditing the Past and Future of the U.S.-India Partnership”, op. cit.

³⁶ Ashley J. Tellis, “Troubles Aplenty: Foreign Policy Challenges for the Next Indian Government”, op. cit.

uglavnom, ostrvskim nacijama (Japan, Australija, Filipini), odnosno poluostrvskim (Južna Koreja), čija je strategijska situacija prilično jednostavna (bez kopnenih granica, ili sa jednim suvozemnim susedom, poput Južne Koreje), koje su etnički uglavnom homogene (Japan, Južna Koreja, u manjoj meri Australija usled doseljavanja), i u kojima postoji dosta stabilan politički konsenzus u pogledu bezbednosnog aranžmana sa Vašingtonom. Indija je u tom smislu potpuno drugačiji slučaj. Ima dugu kopnenu granicu koju deli, uglavnom, sa protivnicima (Pakistan) ili potencijalnim protivnicima (Kina), ili sa državama sa kojima ima ambivalentan odnos (Nepal, Bangladeš). Etnički, religijski i lingvistički je izrazito heterogena, sa brojnim autonomaskim i separatističkim (ne)oružanim pokretima u perifernim saveznom državama. U Indiji je još uvek dominantna ideja o strateškoj autonomiji u spoljnoj i bezbednosnoj politici. Dakle, iz perspektive američke prakse (istorije) sklapanja vojnih saveza, Indija nije baš atraktivna zemlja za vojno paktiranje, jer njena kompleksna strategijska situacija može da proizvede više situacija u kojima bi bila tražena američka vojna pomoć. Pored toga, dve zemlje – SAD i Indija – usled ovih geografskih i političkih datosti, imaju ne baš sasvim konvergentne strategijske preokupacije i prioritete. Za Indiju, njena unutrašnja bezbednosna situacija i duga granica sa Pakistanom i Kinom predstavljaju glavne izvore pretnji, dok su Sjedinjene Države više zabrinute zbog kineske ekspanzije u oblasti Indo-Pacifika, što dovodi do toga da u strategijskom smislu indijske elite zadržavaju kontinentalnu orijentaciju, dok je Vašington, prirodno, više zainteresovan da se Indija značajnije i robusnije fokusira na okean i na pariranje kineskoj pomorskoj moći.³⁷

Takođe, treba da se imaju u vidu i rakursi iz kojih američki i indijski establišmenti posmatraju procese u svetu i ulogu Kine u njima. Glen Snajder je u svom, ovde već spominjanom radu, razlikovao dve vrste interesa koji determinišu ponašanje država na globalnoj pozornici, i njihove poteze kada je u pitanju sklapanje saveza. Po njegovom mišljenju, treba razlikovati „generalne“ i „partikularne“ interese. Dok pod generalne interese može da se podvede, između ostalog, i očuvanje opšte ravnoteže snaga u međunarodnom sistemu (na primer, tradicionalna britanska politika naspram kontinentalne Evrope koja se ogledala u stvaranju najrazličitijih koalicija protiv potencijalnog kopnenog hegemonu), i dok generalni interesi ne podrazumevaju konflikte oko specifičnih pitanja sa drugim specifičnim zemljama, partikularni interesi dovode u sukob jednu zemlju upravo sa pojedinim specifičnim zemljama, oko određenih, vrlo karakterističnih pitanja/sporova koji mogu da imaju različite sadržaje ili vrednosti (ideološke, etničke, ekonomske i dr.).³⁸ Kada je reč o američkoj

³⁷ O strategijskoj nekonvergentnosti SAD i Indije u: Sameer Lalwani, Heather Byrne, "The Elephant in the Room: Auditing the Past and Future of the U.S.-India Partnership".

³⁸ Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics", op. cit., p. 464.

percepciji kineske politike, kao što se može videti iz intervjuja admirala Dejvidsona sa početka ovog rada, potezi Pekinga u oblasti spoljne politike se u Vašingtonu tumače kao jedna koherentna politika, usmerena na obaranje trenutnog međunarodnog poretka koji je još uvek koristan Sjedinjenim Državama. Stoga, SAD imaju kao prioritetan cilj da gde god mogu blokiraju kineske aspiracije. Sa druge strane, indijskim spoljnopolitičkim fokusom skoro u potpunosti dominiraju partikularni interesi (trvenje sa Pakistanom, nadmetanje sa Kinom, nesigurna i sporna granica, narušavanje i očuvanje indijske sfere uticaja u Južnoj Aziji), sa malo ili nimalo osvrta na opšta pitanja svetske politike. Iako pojedini analitičari, poput Radže Mohana (*Raja Mohan*), naglašavaju navodna tri koncentrična kruga indijske velike strategije – neposredno susedstvo, „prošireno susedstvo“ (Azija, i posebno, obala Indijskog okeana) i globalnu pozornicu,³⁹ na kojoj se Indija trudi da bude ključni igrač (*key player*), očigledno je da ubedljivo najveći deo indijske pažnje, resursa i interesa odvlači taj najuži krug koji se tiče odnosa sa prvim susedima. Jasno je, dakle, da dve države – SAD i Indija – imaju različite rakurse kada sagledavaju međunarodne odnose. Oni, kao što se moglo videti u trećem poglavlju ovog rada, mogu da budu komplementarni, na pragmatičnoj i utilitarnoj osnovi, ali takođe mogu da imaju paralelne egzistencije, bez neophodne sinergije kada je u pitanju obuzdavanje Kine.

Zaključak

U radu je postavljena hipoteza o vrlo umerenim šansama za realizaciju američko-indijskog vojnog saveza, iako, na prvi pogled formalno-logički razmišljajući, deluje da su dve zemlje „prirodni saveznici“ naspram dinamične i ekspanzivne NR Kine. Ipak, kao što se može videti, argumenti *pro et contra* su i kvalitetom i kvantitetom ujednačeni, pa odatle i proističe sintagma – *umerene šanse*. Pri tome, usled nužnih ograničenja u obimu ovog rada, nisu mogli da budu pobrojani i detaljnije obrazloženi baš svi argumenti koji govore bilo u prilog formiranja vojnog saveza bilo protiv njega. Ozbiljan pogranični sukob između pripadnika indijskih i kineskih OS, koji se desio tokom pisanja ovog rada,⁴⁰ sa epilogom od nekoliko desetina mrtvih, nagoveštava da će i narednih godina (verovatno i

³⁹ C. Raja Mohan, “India and the Balance of Power”, *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 4, 2006, p. 18.

⁴⁰ Na pograničnoj teritoriji – dolina Galwan, planinski region Ladakh – pripadnici indijske i kineske vojske su se sukobili 15/16 juna 2020. godine, i u okršaju koji se vodio isključivo hladnim oružjem (štapovi, kamenice) jer se na toj granici ne upotrebljava vatreno oružje, smrtno je stradalo 20 indijskih vojnika i starešina, dok je broj poginulih pripadnika kineskih OS za sada nepoznat (špekuliše se da je reč o više desetina).

decenija) odnosi između Indije i Kine ostati, u najmanju ruku, napeti, što ostavlja dovoljan prostor za formiranje američko-indijskog vojnog pakta. Ipak, s druge strane, dokle god indijske političke i vojne elite budu percipirale vlastitu državu kao dovoljno moćnu da se samostalno suočava sa Kinom, takav pakt nije na vidiku. Paradoksalno, na njegovo formiranje možda će ponajviše uticati sama Kina, tj. njeno spoljopolitičko ponašanje, kao i trendovi njenog ekonomskog i društvenog napretka. Ukoliko i narednih godina (decenija) bude ostvarivala izuzetne stope ekonomskog rasta, ali i jačanja vojne moći, čak i bez neposrednih povoda, u smislu oružanih incidenata sa Indijom, Nju Delhi bi mogao pod utiskom da sve više zaostaje u ključnim parametrima moći (ekonomija, tehnologija, vojni kapaciteti) za severnim susedom, da se opredeli za formalizovan vojni aranžman sa SAD. Ukoliko bi kinesko jačanje pratile i različite forme (ne)oružanih sukoba i incidenata između Kine i Indije, poput ovog iz juna 2020. godine, onda bi se indijsko rukovodstvo još lakše opredelio za strateško povezivanje sa Sjedinjenim Državama. Slabiji kineski rast, stvaranje konkurentskih političkih centara moći u samoj Kini, intenzivnija demokratizacija političkih prilika u njoj, fokusiranje na unutrašnje probleme i izazove, možda bi, s druge strane, olakšali izbor Indije da zadrži princip strateške autonomije i ekvidistance naspram ostalih globalnih centara moći, uključujući tu naravno i SAD.

Bibliografija

- “Adm. Davidson: China Assaults International Order”, https://breakingdefense.com/2019/07/adm-davidson-china-assaults-international-order/?utm_campaign=Breaking (15/05/2020).
- Asia Reassurance Initiative Act of 2018, <https://www.congress.gov/115/plaws/publ409/PLAW-115publ409.pdf> (15/05/2020).
- Brooks, G. Stephen, Wohlforth C. William, “The Rise and Fall of the Great Powers in the Twenty-first Century: China’s Rise and the Fate of America’s Global Position”, *International Security*, Vol. 40, No. 3, Winter 2015/2016, pp. 7-53.
- Burgess, Stephen, “The U.S. Pivot to Asia and Renewal of the U.S.-India Strategic Partnership”, *Comparative Strategy*, Vol. 34, No. 4, 2015, pp. 367-379.
- Glosserman, Brad, “An Administration at War with Itself: The New US Strategy for the Indo-Pacific”, in: Axel Berkofsky and Sergio Miracola (eds.), *Geopolitics by Other Means. The Indo-Pacific Reality*, ISPI, Milano, 2019, pp. 55-70.
- Joint Statement: Vision and Principles for the United States-India Comprehensive Global Strategic Partnership, February 25, 2020, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/joint-statement->

- vision-principles-united-states-india-comprehensive-global-strategic-partnership/ (16/05/2020).
- Joshi, Manoj, "A strong India-US partnership is the best balancer to China's growing power", January 12, 2018, <https://www.hindustan times.com/opinion/a-strong-india-us-partnership-is-the-best-balancer-to-china-s-growing-power/story-wMyOsDzokOkkOHSzo 7K23H.html> (16/05/2020).
- Lalwani, Sameer, Byrne, Heather, "The Elephant in the Room: Auditing the Past and Future of the U.S.-India Partnership", <https://warontherocks.com/2019/06/the-elephant-in-the-room-auditing-the-past-and-future-of-the-u-s-india-partnership/> (17/05/2020).
- Layne, Christopher, "This Time It's Real: The End of Unipolarity and the 'Pax Americana'", *International Studies Quarterly*, Vol. 56, No. 1, 2012, pp. 1-11.
- Mohan, C. Raja, "India and the Balance of Power", *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 4, 2006, pp. 17-32.
- Пророковић, Душан, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018.
- "Seven reasons why COMCASA is so important for India", Sept. 07. 2018, <https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/seven-reasons-why-comcasa-is-so-important-for-india/articleshow/65707682.cms> (15/05/2020).
- Snyder, H. Glenn, "The Security Dilemma in Alliance Politics", *World Politics*, Vol. 36, No. 4, 1984, pp. 461-495.
- Tarapore, Arzan, "India's Slow Emergence as a Regional Security Actor", *The Washington Quarterly*, Vol. 40, No. 2, 2017, pp. 163-178.
- Tata, Samir, "US Landpower and an Indo-American Alliance", *Parameters*, Vol. 48, No. 1 Spring 2018, pp. 95-106.
- Tellis, J. Ashley, "Troubles Aplenty: Foreign Policy Challenges for the Next Indian Government", May 20, 2019, <https://carnegieendowment.org/2019/05/20/troubles-aplenty-foreign-policy-challenges-for-next-indian-government-pub-79161> (03/06/2020).
- The National Security Strategy of the United States of America*, Washington, 2017, <http://nssarchive.us/wpcontent/uploads/2017/12/2017.pdf> (14/05/2020).
- Tunsjø, Øystein, *The Return of Bipolarity in World Politics: China, the United States and Geostructural Realism*, Columbia University Press, New York, 2018.
- Vaughn, Bruce, "Indian Geopolitics, the United States and Evolving Correlates of Power in Asia", *Geopolitics*, Vol. 9, No. 2, 2004, pp. 440-459.

Vuković, Nebojša, „Geostrategijsko nadmetanje između Kine i Indije u Južnoj Aziji“, *Međunarodna Politika*, Godina LXIX, br. 1172, oktobar-decembar 2018, str. 68-83.

Walt, M. Stephen, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1990.

PERSPECTIVES OF THE AMERICA-INDIA ALLIANCE IN LIGHT OF THE “CHINESE THREAT”

ABSTRACT

In the paper, a possibility that the United States of America and India enter a military alliance treaty (for example, analogous to the agreements the USA has with Australia or Japan) during the next decade (2020 – 2030), thus raising their current partner relationship to a qualitatively higher level, is critically analyzed and assessed. The continuous economic expansion, as well as the military strengthening of the PR of China (together with its ever-greater presence in the oceans), which both countries – i.e., India and the USA – perceive as a potential security threat and a possible aggressor, are mentioned as the primary motive for such a potential arrangement. The most important factors speaking in favor of the formation of such an alliance, as well as those factors that might influence the non-execution of such an arrangement, are enumerated and expounded. The basic thesis in the paper consists of the attitude that chances for the formation of an America-India military alliance during the forthcoming decade are very moderate due to a series of circumstances (limitations) that, first of all, pertain to India.

Keywords: the United States, India, China, Indo-Pacific, military alliance.

UDK 327(44)
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 65-94
izvorni naučni rad
Primljen: 18.8.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.4

Nevena STANKOVIĆ¹

Glavne odrednice spoljne politike Emanuela Makrona

SAŽETAK

Francuska spoljna politika odraz je njene političke istorije, kulturnog identiteta i nacionalne koncepcije o ulozi Francuske u svetu, kao globalnog nosioca slobode. U uslovima rastuće međuzavisnosti i Francuska je suočena sa dinamikom globalizacije, koja se neretko doživljava kao pretnja nacionalnom identitetu. Pobjeda Emanuela Makrona na predsedničkim izborima u Francuskoj 2017. godine najavila je početak jedne drugačije spoljne politike. Polazući nade u diplomatski potencijal Francuske, predsednik Makron u svom nesumnjivo pragmatičkom spoljnopolitičkom kursu potencira na tzv. novoj Evropi i njenoj strateškoj autonomiji, predstavljajući se kao potencijalno novi lider. Iako privržen istorijskim principima, najmlađi francuski predsednik do sada odlučan je u nameri da preispita francusku spoljnu politiku sledeći specifičan put u odnosu na svoje prethodnike. U radu se analiziraju četiri glavna aspekta Makronovog dosadašnjeg međunarodnog delovanja: uspostavljanje odnosa poverenja sa predsednikom SAD Donaldom Trampom, „oživljavanje“ Evrope revitalizacijom francusko-nemačkog odnosa, kooperativniji odnos sa predsednikom Ruske Federacije Vladimirom Putinom i uloga Francuske u Severnoj Africi i na Bliskom istoku. Težeći „ponovnoj izgradnji“ svetskog poretka, sa postavljanjem Evrope, i pre svega Francuske, u centralni položaj, francuski predsednik vidi svoju državu kao vodeću u vraćanju narušene ravnoteže sveta.

Ključne reči: Francuska, spoljna politika, Emanuel Makron, Evropa, Nemačka, SAD, Rusija, Afrika

¹ Autorka je istraživač-saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: nevena@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Uvod

Spoljna politika Francuske Republike ima normativno-institucionalni okvir koji se oslanja najpre na Ustav Pete republike iz 1958. godine, a potom i na skup normi kojima se uređuje nadležnost pojedinih organa u ovoj oblasti i uspostavljaju pravila od značaja za ovu oblast. Specifičnost francuskog polupredsedničkog sistema ogleda se upravo u širini ovlašćenja koju izvršna vlast ima u formulisanju i sprovođenju spoljne politike zemlje, kao i moći i ulozi francuskog predsednika, koji umnogome podsećaju na položaj predsednika SAD. Ustavom propisana odgovornost vlade pred parlamentom, formalno svrstava Francusku u red parlamentarnih režima u kojima je funkcija šefa države prvenstveno simboličke prirode. Međutim, iako nisu posebno nabrojana u Ustavu Pete republike, predsednikova ovlašćenja u vođenju spoljne politike praktično su neograničena. Ovakva institucionalna arhitektura omogućava konzistentni francuski obrazac ponašanja na međunarodnoj sceni, prikazujući predsedničku figuru kao odlučujuću u spoljnoj politici, posebno u pogledu upotrebe sile, uprkos različitim ličnostima i pristupima dosadašnjih predsednika.²

Na jednim od nesumnjivo najintragantnijih predsedničkih izbora u Francuskoj još od uspostavljanja francuske Pete republike, održanim u maju 2017. godine, neočekivanu pobjedu je odneo predsednički kandidat Emanuel Makron (*Emmanuel Macron*). Dva dotadašnja predsednika, Nikolas Sarkozy (*Nicolas Sarkozy*) i Fransoa Oland (*François Hollande*), kao i bivši francuski premijeri Alan Župe (*Alain Juppé*) i Fransoa Fijon (*François Fillon*) poraženi su tokom izbornog procesa. Sa međunarodnog stanovišta interesantna je činjenica da je, među predsedničkim kandidatima u 2017. godini, Emanuel Makron bio jedini čija politika nije imala evroskeptični i proruski kurs, ako se ima u vidu da su njegovi najbliži konkurenti Marin Le Pen (*Marine Le Pen*) i Fransoa Fijon, zajedno sa drugim desničarskim kandidatima, u prvom krugu izbora osvojili više od 60% glasova, kao zastupnici evroskeptične i anti-NATO politike i zagovornici snažnijih veza sa Ruskom Federacijom.

Najmlađi šef države u istoriji Pete republike, koji se tokom izborne kampanje pozicionirao kao odlučujući reformator, suočio se sa složenim strateškim okruženjem i izmenjenim međunarodnim kontekstom koji je nametnuo potrebu preispitivanja uloge Francuske u svetu. Balansiranu multipolarnost, koja je nastupila u periodu nakon Hladnog rata, karakterišu specifični odnosi među ključnim činiocima svetske politike koji se kreću od saveza i partnerstva do rivalstva i konfrontacije; od integracije i saradnje do distanciranja i uravnoteženja.³ Tako u multipolarnom svetskom poretku koji

² Petar Petrov, Grandeur, Rang, et la Mission Civilisatrice: French Foreign Policy Decision – Making and Projection of Force, Brian Stout, 12:12/2013, p. 2.

³ Barbara Lippert, Nicolai von Ondarza, Volker Perthes, European Strategic Autonomy: Actors, Issues, Conflicts of Interests, Research paper, *Stiftung Wissenschaft und Politik*, German Institute for International and Security Affairs, 4/2019, p. 27.

sve više određuje kinesko-američko rivalstvo, težnja Evrope da oblikuje stratešku autonomiju značila bi novu vrstu poleta koji bi joj u predstojećim dekadama omogućio dominantniji položaj na globalnoj sceni. Na takvim osnovama racionalizovana je koncepcija spoljne politike Francuske, koju zagovara predsednik Makron, što podrazumeva potrebu redefinisanja određenih stavova po pitanju spoljne politike, načina korišćenja diplomatskih sredstava, kao i pitanja vezanih za položaj i angažovanje francuskih oružanih snaga u svetu.

U pogledu stvarne moći, Francuska je danas spektar onoga što je nekada bila druga najveća kolonijalna sila na svetu. Istorijski negovana nacionalna koncepcija uloge Francuske u svetu kao „čuvara frankofonije“, delom objašnjava francusko prisustvo u bivšim kolonijama, čak i kada osnovni strateški interesi nisu u pitanju. U stručnoj javnosti se ističe da je upravo koncept nacionalnog interesa, koji u sebi objedinjuje poimanje nacionalnih vrednosti i nacionalnih ciljeva, opredelio fleksibilan i pragmatičan pristup francuskog predsednika Makrona.⁴ No, iako se čini da njeni iznutra generisani spoljnopolitički ciljevi traju, realan domet Francuske danas je ograničen prirodom međunarodnog sistema. U uslovima rastuće međuzavisnosti i Francuska je suočena sa dinamikom globalizacije, koja se neretko doživljava kao pretnja nacionalnom identitetu. U tom kontekstu, jaka francuska diplomatija i jaka odbrana označene su kao ključne, kako za očuvanje suvereniteta tako i za jačanje pozicije Francuske u Savetu bezbednosti UN, u multilateralnom svetskom poretku koji mora prevladati.⁵

U jeku pomenute predsedničke kampanje u Francuskoj, kao i u svojim prvim nastupima nakon izbora, Emanuel Makron se snažno založio za „nezavisnu, evropsku i humanističku“ snagu Francuske. Prema rečima prof. Frederika Šariljona (*Frédéric Charillon*) prva Makronova odrednica nije iznenađujuća, imajući u vidu i dalje izražen kult „francuske izuzetnosti“ u državi, dok drugi element u uslovima rastućeg evroskepticizma privlači dodatnu pažnju. Konačno, posmatrano kroz prizmu aktuelnih zbivanja, odnosno sukoba u Siriji, migrantske krize ili uspostavljanja dijaloga sa Trampom, Putinom, Erdoganom, značenje humanističkog elementa ostaje intrigantno ili barem nadilazi kontekst francuske univerzalističke tradicije.⁶

⁴ Владимир, Николаевич, Чернег, ФРАНЦИЯ И РОССИЯ В ЭПОХУ Э. МАКРОНА: ВОЗМОЖНО ЛИ РЕАЛЬНОЕ СБЛИЖЕНИЕ?, Россия в мир XXI века, Альпина Паблицер, 2019. str. 114-115.

⁵ Defence and National Security Strategic Review 2017, Bureau des éditions – Octobre 2017, p. 5.

⁶ Frédéric Charillon, MACRON'S FRANCE IN THE WORLD: STRATEGIC CHALLENGES, AND A NARROW PATH, *Security Policy Library*, 2/2018, The Norwegian Atlantic Committee, ISSN: 0802-6602, pp. 3-4.

Pobeda Emanuela Makrona na predsedničkim izborima 2017. godine najavila je početak jedne drugačije spoljne politike Francuske. Koristeći jasan i nedvosmislen stil izražavanja Makron je u govoru održanom pred francuskim ambasadorima, u januaru 2018. godine, apostrofirao da je francuska spoljna politika fokusirana na četiri prioriteta: bezbednost, nezavisnost, solidarnost i međunarodni uticaj.⁷ Pitanja koja se odnose na politiku proširenja EU, reformu EU i odnose unutar nje, zatim pitanja migracija odnosno migrantska kriza, borba protiv terorizma (Irak, Sirija, Sahel), kao i odnosi sa relevantnim akterima i kreatorima svetske politike – SAD, Ruskom Federacijom i Kinom, nesumnjivo će obeležiti spoljnu politiku aktuelnog francuskog predsednika. Na tim osnovama utemeljena su četiri glavna aspekta Makronovog dosadašnjeg međunarodnog delovanja: uspostavljanje odnosa poverenja sa predsednikom SAD Donaldom Trampom, „oživljavanje“ Evrope revitalizacijom francusko-nemačkog odnosa, kooperativniji odnos sa predsednikom Ruske Federacije Vladimirom Putinom i uloga Francuske u Severnoj Africi i na Bliskom istoku.⁸

Makronova spoljna politika prema SAD i NATO

Istorija odnosa Francuske i Sjedinjenih Američkih Država beleži različita razdoblja međusobnih veza, ističući njihov značajan i svestran potencijal. Od druge polovine XX veka ti odnosi postaju aktivniji, naročito posmatrajući kroz prizmu integracionih procesa u Evropi, odnosno s porastom transatlantske interakcije između SAD i Evropske unije. Pojedini autori smatraju da zajednički interesi i vrednosti, istorijske i kulturne veze, visok nivo ekonomske integracije, ali i potreba za koordinacijom napora kao odgovor na moderne pretnje, ne ostavljaju previše prostora za nesporazume u ovom odnosu.⁹ Međutim, praksa pokazuje da je Vašington u Parizu često video glavnog protivnika u Zapadnoj Evropi i ulagao daleko više napora da postigne međusobno razumevanje nego sa ostalim saveznicima. Sa druge strane, francuski lideri i društvo nisu uvek imali prijateljska osećanja prema atlantskom partneru, što se očitovalo neskladima u vojno-političkoj, ekonomskoj i kulturnoj oblasti.

⁷ President sets out foreign policy goals for 2018, 4 January 2018, Dostupno: <https://uk.ambafrance.org/President-sets-out-foreign-policy-goals-for-2018>, pristup: 5. mart 2020.

⁸ Macron, an II – du progressisme en politique étrangère, Dostupno: <https://www.institutmontaigne.org/blog/macron-ii-du-progressisme-en-politique-etrangere>, pristup: 5. mart 2020.

⁹ Марина Панюжева, Франция и США: фобии по обе стороны Атлантики, *Современная Европа*, Ин-т Европы РАН, 47/2011, str. 1-2.

Afirmišuću evropsku civilizaciju i njen suverenitet na nov način, odnosno odbacujući „Zapad“ kao civilizacijski koncept koji je ušao u široku upotrebu krajem 80-ih godina, predsednik Makron insistira na sveobuhvatnom preispitivanju međunarodnih odnosa, na prvom mestu sa SAD kao glavnim saveznikom Evrope. Stiče se utisak da kroz redefinisanja ovog odnosa, Makron želi da postavi nove temelje i same EU. Ukazujući u svojim izlaganjima, u više navrata, na ozbiljnost situacije u svetu, a pre svega u okviru EU, Makron potencijalni izlaz vidi u promeni evropske arhitekture, te multilateralizmu naspram unilateralizma, kao i u suverenizmu naspram multikulturalizma, i realpolitici naspram zapadnog univerzalizma.¹⁰

Nema sumnje da bi Makronov posao na spoljnopolitičkoj sceni bio olakšan da su rezultati izbora u SAD, Velikoj Britaniji i Nemačkoj bili drugačiji. Ujedno, porast osećaja evroskepticizma i migrantska kriza umnogome otežavaju Makronov scenario novog „evrofilstva“ i multilateralizma.¹¹ Imajući u vidu činjenicu da se tadašnja premijerka Velike Britanije Tereza Mej (*Theresa May*) nije uspela nametnuti kao „privilegovana evropska sagovornica sa Vašingtonom“, a pozicija Angele Merkel (*Angela Merkel*) je bila oslabljena pomenutom izbornom krizom, odnosno nemogućnošću formiranja vlade u Nemačkoj u periodu od septembra 2017. godine do marta 2018. godine, stvorio se pogodan kontekst za intenzivnije uspostavljanje odnosa između Francuske i SAD.¹²

Uprkos Makronovoj volji da održava dijalog sa predsednikom SAD Donaldom Trampom, do izražaja su došle sve veće transatlantske praznine između Pariza i Vašingtona. Klimatske promene i Pariski sporazum o klimi iz 2015. godine,¹³ iranski nuklearni sporazum iz 2015,¹⁴ i priznavanje Jerusalima za glavni grad Izraela¹⁵ unele su politička neslaganja između dve

¹⁰ „Šta je suština nove spoljne politike francuskog predsednika“, Dostupno: http://demostat.rs/sr/vesti/analize/svet-prema-makronu/773?fbclid=IwAR0KUndYilW6_k2JgXUWjdI0AONZP4CraT98-nHQvdXhbArr6EyQfC8Ussw, pristup: 20. februar 2020.

¹¹ Frédéric Charillon, *MACRON'S FRANCE IN THE WORLD: STRATEGIC CHALLENGES, AND A NARROW PATH*, op. cit., p. 8.

¹² Laurence Nardon, *Trump and Macron: The Wager of Entente*, (in) *Macron Diplomat: A New French Foreign Policy*, Institut Francais des relations internationales, April 2018, pp. 45-46.

¹³ *The Paris Agreement*, Dostupno: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> pristup: 6. mart 2020.

¹⁴ *Full text of the Iran nuclear deal*, Dostupno: <https://www.documentcloud.org/documents/2165399-full-text-of-the-iran-nuclear-deal.html>, pristup: 6. mart 2020.

¹⁵ „SAD priznaju Jerusalem kao glavni grad Izraela“, *DW*, 6.12.2017, Dostupno: <https://www.dw.com/sr/sad-priznaju-jerusalim-kao-glavni-grad-izraela/a-41668054>, pristup: 5. mart 2020.

zemlje. Dok su u javnom diskursu Trampova poseta Parizu 2017, kao i Makronova državna poseta Vašingtonu 23. aprila 2018. godine, ocenjene kao prilično uspešne, barem u pogledu ličnih odnosa dvojice predsednika, politički rezultati ovih poseta nisu ispunili očekivanja. SAD su odbile Pariski sporazum o klimi, a nedugo potom usledilo je i priznanje Jerusalima kao glavnog grada Izraela, što je Makron ocenio kao suprotnost međunarodnom pravu i svim rezolucijama Saveta bezbednosti UN. Sličan stav zauzeo je i po pitanju povlačenja SAD iz Nuklearnog sporazuma sa Iranom, ocenivši ga velikom greškom.¹⁶ Zbog navedenih nesuglasica, američko-francuski savez je praktično doveden u pitanje, naročito nakon Trampovih čestih nastupa u kojima kritikuje svoje evropske saveznike. Ujedno, pokušaji uspostavljanja bližih odnosa sa Ruskom Federacijom i ruskim predsednikom Vladimirom Putinom, kao i Trampov susret sa severnokorejskim liderom Kim Džong Unom, pokazuju da se Makronov liberalni projekat na polju spoljne politike suočava sa praktičnim ograničenjima.

Ipak, važno je napomenuti da je do razilaženja francuskih i američkih interesa došlo i ranije, tačnije u vreme Obaminog predsedničkog mandata, kada su SAD prebacile težište svojih interesa sa Bliskog istoka na Pacifik.¹⁷ Posledično, ključne tačke sporenja između dve države odnose se prvenstveno na Bliski istok (Bušov rat u Iraku u kome je Francuska odbila da učestvuje), zatim Obaminu odluku da ne podrži Francusku u bombardovanju Sirije, i konačno Trampovu odluku da povuče američke trupe sa severa Sirije, što je stvorilo prostor za tursku vojnu intervenciju protiv Kurda zapadnih saveznika na terenu.

Iako francuski predsednik ne gubi nadu da bi SAD mogle da povuku odluku o povlačenju iz Pariskog klimatskog sporazuma, kao i da se ponovo uključe u sporazum o iranskom nuklearnom programu, u stručnoj javnosti prevladuje mišljenje da će takav razvoj događaja zavistiti i od prisustva „razumnijih savetnika“ u Trampovom okruženju.¹⁸ U istom kontekstu treba shvatiti Makronovu izjavu da „pravo pitanje nije koliko da li će na sledećem samitu uzeti Donalda Trampa za ruku, već na koji način će dve države zajednički pristupiti tekućem procesu velikih transformacija sa kojima je svet suočen“.¹⁹ Ujedno, kako za Francusku, tako i za SAD bitan je dalji kurs

¹⁶ „Potvrđena odluka Tramp: Jerusalim je glavni grad Izraela, svetski lideri negoduju“, Blic, 6.12. 2017, Dostupno: <https://www.blic.rs/vesti/svet/potvrdjena-odluka-tramp-jerusalim-je-glavni-grad-izraela-svetski-lideri-negoduju/p0qrd3c>, pristup 5. mart 2020.

¹⁷ U tom kontekstu se mogu čuti i Makronove izjave o o tzv. „greškama“ Zapada u nekim krizama i izborima koje su ranije američke administracije pravile godinama unazad.

¹⁸ Laurence Nardon, Trump and Macron: The Wager of Entente, (in) *Macron Diplomats: A New French Foreign Policy*, op. cit., p. 47.

¹⁹ Detaljnije: La politique étrangère d'Emmanuel Macron – architecture et politique, 27 AOÛT 2019, Dostupno: <https://www.institutmontaigne.org/blog/la-politique-etrangere-demmanuel-macron-architecture-et-politique>, pristup: 1. mart 2020.

Nemačke unutar „zapadnog bloka“, odnosno pitanje da li će u budućnosti u Nemačkoj pobjedu odneti „dualističke“ ili „atlantističke“ snage.²⁰

Ne treba gubiti iz vida da osim različitih vojnih interesa, tačku sporenja SAD i Evrope uključujući i Francusku, predstavljaju i sve prisutnija razmimoilaženja na ekonomskom planu. Trampova politika protekcionizma dovela je u pitanje svetsku trgovinu u doba globalizacije, u kojoj je Vašington bio glavni oslonac i partner za EU. U vezi s tim je i Makronovo obraćanje diplomatama u 2019. godini, u kome je kao jedan od prioriteta nove spoljne politike Francuske naveden pokušaj reformisanja Svetske trgovinske organizacije.²¹ Ocenjujući globalizaciju kao pretnju po suverenitet država, a borbu dva ekonomska i tehnološka giganta – SAD i Kine – kao potencijalno ranjivu po Evropu, Makron pravi zaokret ka tradicionalnoj spoljnoj politici koju je postavio Šarl De Gol (*Charles de Gaulle*), a koja se ogleda u političkoj, vojnoj, ekonomskoj i kulturnoj nezavisnosti u odnosu na SAD. Deo autora primećuje da tzv. „antiamerikanizam“ s jedne, i „frankofobija“ s druge strane, mogu samo pogoršati razlike između dve države u budućnosti. Uprkos zajedničkim interesima i povremenoj demonstraciji solidarnosti, lideri obe zemlje imaju različite interese širom sveta kao i različit pristup spoljnoj politici.²²

Bitan segment odnosa između Francuske i SAD jesu i pitanja odnosa unutar NATO. Nema sumnje da su Francuskoj od izuzetnog značaja odnosi unutar Severnoatlanskog saveza.²³ Istorijski gledano, Francuska se nije odmakla od međunarodnih sukoba, bez obzira da li je težila gomilanju tvrde moći ili pak širenju kulturnih vrednosti. Poslednjih godina Francuska se vojno angažovala u inostranstvu u okviru mirovnih misija UN, kao i u okviru oružanih NATO intervencija. Ipak, svetom je u 2019. godini odjeknula Makronova izjava „Economistu“ da je „NATO mrtav i da se sa tom ocenom slaže veći deo francuskog političkog establišmenta kao i evropskih lidera“.²⁴

²⁰ Wolfgang, Streeck, *The International State System after Neoliberalism: Europe between National Democracy and Supranational Centralization*, *Crisis and Critique*, MPIFG Researcher 7(1)/2020, pp. 232-233.

²¹ Detaljnije: *Discours du Président de la République à la conférence des ambassadeurs*, Dostupno: <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/08/27/discours-du-president-de-la-republique-a-la-conference-des-ambassadeurs-1>, pristup: 5. februar 2020.

²² Марина, Панюжева, Франция и США: фобии по обе стороны Атлантики, *Современная Европа*, Ин-т Европы РАН, 47/2011, стр. 31.

²³ Brian E. Stout, *Grandeur, Rang, et la Mission Civilisatrice: French Foreign Policy Decision – Making and Projection of Force*, *European Politics and International Relations*, 12-12/2013, Skills Paper, p. 2.

²⁴ „Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead“, *The Economist*, 7. Nov 2019, Dostupno: <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>, pristup: 20. februar 2020.

Prema njegovim rečima, ovaj geopolitički projekat od devedestih godina do danas nije ni najmanje reformisan, zbog čega je njegova uloga dovedena u pitanje.²⁵ Na tim osnovama su i njegove tvrdnje o pogrešnom nastojanju Zapada da svoje vrednosti nametne kroz promenu režima u drugim zemljama, koje je dovelo do dramatičnih rezultata u gotovo svim zemljama gde je to i učinjeno.

U cilju uspostavljanja nove ravnoteže snaga i smanjenja NATO uticaja kao instrumenta zapadnog hegemonizma, Makron govori o neophodnosti postojanja evropske odbrane, tj. o izgradnji autonomnih odbrambenih kapaciteta Evrope. U želji da napusti ovaj koncept su i nedvosmislena zalaganja francuskog predsednika za ideju jačanja evropskog suvereniteta. Na ovim osnovama se temelji Makronova ideja o vojnoj nezavisnosti Evropske unije. U kontekstu toga, Makron je naglasio važnost odluka EU o promociji dve francuske inicijative koje je formalno podržala i Nemačka, a odnose se na revitalizaciju Stalne strukturne saradnje i Evropskog fonda za odbranu. U nameri da ubrza razvoj evropske strateške kulture i evropske odbrane, Makron je pokrenuo Evropsku inicijativu za intervencije, zamišljenu kao međuvladin forum za unapređenje vojne interakcije između najsposobnijih evropskih država (Francuska, Nemačka, Belgija, Danska, Španija, Estonija, Holandija, Portugal, Velika Britanija). Ovu strukturu vojne saradnje nezavisnu od EU (stalne strukturne saradnje) i NATO, Makron je predstavio u svom govoru „Inicijativa za Evropu“ na pariskom univerzitetu Sorbona, u septembru 2017.²⁶ Kako je u više navrata istaknuto, Francuska je godinama bila frustrirana zbog sporosti EU u pokretanju vojnih operacija, posebno od strane Nemačke, što je kulminiralo 2017. godine dovođenjem u pitanjem stalne strukturne saradnje, usled njene „prevelike inkluzivnosti.“ Kroz pomenutu inicijativu, Makron je pokušao da prevaziđe tzv. institucionalnu rigidnost u razmeštanju vojnih operacija i ublaži teret operacija koji je Francuska „nepravredno bila primorana da snosi, usled nesprenosti većine evropskih zemalja da intervišu u krizama kada je to potrebno“, uključujući istovremeno Veliku Britaniju u evropsku odbranu, nakon Bregzita.²⁷

Uz brojne pozitivne aspekte koji su usmereni prvenstveno na razvoj strateške kulture Evrope, čini se da određena pitanja ometaju funkcionisanje EEU, u prvom redu nesprenost pojedinih članica, posebno Nemačke da učestvuje u vojnim operacijama. Ujedno, Inicijativi se zamera prevelika usmerenost na razvoj strateške kulture koja bi olakšala, pre svega,

²⁵ Ibid.

²⁶ France, Presidency of the Republic, 'Initiative for Europe: A Sovereign, United, Democratic Europe', (26 September 2017), p. 1.

²⁷ Niklas Nováky, France's European Intervention Initiative, Martens Centre for European Studies, Policy Brief, October 2018, p. 1.

intervenciju u Sahelu i podsaharskoj Africi, područja u kojima je EU već angažovana vidu tekućih operacija za upravljanje krizama preko ZBOP (EUCAP SAHEL, započeta u avgustu 2012. godine i druge).

Posmatrano u celini, iako u početku dočekana sa velikom rezervom, zamisao o jačanju evropske odbrane dobila je sve više pristalica među članicama EU. Rastućoj podršci ovoj ideji unutar EU svakako je doprinela i vojna operacija Turske protiv Kurda koje su Francuzi naročito podržavali.

Prema rečima Danijela Fijoa (*Daniel Fiott*), čini se da Evropa više nije težište američkog strateškog razmišljanja, a Trampova administracija jasno je dala do znanja da se priprema za budućnost strateškog rivalstva sa Pekingom.²⁸ Ako se strateška putanja Vašingtona bude kretala ka Indo-Pacifiku, nužno će se pojaviti dodatni zahtevi Evrope da preuzme veći deo bezbednosnog tereta, iako EU možda trenutno ne želi da se meša u američke interese u ovom delu sveta. I pored toga što je čitava EU, uključujući i Francusku, „zburnjena“ novim američkim pristupom spoljnoj politici, razloge za evropsku autonomiju u pogledu odbrane ne treba tražiti isključivo u rastućim razlikama sa SAD. Drugim rečima, ako je glavni strateški cilj EU da održi izražen multilateralni poredak, te da izbegne relativni pad na spoljnopolitičkoj sceni, potrebno je posvetiti više pažnje njenim odnosima sa Rusijom, Kinom, ali i drugim zemljama i organizacijama.²⁹

Ipak, kada je u pitanju uloga i budućnost Francuske u NATO, veliki broj autora ostaje pri mišljenju da Francuska i dalje ima jake adute na svojoj strani i istinski podsticaj za artikulisanje svog prepoznatljivog glasa unutar Severnoatlantske alijanse, te da će uspeti da definiše svoje interese u okviru saradnje, zasnovane na pragmatičnom pristupu odbrambenoj i bezbednosnoj politici.³⁰

Francusko-nemački „motor“ unutar EU

Finansijska kriza, strah od jačanja desničarsko-populističkih struja, teroristički napadi u Parizu, Nici, Briselu i Berlinu tokom 2015. i 2016. godine, Bregzit, nejedinstven odnos članica Unije prema Ruskoj Federaciji i pitanju daljih sankcija – samo su neki od pokazatelja slabosti koji je EU ispoljila u društvenoj, ekonomskoj i spoljnopolitičkoj sferi. Zbog toga se u javnom diskursu i delu stručne javnosti EU sve češće ocenjuje kao sistem u krizi, koji

²⁸ Daniel Fiott, *Strategic autonomy: towards 'European sovereignty' in defence?*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), ISBN 978-92-9198-654-5 | ISSN 2315-1110, 2018.

²⁹ Ibid.

³⁰ Colette Mazzucelli, *Changing partners at fifty? French Security Policy after Libya in Light of the Elysée Treaty*, *German Politics and Society*, Center for Global Affairs, New York University, Issue 106 Vol. 31, 1/2013, p. 133.

klizi ka geopolitičkoj marginalizaciji. U takvoj situaciji, desničarski populizam koji zagovara preispitivanje briselske politike i poziva na povećani nacionalni suverenitet, vladajući politički establišment počeo je da doživljava kao ozbiljnu pretnju daljem razvoju evropskog projekta. Otuda nije teško razumeti zašto su pitanja suvereniteta države i sa tim povezana pitanja nacionalnog identiteta, migracije i budućnosti evrozona postali jedna od centralnih tema tokom predsedničke kampanje 2017. u Francuskoj, a nisu izgubili na snazi ni nakon završetka predsedničkih i parlamentarnih izbora.³¹

U govoru na Univerzitetu Sorbona u Parizu, 2017. godine, predsednik Makron se založio za tzv. „novu“ Evropu, sa jasnom strategijom koja će je ujediniti kao geopolitičku, vojnu i kulturnu silu, a ne samo kao jedinstveno tržište. Svoju viziju, francuski predsednik racionalizuje stavom da evropska civilizacija crpi snagu iz utemeljenih zajedničkih vrednosti. Na tim osnovama, Makron je izneo nekoliko predloga u cilju reforme Evropske unije, usmerenih na unapređenje evropske integracije, i time evropskog suvereniteta, jedinstva i demokratije. Šest ključnih tačka za uspešnu reformu Unije, prema Makronu, odnose se na bezbednost, očuvanje suvereniteta, spoljnu politiku – partnerstvo sa Afrikom, ekološku i digitalnu tranziciju, industrijsku i monetarnu ekonomsku moć.³² Iako je Makronova namera bila da pronađe najbezbedniji način na koji Evropska unija može prevazići postojeću krizu i pozicionirati sebe kao globalnog aktera, njegovi stavovi da projekat evropske civilizacije mogu da nose pre svega države osnivači EU, među kojima je Francuska, razlog su čestih konfrontacija sa predstavnicima evroskepticizma unutar same EU, pre svega sa Viktorom Orbanom (*Viktor Orbán*) i Mateom Salviniem (*Matteo Salvini*).

Težeći „ponovnoj izgradnji“ svetskog poretka, sa postavljanjem Evrope i pre svega Francuske u centralni položaj, francuski predsednik vidi svoju državu kao vodeću u vraćanju narušene ravnoteže sveta. Tako, u obilju raznih ideja koji se tiču reforme EU, velike nade se polažu u ponovno oživljavanje francusko-nemačkog motora. Pokretačka snaga je upravo francuski predsednik koji smatra da Nemačka jeste beležila veću efikasnost na spoljnopolićkom planu u protekle dve decenije, ali velike nade polaže i u diplomatski potencijal Francuske.³³ Govoreći o odnosu Francuske i Nemačke, pojedini autori često ističu da on prevazilazi standardan, uobičajen odnos dve države, te se potreba unapređenja ovog odnosa ocenjuje kao nužna za dalji razvoj EU. U skladu sa tim, prema rečima Ulriha Kroca (*Ulrich*

³¹ Сергей, Федоров, Вопросы национального суверенитета в современном политическом дискурсе Франции, *Научно-аналитический вестник*, ИЕ РАН, 1/2019, str. 1-2.

³² France, Presidency of the Republic, 'Initiative for Europe: A Sovereign, United, Democratic Europe' (26 September 2017), p. 1.

³³ Wolfgang Šmale, Šta će biti sa Evropskom unijom? Istorija i budućnost, Klio, Beograd, 2019, str. 21.

Krotz), zapostavljanje francusko-nemačkih odnosa značilo bi zanemarivanje procesa „evropeizacije“, s obzirom na uticaj koji ovaj odnos ima na EU i njene države članice, kao i procese u njima.³⁴

Iako se francusko-nemački odnosi smatraju vitalnim za EU i Evropu uopšte, govoreći o odnosu Emanuela Makrona i nemačke kancelarke Angele Merkel konkretno, stiže se utisak da se radi o jednom konfliktnom odnosu. Nemačka kancelarka je u više navrata isticala da, iako nije uvek saglasna sa francuskim predsednikom, njihov odnos posmatra kao „plodnu konfrontaciju“.³⁵ Neslaganja dvoje lidera tiču se određenih pitanja, među kojima su najvažnija nemačka odluka o zamrzavanju prodaje oružja Saudijskoj Arabiji, budućnost NATO-a i proširenje EU na Zapadni Balkan. Takođe, francusko-nemački odnosi su dodatno opterećeni krhkom nemačkom vladajućom koalicijom, iz koje često dolaze različiti stavovi po pitanju ključnih spoljopolitičkih tema. U prilog tome govori i izjava nemačkog ministra spoljnih poslova Hajko Masa (*Heiko Maas*), da Nemačka neće tolerisati poseban tretman prema Moskvi, nastala kao odgovor na Makronovu ideju o poboljšanju odnosa sa Rusijom, u uslovima narušenog odnosa sa SAD.³⁶ Ipak, jedan od prelomnih momenata u francusko-nemačkim odnosima odnosio se na donošenje dokumenta, poznatijeg kao tzv. „Novi Jelisejski sporazum“, u januaru 2019. godine u Ahenu. Sporazumom su definisane oblasti za dalje približavanje dve zemlje: posebno uspostavljanje francusko-nemačke ekonomske zone sa opštim pravilima delovanja (doduše, bez naznačavanja određenog datuma), usklađivanje zakona i konačno, davanje formalnijeg statusa zajedničkom Savetu za odbranu i bezbednost. Pored toga, strane su se složile da koordiniraju donošenje spoljopolitičkih odluka koje utiču na interese obeju država, o saradnji u razvoju i proizvodnji oružja, bližoj saradnji oružanih snaga, produbljivanju interakcije diplomatskih službi, uključujući misije Francuske i Nemačke pri UN i u drugim važnim pitanjima.³⁷

Nemačka je zvanično podržala Makronove inicijative o revitalizaciji Stalne strukturne saradnje iz juna 2017. godine i o osnivanju Evropskog fonda za odbranu, u julu iste godine. Makron i Merkelova su na sastanku u

³⁴ Ulrich Krotz, Parapublic Underpinnings of International Relations: The Franco-German Construction of Europeanization of a Particular Kind, *European Journal of International Relations* 13(3), 2007, pp. 385-417.

³⁵ Merkel about Macron: “There are mentality differences between us”, *Süddeutsche Zeitung*, 15. May 2019, Dostupno: <https://www.sueddeutsche.de/politik/merkel-europawahl-europaeische-union-1.4448718>, pristup: 10. mart 2020.

³⁶ Heiko Maas, *Security for Europe*, Dostupno: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/maas-security-for-europe/2265218>, pristup: 20. mart 2020.

³⁷ В. Н. Чернег, Франция и Германия: Диалектика сотрудничества и соперничества, *Актуальные проблемы Европы*, 4/2019, стр. 166-167.

Mezebergu 2018. godine dali zajedničku izjavu u kojoj su naveli da je potrebno napustiti princip jednoglasnosti prilikom glasanja o bezbednosnim pitanjima u Evropskom savetu. Ocenjeno je da bi ovo trebao biti prvi korak ka formiranju Generalnih interventnih snaga koje je Makron predložio.³⁸ Ipak, Makronova ideja o evropskom nezavisnom odbrambenom savezu razilazi se sa nemačkim nastojanjem da projekat treba da bude usmeren na harmonizaciju odbrambenih industrija unutar EU, i centralizaciju razvoja novog naoružanja i opreme, ali u okviru NATO saveza.³⁹ Dok Francuska teži strateškom suverenitetu odbrane EU, Nemačka vizija evidentno svoje temelje crpi iz Koncepta okvirnih nacija (predstavljenog u decembru 2014. godine), po kome suverena Evropa, ni u godinama koje predstoje, ne može biti zamena za NATO.⁴⁰ Videvši u pomenutom konceptu mogućnost za pokretanje jedne značajne inicijative na zasedanju NATO 2014. godine, nemačka vlada je zapravo na taj način težila promeni svoje reputacije koja se odnosila na održavanje *status quo*.

Iako je prema rečima Merkelove, uprkos razlikama u mentalitetu i shvatanju svojih uloga, postignut određen iskorak na polju zajedničke evropske odbrane zahvaljujući francusko-nemačkom partnerstvu, u stručnim debatama preovladava mišljenje da i uz izvestan napredak u stvaranju odbrambenih snaga EU, Nemci u praksi imaju vrlo malo volje za „pravu“ evropsku odbranu, koja bi možda jednog dana mogla da zameni NATO savez.⁴¹ Praktični rezultati Makronovih inicijativa uglavnom se svode na stvaranje EU mehanizama za saradnju u oblasti naoružanja, što je važno ali još uvek daleko od autonomne odbrane, naročito vojske. Glavna prepreka tome je upravo NATO koji je „temelj i najviši autoritet“ EU u oblasti odbrane, prema čl. 28A Lisabonskog ugovora iz 2007. godine.⁴² Ne sme se zanemariti ni Globalna strategija EU za spoljnu politiku i bezbednost iz 2016. godine koja takođe predviđa da je NATO i dalje najvažniji autoritet za većinu zemalja država članica. U skladu s tim, EU će produbiti odnose s njim, „težeći

³⁸ В. Н. Чернег, ЕС и инициатива Э. Макрона относительно „европейской армии“, *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. ИНИОН РАН ISSN 2587-7518, 52(68)/2019, стр. 11-12.

³⁹ „Da li će Makron i Merkelova razmirice rešiti preko leđa NATO I BALKANA“, *Blic*, 14.11.2029. Dostupno: <https://www.blic.rs/vesti/svet/da-li-ce-makron-i-merkelova-razmirice-resiti-preko-leda-nato-i-balkana/gy2thqm>, pristup: 26. mart 2020.

⁴⁰ Prema ovom konceptu, evropske zemlje su u obavezi da formiraju klastere grupa malih i velikih država, koje bi i dalje bile blisko koordinirane jedne sa drugima po pitanjima imovine i vojske na dugoročnim osnovama.

⁴¹ Barbara Kuntz, *Macron, Germany and the Relaunching of a Europe of Defense*, (in) *Macron Diplomats: A New French Foreign Policy*, op. cit., pp. 41-45.

⁴² Article 28A, Consolidated version of the Treaty on European Union and The Treaty on the functioning of the European Union, Official Journal of the European Union, C 115, May, 2008.

komplementarnosti i sinergiji“, ali održavajući autonomiju u donošenju odluka. Vreme će pokazati kako će ovo kompleksno pitanje biti rešeno u budućnosti, i da li Makronova ideja tzv. evropske vojske ima realne izgleda da zaživi u praksi, ili će ostati samo „fantazija predsednika“ kako ju je nazvao vođa opozicije desnog centra u Francuskoj.

Što se tiče politike proširenja EU, Komisija je nakon višegodišnjeg zastoja u februaru 2018. godine usvojila strategiju nazvanu „Kredibilna perspektiva proširenja za pojačani angažman EU sa Zapadnim Balkanom.“⁴³ Podvlačeći da je napredak na evropskom putu objektivan proces koji se bazira na zaslugama, na temelju konkretnih rezultata koje ostvari svaka pojedinačna zemalja, strategija je proklamovala dinamičniju politiku proširenja u kojoj se 2025. navodi kao godina potencijalnog prijema novih članica. Uprkos ogradi same Komisije da se radi o izuzetno ambicioznom planu, Francuska predvođena Makronom ostaje dosledna ideji da EU treba najpre da se reformiše iznutra. Pojedini autori pak smatraju da se francuska moć uticaja smanjuje svaki put kada se EU proširi, te da njena ambicija daleko nadmašuje njenu stvarnu moć, što je jedan od razloga francuske „odbojnost“ prema ideji daljeg proširenja EU.⁴⁴ Da do proširenja EU nije došlo niti će doći pre njene interne reorganizacije, prve su svedočile Albanija i Severna Makedonija, koje su ostale bez datuma otpočinjanja pregovora za članstvo.⁴⁵ Ovakva odluka došla je nakon sastanka šefova država i vlada EU gde nije postignut dogovor o davanju zelenog svetla za otpočinjanju pregovora ovim državama, a kao glavni „krivac“ za to označen je francuski predsednik Makron. Većina evropskih lidera izrazila je frustraciju zbog ovog ishoda, ocenjujući francusku blokadu istorijskom greškom, koja slabi i potkopava Uniju u njenoj težnji da postane geopolitička sila.⁴⁶ Prema rečima predsednika Evropskog saveta Donalda Taska, ovakav Makronov potez, samo je destabilizovao stvari u „balkanskom dvorištu“ i potkopao poverenje u EU.⁴⁷ Ipak, i pored ovakvog postupka Francuske, koji je uslovljen stanjem stvari unutar same EU, Makron je u više navrata insistirao na neophodnosti okretanja francuskih diplomata

⁴³ *A Credible Enlargement Perspective for and Enhanced EU Engagement with The Western Balkans*, Dostupno: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2018/02/Factsheet-enlargement.pdf>

⁴⁴ Fabien Terpan, *The Europeanization of the French Defence Policy*, “*The EU in International Affairs Conference 2008*” Panel I.4 – EU Member States and European Foreign Policy, 2008, p. 26.

⁴⁵ “Emmanuel Macron’s EU accession veto is a historic mistake”, *Financial times*, 21 October 2019, Dostupno: <https://www.ft.com/content/eda39e1e-f3eb-11e9-b018-3ef8794b17c6>, pristup: 1. mart 2020.

⁴⁶ Teoman Ertuğrul Tulun, Emmanuel Macron agitates and destabilizes Europe, *Daily Sabah*, Center For Eurasian Studies (AVİM), 67/2019. p. 4.

⁴⁷ Videti: “EU’s Balkan breakdown reveals split among leaders”, *Politico*, 18 December 2019, Dostupno: <https://www.politico.eu/article/eus-balkan-breakdown-reveals-split-among-leaders/>, pristup 2. mart 2020.

Zapadnom Balkanu, u većoj meri nego do sada, o čemu svedoči i njegova poseta Srbiji, u julu 2019. godine. Reformisana EU, kao i mogućnost da se pregovori o članstvu sa zemljama Zapadnog Balkana otvore čak i u nekoj bližoj budućnosti, ali unutar promenjene metodologije pregovaračkog procesa, suština su Makronovog čvrstog stava. Prema rečima Natali Loazo, bivše francuske ministarke za evropske poslove, „iako je Balkan dugo bio mrtav ugao francuske diplomatije, a Francuska protiv daljeg širenja EU do daljnjeg, namera Francuske je da se više uključi u ovaj region“.⁴⁸ Namera Makrona da afirmiše svoju evropsku politiku i stavovi o aktivnijoj diplomatiji na Balkanu, u vezi su i sa sprečavanjem širenja uticaja SAD, Rusije i Turske na ovim prostorima. Ocenjujući nemački pristup kao efikasniji i više strateški nego dosadašnji francuski, Makron zagovara ubuduće ozbiljniji pristup i veći diplomatski angažman Francuske na ovom regionu.⁴⁹

Iz Francuske i Nemačke oprečni stavovi dolaze do izražaja i kad je ekonomija u pitanju. U vezi s tim, govoreći o deformisanoj tržišnoj ekonomiji, Makron ocenjuje da se ideja o slobodnom tržištu pretvorila se u diktat finansijskog kapitalizma, što je dovelo do ogromnog rasta nejednakosti. Francuski predsednik u tome vidi koren društvenih potresa koji su uzdrmali Francusku kroz pokret „žutih prsluka“, ali i druge zemlje Evropske unije. Zagovornik jačanja evra kao monete, kao i ideje suverene Evrope, kada govori o suverenoj EU Makron zapravo ima u vidu i suverenitet njenih granica.⁵⁰ Poznato je da je Francuska na talas izbeglica i migranata sa Bliskog istoka i iz Afrike reagovala povećavanjem bezbednosnih procedura i zakonskih prepreka za prijem migranata, u cilju smanjenja potencijalnog bezbednosnog rizika.

Konačno, kada je reč o brojnim pitanjima koja se tiču EU, primećuje se da Francuska i Nemačka trenutno zastupaju različite pristupe. Razlike u strateškoj kulturi između dve evropske sile i dalje postoje i mogu se čak proširiti u budućnosti. U tom smislu, od velike je važnosti je i pitanje koje će snage u budućnosti imati dominantnu ulogu u Nemačkoj. Neizvesnost i složena arhitektura evropskog sistema, kao i hijerarhija unutar njega, mogu ostati otvorena pitanja, sprečavajući na taj način Evropu da politički definiše i sledi svoje interese u miru, demokratiji i prosperitetu.⁵¹

⁴⁸ Videti: „Loazo: EU se nije dovoljno angazovala za učvršćivanje mira na Zapadnom Balkanu“, *European Western Balkans*, Detaljnije: <https://europeanwesternbalkans.rs/loazo-eu-se-nije-dovoljno-angazovala-za-ucvrscivanje-mira-na-zapadnom-balkanu/>, pristup 25. mart 2020.

⁴⁹ „Šta je suština nove spoljne politike francuskog predsednika“, Dostupno: http://demostat.rs/sr/vesti/analize/svet-prema-makronu/773?fbclid=IwAR0KUndYiIW6_k2JgXUWjdI0AONZP4CraT98-nHQvdXhbArr6EyQfC8Ussw, pristup 20. februar 2020.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Wolfgang, Streeck, *The International State System after Neoliberalism: Europe between National Democracy and Supranational Centralization*, *Crisis and Critique*, MPIFG Researcher 7(1)/2020, p. 233.

Činjenica je da u jeku različitih istorijskih iskustava i u svetlu različitih impulsa po pitanju promena, i Francuzi i Nemci na početku novog milenijuma tragaju za sobom i svojom ulogom u Evropi i svetu. Stoga se njihova glavna dilema svodi na izbor „kontinuitet ili promena“, što po rečima Urliha Kroca „nije najadekvatniji put da se iznađe rešenje.“ Umesto toga, prikladniji i plodniji način razmišljanja bio bi „kontinuitet unutar promene“ ili „promena unutar kontinuiteta“. ⁵² Drugim rečima, sasvim je izvesno očekivati razlike u spoljnoj politici između ove dve zemlje, kao i povremeno trenje između njih, ali zavisno od smera promene i potencijalne transformacije, te razlike ne moraju nužno sputavati ni Francusku ni Nemačku u ostvarivanju njihovih spoljnopolitičkih ciljeva. Francusko-nemačko partnerstvo svakako je neophodno za dalje evropske integracije, ali je nedovoljno da bi proces integracija ostao na snazi. Takođe, slabljenje francusko-nemačkog „motora“ ne ide u prilog Makronovoj ideji o evropskoj vojsci. Svakako, uspeh francusko-nemačkih inicijativa u velikoj meri zavisiće i od stava ostalih država članica unutar EU. ⁵³

Na kraju, stiče se utisak da je Berlinu trebalo vremena da shvati da, iako verovatno proevropski, Makron nije „post-moderni“ predsednik nemačkog stila, te njegov diskurs više spada u De Gaul-Mitteranovsku tradiciju. ⁵⁴ Nema sumnje da će budućnost francusko-nemačkih odnosa odrediti umnogome pravac kretanja čitave EU, ali će takođe biti od velikog uticaja i na brojna druga spoljnopolitička pitanja.

Odnosi sa Ruskom Federacijom u Makronovoj spoljnoj politici

pozicionirajući sebe kao lidera nove Evrope, francuski predsednik aktivno promovira svoju viziju evropske politike poverenja i bezbednosti, u kojoj se odnosi sa Ruskom Federacijom nameću kao jedno od ključnih pitanja. Imajući u vidu da je Rusija značajna evroazijska sila sa globalnim interesima i značajnim spoljnopolitičkim ambicijama, u novoj arhitekturi međunarodnog sistema, kakvu zagovara Makron, odnosi sa Rusijom nesumnjivo zauzimaju značajno mesto. Da projekat tzv. izolacije Rusije jenjava, svedoče i brojne stručne debate u kojima se konstatuje da Francuska, Nemačka, kao i SAD, pregovarajući sa Putinom samo u svoje ime, žrtvuju

⁵² Ulrich Krotz, National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared, Program for the Study of Germany and Europe Working Paper 02.1, Minda de Gunzburg Center for European Studies, Harvard University, 2002, p. 35.

⁵³ Fabien Terpan, The Europeanization of the French Defence Policy, "The EU in International Affairs Conference 2008" op. cit., p. 22.

⁵⁴ Barbara Kuntz, Macron, Germany, and the Relaunching of a Europe of Defense, op. cit., p. 43.

zapadnu solidarnost.⁵⁵ Iako se čini da se Nemačka zvanično distancira od takve ideje, neosporno je da i ona želi za sebe privilegiju ekskluzivnih odnosa sa Moskvom. Sa druge strane, sve izraženija politika „flertovanja“ Vašingtona sa Moskvom, nameće kao jedno od ključnih pitanja ove ali i predstojećih dekada – ko će biti pobednik u svetskoj trci ka Moskvi, ako se ima u vidu da će zemlje koje su ignorisale geopolitičke promene na Zapadu, kako u SAD tako i u Evropi, evidentno biti na gubitku.⁵⁶

Preispitivanje odnosa sa Moskvom i tzv. približavanje Rusiji u svojoj spoljnoj politici, Makron je najavio u redovnom godišnjem obraćanju diplomatskom koru, u avgustu 2019. godine.⁵⁷ Izvesno je, međutim, da uoči predsedničkih izbora u Francuskoj 2017. godine, ruske vlasti nisu polagale nade u predsedničkog kandidata Emanuela Makrona, koji je i sam bio čest predmet negativne kampanje u ruskim medijima.⁵⁸ Ipak, ruski predsednik Vladimir Putin bio je prvi šef države koga je novoizabrani francuski predsednik primio u Versajskoj palati, u maju 2017.⁵⁹ Na prvom sastanku dva lidera, Makron je izrazio čvrstu nameru u odbrani demokratskih vrednosti širom sveta, uključujući manjinska prava. Istovremeno, dotaknuta su pitanja Sirije, Ukrajine i pitanja bilateralnih odnosa dve zemlje generalno. Nakon manje od godinu dana od ovog sastanka, ostvarila se jedna od pokrenutih inicijativa koja se odnosila na saradnju i razmenu ruskog i francuskog civilnog društva putem digitalne platforme, čija je prva tema bila projekat „grad budućnosti“.⁶⁰

S obzirom na pogoršanje odnosa između Rusije i Zapada (nakon ruske aneksije Krima 2014. godine, a potom i izbijanja oružanih sukoba na istoku Ukrajine) i teškoće u postizanju sporazuma o strateškim pitanjima, ekonomski odnosi postali su glavni stub bilateralnih odnosa dve države, uprkos postojanju sankcija koje je EU uvela Rusiji 2014. godine a koje su i dalje na snazi. No, sama politika sankcija sve je diskutabilnija, što se ogleda u sve

⁵⁵ Rozpoczął się wyścig do Moskwy, Dostupno: <https://www.salon24.pl/u/myslec/999639,rozpoczal-sie-wyscig-do-moskwy>, pristup: 5 mart 2020.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ambassadors' conference – Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic, 27 August 2019, <https://lv.ambafrance.org/Ambassadors-conference-Speech-by-M-Emmanuel-Macron-President-of-the-Republic>, pristup: 10. mart 2020.

⁵⁸ Primetna je bila otvorena blagonaklonost ruskih vlasti prema republikanskom kandidatu Fransoa Filonu i liderki Nacionalnog fronta Marin Le Pen.

⁵⁹ „Putin stigao u Francusku, prvi sastanak sa Makronom“, RTS, 29. maj 2017. Dostupno: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/2/svet/2751133/putin-stigao-u-francusku-prvi-sastanak-sa-makronom.html> pristup: 20. mart 2020.

⁶⁰ PREMIÈRES RENCONTRES FRANCO-RUSSES DE L'INDUSTRIE DU FUTUR, Dostupno: <https://naukainnov.ru/premieres-rencontres-franco-russes-de-lindustrie-du-futur/>, pristup: 25. mart 2020.

izraženijim neslaganjima članica EU oko produženja i obima sankcija, uprkos formalno jedinstvenom nastupu EU po ovom pitanju.⁶¹ Među državama koje zastupaju tzv. mekši pristup sankcijama Rusiji je i Francuska.⁶² Što se tiče konkretnih ekonomskih pokazatelja, trgovina između Francuske i Rusije bila je u porastu u 2017. godini, povećavši se za 26%, na 13,2 milijarde evra.⁶³ Francuske kompanije prisutne su u raznim sektorima a naročito dobro su postavljene u poljoprivredno-prehrambenom, finansijskom i bankarskom sektoru, kao i u distribuciji, energetici i automobilske industriji. Francuska politika saradnje sa Rusijom sprovodi se i u oblastima razmene studenata, promovisanja privlačnosti Francuske kao turističke destinacije i podrške reformama u Rusiji.⁶⁴ Budući da su mnoge oblasti ekonomske saradnje između Francuske i Rusije od strateškog značaja, uključujući vazduhoplovstvo, civilno vazduhoplovstvo i energetiku, ne čude stalni pokušaji Moskve da ublaži sankcije na svaki mogući način. Kako predsednik Makron u svojim nastupima često izražava nadu za poboljšanjem političkih odnosa sa Rusijom, javno osuđujući francuski neokonzervativizam (često povezivan sa vladama njegovih prethodnika Sarkozija i Olanda), ne čudi što nekadašnji Makronovi kritičari u Rusiji, sada pozdravljaju „kvalitete“ ovog pragmatičnog državnika u odnosima sa EU, imajući u vidu pre svega njegov „veći manevarski“ prostor u odnosu na Merkelovu.⁶⁵

Ipak, treba imati u vidu da su se pomaci u ekonomskim i kulturnim oblastima između Francuske i Rusije dogodili u senci zastoja u glavnim strateškim pitanjima, koja izlaze iz bilateralnog okvira a uključuju pitanja koja su krucijalna za Francusku. Neka od tih pitanja odnose se upravo na EU, francusko-nemačke odnose, organizaciju NATO i transatlantske odnose. Ciljevi koje je deklarirao francuski predsednik, a tiču se međunarodne politike, svakako pozicioniraju Rusiju u centar međunarodnih zbivanja, što

⁶¹ Poznato je da Finska, Slovačka, Češka pa i Poljska zatevaju tzv. „mekši“ pristup, odnosno ublažavanje sankcija. Sa druge strane, Mađarska nastoji da u novonastalim uslovima čak i ojača međusobnu saradnju sa Rusijom, a pri sličnom stavu su i vodeći privrednici u Francuskoj i Nemačkoj.

⁶² Ujedno, sporazum iz Minska između Ukrajine i Rusije iz 2015. godine, koji se često navodi kao novi kamen spoticanja u odnosima Rusije i Zapada, postignut je uz francusko-nemačku inicijativu. Sporazum obavezuje Ukrajinu da usvoji amandmane na ustav vezane za status Donbasa, ali taj proces je zaustavljen u ukrajinskom parlamentu na neodređeno vreme.

⁶³ Ovo se objašnjava skokom francuskog uvoza (porast od 37% na 7,59 milijardi EUR), delimično povezan sa rastom cena nafte i stalnim rastom francuskog izvoza (porast od 14% na 2,25 milijardi EUR).

⁶⁴ France diplomacy, France and Russia, Dostupno: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/russia/>, pristup: 25. mart 2020.

⁶⁵ Tatiana Kastouéva-Jean, France and Russia: The Limits of Bilateral Cooperation, (in) *Macron Diplomat: A New French Foreign Policy*, op. cit., p. 50.

je neosporni cilj i predsednika Putina. Dok Rusija taj cilj želi da postigne frontalnim otporom Zapadnom bloku i njegovim slabljenjem, Makron, naprotiv, svoje ciljeve želi da realizuje jačanjem Zapada, što govori o različitim pristupima dva predsednika i posledično njihovim različitim geostrateškim vizijama međunarodnog sistema. Konačno, utisak je da su brojni pokušaji da se nakon Hladnog rata stvore odnosi zasnovani na poverenju i saradnji između ključnih činioca svetske politike, opterećeni velikim razlikama pa i otvoreno suprotstavljenim stavovima oko ključnih pitanja bezbednosti i odbrane. Kriza u Ukrajini dodatno, koja je od samog izbivanja uključila EU i SAD kao spoljne aktere, samo je pogoršala pomenute odnose, dovodeći u pitanje dosadašnje mehanizme saradnje. Ostaje neizvesna sudbina sporazuma koji su u Minsku postigli lideri četiri zemlje. Dok Moskva za neispunjavanje sporazuma okrivljuje Kijev, odnosno ukrajinsku stranu, iz EU su skloni da za to optuže Moskvu. Nezavisno od navoda da je potpuna implementacija sporazuma iz Minska ključna za preokret u odnosima EU i Rusije, u stručnoj javnosti vlada mišljenje da će bilateralni odnosi između Francuske i Rusije napredovati samo u slučaju ako ne budu ugrožavali druge saveze, niti pretili marginalizacijom Francuske unutar Zapadnog bloka.⁶⁶

Pored toga, još uvek postoji zabrinutost francuske administracije u pogledu upotrebe vojske, ruskim metodama „hibridnog ratovanja“ i primene ruskog nuklearnog programa, ali i tzv. blokada koje Rusija u Savetu bezbednosti UN stvara neprestanim korišćenjem prava veta. Upravo zato, pretvaranje bilateralnog ekonomskog i socijalnog napretka u jedan sveobuhvatni, multilateralni, politički i strateški napredak koji se ne čini izvesnim u ovom momentu, nesumnjivo predstavljaju veliki izazov za predsednika Makrona. Francuska potreba da se odmakne od prekomernog uticaja Vašingtona i spoljnopolitički kurs prema Rusiji prisutni su kako u javnom mnjenju tako u stručnoj javnosti Rusije. Konačno, ovakvoj koncepciji spoljne politike predsednika Makrona ostaje priklonjen i veliki broj relevantnih francuskih autora.⁶⁷ Njihova podrška ruskim interesima prisutna je u vidu predloga rešenja zapadnim liderima u vezi sa situacijom u Ukrajini i Gruziji, koji uzimaju u obzir interese svih strana uključujući i Rusiju.⁶⁸

Uprkos praktičnim ograničenjima na koje nailazi, ovakav pragmatični spoljnopolitički kurs Francuske koji je orijentisan na Rusiju, mogao bi se

⁶⁶ Ibid., p. 51.

⁶⁷ Tako su, na primer, Adrien Dezuen (Hadrien Desuin) i Reno Žirar (Renaud Girard) kritikovali ne samo proamerički i pro-NATO kurs Francuske u poslednjoj deceniji, već i previše idealizovan pogled na međunarodne odnose.

⁶⁸ В. Н. Чернер, ФРАНЦИЯ И РОССИЯ В ЭПОХУ Э. МАКРОНА: ВОЗМОЖНО ЛИ РЕАЛЬНОЕ СБЛИЖЕНИЕ?, Россия в мир XXI века, Альпина Паблишер, 2019, str. 117-118.

tumačiti i kao pokušaj ispravljanja grešaka bivšeg francuskog predsjednika Fransoa Olanda. Itičući da je Evropa dugo bila bez sopstvene strategije i kao takva predstavljala svojevrnog „trojanskog konja“ usmerenog protiv Rusije, Makron smatra da je i Rusija sa svoje strane bila primorana da se izoluje od Evrope i okrene velikim silama poput Kine i Indije, a što nikako nije u evropskom interesu. U tom kontekstu je Makronova podrška logičnom i pragmatičnom pristupu kakav prema svetu trenutno zauzimaju Rusija, Kina i Indija, i koje prema njegovim rečima imaju „više političke inspiracije od Evrope i Zapadnog sveta“.⁶⁹

Ravnopravna saradnja u okviru francusko-nemačke ose i prevazilaženje trenutne krize, neslaganja unutar EU, kao i izražene nejasnoće u odnosima sa SAD, u budućnosti će zavisiti od brojnih faktora. Konačno, krajnja stabilizacija i pacifikacija evropskog kontinenta neće biti moguća bez razjašnjenih odnosa sa Rusijom, koji su ključni za izgradnju novog sistema poverenja i bezbednosti.

Afrika i bliskoistočna kriza u Makronovoj spoljnoj politici

Francusko prisustvo u Africi oličeno kroz približno 50 vojnih operacija, koje je Francuska pokrenula u svojim bivšim kolonijama od 1960. godine do danas, predmet je opsežne literature koja godinama unazad nudi paradoksalne ocene u odnosu na ovo pitanje. Dekolonizacija u severnoj i podsaharskoj Africi nesumnjivo je uspostavila novi tip odnosa koji će ovaj region imati sa Francuskom u budućnosti. Nenasilni proces u subsaharskoj Africi omogućio je Francuskoj da proširi svoj uticaj i održi ga do danas. Sa druge strane, u pojedinim zemljama poput Alžira, rat i opšte nasilje povezano sa procesom kolonizacije sprečili su Francusku da na ovom prostoru proširi bilo kakav uticaj osim donekle kulturnog. Upravo zato ne iznenađuje činjenica da pitanje francusko-afričkih odnosa predstavlja bitnu odrednicu francuske spoljne politike koja se godinama unazad prenosi sa predsednika na predsednika. Na račun francuskog prisustva u Africi razvijena je čitava legija kritika koja, prema mišljenju Dagleasa Jejtsa (*Douglas A. Yates*), prerasta u zagonetku dovodeći Francusku u poziciju da bude osuđena ili za svoj intervencionizam, a često i neokolonijalizam, ili za uzdržanost i ravnodušnost čime, s druge strane, nadilazi svoju istorijsku ulogu. Na taj način, zaključuje Jejts, „Francuska je poput broda koji se nalazi na sredini reke, ostavivši za sobom jednu obalu, ali još uvek nije ni blizu druge, čvršće i pouzdanije obale“.⁷⁰ U francuskoj „Beloj knjizi“, odnosno

⁶⁹ Ambassadors' conference – Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic, 27 August 2019, <https://lv.ambafrance.org/Ambassadors-conference-Speech-by-M-Emmanuel-Macron-President-of-the-Republic>, pristup: 10. mart 2020.

⁷⁰ Douglas A. Yates, *France and Africa, Paradox of La Politiqu Africaine, Chapter 5*, p. 1-2.

proklamovanom aktu o odbrani i nacionalnoj bezbednosti, nedvosmisleno se naglašava da će Francuska radikalno izmeniti postojeći sistem sporazuma o odbrambenoj i vojnoj saradnji kako bi se razvio put ka partnerstvu Evrope i Afrike i ozbiljnijoj saradnji na polju odbrane i bezbednosti, što bi trebalo da pogoduje razvoju i jačanju francuskih mirovnih sposobnosti u Africi.⁷¹

Iako Makronovi prethodnici (Fransoa Oland i Nikola Sarkozy) nisu očekivali da će glavni izazov njihovog mandata biti spoljnopolitička pitanja, ispostavilo se da Afrika ostaje tema koja ne može biti gurnuta na margine političkog i ekonomskog diplomatskog delovanja Francuske.⁷² Kada je Fransoa Oland 2012. godine položio zakletvu na mesto predsednika Francuske, verovatno nije mogao da pretpostavi da će godinu dana nakon njegovog mandata francuske trupe biti i dalje na terenu u Maliju. Kao i njegov prethodnik, Nikolas Sarkozy, verovao je da Francuska mora pružiti logističku i obaveštajnu podršku ukoliko zapadnoafričke države pošalju trupe u borbi protiv džihadističkih grupa koje su preuzele malijski sever.⁷³ U tom kontekstu se mogu razumeti ocene autora da je „dug put francuske spoljne politike u Africi popločan sukobom interesa.“⁷⁴ U javnom diskursu nema jedinstvenog stava po pitanju francuskih intervencija u Africi, barem u pogledu intervencija u Maliju i u Centralnoafričkoj Republici. Premda su se građanski ratovi odvijali istovremeno u obe zemlje, francuski mediji i javno mnjenje ispoljili su različite reakcije po pitanju ovih intervencija.⁷⁵ Prema rečima Eve Nelson (*Eva Nelson*), razlozi za to leže u odnosu između globalnog „džihadskog narativa“ i pitanja bezbednosti u zemlji, što je pojačano javnim negiranjem postkolonijalne odgovornosti Francuske za sukob u centralnoj Africi.⁷⁶ Sa druge strane, ocenjujući pozitivno učešće francuskih trupa u Maliju, Daglas Jejts je istakao da je za razliku od Libije, vojna misija u ovoj afričkoj državi opravdano proglašena uspehom, i može poslužiti kao pouka američkim ekspedicionim snagama u sličnim konfliktima.⁷⁷

⁷¹ The French White Paper on defence and national security, *PRÉSIDENCE DE LA RÉPUBLIQUE*, 2013. p. 6.

⁷² Paul Melly, Vincent Darracq, A New Way to Engage? French Policy in Africa from Sarkozy to Hollande, *Chatham House Africa Program*, 2013, p. 3.

⁷³ Dramatična skala vojne intervencije u Sahelu najbolji je pokazatelj mesta koje Afrika ima na listi francuskih spoljnopolitičkih prioriteta i složenih izazova koje ovaj kontinent još uvek predstavlja za Francusku.

⁷⁴ Eva Nelson, French Intervention in Africa Reflects its National Politics, *Conflict, International Affairs*, London School of Economics and Political Science, 2017, p. 1.

⁷⁵ Francuska vlada je dobila pohvale za intervenciju u Maliju, dok su se akcije u Centralnoafričkoj Republici medijski gotovo zaobilazile.

⁷⁶ Eva Nelson, French Intervention in Africa Reflects its National Politics, *Conflict, International Affairs*, op. cit., p. 2.

⁷⁷ Douglas A. Yates, France and Africa, Paradox of La Politique Africaine, op. cit., p. 12.

Pitanje islama i islamizma, koje je u središtu francuske politike posljednjih godina, nesumnjivo je odigralo ulogu i na predsjedničkim izborima u maju 2017. godine, naročito nakon terorističkih napada iz 2015. godine koji nisu zaobišli ni Pariz. U tom smislu, opravdana je pretpostavka da će se francuska intervencija u inostranstvu u budućnosti okrenuti ka još većoj militarizaciji. Iako se činilo da je izborna pobjeda Emanuela Makrona stvorila nade za jedan drugačiji pristup pomenutim konfliktnim regionima, utisak je da aktuelni predsjednik Francuske nije (barem u dovoljnoj meri) napravio zaokret u odnosu na svoje prethodnike, shodno datim obećanjima, te da je u ovom slučaju upao u zamku realpolitike.⁷⁸ Iz tog razloga, veći deo stručne javnosti iznosi stav o Makronovoj nedoslednosti po pitanju Afrike i Bliskog istoka, u odnosu na prvobitno proklamovanu politiku.⁷⁹ Uprkos govorima koji su obećavali novo poglavlje francusko-afričkih odnosa i preduzetih manjih koraka u kontekstu takvog diskursa, utisak je da i Makronov ton nosi neokolonijalni i paternalistički duh, koji definitivno ne pogoduje nestanku neokolonijalističke retorike.⁸⁰

U govoru pred ambasadorima, u avgustu 2019. godine, predsjednik Makron je izdvojio pitanja Afrike i Bliskog istoka kao jedan od spoljnopolitičkih prioriteta, zalažući se za strukturni dijalog između evropskih zemalja i zemalja na južnoj obali Sredozemlja, radi postizanja četiri cilja.⁸¹ Ciljevi se odnose na: sprečavanje odlazaka i ubrzavanje repatrijacije onih koji nemaju pravo da dođu u Evropu i uživaju zaštitu od azila; pojačanu borbu protiv trgovine ljudima; otvaranje kanala za direktan pristup iz trećih zemalja za one koji imaju pravo na zaštitu, tako da oni koji imaju pravo na azil ne rizikuju svoje živote već uživaju tu zaštitu što bliže svojim zemljama; i omogućavanje onima koji su zarobljeni u Libiji da se vrate u svoje matične države, uz podršku Međunarodne organizacije za migracije, Afričke unije i Evropske unije.

⁷⁸ The Middle East according to France's Emmanuel Macron, Dostupno: <https://www.middleeasteye.net/opinion/middle-east-according-frances-emmanuel-macron>, pristup: 5. april 2020.

⁷⁹ Ponašanje vojnog režima u Egiptu ili slučaj ubistva novinara iz Saudijske Arabije, kada je reč o tzv. arapskom svetu, najbolje ilustruju nedovoljnu „zabrinutost“ Makrona i njegovih kolega za pitanje ugrožavanja osnovnih ljudskih prava u pomenutim regionima.

⁸⁰ Guillaume, Chenu, French Policy in Africa: The Presence of France in its Former African Colonies, Corvinus University of Budapest, Faculty of Social Sciences and International Relations, 2019, Institute of International Studies, p. 65.

⁸¹ Detaljnije: Ambassadors' conference – Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic, 27 August 2019, Dostupno: <https://lv.ambafrance.org/Ambassadors-conference-Speech-by-M-Emmanuel-Macron-President-of-the-Republic>, pristup: 10. mart 2020.

Imajući u vidu činjenicu da je zapadna civilizacija odgovorna za migrantsku krizu sa kojom se Evropa suočava, Makron je pokušao da napravi otklon od tekućeg stanja usled nasleđenih problema, pa je tako događaje u Libiji više puta okarakterisao kao „kobnu grešku“. Na istim osnovama, u govoru prilikom posete Alžiru, kolonizaciju je okarakterisao kao zločin protiv čovečnosti, uz osvrt na zlodela učinjena od strane francuskog kolonijalnog režima tokom Alžirske krize.⁸² Vreme će pokazati da li je ponovo u pitanju vešta Makronova retorika ili pak konačna spremnost Francuske da preuzme odgovornost i suoči se sa svojom kolonijalnom prošalošću.

U pogledu francuskog prisustva u Africi, opravdano se mogu postaviti mnoga pitanja, a jedno od ključnih je svakako dilema da li je Francuska spremna na postepeno povlačenje iz Afrike, u cilju normalizacije odnosa sa ovim kriznim regionom, ili će nastojati da svoju poziciju dodatno utvrdi usled novijih strateških pitanja (pristup prirodnim resursima i potreba za konkurentnošću, uslovljena dolaskom novih aktera)? Prema rečima Golama Šenoa (*Guillaume Chenu*) jačanje druge pozicije značilo bi ne samo adekvatan ekonomski odgovor već i efektivniji odgovor na terorizam, ali bi doprinelo i razvoju ekološke politike afričkih zemalja, što je danas jedna od gorućih tema.⁸³

Konačno, iz Makronove vizure nemoguće je zaobići region Bliskog istoka, kao dobru priliku za jačanje prisustva Francuske na međunarodnoj sceni, naročito u situaciji kada su Velika Britanija i Nemačka trenutno zaokupljene unutrašnjom politikom. U tom smislu može se tumačiti i Makronova reakcija u vezi sa američkim priznanjem Jerusalima za glavni grad Izraela i ispoljavanja „uznemirenosti“ povodom tog čina.⁸⁴ Takođe, ne treba zanemariti Makronovu ličnu intervenciju iz novembra 2017. godine, u vezi hitne stabilizacije Libana, u momentu kada je premijer zemlje podneo ostavku, iza čega je verovatno stajala Saudijska Arabija.⁸⁵

Bitan element spoljne politike Emanuela Makrona, u kontekstu situacije na Bliskom istoku jeste i borba protiv terorizma. Ovo se delom ogleda u Makronovom pokretanju institucionalne reorganizacije stvaranjem

⁸² Emmanuel Macron Tries–Slowly–To Reckon With France’s Past, Dostupno: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/09/emmanuel-macron-acknowledges-torture-algeria/570283/>, pristup: 5. april 2020.

⁸³ Guillaume, Chenu, French Policy in Africa: The Presence of France in its Former African Colonies, Corvinus University of Budapest, Faculty of Social Sciences and International Relations, 2019, Institute of International Studies, p. 61.

⁸⁴ Macron Steps Into Middle East Role as U.S. Retreats, Dostupno: <https://www.nytimes.com/2017/12/09/world/europe/france-emmanuel-macron-middle-east.html>: pristup 5. april 2020.

⁸⁵ France Invites Lebanon’s Prime Minister for a Visit. Or Is It Exile? Dostupno: <https://www.nytimes.com/2017/11/15/world/middleeast/lebanon-saad-hariri-france-saudi-arabia.html>, pristup: 5. april 2020.

Nacionalnog centra za borbu protiv terorizma.⁸⁶ Centar se nalazi pod nadležnošću obavještajne službe Francuske i koordinatora za borbu protiv terorizma. Tako, prema rečima Marka Heklera (*Marc Heckler*), pored stvaranja Nacionalnog centra, od izuzetne važnosti je i kontinuiran nivo vojnih obaveza u ratu protiv džihadizma. U kontekstu toga je i Makronova podrška francuskim vojnim operacijama preduzetim u sirijsko-iračkoj zoni, koje su prema njegovom mišljenju značajno doprinele teritorijalnom kolapsu ISIS-a.⁸⁷ No, po svemu sudeći, problematika sukoba u Siriji tek će se naći na dnevnom redu aktuelnog predsednika, posebno iz razloga što postupci njegovog prethodnika Olanda u tom pravcu nisu doveli do značajnijeg pomaka.⁸⁸ U nedostatku rezolucije UN-a, Francuska je bila odlučna da reši krizu „na druge načine“, te uspostaviti koaliciju sa Velikom Britanijom i SAD. Predsednik Oland je insistirao na oružanoj intervenciji protiv Asadovog režima, koju nisu uvek podržavali ni SAD ni Velika Britanija. Ispostavilo se da francusko učešće u međunarodnoj antiterorističkoj koaliciji na čelu sa SAD, čiji je cilj bio borba protiv „Islamske države“ u Iraku i Siriji, nije dalo značajne vojne i političke rezultate.⁸⁹ Makron je nedavno pozvao Francuze da pomognu u oblikovanju posleratne politike u Siriji. S druge strane, čini se da nedovoljno predviđiva Trampova administracija ostavlja otvoren teren većoj ulozi Rusije na ovom prostoru, dajući time posredno više prostora i Francuskoj.

Predsednik Makron se i pre dolaska na vlast založio za pragmatičniji, manje isključiv pristup rešavanju međunarodnih problema. To je potvrđeno u više Makronovih nastupa, u kojima se ogradio od glasnih zahteva Zapada za Asadovo momentalno povlačenje sa vlasti. Makronov stav je da on lično ne vidi legitimnog naslednika sirijskog predsednika Bašara el Asada (*Bashar al Assad*), te da Francuska njegovo uklanjanje s vlasti više ne smatra preduslovom za rešavanje šestogodišnjeg ratnog sukoba.⁹⁰ Za Makrona, Asad jeste neprijatelj sirijskog naroda ali ne i Francuske, te smatra da je prioritet Francuske borba protiv terorističkih grupacija i naponi usmereni na sprečavanje Sirije da postane propala država. Ove izjave se razlikuju od

⁸⁶ Centre national du contre-terrorisme, CNCT.

⁸⁷ Marc Hecker, Emmanuel Macron or Antiterrorism En Marche, (in) *Macron Diplomat: A New French Foreign Policy*, op. cit., p. 18.

⁸⁸ Slučaj Sirije jedinstven je po tome što je Francuska težila izgradnji koalicije za borbu protiv legitimne vlade.

⁸⁹ В. Н. ЧЕРНЕГ, ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ФРАНЦИИ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ МАКРОНЕ: ИЗМЕНЕНИЯ В РАМКАХ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ?, pp. 76-77, Dostupno: <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-politika-frantsii-pri-prezidentе-makrone-izmeneniya-v-ramkah-preemstvennosti>.

⁹⁰ “France’s Macron says sees no legitimate successor to Syria’s Assad”, *Reuters*, June 21 2017, Dostupno: <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/frances-macron-says-sees-no-legitimate-successor-to-syrias-assad-idUSKBN19C2E7>

izjava prethodne francuske vlade i odraz su donekle i stava Moskve da nema održive alternative Asadu.⁹¹ Ipak, važno je napomenuti i da je Makron odredio „crvenu liniju“ kada je u pitanju Sirija i Asadov režim, a to je upotreba hemijskog oružja.

Dalje komplikovanje situacije na Bliskom istoku, naročito između Turske i Sirije i problemi sa Kurdima (koje francusko javno mnjenje podržava), novi su izazovi sa kojima će se predsednik Makron neminovno suočiti. U tom kontekstu otežavajuća okolnost svakako su aktuelni odnosi Ankare i Pariza. U želji da ima posredničku ulogu između sukobljenih strana, Makron je naišao na žestoku reakciju Ankare i samog predsednika Erdogana, koji je otvoreno optužio Pariz da „pomaže kurdskim teroristima“.⁹² Ipak, možemo očekivati da ovaj neuspeh neće sprečiti pokušaje Francuske da se pozicionira u Siriji, bez insistiranja na temeljnim promenama u pogledu režima B. Asada. Prema ocenama francuskih stručnjaka za geopolitiku, zvanični Pariz nastoji da iskoristi teškoće u rešavanju sirijskog sukoba u okviru pregovaračkih platformi u Astani i Sočiju, čije stvaranje je inicirala Ruska Federacija uz podršku Irana i Turske.⁹³ Makron se zapravo suprotstavlja ovom procesu putem svoje inicijative da se formira „Grupa petorke“, koja bi pored Francuske uključivala i SAD, Veliku Britaniju, Saudijsku Arabiju i Jordan. Ipak, bez obzira na prepreke i velike izazove sa kojima se Francuska susreće na terenu, rad na mirovnom procesu mora se jednostavno nastaviti i potpuno obnoviti, ističe sam Makron.⁹⁴

Posmatrano kroz jedan širi kontekst, može se zaključiti da je besplodna nepopustljivost, koju je prezentovala Francuska u vreme Fransoa Olanda, formalno ustupila mesto Makronovom otvorenijem i realističnijem pristupu.⁹⁵ Istovremeno, u igri ostaju i dalje značajni faktori, koji su povezani sa prirodom francuske diplomatije, koji sprečavaju veću koherentnost u politici Francuske i Rusije u pogledu Sirije. Pored toga, prema rečima Delanoa, ne treba gubiti iz vida činjenicu da francuski prioritet ipak ostaju Libija i Sahel, a ne Sirija.⁹⁶

⁹¹ Ibid.

⁹² “Macron has crossed a line with Turkey”, Доступно на: <https://www.france24.com/en/20180331-france-turkey-macron-kurds-erdogan-syria-ypg-manbij-crossed-line>, pristup 6. april 2020.

⁹³ Деланоэ И. Сирия: Роль нерегиональных держав, *Актуальные проблемы Европы*, РАН. ИНИОН. 4/2018. – pp. 51-53.

⁹⁴ Ambassadors’ conference – Speech by M. Emmanuel Macron, President of the Republic, Доступно: <https://lv.ambafrance.org/Ambassadors-conference-Speech-by-M-Emmanuel-Macron-President-of-the-Republic> pristup: 28. mart 2020.

⁹⁵ Деланоэ И. Сирия: Роль нерегиональных держав, *Актуальные проблемы Европы*, РАН. ИНИОН. op. cit., p. 54.

⁹⁶ Ibid.

Stiče se utisak da je, bez obzira na izazove, Makron suočen sa potrebom revidiranja francuske politike u regionu Bliskog istoka. Francuska evidentno nastoji da se izdigne iznad situacije i da sprovede svoju ambiciju koja se odnosi na oblikovanje globalne politike unutar konkurentnijeg i fragmentiranijeg sveta. S obzirom na središnju ulogu koju Bliski istok predstavlja za Francusku, njenu energetska zavisnost od ovog regiona, kao i činjenicu da je Bliski istok mesto pojačanog interesa za Evropu uopšte, ovaj region će pored Afrike u budućnosti biti ključni test za realizaciju spoljnopolitičkih ambicija Francuske.

Zaključak

Francuska spoljna politika odražava njen kulturni identitet i istorijsku koncepciju uloge koju bi Francuska trebalo da igra u svetu. De Golovski principi i tvrdnje o nacionalnoj veličini, kao i težnja ka uzvišenom globalnom položaju na temelju ideje o civilizacijskoj misiji koja Francuskoj pripada, motivaciona su osnova francuskih lidera, decenijama unazad. Iako privržen istorijskim principima, aktuelni predsednik Francuske Republike Emanuel Makron odlučan je u nameri da preispita francusku spoljnu politiku, sledeći specifičan put u odnosu na svoje prethodnike. Pored težnje za unutrašnjom obnovom nacionalne budžetske ravnoteže, njegov najvažniji korak na međunarodnom planu usmeren je na obnovu Evrope i jačanje njenog položaja u strateškom smislu. S tim u vezi su njegove tvrdnje da Evropa mora da potvrdi stratešku autonomiju u višepolarnom svetskom poretku. Na taj način Makron zapravo želi da utemelji novu ambicioznu i globalnu agendu za spoljnu politiku Francuske. No, po svim prilikama, ispostavlja se da će obnova Evrope zavisiti upravo od stanja u Evropskoj uniji i mogućnosti Francuske da brani ideju o tzv. vodećoj grupi zemalja unutar EU, a da je u tome ne ometaju neliberalni režimi. Upravo zato, realizacija Makronove ambicije zahteva preispitivanje ne samo odnosa Francuske sa susedima, već jedan kontinuiran, sveobuhvatni diplomatski napor, utemeljen na racionalnoj proceni državnih interesa. U kontekstu toga, ne čudi što od preuzimanja dužnosti predsednika, Makron šalje najbolje francuske diplomate upravo u međunarodne organizacije. U viziji globalizovanog sveta, koji je pratila radikalna promena političkih i ekonomskih prilika i pojava novih centara moći, pozitivan aspekt Makronovog spoljnopolitičkog delovanja predstavlja njegova privrženost međunarodnoj saradnji i multilateralizmu. Odbranu multilateralizma Makron smatra svojim potpisom u spoljnoj politici i želi da na toj agendi istraje.

Sveprisutna međuzavisnost neosporno je unela ograničenja u kreiranje spoljnih politika država, što se ispostavilo naročito teškim za državu poput Francuske koja teži maksimizaciji svoje autonomije. Makronov optimističan, ali konkurentan pristup otvorenosti Francuske ne isključuje njegovo često ponavljanje i insistiranje na „De Gol-Miteranskom“ pristupu i nezavisnosti

kao tradicionalnoj francuskoj vrlini. Na taj način Makron vešto demonstrira posvećenost „svetom“ principu francuske spoljne politike. U skladu s tim, on slavi i promovira tradicionalne principe francuske nezavisnosti: autonomiju odlučivanja, nuklearno odvracanje i naglašava određenu skepsu prema američkoj moći i evropskoj podređenosti Vašingtonu.

Uz proklamovanu nameru za izgradnjom strateške autonomije Evrope, Makron istovremeno ispoljava pragmatičnu spremnost da razgovara sa svima, što se ogleda u njegovim diplomatskim pokušajima da integriše Donalda Trampa i Vladimira Putina u međunarodne institucije. Svakako, budućnost francusko-nemačkih odnosa određiće umnogome pravac kretanja čitave EU, ali će takođe biti od velikog uticaja i na brojna druga spoljnopolitička pitanja. Sa druge strane, u svetlu najnovijih dešavanja, ne mogu se zanemariti Makronove provokativne izjave po pitanju politike proširenja EU na Zapadni Balkan i određenih članica Unije, koje opravdano dovode u pitanje njegov proklamovani duh solidarnosti i saradnje, stvarajući time neku vrstu regionalne konfuzije.

Konačno, težina izazova zvanog „Bliski istok i Afrika“ možda će biti najveći zalogaj za Makrona i njegovu spoljnu politiku. Sve dok trećina francuske nafte pristize iz Saudijske Arabije, Irana i Nigerije, ovi regioni će zauzimati visoko mesto na skali spoljnopolitičkih prioriteta Francuske. Nesumnjivo, stabilizacija ovih regiona zahteva uključenost i ostalih evropskih država, u podršci novoj sveobuhvatnoj strateškoj viziji politike na Bliskom istoku. Tu se prvenstveno misli na Nemačku, Italiju, Španiju, pa čak i Veliku Britaniju uprkos Bregzitu, uključujući i druge evropske partnere.

Iako je optimizam aktuelnog francuskog predsednika potkrepljen činjenicom da Francuska poseduje značajne resurse, dinamično stanovništvo, snažan izvozni sektor, međunarodni status i moćnu vojsku, nema sumnje će uspeh Emanuela Makrona i njegove spoljne politike u budućnosti zavisiti od brojnih okolnosti. Čini se da je u pravu ruska autorka Natalija J. Lapina (*Н. Ю. Лапина*) kada kaže da pored prevazilaženja otežavajućih okolnosti u samoj Francuskoj, poput pobune „žutih prsluka“ i borbe sa turbulentnim međunarodnim okolnostima, dosta toga zavisice i od Makronove spremnosti da prevaziđe i određena lična ograničenja.⁹⁷ Ovde se verovatno misli na sveprisutnu dilemu – da li tehnokrata može postati vešt državnik? Povoljan scenario bi zahtevao od Makrona najpre širenje socijalnog dijaloga i unošenje više ravnoteže u politike reformi. Naposljetku, od uspeha njegove politike zavisi da li će Francuska u predstojećem periodu biti u stanju da se odupre rastu desničarskog populizma, i u krajnjem uspe u svojoj nameri da oblikuje međunarodni kontekst na temelju njene političke kulture, ontologije i pogleda na svet.

⁹⁷ Н. Ю. Лапина, Эммануэль Макрон: Время перемен, Emmanuel Macron: Time for changes, *Журнал Актуальные проблемы Европы* DOI: 10.31249/ape/2019, p. 95.

Bibliografija

- A Credible Enlargement Perspective for and Enhanced EU Engagement with The Western Balkans, Dostupno: <http://europa.ba/wp-content/uploads/2018/02/Factsheet-enlargement.pdf>
- Consolidated version of the Treaty on European Union and The Treaty on the functioning of the European Union, Official Journal of the European Union, C 115, May, 2008.
- Defence and National Security Strategic Review 2017, Bureau des éditions – Octobre 2017, p. 5.
- Full text of the Iran nuclear deal, Dostupno: <https://www.documentcloud.org/documents/2165399-full-text-of-the-iran-nuclear-deal.html>, pristup: 6. mart 2020.
- The French White Paper on defence and national security, PRÉSIDENTENCE DE LA RÉPUBLIQUE, 2013, p. 6.
- The Paris Agreement, Dostupno: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>, pristup: 6. mart 2020.
- Charillon, Frédéric, MACRON'S FRANCE IN THE WORLD: STRATEGIC CHALLENGES, AND A NARROW PATH, *Security Policy Library*, 2/2018, The Norwegian Atlantic Comittee, ISSN: 0802-6602, pp. 3-4.
- Chenu, Guillaume, French Policy in Africa: The Presence of France in its Former African Colonies, Corvinus University of Budapest, Faculty of Social Sciences and International Relations, 2019, Institute of International Studies, p. 61.
- Чернег, Владимир Николаевич, ЕС и инициатива Э. Макрона относительно "европейской армии", *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. ИНИОН РАН ISSN 2587-7518, 52(68)/2019, str. 11-12.
- Чернег, Владимир Николаевич, Франция и Германия: Диалектика сотрудничества и соперничества, *Актуальные проблемы Европы*, 4/2019 стр.,166-167.
- Чернег, Владимир Николаевич, ФРАНЦИЯ И РОССИЯ В ЭПОХУ Э. МАКРОНА: ВОЗМОЖНО ЛИ РЕАЛЬНОЕ СБЛИЖЕНИЕ?, *Россия в мир XXI века*, Альпина Паблишер, 2019, str. 114-115.
- Деланоз, Игорь, Сирия: Роль нерегиональных держав, *Актуальные проблемы Европы*, РАН. ИНИОН. 4/2018, str. 51-53.
- Федоров, Сергей, Вопросы национального суверенитета в современном политическом дискурсе Франции, *Научно-аналитический вестник*, ИЕ РАН, 1/2019, str. 1-2.
- Fiott, Daniel, Strategic autonomy: towards 'European sovereignty' in defence?, European Union Institute for Security Studies (EUISS), ISBN 978-92-9198-654-5 | ISSN 2315-1110, 2018.

- Krotz, Ulrich, Parapublic Underpinnings of International Relations: The Franco-German Construction of Europeanization of a Particular Kind, *European Journal of International Relations* 13(3), 2007, pp. 385-417.
- Lippert, Barbara, Nicolai von Ondarza, Volker Perthes, European Strategic Autonomy: Actors, Issues, Conflicts of Interests, *Research paper, Stiftung Wissenschaft und Politik*, German Institute for International and Security Affairs, 4/2019, p. 27.
- Mazzucelli, Colette, Changing partners at fifty? French Security Policy after Libya in Light of the Elysée Treaty, *German Politics and Society*, Center for Global Affairs, New York University, Issue 106 Vol. 31, 1/2013, p. 133.
- Melly, Paul, Vincent, Darracq, A New Way to Engage? French Policy in Africa from Sarkozy to Hollande, *Chatham House Africa Program*, 2013, p. 3.
- Nardon, Laurence, Trump and Macron: The Wager of Entente, (in) *Macron Diplomat: A New French Foreign Policy*, Institut Français des relations internationales, April 2018, pp. 45-46.
- Nelson, Eva, French Intervention in Africa Reflects its National Politics, *Conflict, International Affairs*, London School of Economics and Political Science, 2017, p. 1.
- Nováky, Niklas, France's European Intervention Initiative, *Policy Brief*, Martens Centre for European Studies, October 2018, p. 1.
- Панюжева, Марина, Франция и США: фобии по обе стороны Атлантики, *Современная Европа*, Ин-т Европы РАН, 47/2011, str. 2.
- Petrov, Petar, Grandeur, Rang, et la Mission Civilisatrice: French Foreign Policy Decision – Making and Projection of Force, 12:12/2013, p. 2.
- Sovereign, A., France, Presidency of the Republic, 'Initiative for Europe, United, Democratic Europe' (26 September 2017), p. 1.
- Stout, Brian E., Grandeur, Rang, et la Mission Civilisatrice: French Foreign Policy Decision-Making and Projection of Force, *European Politics and International Relations*, 12-12/2013, Skills Paper, p. 2.
- Streck, Wolfgang, The International State System after Neoliberalism: Europe between National Democracy and Supranational Centralization, *Crisis and Critique*, MPIFG Researcher 7(1)/2020, p. 232-233.
- Šmale, Wolfgang, *Šta će biti sa Evropskom unijom? Istorija i budućnost*, Klio, Beograd, 2019, str. 121.
- Terpan, Fabien, The Europeanization of the French Defence Policy, "The EU in International Affairs Conference 2008" Panel I.4 – EU Member States and European Foreign Policy, 2008, p. 26.
- Tulun, Teoman Ertuğrul, Emmanuel Macron agitates and destabilizes Europe, *Daily Sabah*, Center For Eurasian Studies (AVIM), 67/2019. p. 4.
- Yates, Douglas A., France and Africa, *Paradox of La Politique Africaine*, Chapter 5, pp. 1-2.

- Discours du Président de la République à la conférence des ambassadeurs, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/08/27/discours-du-president-de-la-republique-a-la-conference-des-ambassadeurs-1>
- „Emmanuel Macron’s EU accession veto is a historic mistake“, *Financial times*, 21 October 2019, <https://www.ft.com/content/eda39e1e-f3eb-11e9-b018-3ef8794b17c6>
- Emmanuel Macron Tries–Slowly–To Reckon With France’s Past, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/09/emmanuel-macron-acknowledges-torture-algeria/570283>
- „Emmanuel Macron warns Europe: NATO is becoming brain-dead“, *The Economist*, 7. Nov 2019, <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-warns-europe-nato-is-becoming-brain-dead>
- „EU’s Balkan breakdown reveals split among leaders“, *Politico*, 18 December 2019, <https://www.politico.eu/article/eus-balkan-breakdown-reveals-split-among-leaders/>
- Heiko Maas, Security for Europe <https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/maas-security-for-europe/2265218>
- La politique étrangère d’Emmanuel Macron – architecture et politique, 27 AOÛT 2019, <https://www.institutmontaigne.org/blog/la-politique-etrangere-demmanuel-macron-architecture-et-politique>
- „Loazo: EU se nije dovoljno angažovala za učvršćivanje mira na Zapadnom Balkanu“, *European Western Balkans*, <https://europeanwesternbalkans.rs/loazo-eu-se-nije-dovoljno-angazovala-za-ucvrscivanje-mirana-zapadnom-balkanu/>
- Macron, an II – du progressisme en politique étrangère, <https://www.institutmontaigne.org/blog/macron-ii-du-progressisme-en-politique-etrangere>
- Macron Steps Into Middle East Role as U.S. Retreats <https://www.nytimes.com/2017/12/09/world/europe/france-emmanuel-macron-middle-east.html>
- Merkel about Macron: “There are mentality differences between us“, *Süddeutsche Zeitung*, 15. May 2019 <https://www.sueddeutsche.de/politik/merkel-europawahl-europaeische-union-1.4448718>
- „Potvrđena odluka Trampa: Jerusalem je glavni grad Izraela, svetski lideri negoduju“, *Blic*, 6.12.2017 <https://www.blic.rs/vesti/svet/potvrđena-odluka-tramp-jerusalim-je-glavni-grad-izraela-svetski-lideri-negoduju/p0qrd3c>
- PREMIÈRES RENCONTRES FRANCO-RUSSES DE L’INDUSTRIE DU FUTUR <https://naukainnov.ru/premieres-rencontres-franco-russes-de-lindustrie-du-futur/>

President sets out foreign policy goals for 2018, 4 January 2018, Dostupno: <https://uk.ambafrance.org/President-sets-out-foreign-policy-goals-for-2018>, pristup: 5. mart 2020.

SAD priznaju Jerusalem kao glavni grad Izraela, DW, 6.12.2017. <https://www.dw.com/sr/sad-priznaju-jerusalim-kao-glavni-grad-izraela/a-41668054>

Šta je suština nove spoljne politike francuskog predsednika“, http://demostat.rs/sr/vesti/analize/svet-prema-makronu/773?fbclid=IwAR0KUndYilW6_k2JgXUWjdI0AONZP4CraT98-nHQvdXhbArr6EyQfC8Ussw

The Middle East according to France's Emmanuel Macron, <https://www.middleeasteye.net/opinion/middle-east-according-frances-emmanuel-macron>

THE MAIN DETERMINANTS OF EMMANUEL MACRON'S FOREIGN POLICY

ABSTRACT

French foreign policy has been a reflection of its political history, cultural identity and national conception of France's role in the world as a global leader of freedom. In the context of growing interdependence, France faces a dynamic of globalization often perceived as a threat to national identity. The victory of Emmanuel Macron in the French presidential election in 2017 enounced the beginning of a different foreign policy. Believing in the diplomatic potential of the French Republic, President Macron underlined the necessity of a new Europe and its strategic autonomy, presenting himself as a potential new leader. Compared to the former French presidents, the youngest French president presented a different approach, staying committed to historical principles. This paper analyzes the main aspects of Macron's international activities: establishing a relationship of trust with US President Donald Trump, "reviving" Europe by revitalizing Franco-German relations, a more cooperative relationship with Russian President Vladimir Putin and France's role in North Africa and the Middle East.

Keywords: France, foreign policy, Emmanuel Macron, Europe, Germany, USA, Russia, Africa.

UDK 327(44:497)
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 95-118
izvorni naučni rad
Primljen: 17.8.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.5

*Mihajlo KOPANJA*¹

Francuska (geo)strategija za Zapadni Balkan: trasiran put ili put u nastajanju?

SAŽETAK

Objavlivanjem kratke tehničke note pod nazivom „Francuska strategija za Zapadni Balkan“, u aprilu 2019, stvara se utisak da je Francuska posle više od pola veka odlučila da povrati svoj uticaj na Balkanu. Navodeći da je težnja predsednika Francuske Emanuela Makrona formulisanje istinske strategije sa konkretnim skupom mera, u radu se ispituje navedeni dokument kroz teorijske postavke strategije. Prvi deo rada odnosi se na postavljanje teorijskih određenja pojmova strategije i velike strategije, uz razmatranje mesta geostrategije među ovim konceptima. Na osnovu toga, u drugom delu rada sagledava se „Francuska strategija za Zapadni Balkan“, gde se utvrđuje da iako sam tekst note ispunjava neophodne elemente da bi se označila strategijom, takođe se naglašava da postoji diskrepanca između volje Francuske i ciljeva, načina i sredstava formulisanih u dokumentu. Otuda, u radu se zaključuje da „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ predstavlja „put“ delovanja Francuske u nastajanju koji može dovesti do reformulacije strategije u budućnosti.

Ključne reči: Zapadni Balkan, Francuska, strateške studije, strategija, velika strategija, geostrategija.

---

¹ Autor je istraživač-pripravnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, e-mail: mihajlo.kopanja@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Povratak Francuske na Balkan?

Kroz veći deo XIX i prvu polovinu XX veka, Francuska je bila jedna od najznačajnijih i najaktivnijih velikih sila na prostoru Balkana. U istoriji međunarodnih odnosa Srbije francusko prisustvo naročito snažno se osećalo, tako da je gotovo nemoguće pronaći značajan događaj u tom periodu gde Francuska nije bila makar sekundarni akter. Preimućstvo (možda i prokletstvo) svake velike ili globalne sile jeste da se njeno prisustvo „oseća“ u gotovo svakom kutku sveta i ta ideja je prisutna u geopolitici još od Fridriha Racela (*Friedrich Ratzel*)². Otuda i ne čudi da je Francuska, koja je bila na granici takvih sposobnosti do Drugog svetskog rata, ne samo imala svoje interese i na Balkanu, nego je aktivno delala u pravcu njihovih ostvarenja. Međutim, okončanje Drugog svetskog rata i bipolarna struktura svetskog geopolitičkog sistema dominirana od strane Sjedinjenih Američkih Država (u daljem tekstu SAD) i Sovjetskog Saveza, delegirala je Francusku u red država drugog reda. Iako je blizina Balkana Francuskoj otvarala mogućnosti za njeno aktivnije prisustvo, pomenuta dominacija SAD i Sovjetskog Saveza, druga strana Gvozdene zavese i prioritizacija interesa u frankofonoj Africi, dovela je do gotovo to apsolutnog odsustva Francuske sa Balkana.

Okončanje Hladnog rata nije učinilo mnogo u smislu francuskog povratka na Balkan. Iako je prepoznato u literaturi da je Francuska u ranim stadijumima ratova u Jugoslaviji težila aktivnijoj ulozi, ona je na kraju ostala u okvirima zajedničkog delovanja čitavog Severnoatlantskog saveza (u daljem tekstu NATO).³ Ostavši predominantno fokusirana na Afriku, francuska uloga na Balkanu ostala je vezana za Evropsku uniju (u daljem tekstu EU) i njeno delanje.⁴ Međutim, kada je prilikom svoje posete Srbiji, 15. jula 2019. godine, francuski predsednik Emanuel Makron (*Emmanuel Macron*) održao govor na srpskom jeziku, u javnosti je snažno odjeknula mogućnost veće uloge Francuske na Balkanu. Francuska, država čije se prisustvo bezmalo dva veka osećalo na prostoru Balkana, a koje je nakon Drugog svetskog rata naprasno nestalo, se vraća.

Ipak, značajnije od pomenute posete i govora, krajem aprila iste godine Francuska je objavila kratku tehničku notu nazvanu „Francuska strategija

² Friedrich Ratzel, „Studies in Political Areas. The Political Territory in Relation to Earth and Continent”, *American Journal of Sociology*, vol. 3, no. 3, 1897, pp. 299-300.

³ Pernille Reiker, *French Foreign Policy in a Changing World: Practising Grandeur*, Palgrave Macmillan, London, 2017, p. 109.

⁴ O fokusu Francuske na Afriku videti poseban broj časopisa *Journal of Strategic Studies* posvećenog pristupima vojnim intervencijama Francuske na području Afrike: Stefano Recchia and Thierry Tardy, „French military operations in Africa: Reluctant multilateralism”, *Journal of Strategic Studies*, vol. 43, no. 4, 2020, pp. 473-481.

za Zapadni Balkan"⁵. Krajnje eksplicitno, u ovoj noti je naglašena težnja Makrona da „razvije istinsku strategiju za Zapadni Balkan“, primenom konkretnog skupa mera. Francuska ne samo da teži da se vrati na Balkan već iskazuje i „mapu puta“ koju nastoji da sledi. Pored toga, snažno francusko suprotstavljanje otpočinjanju pregovora o članstvu Severne Makedonije i Albanije, krajem 2019. godine, predstavlja važnu tačku u njenom odnosu prema politici EU na Balkanu. Važno je naglasiti da Francuska i EU u celini ne moraju imati identičnu politiku prema Zapadnom Balkanu. Otuda, Francuska ne samo da teži da se vrati na Balkan, na način iskazan strategijom, već i zna šta ne želi i aktivno se suprotstavlja tome. Time se mreža isprepletanih interesa moćnih država – SAD, Rusije, Nemačke i odskora Kine – dopunjava i Francuskom, dodatno komplikujući već dovoljno kompleksan geopolitički pejzaž Balkana.

Iako je moguće doći do navedenog zaključka osvrtnom na pomenute događaje, takav zaključak je ne samo preuranjen, već i nedovoljno potkrepljen. I pored činjenice da se mogu pronaći analize o značajnijoj zainteresovanosti i fokusu Francuske na Balkan, one su prevashodno kratke analize sa ili novinskih portala ili think-tank i sličnih organizacija.⁶ Sa druge strane, naučna istraživanja po pitanju savremenih odnosa Francuske prema Balkanu su relativno ograničena, sa gotovo isključivim posmatranjem odnosa Francuske kroz prizmu politike proširenja EU.⁷ U raskoraku između skorašnjeg ponašanja Francuske, značaja mogućeg povratka Francuske na Balkan po zemlje regiona i nedovoljnih akademskih razmatranja o ovoj temi, izranjaju brojna pitanja. Da li se Francuska vraća

⁵ *Ministre de L'Europe et des affaires etrangeres, France's strategy for the Western Balkans*, Last Updated in May 2019, Internet: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/europe/western-balkans-62918/>, pristupljeno: 02.05.2020.

⁶ Milan Nic, Daniela Schwarzer and Shahin Vallee, "Macron is Gambling Away EU influence in Balkans", *BIRN*, October 31st 2019, Internet: <https://balkaninsight.com/2019/10/31/macron-is-gambling-away-eu-influence-in-balkans/>; Milan Seghier, "Macron's Risky Balkans Bet", *German Marchall Fund*, November 4th 2019, Internet: <https://www.gmfus.org/blog/2019/11/04/macrons-risky-balkans-bet>; Loic Tregoures, "Macron's European ambition begins in the Balkans", *European Council of Foreign Relations*, July 3rd 2018, Internet: https://www.ecfr.eu/article/commentary_macron_europe_ambition_balkans; Loic Tregoures, "How to Understand France's 'Bad Cop' Role in the Balkans", *BIRN*, May 24th 2019, Internet: <https://balkaninsight.com/2019/05/24/how-to-understand-frances-bad-cop-role-in-the-balkans/>; Petrit Selimi, "Macron's Belgrade pivot", *Atlantic Council*, July 22nd 2019, Internet: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/macron-s-belgrade-pivot/>.

⁷ Natasha Wunsch, "Between indifference and hesitation: France and EU enlargement towards the Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 17, no. 4, 2017, pp. 541-554; James Ker-Lindsay, Ioannis Armatokolas, Rosa Balfour and Corina Stratulat, "The national politics of EU enlargement in Western Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 17, no. 4, 2017, pp. 511-522.

aktivnijoj ulozi na Balkanu, čemu Francuska teži na Balkanu i da li Francuska zaista ima *istinsku* strategiju za Zapadni Balkan – trenutno su ne samo pitanja bez odgovora, već gotovo da i nisu postavljena.

Uzimajući tekst dokumenta „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ kao osnovu, u radu će se ispitivati pristup Francuske Balkanu pod Emanuelom Makronom. Prvenstvena težnja ovog rada jeste utvrđivanje da li je Francuska pomenutim dokumentom utvrdila put svog delovanja na Balkanu, ili dokument predstavlja nagoveštaje budućih putanja delovanja i strategija kojom Francuska želi da ostvari svoj uticaj u regionu. Otuda je razumevanje značenja pojma strategija centralno za takav poduhvat, i u radu će prvo biti pružen osvrt na sam pojam strategije. Zatim, pažnja će biti posvećena „Francuskoj strategiji za Zapadni Balkan“ i razlaganju „mape puta“ koju Francuska teži da implementira na Balkanu, kao i posmatranju ovog dokumenta u odnosu na šire težnje Francuske pod Makronom.

O strategiji i njenom značenju

Upotrebljavanje termina strategija danas postaje vrlo problematično zbog toga što je dobrim delom sam pojam strategije izgubio svoje značenje ekstenzivnom upotrebom u svakodnevnom govoru.⁸ Uprkos toj činjenici, u akademskoj zajednici postoji značajna debata oko samog pojma strategije i njenog značenja. Štaviše, rasprave o značenju pojma strategije ne predstavljaju novinu jer je pluralitet misli o strategiji evidentan već u uvodnim razmatranjima francuskog admirala Raula Kasteksa (*Raoul Castex*) iz 1929. godine.⁹ Za većinu razmatranja univerzalna početna tačka predstavlja pozivanje na izvorno grčko značenje reči – *στρατηγός* – koja označava vojskovođu. Međutim, otpočinjanje rasprave od te tačke, iz današnje perspektive postalo je pomalo prekomerno i suvišno, jer je još od vremena Lidela Harta (*Liddell Hart*), Džona Fulera (*John F. C. Fuller*) Edvarda Mida Erla (*Edward Mead Earle*) i drugih autora, postalo evidentno da se pojam strategije ne može svesti isključivo na veštinu vojskovođe.¹⁰ Ukoliko bi tumačenje i primena pojma strategija ostala isključivo u okvirima ratovodstva, jedino logično tumačenje „Francuske strategije za Zapadni Balkan“, ali i „strateških“ dokumenata drugih država ka Balkanu, bi u tom slučaju bila priprema za vojnu akciju. Oslanjanjem na dela Karla fon Klauzevica (*Carl von Clausewitz*), kao verovatno druge po redu

⁸ Hew Strachan, „Lost meaning of Strategy“, *Survival*, vol. 47, no. 3, 2005, pp. 33-54.

⁹ Raul Kasteks, *Strategiske teorije I*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1960, str. 11-36.

¹⁰ Liddell Hart, *Strategy*, 2nd edition, Penguin Books, New York, 1991; J. F. C. Fuller, *The Foundations of the Science of War*, Hutchinson & CO, LTD., London, 1926; Edward Mead Earle, „National Defense and Political Science“, *Political Science Quarterly*, vol. 55, no. 4, Dec., 1940, pp. 481-495.

univerzalne tačke gotovo svake rasprave o strategiji, mogućnost prevazilaženja čisto vojnog domena postaje evidentnija. Prema Klauzevicu, rat predstavlja produžetak politike drugim sredstvima, odnosno „istinski politički instrument“,¹¹ dok je strategija „upotreba angažovanja za ciljeve rata“.¹² Time, ukoliko je rat politički instrument a strategija svojevrsna „putanja“ ka ostvarenju ciljeva rata, razumno je zapitati se da li se strategijom mogu označiti i upotrebe angažovanja kada se koriste drugi instrumenti koji državi stoje na raspolaganju, i to ne samo u ratu. Prema Erlu, to je ne samo moguće nego je i potrebno zato što je strategija „veština vladanja i iskorišćavanja svih sredstava kojima jedan narod ili koalicija naroda raspolaže u datom trenutku“.¹³ Erlow argument suštinski počiva na istovetnom uvidu kao i argument Andre Bofra (*Andre Beaufre*), da totalni rat današnjice zahteva totalnu strategiju.¹⁴

Međutim, važno je naglasiti dve ključne tačke. Prvo – prevazilaženje čisto vojničkog domena ne znači njegovo stavljanje u drugi plan, pa čak ni stavljanje u istu ravan ekonomskih, političkih i drugih domena sa vojnim. Kako navodi Ričard Bets (*Richard Betts*), vojna moć je ostala „ključni sastojak strategije“.¹⁵ Drugo – navedena linija razmišljanja približava određenje generalnog pojma strategije pojmu velike strategije (*grand strategy*) oko kojeg postoji još kompleksnija debata sa raznolikim konceptualizacijama.¹⁶ Kao jedna od mogućih definicija velike strategije jeste da predstavlja „najviši nivo nacionalnog državnštva kojim se utvrđuje kako države, ili druge političke jedinice, stavljaju prioritet na, ali i mobilišu vojne, diplomatske, političke, ekonomske i druge izvore moći da bi ostvarili ono

¹¹ Carl von Clausewitz, *On War*, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 28.

¹² Ibid., p. 74.

¹³ Edvard Mid Erl, „Uvod“, u: Edvard Mid Erl (ur.), *Tvorci moderne strategije: Vojno delo*, Beograd, 1952, str. 1-6. (str. 2-3)

¹⁴ Andre Bofr, *Uvod u strategiju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968, str. 30.

¹⁵ Richard K. Betts, *American Force: Dangers Delusions and Dilemmas in National Security*, Columbia University Press, New York, 2012, p. 23.

¹⁶ Videti: Nina Silove, „Beyond the Buzzword: Three Meanings of ‘Grand Strategy’“, *Security Studies*, vol. 27, no. 1, 2018, pp. 27-57; Iver Neumann and Henrikki Heikka, „Grand Strategy, Strategic Culture, Practice: The Social Roots of Nordic Defence“, *Cooperation and Conflict*, vol. 40, no. 1, 2005, pp. 5-23; Richard K. Betts, „The Grandiosity of Grand Strategy“, *The Washington Quarterly*, vol. 42, no. 4, 2020, pp. 7-22; Hal Brands, *What Good is Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2014; Therry Balzacq, Peter Dombrowski and Simon Reich, *Comparative Grand Strategy: a Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019; za odličan pregled literature o velikoj strategiji videti: Paul van Hooft, *Grand Strategy*, Oxford Bibliographies, International relations, 2017, Internet: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0218.xml>

što percipiraju da su njihovi interesi“.¹⁷ Zapravo, citirani argument Erla i jeste išao u pravcu potrebe za uspostavljanjem pojma velike strategije, kao što je i Bofrov.¹⁸ Ali poistovetiti veliku strategiju i strategiju je podjednako problematično, kao i svođenje strategije na ratovodstvo. Ukoliko imamo na jednoj strani spektra ekstrem ortodoksnog insistiranja da strategija ostane isključiva kategorija za razmatranja vojskovođa,¹⁹ onda bi ideja da je sva strategija velika strategija predstavljala ekstrem s druge strane spektra. „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ bi time predstavljala vrhovnu „putanju“ u delovanju Francuske, što svakako nije slučaj.

Pokušaj da se u ovom radu prikaže sav pluralitet misli o strategiji prevazilazi njegove okvire, međutim u postojećoj literaturi se mogu pronaći primeri takvog poduhvata.²⁰ Evidentno je da brojni autori, iako pridaju značaj drugim sredstvima, i dalje vide strategiju kao prvenstveno fokusiranu na vojnu moć.²¹ Jednostavno rečeno, „tvrda prinuda“ ostala je za mnoge stožer strategije. Međutim, prateći Džozefa Naja (*Joseph Nye*), i njegovo uvođenje pojma meke moći (*soft power*), željeni ishodi se ne moraju ostvariti isključivo „tvrdom prinudom“.²² Otuda, kao što možemo govoriti o tvrdim, prevashodno vojnim strategijama, moguće je i govoriti o „mekim“ strategijama zasnovanim prvenstveno na nevojnim sredstvima. Parafrazirajući Harta, kod strategije su nekada „najmekša sredstva“ najefektivniji put do cilja.²³

Upravo navedena koncepcija veze između cilja ili ishoda i sredstava predstavlja jednu od stožernih tačaka pri mnogim određenjima strategije. U svom nastojanju da definiše vojnu strategiju, američki pukovnik Artur Like (*Arthur Lykke Jr.*) odredio je strategiju kao produkt „ishoda (*ends*) (ciljeva (*objective*) kojima neko teži), plus načina (*ways*) (pravca delovanja), plus sredstava (*means*) (instrumenata kojima se određeni ishod može ostvariti)“.²⁴

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Bofr vidi totalnu strategiju kao sinonim za veliku strategiju. Videti: Andre Bofr, *Uvod u strategiju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968, str. 30.

¹⁹ Na čemu insistira Hju Strahan. Videti: Hew Strachan, „Lost meaning of Strategy“, op. cit.

²⁰ Beatrice Heuser, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.

²¹ Liddell Hart, *Strategy*, op. cit., p. 321; Michael Howard, „The Forgotten Dimension of Strategy“, *Foreign Affairs*, vol. 57, no. 5, 1979, p. 975; Colin Gray, *Theory of Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 2018, p. 44; Richard K. Betts, „Is Strategy an Illusion?“, *International Security*, vol. 25, no. 2, fall 2000, p. 5.

²² Džozef Naj, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012.

²³ Liddell Hart, *Strategy*, op. cit., p. 5.

²⁴ Arthur F. Lykke, „Defining Military Strategy“, *Military Review*, vol. LXIX, no. 5, May 1989, p. 3.

Spoj između ishoda i sredstava ne predstavlja Likeovu novinu, jer je ona vidljiva i u ranijim radovima.²⁵ Međutim, i pored postojanja neslaganja sa Likeovim određenjem strategije,²⁶ ono je u velikoj meri prihvaćeno jer pruža dve prednosti: prvo – pored ishoda i sredstava uključuje i načine, sadrži prednosti jer omogućava izbegavanje mogućnosti da se strategija svede isključivo na razmatranja materijalne premoći; i drugo – na osnovu ovakvog određenja mogu se relativno lako izvesti sekundarne kategorije poput vojne ili velike strategije. Iako u literaturi postoje neslaganja sa Likeovim određenjem strategije,²⁷ ono je u velikoj meri prihvaćeno upravo iz razloga što omogućava shvatanje strategije koje je primenjivo za širi korpus slučajeva, prevazilazeći isključivo ratovodstvo, dok istovremeno pruža korisno analitičko sredstvo. Ipak, u navedenoj definiciji strategije Artura Likea moguće je identifikovati nedostajuću kariku kojom bi se obuhvatio politički *ratio* zbog kog je strategija osmišljena i implementirana. Politički cilj na osnovu kojeg se formuliše i implementira strategija ne mora biti istovetan, primera radi, vojnom cilju koji se ostvaruje (vojnom) strategijom.²⁸ Dok vojnik teži porazu protivnika, donosilac odluka teži određenoj političkoj dobiti. U suprotnom, rat bi se sveo na bezumno nasilje isključivo zarad samog nasilja, čineći strategiju suštinski nebitnom. Kada Like navodi ishode on se prevashodno fokusira na one ciljeve koje strategija teži da ostvari. Iako se na osnovu celokupnog rada može naslutiti da je Like svakako imao u vidu važnost politike i političkog cilja, u samom određenju strategije je navedeni momenat izostao.

U drugim određenjima je trenutak političke volje zbog koje se strategija formuliše i implementira eksplicitnije iskazan. Andre Bofr određuje strategiju kao „veštinu dijalektike volja uz upotrebu sile zarad rešenja...sukoba“.²⁹ Prema njegovom tumačenju konačni cilj strategije jeste da se protivnik „primora da prihvati uslove koji mu se žele nametnuti“,³⁰ odnosno razlog zašto se strategija formuliše i implementira, tj. politički *ratio* predstavlja ostvarivanje volje države. Ipak, i Bofrovo određenje ima svojih ograničenja. Iako eksplicitno odbacuje svođenje strategije na ratovodstvo, prinuda ostaje njena centralna komponenta. Takođe,

²⁵ Na primer videti Liddell Hart, *Strategy*, op. cit.; Hadley Bull, „Strategic Studies and Its Critics“, *World Politics*, vol 20. No. 4, July 1968, p. 593.

²⁶ Jeffrey W. Meiser, „Are our strategic models Flawed? Ends+Ways+Means = (Bad) Strategy“, *Parameters*, vol. 46, no. 4, Winter 2016-2017, pp. 81-91.

²⁷ Jeffrey W. Meiser, „Are our strategic models Flawed? Ends+Ways+Means = (Bad) Strategy“, *Parameters*, vol. 46, no. 4, Winter 2016-2017, pp. 81-91.

²⁸ Lukas Milevski, „Enunciating Strategy: How to Talk about Strategy Effectively“, *Military Strategy Magazine*, vol. 7, no. 1, Spring 2020, pp. 18-25.

²⁹ Andre Bofr, *Uvod u strategiju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968, str. 21.

³⁰ Ibid.

dijalektička priroda strategije, prema Bofru, nagoveštava da strategija postoji u slučajevima kada postoje dve strane sa suprotstavljenim voljama. Time, formulacija i implementacija određene strategije jeste pogodna isključivo u situacijama kada postoje dve strane čije se težnje sučeljavaju. Otuda i ne čudi stavljanje prinude u prvi plan pošto to predstavlja konačno sredstvo odluke koja volja će se ostvariti. Na kraju se odnosi, naslanjajući se na prethodno Bofrovo određenje a s obzirom na to da pretpostavlja postojanje dveju volja koje su suprotstavljene, prvenstveno na nametanje volje. Međutim, upitno je da li je neophodno strategijom isključivo nametnuti volju, ili to predstavlja specifičan slučaj u uslovima postojanja suprotstavljenih volja. Ukoliko je volja države A, relativno kompatibilna sa voljom države B, da li je u tom slučaju reč o nametanju volje ili uopštenije o ostvarenju volje? U slučajevima vojne strategije teško da možemo izbeći govor o nametanju volje, međutim u slučajevima drugih elemenata nacionalne moći to postaje moguće i potrebno, da bi se dobilo potpunije određenje strategije kao generalnog pojma.

Kombinujući zapažanja navedenih autora, radno određenje strategije koja će se koristiti u ovom radu jeste *skup alociranih sredstava, primenjenih na odlučene načine, da bi se ostvarili postavljeni ciljevi kojima države teže da ostvare ili nametnu svoju volju.*

Strategija ili geostrategija?

„Francuska strategija za Zapadni Balkan“ otvara jedno interesantno teorijsko pitanje o samom pojmu strategije i njenom odnosu sa srodnim pojmom geostrategije. Koncept strategije, postavljen u prethodnim poglavljima, predstavlja generalnu odrednicu kojom se označava lanac sredstava, načina i ciljeva zarad ostvarivanja ili nametanja volje. Ukoliko se primenjuju vojna sredstva govorimo o vojnoj strategiji, ukoliko se koriste ekonomska sredstva govorimo o ekonomskoj strategiji, ukoliko su uključeni svi elementi nacionalne moći na najvišem nivou državnosti govorimo o velikoj strategiji. Međutim da li je to dovoljno da bismo imali adekvatan analitički aparat za razumevanje strateškog ponašanja država? Ukoliko imamo isuviše generalan pojam kojim možemo označiti relativno slične pojave, dolazimo u opasnost njihovog izjednačavanja. Reći da je strategija opkoljavanja SAD tokom Hladnog rata istovetna „Francuskoj strategiji za Zapadni Balkan“ je problematično sa analitičke tačke gledišta. Niti možemo uporediti uloge koji su u igri, niti ciljeve koje države teže da ostvare, niti raspon alociranih sredstava, pa ni spektar načina. Sa druge strane, kao što će biti prikazano u narednim poglavljima, „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ istovremeno kombinuje više elemenata nacionalne moći, integrišući sredstava i ekonomije i politike i kulture, dok opseg svog delovanja prostorno definiše na regionalnom nivou, i otuda

nije isključivo vezana za interakciju dveju volja, odnosno Francuske *vis-à-vis* druge države.

Deluje da najelegantnije rešenje predstavlja aproprijaciju i relativnu rekonceptualizaciju pojma geostrategije, koja kao spoj geografije i strategije pruža adekvatnu osnovu da se istovremeno obuhvati višestrukost sredstava i regionalni opseg „Francuske strategije za Zapadni Balkan“, izbegne konceptualno „rastezanje“ (*conceptual “stretching”*) strategije, ali da se takođe i preciznije odredi sama geostrategija. Ukoliko je, kako Hju Strahan tvrdi, strategija izgubila svoje značenje, geostrategija je u tom pogledu otišla više koraka dalje.³¹ Problem sa pojmom geostrategija jeste što se u savremenoj istraživačkoj praksi neretko sveo na pridev, pre nego na analitičko sredstvo. Govori o geostrateškim interesima, geostrateškim okolnostima, geostrateškoj stvarnosti, često ne pružaju čitaocu značenje geostrategije kojom se interesi, okolnosti i stvarnost konkretizuju i potpunije razumevaju. U postojećoj literaturi postoje brojna određenja geostrategije koja variraju od strateškog menadžmenta geopolitičkih interesa, vojne geopolitike, škole misli u geopolitici, do krovnog pojma koji uključuje geopolitiku i geoekonomiju, i drugih određenja.³²

Navedeni pluralitet određenja geostrategije, gde nema makar relativno jasnog konsenzusa oko njenog značenja, dovodi u pitanje vrednost samog pojma za istraživanja. Iako zahteva dalja ispitivanja, deluje da viđenje geostrategije kao sekundarne kategorije strategije koja uključuje primenu višestrukih sredstava koja stoje na raspolaganju državi pri delanju u prostorno definisanom okviru, pruža zadovoljavajući okvir kojim bi se značenje geostrategije povratilo, a istraživanja strategije obogatila. Štaviše, s obzirom na vezu između geopolitike i strateških studija, održavanu i tokom perioda marginalizacije geopolitike,³³ određenje geostrategije kroz međusobno prožimanje uvida obe discipline ne predstavlja barijeru, već omogućava potpuniji uvid u razumevanje ponašanja država, poput onog iskazanog u „Francuskoj strategiji za Zapadni Balkan“.

³¹ Hew Strachan, „Lost meaning of Strategy”, op. cit., p. 34.

³² Andreas Dorpalen, *The World of General Haushofer*, Kennikat Press, Port Washington, 1966, pp. 284-285; Zbignjev Bžežinski, *Velika Šahovska tabla*, CID i Romanov, Podgorica i Banja Luka, 2001, str. 7; Martin Ira Glassner and Harm de Blij, *Systemic Political Geography*, 3rd Edition, John Wiley and Sons, New York, 1980, pp. 264-268; Mikael Wigell and Antto Vihma, „Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia’s geostrategy and its effects on the EU”, *International Affairs*, vol. 82, no. 3, 2016, p. 606.

³³ Leslie Hepple, „The revival of geopolitics”, *Political Geography Quarterly*, vol. 5, no. 4, October 1986, p. 23.

Francuska (geo)strategija za Zapadni Balkan

Razmatranje značenja termina geostrategije i njenog odnosa sa strategijom naglašeno je prvenstveno zato što deluje da je Francuska istorijski posmatrala balkanska pitanja prevashodno geostrateški, odnosno fokusirajući se na celokupan region pre nego na pojedinačne države ili pitanja. Napoleon III je podržavao zamisli balkanskih zemalja o pobuni protiv Osmanskog carstva, u vreme osnivanja Prvog balkanskog saveza u šezdesetim godinama XIX veka³⁴. Pre toga, poljski plemić Adam Čartorski (*Adam Czartoryski*), koji je delovao iz Pariza, posredstvom člana svoje organizacije Franje Zaha bio je značajan u formulisanju Načertanija, koje su u njihovoj koncepciji bile okrenute težnji za ujedinjenjem svih Južnih Slovena.³⁵ Kasnije, nakon završetka Prvog svetskog rata, za odnos Francuske se takođe može reći da je bio geostrateški iz razloga što je aktivno pomagala i podsticala uspostavljanje Male Antante ali i Balkanskog pakta. Iako je nesporno da je Francuska na Balkanu istorijski delovala i bilateralno, takav odnos se pre može tumačiti kroz prizmu pojma stožerna država (*pivot state*), odnosno oslanjanja na određenu državu u jednom regionu koja je ključna za ostvarivanje uticaja u tom region.³⁶ Za tekst dokumenta „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ može se reći da prati sličnu logiku. Iako je u samom tekstu jasno naznačena težnja Francuske ka „uvećanju bilateralne kooperacije sa zemljama regiona“,³⁷ ciljevi, načini i sredstva koje Francuska nastoji da primeni su istovetni za sve države Zapadnog Balkana. U samom dokumentu, jedini slučajevi kada se određene države eksplicitno pominju jesu u uvodnim delovima dokumenta i kod prve mere koja se fokusira na poboljšanje političkih odnosa između Francuske i država regiona.³⁸

Sam dokument otpočinje kratkim osvrtom na situaciju na Zapadnom Balkanu od početka XXI veka do danas. Pominjući okončanje sukoba iz devedesetih, priključenje Slovenije i Hrvatske EU i napretku koji je, prema Francuskoj, region ostvario u ovom vremenskom periodu, u dokumentu se zaključuje da i dalje postoje značajni izazovi pred zemljama regiona. Kao ključni su identifikovani politički, ekonomski i socijalni izazovi, teškoće u očuvanju vladavine prava, kao i bezbednosna pitanja povezana

³⁴ James J. Reid, *Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse 1839–1878*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2000, p. 309.

³⁵ Uroš Tatić, „Ilija Garašanin i Francuska“, *Istorijski časopis*, vol. LXII 2013, str. 245-275.

³⁶ Robert S. Chase, Emily B. Hill and Paul Kennedy, „Pivotal States and U.S. Strategy“, *Foreign Affairs*, vol. 75, no.1, 1996, pp. 33-51.

³⁷ *Ministre de L'Europe et des affaires etrangeres, France's strategy for the Western Balkans*, Last Updated in May 2019, Internet: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/europe/western-balkans-62918/>, accessed on 02.05.2020.

³⁸ Ibid.

sa „eksternim uticajima koji odvrćaju region od njegovog evropskog poziva (*vocation*)“.³⁹ Značaj identifikovanih izazova leži u tome što su konkretne mere koje Francuska teži da implementira na Zapadnom Balkanu direktno povezane sa njima. Kao odgovor na navedeno „stanje“, u tekstu (geo)strategije se eksplicitno navodi želja predsednika Makrona da Francuska doprinese njenom poboljšanju. U tekstu je rečeno da je „francuski predsednik želeo da Francuska razvije istinsku strategiju za Zapadni Balkan...da osigura stabilizaciju...Zapadnog Balkana, njihovog ekonomskog i socijalnog razvoja, i da ojača vladavinu prava“.⁴⁰

Iz navedene rečenice značajne su dve tačke. Prvo, težnja za razvojem istinske (geo)strategije upućuje na implicitno priznanje postojanja brojnih dokumenata i postupaka koje, iako označene kao strateške, to ne predstavljaju. Takođe, ovim se nagoveštava da Francuska teži jednom „ozbiljnijem“ pristupu gde će kroz ostvarenje postavljenih ciljeva, primenjenih na odlučene načine, upotrebom alociranih sredstava, težiti da ostvari svoju volju na Zapadnom Balkanu. Insistiranje na istinskoj strategiji, za šta se može reći da ne predstavlja tipičnu formulaciju u dokumentima ovog tipa, predstavlja verovatno najindikativniju tačku koja skreće pažnju na percepciju važnosti ovog dokumenta od strane Francuske. Ona istovremeno predstavlja i kritiku brojnih „strateških“ dokumenata koji su ostali „mrtva slova na papiru“, ali i signal od strane Francuske državama Zapadnog Balkana da je odlučna u svojim namerama. Drugo, u ovom pasusu primetni su i postavljeni ciljevi. Osiguravanje stabilizacije, ekonomski i socijalni razvoj i ojačavanje vladavine prava, predstavljaju primarne ciljeve koje Francuska teži da ostvari svojom (geo)strategijom za Zapadni Balkan. Međutim, oni se mogu označiti kao posebni ciljevi, postavljeni u svrhu centralnog cilja koji predstavlja „stabilizaciju“ regiona.⁴¹

Postavljeni ciljevi predstavljaju orijentir na osnovu kojih se u daljem tekstu dokumenta navode „konkretne mere“. Grupisane u tri odeljka, mere se odnose na političke odnose Francuske sa državama regiona, bilateralnoj saradnji sa državama kroz četiri tematska polja (ekonomski i socijalni razvoj, bezbednost, pravosuđe i odbrana), ali i podupiranje postojeće podrške EU regionu u procesu približavanja Uniji.⁴² Najdetaljniji od ova tri je drugi odeljak o bilateralnoj saradnji u kom su za svako od četiri tematska polja navedene aktivnosti koje Francuska nastoji da ostvari. Pored toga, u ovom odeljku su najdetaljnije navedeni konkretni načini na koje Francuska nastoji da ostvari ciljeve (geo)strategije za Zapadni Balkan.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

Načini na koje Francuska nastoji da ostvari ciljeve variraju u zavisnosti od tematskog polja. Ekonomski i socijalni razvoj oslanja se na delovanje Francuske razvojne agencije (*Agence française de développement*) i Regionalne kancelarije za saradnju mladih; Bezbednosno polje zasniva se na borbi protiv ilegalne trgovine lakim oružjem, uspostavljanjem zajedničkih policijsko-obaveštajnih jedinica i borbe protiv terorizma i radikalizma; Pravosudno polje na borbi protiv organizovanog kriminala, finansijskog i ekonomskog kriminala, trgovine oružjem, narkoticima i ljudima; i odbrambeno polje zasnovano na uspostavljanju dijaloga, posete vojnih predstavnika, zajedničko učešće u mirovnim misijama i obuku oficira sa Zapadnog Balkana u Francuskoj.⁴³

Formulacija teksta „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ ukazuje da se zaista može govoriti o strateškom dokumentu. U njemu su sistematično postavljeni ciljevi koji se teže ostvariti, kao i načini na koje će se ostvariti. Međutim, sredstva su većim delom samo nagoveštena, bez zalaženja u detalje. Posredstvom načina, evidentno je da „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ počiva i na ekonomskim, kulturološkim i delimično vojnim sredstvima. Francuska razvojna agencija, Regionalna kancelarija za saradnju mladih, različiti mehanizmi kooperacije i zajednički timovi, kao i bilateralni sastanci i obuke predstavljaju sredstva, ali se na osnovu njih ne može utvrditi kapacitet koji će Francuska uložiti u implementaciju svoje strategije. Izuzev pominjanja inicijalne cifre u iznosu od 100 do 150 miliona evra godišnje od strane Francuske razvojne agencije, većina drugih sredstava je nedovoljno detaljno opisana.⁴⁴ Primera radi, da li će Francuska obučavati tri oficira godišnje ili tri stotine pravi značajnu razliku u njenom uticaju na Zapadnom Balkanu. Ekonomija sile (*Economy of force*) je značajan aspekt pri svakom strateškom razmatranju, i detaljnije informacije o ovom aspektu bi doprinele boljem razumevanju stepena buduće angažovanosti Francuske na Balkanu.

Čemu teži Francuska?

Iako se došlo do zaključka da se „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ može, u načelu, označiti kao (geo)strategija, značajno je istaći da navedeni ciljevi, sredstva i načini koji su definisani „Francuskom strategijom za Zapadni Balkan“ malo govore o volji Francuske koju teži da ostvari na prostoru Zapadnog Balkana. Pri određenju strategije, naglašeno je da se strategija formuliše i implementira zarad ostvarivanja ili nametanja volje države. Kako je utvrđivanje pomenute volje značajno da bismo mogli govoriti o istinskoj strategiji, tako je značajno i da bismo

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

se približili razumevanju implikacija koje „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ donosi. Doduše, očekivati da će se u javno dostupnom dokumentu pronaći jasna i nedvosmislena „vizija“ Zapadnog Balkana kakvog ga Francuska želi je samozavaravajuće u najboljem slučaju. U načelu, moguće je identifikovati četiri generalna motiva na osnovu kojih je formulisana „Francuska strategija za Zapadni Balkan“.

Prvo, označavanje primarnog cilja „stabilizacije“ Zapadnog Balkana može se protumačiti kao volja Francuske koja počiva na altruističkoj težnji da „pomogne“ državama Zapadnog Balkana. Drugo, i najeksplicitnije nagovešteno u samom tekstu, ona se može protumačiti kao dodatna potpora postojećem delovanju EU na prostoru Zapadnog Balkana. Treće, polja bezbednosti i pravde koja se u značajnoj meri fokusiraju na pitanja organizovanog kriminala i radikalizacije, mogu se razumeti kao nastojanje Francuske da svojim geostrateškim delovanjem na Zapadnom Balkanu ograniči mogućnosti delovanja onih kriminalnih organizacija od kojih posledice trpi i Francuska. I na kraju, volja Francuske se može posmatrati u širem kontekstu međunarodnih zbivanja i generalnijih težnji i postupaka Makronove administracije.

Od navedenog, upitno je u kojoj meri se može osloniti na prva dva. Pretpostavka benevolentnosti i altruističkih pokretača ponašanja država vrlo je izrazito problematična iz perspektive većine teorija međunarodnih odnosa. Sa druge strane, isključiva potpora delovanju EU pomalo ulazi u kontradikciju sa skorašnjim naporima Francuske i njihovom insistiranju na reformi same Unije i procesa pridruženja. Makronovo „ne“ Severnoj Makedoniji i Albaniji predstavlja možda najbolji primer delimično suprotstavljenih volja Francuske i EU. Po pitanju fokusa na borbu protiv organizovanog kriminala i radikalizacije moguće je pronaći tačke oslonca na osnovu kojih se može razumeti volja Francuske. Međutim, ovo predstavlja posledicu širih problema pre nego centralni problem. Kako je navedeno u Strateškom pregledu odbrane i nacionalne bezbednosti Francuske iz 2017. godine, radikalni pokreti i kriminalne grupe mogu da iskoriste slabosti regiona.⁴⁵ Iako Francuska nesumnjivo vidi radikalne pokrete i kriminalne grupe kao destabilišuću silu, oni su pre posledica nedostatka „stabilnosti“ nego primaran uzrok iste. Otuda deluje najsvrsishodnije ispitivati volju Francuske, na osnovu koje je formulisana njihova (geo)strategija za Zapadni Balkan, kroz širi kontekst međunarodnih zbivanja, pre svega kroz prizmu velike strategije Francuske pod Makronom i viđenja porasta uticaja Rusije i Kine na Zapadnom

⁴⁵ *Ministre des Armees, French Defence and National Security Review 2017*, October 2017, p. 24, Internet: <https://www.defense.gouv.fr/layout/set/popup/content/download/520198/8733095/version/2/file/DEFENCE+AND+NATIONAL+SECURITY+STRATEGIC+REVIEW+2017.pdf>, pristupljeno: 22.05.2020.

Balkanu, ali i Makronove strategije za EU. Uticaji drugih država na zemlje Zapadnog Balkana, kao i efekti po bezbednost evropskih država u slučaju „povratka nemira na Balkanu“,⁴⁶ definisani su i u „Francuskoj strategiji za Zapadni Balkan“ i u Strateškom pregledu kao značajni aspekti koji zahtevaju pažnju Francuske.

*Strategija za Zapadni Balkan
kroz prizmu Makronove velike strategije
i odnosa sa Rusijom i Kinom*

Od uspostavljanja francuske Pete republike, postoji relativan konsenzus da je velika strategija Francuske otelotvorena kroz *grandeur*,⁴⁷ odnosno viđenje izuzetnosti Francuske i delanje u pravcu očuvanja i unapređenja izuzetnosti. Ključni elementi pomenute velike strategije predstavljaju „traganje za statusom i rangom, potreba za autonomijom u donošenju odluka oličenog u *force de frappe*,⁴⁸ uzdržanosti prema hegemoniji SAD, prioritizacijom nacionalne odbrane i centraliteta Francuske države“.⁴⁹ Iako određeni autori prate korene navedene velike strategije još od vremena Luja XIV,⁵⁰ *grandeur* se prevashodno odnosi kao objašnjenje ponašanja Francuske tokom Hladnog rata i njenog suprotstavljanja dominaciji SAD nad Zapadnim blokom uz težnju za sopstvenom autonomijom.⁵¹

Okončanjem Hladnog rata i ponovnim vraćanjem Francuske u rad NATO tokom devedesetih, pojavile su se prve naznake da *grandeur* prestaje da bude vodilja ponašanja Francuske na međunarodnoj sceni.⁵² Međutim, za razliku od perioda Hladnog rata oko kojeg postoji konsenzus, postoje viđenja da je velika strategija Francuske danas i dalje vođena istim

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ U bukvalnom prevodu veličina, izuzetnost.

⁴⁸ U bukvalnom prevodu *force de frappe* predstavljalo bi silu udarca. U posmatranom kontekstu, njime se može označiti sposobnost odvratanja (*deterrence*), odnosno prvog udara (*first strike capability*) Francuske.

⁴⁹ Therry Balzacq, "France", in: Therry Balzacq, Peter Domborowski and Simon Reich (eds.), *Comparative Grand Strategy: a Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019, pp. 99-122 (p. 99).

⁵⁰ Jacques Fontanel and Jean-Paul Herbert, "The end of the 'French Grandeur Policy'", *Defence and Peace Economics*, vol. 8, no. 1, 1997, p. 37.

⁵¹ Za odnos predsednika Francuske od Šarla de Gola do Fransoa Olanda prvenstveno prema dubljim evropskim integracijama videti: Maja Kovačević i Dejana Vukasović, „Francuska i koncept evropskog suverenizma na raskršću integracije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXII, br. 3, 2020, str. 503-508.

⁵² Ibid.

principima.⁵³ Ipak, od dolaska Emanuela Makrona na vlast u Francuskoj i politika koje je on inicirao od tada, sve više argumenata ide u prilog postepenoj promeni u velikoj strategiji Francuske. U svom razmatranju savremene velike strategije Francuske pod Makronom, Tjeri Balzacq (*Thierry Balzacq*) ističe da je došlo do promene u koncepciji, menjajući veliku strategiju Francuske od *grandeur* ka liberalnom angažovanju (*liberal engagement*).⁵⁴ Prema Balzaku, liberalno angažovanje počiva na sedam ključnih pretpostavki: teretu koji međuzavisnost donosi u multipolarnom svetu, neophodnosti saradnje sa SAD, manjem isticanju izuzetnosti i prestiža pri strateškom planiranju, efektivnosti savezništava koje prevazilazi unilateralnu aktivnost, favorizovanju onih država koje poštuju normativne principe, demokratske vrednosti su preduslov za stabilnost i sučeljavanje sa rastućim silama kroz multilateralne institucije.⁵⁵

Elementi Makronove velike strategije postali su evidentniji nakon objavljivanja „Francuske strategije za Zapadni Balkan“. U intervjuu koji je dao za časopis *The Economist*, Makron je naglasio „moždanu smrt“ NATO, insistirajući na neophodnosti veće vojne autonomije EU koja neće zavisiti od SAD da bi se odbranila.⁵⁶ Pored toga, u govoru na ambasadorskoj konferenciji, 27. avgusta 2019, Makron je znatno direktnije govorio o promenama koje se dešavaju u strukturi svetskog geopolitičkog sistema, od ponašanja SAD, Rusije i Kine do izazova degradacije životne sredine, ali i strategiji koju Francuska i EU treba da primene.⁵⁷ Eksplicitno navodeći da je međunarodni poredak pred svojim najvećim izazovom, Makron insistira na zajedničkom delovanju, zarad zaštite zajedničkih vrednosti.⁵⁸ Interesantno je primetiti da u navedenom govoru Makron predominantno govori strateškim rečnikom. Sam pomen termina strategija višestruko je učestalije od pominjanja spoljne politike, bilo da je reč o neophodnosti formulacije i implementacije strategije Francuske, bilo da je reč o strategijama i strateškom delovanju drugih država u svetskom geopolitičkom sistemu.

Makronova velika strategija liberalnog angažovanja počiva na ideji evropskog suverenizma, odnosno snažne i ujedinjene Evrope koja zajedno

⁵³ Pernille Reiker, *French Foreign Policy in a Changing World: Practising Grandeur*, op. cit., p. 160.

⁵⁴ Thierry Balzacq, „France“, op. cit.

⁵⁵ Ibid, pp. 107-108.

⁵⁶ „Emmanuel Macron in his own words“, *The Economist*, 7th November 2019, Internet, <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english>, pristupljeno: 24.05.2020.

⁵⁷ Emmanuel Macron, *President sets out French foreign policy goals*, 27th August, 2019, Internet, <https://uk.ambafrance.org/President-sets-out-French-foreign-policy-goals>, pristupljeno: 24.05.2020.

⁵⁸ Ibid.

sa partnerima u drugim delovima sveta može efikasno i efektivno da se suprotstavi svim izazivačima postojećeg međunarodnog poretka i vrednosti na kojima počiva.⁵⁹ Posmatrana kroz prizmu navedene velike strategije, volja Francuske kojom je vođena formulacija „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ postaje evidentnija. Kako se za Makronovu Francusku svet nalazi u procesu značajnih promena svetskog geopolitičkog sistema koji prethodi da uruši postojeći međunarodni poredak, suprotstavljanje rastućim, revizionističkim silama u širenju njihovog uticaja je ključno. Štaviše, u pomenutom govoru, Makron se direktno osvrnuo i na Balkan ističući da:

„Imati evropsku strategiju takođe znači misliti o evropskim granicama, našim marginama, našim susednim državama koje nas mnogo vole i gde bismo trebali ponovo uložiti [napore] tako da ne dozvolimo neevropskim silama da preduzmu akciju umesto nas. Ukoliko ne, sudbina Zapadnog Balkana će biti odlučena od strane SAD, Rusije i Turske... Ja bih voleo da mi alociramo resurse u ovo područje i da postanemo efektivniji“.⁶⁰ I „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ i Strateški pregled odbrane i nacionalne bezbednosti insistiraju na sličnim aspektima. U samom tekstu „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ suprotstavljanje uticajima trećih država je identifikovano kao jedan od ishoda koji se teže ostvariti. Međutim, posmatrajući kroz prizmu Makronove velike strategije, deluje da ni Francuska, ali ni ostale neevropske države od kojih su Rusija i Kina najaktivnije, ne teže klasičnijim sredstvima u cilju pridobijanja uticaja na Balkanu. Čini se da je u pitanju nadmetanje meke moći, gde se sučeljavanje prevashodno odvija oko vrednosti koje bi države i društva Zapadnog Balkana trebale da usvoje. Zato se „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ može posmatrati kao geostrategija Francuske, proistekla iz njene velike strategije, koja je usmerena ka regionu Zapadnog Balkana zarad proizvođenja uticaja u regionu, u cilju ostvarenja šire volje oblikovane kroz veliku strategiju.

Strategija za Zapadni Balkan kroz prizmu Makronove strategije za Evropsku uniju

U prethodnom poglavlju je ispitivana volja Francuske kojom je vođena formulacija „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ kroz prizmu velike strategije Francuske pod vođstvom Emanuela Makrona. Međutim, postoji

⁵⁹ Maja Kovačević i Dejana Vukasović, „Francuska i koncept evropskog suverenizma na raskršću integracije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXII, br. 3, 2020, str. 510-513.

⁶⁰ Emmanuel Macron, *President sets out French foreign policy goals*, 27th August, 2019, Internet, <https://uk.ambafrance.org/President-sets-out-French-foreign-policy-goals>, pristupljeno: 24.05.2020.

još jedan alternativan pravac kojim se takođe može doći do utvrđivanja volje Francuske. U septembru 2017. godine Makron je održao sada već čuveni govor na Sorboni, nazvan Inicijativa za Evropu, u kojem je istakao svoju agendu za budućnost EU i reformu koju Unija mora izvršiti da bi napredovala.⁶¹ Ovaj govor predstavljao je svojevrsnu najavu aktivnosti koju će Francuska preduzeti u narednim godinama u pravcu transformacije EU u efektivniju i manje birokratsku celinu. U njemu je naglašena volja Francuske za buduću EU kroz Makronove reči da: „nas 28 [država članica EU] trebamo jednostavniju, transparentniju i manje birokratsku Evropu... mi bismo trebali postepeno revidirati evropska pravila da proverimo da li su prikladna, shvaćena i korisna“.⁶²

Makronov govor, kao odraz njegove težnje i težnje Francuske, nije ostao samo „reč na papiru“. Iz perspektive država Zapadnog Balkana insistiranje na reformi EU zaživelo je prvo kroz odbijanje Francuske da podrži otpočinjanje procesa pridruženja Severne Makedonije i Albanije Uniji, a zatim i predlog o promeni procesa pridruženja EU.⁶³ Ovim *non-paper* dokumentom, nazvanim „Reformacija procesa pridruženja Evropskoj uniji“, Francuska je iznela predlog kojim se dosadašnji proces pridruženja, podeljen u 35 poglavlja, modifikuje u proces od sedam etapa gde države moraju da ispune zahteve jedne etape da bi prešle na sledeću, koji je reverzibilan, ali i gde države dobijaju značajne benefite za svaki napredak.⁶⁴ Ipak, ovo predstavlja samo jedan segment šireg nastojanja da se EU transformiše u efikasniju i efektivniju zajednicu. Makronova strategija za transformaciju EU već zahteva, ali će i dalje zahtevati, značajne napore koji mogu usporiti proces pridruženja država Zapadnog Balkana Uniji, a zbog percepcije da će druge države iskoristiti ovaj vakuum da prošire svoj uticaj u regionu, očuvanje njegove „stabilnosti“ je značajan preduslov da se transformacija Unije ostvari. Ukoliko, za Makrona neophodno, usporavanje procesa pridruženja utiče na „destabilizaciju“ regiona, to može biti značajan argument za države EU koje nisu zadovoljne pravcem Makronove težnje ka transformaciji.

Otuda, kao element mitigacije potencijalno značajnih argumenata u suprotstavljanju transformacije EU, „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ može se posmatrati kao nastojanje Francuske da svojim

⁶¹ Emmanuel Macron, *Initiative for Europe*, speech at Sorbonne University, 26th September, 2017, Internet: <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>, pristupljeno: 24.05.2020.

⁶² Ibid.

⁶³ French Non-Paper, *Reforming the European Union accession process*, November 2019, Internet: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/11/Enlargement-nonpaper.pdf>, pristupljeno: 24.05.2020.

⁶⁴ Ibid.

delovanjem ubedi kako države regiona tako i države EU da njen interes nije nužno u suprotnosti sa njihovim, zarad omogućavanja ostvarivanja sopstvene volje da se EU transformiše i postane efikasnija i efektivnija. U svom govoru na Sorboni, Makron se direktno osvrnuo na ovo pitanje ističući da:

„Ukoliko oni [države Balkana] u potpunosti poštuju *acquis* i demokratske zahteve, ova EU će morati da se otvori prema Balkanskim državama, zato što je naša EU i dalje privlačna i njena aura je ključan faktor mira i stabilnosti na kontinentu. Oni će morati da poštuju stipulisane uslove, ali obezbeđivanje da budu deo EU reformisanog na ovakav način je preduslov da oni ne okrenu svoja leđa Evropi i da krenu ka ili Rusiji ili Turskoj, ili prema autoritarnim silama koje se trenutno ne pridržavaju naših vrednosti.“⁶⁵

Time ciljevi, sredstva i načini „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ predstavljaju geostrateško delovanje usmereno ka privremenoj „konzervaciji“ regiona zarad sprečavanja gubitka vere u mogućnost članstva država regiona u Uniji, sprečavanja percipiranih negativnih uticaja trećih država, ali ultimativno zarad efikasnije transformacije EU koja će svim državama, uključujući države Zapadnog Balkana, pružiti i omogućiti više nego trenutna.

Strategija za Zapadni Balkan u nastajanju

Evidentno je da se Balkan nalazi u mislima Emanuela Makrona i Francuske. U gotovo svakom značajnijem dokumentu ili govoru, francuski predsednik je napravio makar minimalan osvrt na region. Štaviše, svaki osvrt u sebi sadrži gotovo identičnu ključnu poruku, da ukoliko Evropa ne bude aktivnija na Zapadnom Balkanu, druge države će preuzeti primat i odlučivati o sudbini regiona. Posmatrajući „Francusku strategiju za Zapadni Balkan“ kako kroz prizmu velike strategije Emanuela Makrona i suprotstavljanju značajnijem uticaju Rusije i Kine u regionu, tako i kroz njegove strategije za EU, uočava se relativno uokvirena i koherentna celina. Makron teži reformi EU kojom bi Unija postala aktivniji igrač u svetskom geopolitičkom sistemu koji sve više poprima svojstva multipolarnosti. Međutim, da bi se to ostvarilo Francuskoj je neophodno vreme i resursi posvećeni samoj Uniji, što može da ugrozi poziciju Francuske i EU u regionima poput Zapadnog Balkana. Ukoliko velika strategija predstavlja najviši nivo državništva, strateška razmatranja vezana za Evropsku uniju, ali i Rusiju i Kinu, deo su nje. Njihovo razdvajanje u prethodnim

⁶⁵ Emmanuel Macron, *Initiative for Europe*, speech at Sorbone University, 26th September, 2017, Internet: <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>, pristupljeno: 24.05.2020.

poglavljima služilo je više u analitičke svrhe nego što se zaista mogu posmatrati kao zasebne celine.

Međutim, reći za određen pravac delovanja da je strategija, ne znači da zaista to i jeste. Francuska je to poprilično jasno iskazala. Čak i eksplicitno iskazana i adekvatno formulisana (geo)strategija, poput „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ ne mora predstavljati adekvatnu „mapu puta“, odnosno geostrategiju čijom implementacijom će Francuska ostvariti svoju „viziju“ Zapadnog Balkana. I dalje postoji značajna diskrepanca između Makronove vizije Evrope, koja uključuje i Zapadni Balkan, i „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ kao „mape puta“ da se tome doprinese. Ciljevi, načini i sredstva definisani u dokumentu se ne mogu do kraja uzeti kao efektivni (iako mogu biti efikasni) u ostvarenju takve volje Francuske. Insistiranje na postojanju određenog skupa vrednosti, koje Francuska smatra da predstavljaju preduslov za bezbednu i prosperitetnu Evropu i svet, upućuje na one ciljeve, načine i sredstva koja bi podstakla usvajanje tih vrednosti u drugim državama. U dokumentu „Francuske strategije za Zapadni Balkan“ navedeno izostaje, dajući primat bilateralnoj diplomatiji, borbi protiv radikalizma i organizovanog kriminala, ekonomskoj i odbrambenoj saradnji.

Otuda deluje da Francuska ima svoju „viziju“ za Balkan, ali još uvek nema formulisanu adekvatnu geostrategiju da bi to ostvarila. Između generalnog viđenja kako bi prema Francuskoj svet, ali i Francuska i EU u tom svetu, trebali da izgledaju i načina da se takva volja ostvari na Balkanu, kroz formulaciju i implementaciju konkretne geostrategije, postoji značajan jaz. Iako „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ ispunjava elemente neophodne da bismo je označili (geo)strategijom, ona ne predstavlja adekvatnu i efektivnu geostrategiju zarad ostvarivanja volje Francuske. Otuda, ispitivana „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ se pre može označiti kao geostrategija u nastajanju. Stavljajući primat na transformaciji EU, u cilju stvaranja efikasnog i efektivnog bloka kojim bi se očuvao međunarodni poredak u svetlu francuskog viđenja postojanja revizionizma rastućih sila, nastojanje Francuske na Balkanu je da bude „prisutna za stolom“ i da se pita za odvijanje događaja u regionu, u svrhu sticanja dodatnog uticaja u budućem odvijanju događaja i njihovom trasiranju i/ili rešavanju. Iako pomalo bojažljivo gleda na mogućnost većeg uticaja drugih država na Balkanu, trenutni fokus Francuske je usmeren ka EU i deluje da se „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ vodila logikom bolje raditi nešto nego sve prepustiti slučaju, ili još gore drugima.

Međutim, verovatnoća da će doći do daljeg razvoja geostrategije za Zapadni Balkan ograničena je ne samo uspešnim ostvarivanjem širih strateških zamisli, već i unutrašnjih i spoljnih ograničenja sa kojima je Makronova administracija suočena. Već godinu i po dana od Makronove pobede na predsedničkim izborima u Francuskoj izbili su masovni protesti takozvanih „Žutih prsluka“ (*gilet jaunes*) protiv njegovih politika. Uostalom,

to je i odložilo njegovu zakazanu posetu Beogradu za više od pola godine. Neoliberalne osnove Makronovih politika i njegov „populizam elita“ doveo je do reakcije građana, otelotvorenih u „Žutim prslucima“, ali i do jačanja unutrašnje opozicije njegovim politikama kako na levisi tako i na desnici.⁶⁶ Procene su da je 84% pristalica Nacionalnog saveza (*Rassemblement national*)⁶⁷ Marin Le Pen (*Marine Le Pen*) i 75% pristalica Nepokoriva Francuska (*La France insoumise*) Žan-Lika Melanšona (*Jean-Luc Mélenchon*), dve najveće opozicione partije u Francuskoj, podržavalo „Žute prsluke“.⁶⁸ Međutim, konačan ishod je bio različit za dve opozicione partije s obzirom na porast podrške Nacionalnom savezu, dok je podrška Nepokorivoj Francuskoj opala.⁶⁹ Ipak, navedeno utiče na (geo)strategiju za Zapadni Balkan na dva načina: prvo, protesti postavljaju pred Makrona imperativ kriznog menadžmenta koji zahteva da pažnju fokusira sa svojih strateških ciljeva ka rešavanju aktuelnih kriza; i drugo, postojanje relativno snažne opozicije u Francuskoj, koja je i pored ideoloških razlika relativno ujedinjena u suprotstavljanju Makronu, zahteva pažljiviji odabir spoljnopolitičkih „bitaka“, što konačno može dovesti do stavljanja Zapadnog Balkana daleko u drugi plan. Sa druge strane, oprez od mogućeg sveta kojim će dominirati SAD i Kina sve više približava Makronovu Francusku ka saradnji sa Rusijom.⁷⁰ Otuda se ne može isključiti mogućnost da zbog tradicionalnog interesovanja Rusije za Balkan „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ ne prevaziđe postojeće ograničene okvire.

Otuda, ukoliko ne dođe do budućih slučajeva u kojima imperativi kriznog menadžmenta prevagnu nad strateškim, velikih interesa koji zahtevaju odustajanje od ovog regiona, ili unutrašnji pritisci sklone Zapadni Balkan sa agende, deluje logično da će „Francuska strategija za Zapadni Balkan“ biti u bližoj budućnosti značajno nadograđena. Reforma procesa pridruženja EU je već modifikovana u skladu sa težnjom Francuske, i ukoliko osigura naredni mandat deluje da će Makron nastaviti istovetnom

⁶⁶ Patrick Chamorel, „Macron Versus the Yellow Vests“, *Journal of Democracy*, vol. 30, no. 4, 2019, p. 58.

⁶⁷ Do juna 2018. godine ova politička partija se nazivala Nacionalni front (*Front national*).

⁶⁸ Patrick Chamorel, „Macron Versus the Yellow Vests“, *Journal of Democracy*, vol. 30, no. 4, 2019, p. 52.

⁶⁹ Etienne Campion et Jérôme Sainte-Marie, „Pourquoi les Gilets jaunes profitent plus à Le Pen qu'à Mélenchon“ *Figaro Vox*, 15 januar 2019, Internet: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2019/01/10/31001-20190110ARTFIG00081-jerome-sainte-marie-pourquoi-les-gilets-jaunes-profitent-plus-a-le-pen-qu-a-melenchon.php>, pristupljeno: 29.09.2020.

⁷⁰ Maja Kovačević i Dejana Vukasović, „Francuska i koncept evropskog suverenizma na raskršću integracije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXII, br. 3, 2020, str. 515.

trasom. Time je razumno očekivati da će prisustvo Francuske na Balkanu rasti, i da će Francuska postepeno obogaćivati spektar načina i sredstava u svom pristupu Balkanu, koji će se značajnije približavati težnjama Francuske velike strategije. Trenutna (geo)strategija Francuske na Balkanu predstavlja put u nastajanju, inicijalne korake koji pružaju nagoveštaje o budućem aktivnijem delovanju i budućim efektivnijim (geo)strategijama Francuske. Francuska se polako vraća u ovaj deo sveta, krećući se, za sada, već oprobanom putanjom koju EU koristi decenijama. Ipak, ambicije Francuske prevazilaze sadašnje delovanje, zahtevajući time buduća i detaljnija istraživanja da bismo potpunije razumeli kako trenutno ponašanje Francuske, tako i ponašanje i geostrategiju Francuske koja dolazi.

Bibliografija

- Balzacq, Therry, Dombrowski, Peter and Reich, Simon, *Comparative Grand Strategy: a Framework and Cases*, Oxford University Press, Oxford, 2019.
- Betts, Richard K., "The Grandiosity of Grand Strategy", *The Washington Quarterly*, vol. 42, no. 4, pp. 7-22.
- Betts, Richard K., "Is Strategy an Illusion?", *International Security*, vol. 25, no. 2, fall 2000, pp. 5-50.
- Betts, Richard K., *American Force: Dangers Delusions and Dilemmas in National Security*, Columbia University Press, New York, 2012.
- Bofr, Andre, *Uvod u strategiju*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1968.
- Brands, Hal, *What Good is Grand Strategy*, Cornell University Press, Ithaca and London, 2014.
- Bull, Hadley, "Strategic Studies and Its Critics", *World Politics*, vol. 20. No. 4, July 1968, pp. 593-605.
- Bžežinski, Zbignjev, *Velika Šahovska tabla*, CID i Romanov, Podgorica i Banja Luka, 2001.
- Chamorel, Patrick, "Macron Versus the Yellow Vests", *Journal of Democracy*, vol. 30, no. 4, 2019, pp. 48-62.
- Chase, Robert S., Hill, Emily B., and Kennedy, Paul, "Pivotal States and U.S. Strategy", *Foreign Affairs*, vol. 75, no.1, 1996, pp. 33-51.
- Dorpalen, Andreas, *The World of Gerneral Haushofer*, Kennikat Press, Port Washington, 1966.
- Earle, Edward Mead, "National Defense and Political Science", *Political Science Quarterly*, vol. 55, no. 4, Dec., 1940, pp. 481-495.
- Erl, Edvard Mid, "Uvod" U: Edvard Mid Erl (ur.), *Tvorci moderne strategije*, Vojno delo, Beograd, 1952, str. 1-6.
- Fontanel, Jacques and Herbert, Jean-Paul, "The end of the 'French Grandeur Policy'", *Defence and Peace Economics*, vol. 8, no. 1, 1997, pp. 37-55.

- Fuller, J. F. C., *The Foundations of the Science of War*, Hutchinson & CO, LTD., London, 1926.
- Glassner, M. I. and de Blij, H., *Systematic Political Geography*, 3rd edition. New York: John Wiley & Sons, 1980.
- Gray, Colin, *Theory of Strategy*, Oxford University Press, Oxford, 2018.
- Hart, Liddell, *Strategy*, 2nd edition, Penguin Books, New York, 1991.
- Hepple, Leslie, "The revival of geopolitics", *Political Geography Quarterly*, vol. 5, no. 4, October 1986, pp. S21-S36.
- Heuser, Beatrice, *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Howard, Michael, "The Forgotten Dimension of Strategy", *Foreign Affairs*, vol. 57, no. 5, 1979, pp. 975-986.
- Kasteks, Raul, *Strategiske teorije I*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1960.
- Ker-Lindsay, James, Armakolas, Ioannis, Balfour, Rosa and Stratulat, Corina, "The national politics of EU enlargement in Western Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 17, no. 4, 2017, pp. 511-522.
- Kovačević, Maja i Vukasović, Dejana, „Francuska i koncept evropskog suverenizma na raskršću integracije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXII, br. 3, 2020, str. 499-531.
- Lykke, Arthur F., "Defining Military Strategy", *Military Review*, vol. LXIX, no. 5, May 1989, pp. 2-8.
- Meiser, Jeffrey W., "Are our strategic models Flawed? Ends+Ways+Means = (Bad) Strategy", *Parameters*, vol. 46, no. 4, Winter 2016-2017, pp. 81-91.
- Milevski, Lukas, "Enunciating Strategy: How to Talk about Strategy Effectively", *Military Strategy Magazine*, vol. 7, no. 1, Spring 2020, pp. 18-25.
- Naj, Džozef, *Budućnost moći*, Arhipelag, Beograd, 2012.
- Neumann, Iver, and Heikka, Henrikki, "Grand Strategy, Strategic Culture, Practice: The Social Roots of Nordic Defence", *Cooperation and Conflict*, vol. 40, no. 1, 2005, pp. 5-23.
- Ratzel, Friedrich, "Studies in Political Areas. The Political Territory in Relation to Earth and Continent", *American Journal of Sociology*, Vol. 3, No. 3, 1897, pp. 297-313.
- Reid, James J., *Crisis of the Ottoman Empire: Prelude to Collapse 1839-1878*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2000.
- Reiker, Pernille, *French Foreign Policy in a Changing World: Practising Grandeur*, Palgrave Macmillan, London, 2017.
- Silove, Nina, "Beyond the Buzzword: Three Meanings of 'Grand Strategy'", *Security Studies*, vol. 27, no. 1, 2018, pp. 27-57.

Strachan, Hew, "Lost meaning of Strategy", *Survival*, vol. 47, no. 3, 2005, pp. 33-54.

Tatić, Uroš, „Ilija Garašanin i Francuska“, *Istorijski časopis*, vol. LXII 2013, str. 245-275.

von Clausewitz, Carl, *On War*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Wigell, Mikael and Vihma, Antto, "Geopolitics versus geoeconomics: the case of Russia's geostrategy and its effects on the EU", *International Affairs*, vol. 82, no. 3, 2016, pp. 605-627.

Wunsch, Natasha, "Between indifference and hesitation: France and EU enlargement towards the Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 17, no. 4, 2017, pp. 541-554.

Izvori sa interneta

Hooft, Paul van, *Grand Strategy*, Oxford Bibliographies, International relations, 2017, Internet: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0218.xml>

"Emmanuel Macron in his own words", *The Economist*, 7th November 2019, Internet, <https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english>, pristupljeno: 24.05.2020

Macron, Emmanuel, *President sets out French foreign policy goals*, 27th August, 2019, Internet, <https://uk.ambafrance.org/President-sets-out-French-foreign-policy-goals>, pristupljeno: 24.05.2020.

Macron, Emmanuel, *Initiative for Europe*, speech at Sorbone University, 26th September, 2017, Internet: <http://international.blogs.ouest-france.fr/archive/2017/09/29/macron-sorbonne-verbatim-europe-18583.html>, pristupljeno: 24.05.2020.

French Non-Paper, *Reforming the European Union accession process*, November 2019, Internet: <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/11/Enlargement-nonpaper.pdf>, pristupljeno: 24.05.2020.

Ministre des Armees, *French Defence and National Security Review 2017*, October 2017, p. 24, Internet: <https://www.defense.gouv.fr/layout/set/popup/content/download/520198/8733095/version/2/file/DEFENCE+AND+NATIONAL+SECURITY+STRATEGIC+REVIEW+2017.pdf>, pristupljeno: 22.05.2020.

Ministre de L'Europe et des affaires etrangeres, *France's strategy for the Western Balkans*, Last Updated in May 2019, Internet: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/europe/western-balkans-62918/>, pristupljeno: 02.05.2020.

Nic, Milan, Schwarzer, Daniela and Vallee, Shahin, "Macron is Gambling Away EU influence in Balkans", *BIRN*, October 31st 2019, Internet:

- <https://balkaninsight.com/2019/10/31/macron-is-gambling-away-eu-influence-in-balkans/>.
- Seghier, Milan, "Macron's Risky Balkans Bet", *German Marshall Fund*, November 4th 2019, Internet: <https://www.gmfus.org/blog/2019/11/04/macrons-risky-balkans-bet>.
- Tregoures, Loic, "Macron's European ambition begins in the Balkans", *European Council of Foreign Relations*, July 3rd 2018, Internet: https://www.ecfr.eu/article/commentary_macron_europe_ambition_balkans.
- Selimi, Petrit, "Macron's Belgrade pivot", *Atlantic Council*, July 22nd 2019, Internet: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/macron-s-belgrade-pivot/>.
- Campion, Etienne, et Sainte-Marie Jérôme, "Pourquoi les Gilets jaunes profitent plus à Le Pen qu'à Mélenchon" *Figaro Vox*, 15 januar 2019, Internet: <https://www.lefigaro.fr/vox/politique/2019/01/10/31001-20190110ARTFIG00081-jerome-sainte-marie-pourquoi-les-gilets-jaunes-profitent-plus-a-le-pen-qu-a-melenchon.php>, pristupljeno: 29.09.2020.

FRENCH (GEO)STRATEGY FOR THE WESTERN BALKANS: A PATH ALREADY TRACED OR A PATH BEING TRACED?

Abstract: With the publication of the short technical note titled "The French Strategy for the Western Balkans" in April of 2019, it seems that after more than half a century, France has decided to regain its influence in the Balkans. By stating that French president Emmanuel Macron desires to formulate a genuine strategy with a concrete set of measures, the paper observes the stated document through the theoretical stipulations of the strategy. Through conceptualizations of the strategy and grand strategy, and with considerations of the place of geostrategy between these concepts, the paper determines that although the text of the note fulfills the necessary elements to be labeled as a strategy, there are discrepancies between the will of France and the objectives, ways and means formulated within the document. Therefore, the paper concludes that the French Strategy for the Western Balkans represents a traced path of French action that could lead to a reformulation of their strategy in the future.

Keywords: Western Balkans, France, strategic studies, strategy, grand strategy, geostrategy.

UDK 327:620.9(4-672EU)
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 119-138
izvorni naučni rad
Primljen: 13.5.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.6

Nevena ŠEKARIĆ¹

Evropska energetska bezbednost: slučaj Severnog toka 2

SAŽETAK

U domenu evropske energetske bezbednosti poslednjih nekoliko godina velika pažnja se posvećuje naporima Evropske unije ka uspostavljanju integrisane energetske politike i jačanju Energetske unije. Posledično, mnogi izazovi koji stoje na tom putu takođe su predmet brojnih analiza. Jedan od najznačajnijih savremenih izazova sa kojima se suočava evropska energetska integracija jeste projekat Severni tok 2, čija realizacija dovodi do uvećanja evropske energetske zavisnosti od ruskog prirodnog gasa. Osnovni cilj ovog rada jeste analiza skorašnjih trendova i uticaja koji stoje u vezi sa ovim gasovodom, odnosno procena njegovog uticaja na dalje integrativne korake Evropske unije u oblasti energetske bezbednosti. S obzirom na izraženu regionalnu dimenziju ovog projekata, ključni teorijski okvir koji će omogućiti takvu analizu jeste Teorija regionalnog bezbednosnog kompleksa, originalno razvijena od strane Kopenhaške škole studija bezbednosti.

Ključne reči: Evropska unija, energetska bezbednost, energetska politika, Teorija regionalnog bezbednosnog kompleksa, prirodni gas, Severni tok 2, gasovodi.

Uvod

Sa značajem koji prirodni gas danas ima po energetska bezbednost mnogih aktera u međunarodnoj zajednici, pitanje (novih) gasovoda postaje sve

---

¹ Autorka je istraživač-pripravnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: nevena.sekaric@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine“, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

aktuelnije i privlači sve više pažnje teoretičara međunarodnih odnosa, ali i donosilaca političkih odluka. U kontekstu evropske energetske bezbednosti, projekat Severni tok 2 predstavlja jedno od takvih najkontroverznijih pitanja. Severni tok 2, budući da označava projekat kojim bi se dodatni ruski prirodni gas direktno dopremao na nemačku teritoriju, predmet je mnogih debata, kako onih akademskih tako i dnevopolitičkih.² Kao što se često navodi, ovaj gasovod podelio je Evropsku uniju (EU) na dve strane – na one koji podržavaju realizaciju ovog projekta (oličene u vidu gasnih kompanija iz Nemačke, Francuske i Austrije) i oštre oponente dodatnom povećanju evropske energetske zavisnosti od ruskog prirodnog gasa (uglavnom predvođene centralnim i istočnoevropskim državama).³ Osim toga, pored snažne političke i bezbednosne konotacije, projektu Severni tok 2 pripisuje se i neusklađenost sa postojećom regulativom EU u oblasti energetske bezbednosti i novim strategijama kojima se diverzifikacija energetskih izvora smatra prioritetnom.⁴ Neki idu dotle da ovaj projekat označavaju kao ruski izgovor za proširenje sopstvenog prisustva na baltičkoj teritoriji, odnosno, kao političko oružje koje Rusija koristi u svom spoljnopoličkom nastupu.⁵ U tom smislu, nisu retki pokušaji u sekuritizaciji ovog pitanja, označavajući ga upravo bezbednosnom pretnjom po sveukupnu energetska bezbednost Evropske unije.⁶

Ukupni kapacitet Severnog toka 2 (dužine 1.200 km) iznosi 55 milijardi kubnih metara gasa godišnje, dok celokupna vrednost projekta iznosi skoro 10 milijardi evra. S obzirom na to da agregatni kapacitet Severnog toka 1 i Severnog toka 2 iznosi 110 milijardi kubnih metara gasa na godišnjem nivou, ovim projektom isporuka ruskog prirodnog gasa u Evropu se praktično

² Primera radi, pedeset eksperata za bezbednost iz osamnaest država članica EU javno je apelovalo navodeći šest glavnih razloga zašto bi Severni tok 2 predstavljao stratešku grešku Nemačke u budućem periodu (European Values Center for Security Policy, *Public Appeal of security experts from EU member states: 6 reasons Nord Stream 2 will be Germany's strategic mistake for decades to come*, Prague, 2018, Internet, <https://www.europeanvalues.net/nordstream/>, 1/4/2020).

³ Agata Loskot-Strachota, *Nord Stream 2: policy dilemmas and the future of EU gas market*, Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, 2016, Internet, https://www.europeangashub.com/wp-content/uploads/attach_580.pdf, 1/4/2020, p. 1.

⁴ Severin Fischer, "Nord Stream 2: Trust in Europe", *Policy Perspectives*, vol. 4, no. 4, March 2016, pp. 1-4.

⁵ Mychajło Honczar, *Nord Stream 2 is not just a business. The Baltic is becoming a place of confrontation with NATO*, Gazeta Prawna, Warsaw, 2019, Internet, <https://serwis.gazetaprawna.pl/energetyka/artykuly/1422553,nord-stream-2-nato-obwod-kaliningradzki.html>, 1/4/2020.

⁶ Poljski državni sekretar za evropske poslove nazvao ga je „Trojanskim konjem“ sposobnim da „destabilizuje ekonomiju i otruje političke odnose u EU“ (Jan Jančík, *Nord Stream 2: In accordance with the EU's Energy security strategy?*, Faculty of Social Sciences, Prague, 2019, p. 38).

udvostručuje.⁷ Poređenja radi, kapacitet ukrajinske rute iznosi 142 milijarde kubnih metara gasa godišnje. Izgradnja drugog baltičkog gasovoda, kojim se ruski prirodni gas transportuje direktno u Nemačku preko Baltičkog mora, zaobilazi države nečlanice EU, poput Belorusije i Ukrajine, što ima snažan politički i bezbednosni predznak, naročito kada se uzme u obzir istorija gasnih poremećaja tokom 2005/06, 2009. i 2014. godine i zaoštreni (energetski) odnosi na relaciji Rusija-Ukrajina. Izostavljanje Ukrajine iz ove energetske jednačine dodatno je naglašeno najavom Rusije da će prestati sa isporukom prirodnog gasa evropskim zemljama putem tradicionalne ukrajinske gasne rute koja se pokazala „nepouzdanom“.⁸ Osim direktne zabrinutosti većine članica EU povodom ovog gasovoda, Severni tok 2 podigao je i međunarodnu pozornost gde najeklatantniji primer predstavlja uvođenje sankcija od strane Sjedinjenih Američkih Država kompanijama koje pomažu ruskom Gazpromu u realizaciji ovog projekta.⁹ Iako je njegovo finalno puštanje najavljivano za početak 2020. godine, budućnost ovog gasovoda je za sada neizvesna, a neke od skorijih vesti ukazuju na takvo odlaganje za prvi kvartal 2021. godine, usled brojnih birokratskih prepreka i oštre debate na evropskom prostoru.¹⁰

Kako su naponi Evropske unije ka uspostavljanju integrisane energetske politike i Energetske unije naročito postali vidljivi nakon Ukrajinske krize iz 2014. godine, Severni tok 2 se očigledno nameće kao prepreka takvoj integraciji

⁷ Gazprom, *Nord Stream 2*, Moscow, 2019, <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream2/>, 2/4/2020. Dok Gazprom finansira polovinu projekta Severni tok 2, ostatak finansiranja obavlja pet evropskih kompanija: francuski ENGIE, austrijski OMV, britansko-holandski *Royal Dutch Shell*, nemački *Uniper* i nemački *Wintershall*.

⁸ Iako su postojale bojazni da bi ruski gas zaista mogao prestati da se transportuje putem ukrajinske rute (po isteku desetogodišnjeg ugovora), krajem 2019. godine Rusija i Ukrajina su postigle „principijelni sporazum“ o nastavku ovog tranzita do 2024. godine (Deutsche Welle, *Russia and Ukraine agree to gas transit deal*, Berlin, 2019, Internet, <https://www.dw.com/en/russia-and-ukraine-agree-to-gas-transit-deal/a-51743639>, 1/4/2020).

⁹ Zakon kojim se predviđaju pomenute sankcije podrazumeva zamrzavanje imovine i ukidanje američkih viza za preduzetnike koji se bave Severnim tokom 2 (Danas, *Tramp potpisao zakon koji sadrži sankcije za gasovod Severni tok dva*, Beograd, 2019, Internet, <https://www.danas.rs/svet/tramp-potpisao-zakon-koji-sadrzi-sankcije-za-gasovod-severni-tok-dva/>, 2/4/2020). Tramp je potpisao ovaj zakon krajem 2019. godine, navodeći tom prilikom da Severni tok 2 predstavlja „sredstvo političke prinude“, pri čemu bi realizacija ovog projekta istovremeno značila i smanjenje isporuka američkog tečnog prirodnog gasa (LNG) Evropi (Deutsche Welle, *Germany, EU decry US Nord Stream sanctions*, Berlin, 2019, Internet, <https://www.dw.com/en/germany-eu-decry-us-nord-stream-sanctions/a-51759319>, 2/4/2020).

¹⁰ Stuart Elliott & Rosemary Griffin, *Nord Stream 2 gas pipeline could be delayed to Q1 2021: Putin*, S&P Global Platts, January 2020, Internet, <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/011320-nord-stream-2-gas-pipeline-could-be-delayed-to-q1-2021-putin>, 17/4/2020.

budući da je podelio EU po pitanju budućnosti njene energetske bezbednosti. I dok za Rusiju Severni tok 2 predstavlja projekat nacionalnog značaja, zapadnoevropske gasne kompanije imaju značajne komercijalne razloge zbog kojih podržavaju finalizaciju ovog projekta.¹¹ Iako treba uvažiti nacionalne i komercijalne interese strana uključenih u realizaciju ovog projekta, nemoguće je posmatrati ih razložno od geopolitičkih implikacija koje on može imati po sveukupnost odnosa između EU i Ruske Federacije. Budući da je predmet tematizovanja ovog rada evropska perspektiva, glavna pitanja na koja treba dati odgovor jesu na koji način Severni tok 2 utiče na Evropsku uniju, odnosno, kakve su implikacije njegove realizacije po unutrašnju i spoljnu dinamiku kompleksa centriranog oko EU u domenu energetske politike. Analiza ovog slučaja podrazumeva posmatranje predmeta istraživanja kroz prizmu Teorije regionalnog bezbednosnog kompleksa (TRBK), gde su istraživački ciljevi deskripcija i eksplikacija načina na koji Severni tok 2 može uticati na odnose između jedinica proučavanog kompleksa, kao i na odnose koji se uspostavljaju u međuregionalnim okvirima.

Energetska bezbednost: evropska perspektiva

Gotovo je opštepoznato da je proširivanje i produblivanje studija bezbednosti u posthladnoratovskom periodu utrla put promeni perspektive povodom onoga šta se smatra pretnjom. Ovakvo preispitivanje prirode pretnji okarakterisalo je kako akademsku, tako i dnevno-političku debatu, posebno na evropskom prostoru. Za razliku od prethodne Evropske bezbednosne strategije gde energetska pitanja nisu bila tretirana, energetska nebezbednost je u Globalnoj strategiji Evropske unije, pored drugih, uvrštena u red pretnji koje narušavaju sveukupnu bezbednost EU.¹² I dok postoje brojna određenja energetske bezbednosti, u zavisnosti od ugla iz kog se ovaj koncept posmatra, energetska bezbednost za Evropsku uniju predstavlja ne samo bezbednosno pitanje, već i stvar strateškog i istorijskog značaja.¹³

Multidimenzionalna priroda energetske bezbednosti uslovala je i brojne pokušaje njenog određenja. Osim toga, česti su i pokušaji definisanja najoptimalnijeg modela i pripadajućih dimenzija i kriterijuma koje treba

¹¹ "Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030", Ministry of Energy of the Russian Federation, Moscow, 2010, p. 81.

¹² "Shared Vision: Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", European Union, 2016, pp. 9, 18-19.

¹³ Ovde se prvenstveno misli na početne integrativne korake u stvaranju Evropske zajednice (preteče EU) čija su dva od tri stuba bila povezana sa ključnim energentima toga doba (Vladimir Trapara i Nevena Šekarić, „Saradnja kao (ne)očekivan efekat energetske bezbednosne dileme: studija slučaja Bugarske, Grčke i Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXI, no. 2, pp. 215-243).

koristiti u analizi energetske bezbednosti jedne države. I dok obim ovog rada ne dozvoljava detaljnije elaboriranje takvih definicija, važno je istaći da uloga konkretne države na energetskom tržištu (da li je u pitanju država izvoznica, tranzitna, ili pak država uvoznica energenata) diktira i sam način na koji se posmatra energetska bezbednost. S obzirom na to da danas Evropska unija predstavlja jednog od najvećeg potrošača prirodnog gasa, jasno je da se, iz evropske perspektive, energetska bezbednost primarno posmatra kao bezbednost snabdevanja.¹⁴ Osim toga, energetska bezbednost (naročito u kontekstu EU) može se postići implementacijom različitih mera, poput diverzifikacije energetskih izvora i dobavljača, razvoja strateških rezervi energije, izgradnje redundantne infrastrukture, kao i izgradnjom interkonektora između država članica koje imaju mogućnosti obrnutog protoka.¹⁵ Nekada primarno pitanje inženjerske struke, danas su energetske strategije predmet interesovanja mnogih drugih aktera i značajan alat u ostvarivanju (geo)političkih interesa. Dodatno, spoljnopolitički energetski nastup EU (kao i drugih velikih i regionalnih sila ili regionalnih organizacija) prilagođen je interesima koji direktno proističu iz pokušaja osiguravanja sopstvene energetske bezbednosti.¹⁶

Ključni energenti i putevi njihovog saobraćanja su oduvek bili predmet političkih sporenja i, neretko, konflikata, pri čemu je jedno od najznačajnijih pitanja postalo upravo pitanje bezbednosti snabdevanja (odnosno, bezbednost potražnje za državom izvoznice energenata). Danas se energetska bezbednost dovodi i u vrlo blisku vezu sa klimatskim promenama i iznalaženjem novih, alternativnih energetskih izvora s obzirom na sve glasnije zagovaranje dekarbonizacije u proizvodnji i potrošnji energije. S tim u vezi, savremena evropska energetska agenda prepoznala je značaj svih ovih pitanja i učinila energetska bezbednost jednim od svojih ključnih prioriteta tokom poslednjih decenija XXI veka.

S obzirom na to da potrošnja prirodnog gasa u Evropskoj uniji znatno prevazilazi njegovu proizvodnju u domaćim okvirima, EU je primorana da veliki deo ovog energenta uvozi od eksternih proizvođača.¹⁷ Osim neznatnog uvoza prirodnog gasa u EU iz Norveške, Alžira i Katara, Rusija definitivno

¹⁴ Uglavnom se, u ovom kontekstu, koristi definicija data od strane Međunarodne agencije za energetiku, prema kojoj energetska bezbednost predstavlja kontinuirani pristup energetskim resursima po pristupačnoj ceni.

¹⁵ Callie Le Renard, *External Actors and National Preference Formation: European Energy Security Policy & Relations with Russia*, George Mason University, Fairfax, 2013, pp. 10-11.

¹⁶ Dušan Proroković, „Geopolitički kontekst energetske bezbednosti“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXII, no. 1, 2020, str. 270.

¹⁷ Prema zvaničnim podacima, tokom 2018. godine cela Evropa je proizvela 250,7 bcm gasa, dok je potrošnja za isti period iznosila dvostruko više – 549 bcm prirodnog gasa („BP Statistical Review of World Energy“, British Petroleum, June 2019, pp. 32, 34).

predstavlja primarnog snabdevača Evropske unije prirodnim gasom. Tokom 2017. i 2018. godine, Rusija je EU snabdevala gasom u iznosu od 39,3%, odnosno, 40,2%, a predikcije u vezi sa uvozom ovog energenta govore u prilog povećanju takve aktivnosti u bliskoj budućnosti.¹⁸ Pomenuto naročito dobija na značaju kada se ima u vidu da su istočnovevropske zemlje gotovo 100% zavisne od uvoza ruskog prirodnog gasa, gde bi potpuni prekid njegove isporuke imao značajne posledice po energetska bezbednost ovih država.¹⁹ Ovakva rastuća evropska energetska zavisnost od Rusije, ali i serija gasnih kriza tokom poslednjih petnaest godina između ova dva aktera, rezultirale su usvajanjem novih pogleda i strategija Evropske unije u oblasti energetske bezbednosti, primarno usmerenih ka diverzifikaciji izvora i puteva snabdevanja ključnih energenata, pored sve većeg oslanjanja na obnovljive izvore energije.²⁰ Pored diverzifikacije, ideja o tzv. Energetskoj uniji naglo je postala eksploatisana tokom 2015. godine; bojazni koje su okarakterisale Ukrajinsku krizu iz 2014. godine, uvođenje sankcija Rusiji, kao i nemiri na Bliskom istoku usled „arapskog proleća“, učinili su pitanja bezbednosti snabdevanja EU prioritetnim. Svi ovi faktori doprineli su snažnijem zalaganju EU za integraciju evropske energetske politike i zagovaranju jedinstvenog spoljnopolitičkog energetskeg nastupa.

Teorija regionalnog bezbednosnog kompleksa: analiza slučaja Severni tok 2

Kopenhaška škola studija bezbednosti (u daljem tekstu: Kopenhaška škola) na jedinstven način sintetizuje ključne realističke i konstruktivističke alate u promišljanju bezbednosnih pitanja. Glavni teorijski doprinosi ove škole ogledaju se u teoriji sekuritizacije, sektorskom pristupu i teoriji regionalnog bezbednosnog kompleksa. Zainteresovanost za regionalni nivo bezbednosti, koji akcentuje Kopenhaška škola, izvire iz činjenice da su regioni po okončanju Hladnog rata dobili značajno mesto u analizi bezbednosnih pojava i relacija, odnosno da je takav obrazac međunarodnih odnosa radikalno drugačiji od krute bipolarne strukture koja je okarakterisala hladnoratovski period, što je opravdalo potrebu za razvijanjem teorijskih i konceptualnih okvira prilagođenih analizi te „nove“ forme bezbednosnih odnosa i bezbednosne dinamike.²¹ Prema mišljenju

¹⁸ „EU imports of energy products – recent developments“, Eurostat, May 2019, p. 4.

¹⁹ „EU imports of energy products – recent developments“, Eurostat, November 2019, pp. 9-10.

²⁰ Primera radi, projekat koji ispunjava načela Energetske unije u vezi sa diverzifikacijom snabdevača i ruta snabdevanja jeste Južni gasni koridor kojim se azerbejdžanski gas doprema na evropsku teritoriju preko Turske.

²¹ Barry Buzan & Ole Wæver, *Regions and powers: the structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, pp. 3-4.

predstavnik Kopenhaške škole, Buzena i Vejvera (*Barry Buzan & Ole Wæver*), za proučavanje bezbednosti ključna je unutrašnja regionalna dinamika, tj. ona koja se uspostavlja unutar jednog regionalnog kompleksa, između jedinica/država tog kompleksa. Drugim rečima, jedan regionalni bezbednosni kompleks (RBK) čini set jedinica čiji su glavni procesi (de)sekuritizacije toliko međusobno povezani da se njihovi bezbednosni problemi ne mogu analizirati niti rešavati odvojeno.²² Uz tvrdnju da je bezbednost ono što akteri naprave od nje, značaj sekuritizujućeg poteza za nastanak i funkcionisanje jednog RBK je i više nego očigledan, a upravo politički diskurs koji koriste sekuritizujući akteri materijalizuje bezbednosnu pretnju, odnosno, prepoznaje i izdvaja ono što ugrožava jedinice/države tog kompleksa. RBK jeste prvenstveno analitički koncept; regionalni bezbednosni kompleksi su socijalno konstruisani i kao takvi određeni stvarnim bezbednosnim praksama njihovih glavnih aktera.²³ TRBK, stoga, pruža adekvatan analitički okvir za tematizovanje onih pitanja koja imaju snažni regionalni bezbednosni predznak (poput samih gasovoda) te utiču na odnose koji se uspostavljaju između jedinica (država) unutar jednog RBK, kao i na regionalnu dinamiku. Na taj način, teorija predstavlja dobru osnovu za analizu unutrašnje dinamike EU u domenu energetske bezbednosti (sa akcentom na prirodni gas u konkretnom slučaju) i međuregionalnih odnosa koji se uspostavljaju između EU i Rusije, odnosno, kompleksa centriranih oko ova dva aktera.²⁴

Iako predstavnici Kopenhaške škole regionalne bezbednosne komplekse vide pre kao dugotrajne obrasce prijateljstva i neprijateljstva (budući da ih primarno tvore države kao fiksni elementi) negoli promenljive, ne treba odreći mogućnost njihove transformacije u određenom vremenskom periodu. Kako to navodi Lipovac, „... region predstavlja i dovoljno dinamičan okvir koji ostavlja mogućnost za transformacije ovih (regionalnih, prim. aut.) karakteristika u pojedinim delovima, ali i implikaciju ovih promena kroz regionalnu bezbednosnu dinamiku i odnose između država unutar regiona“.²⁵ Drugim rečima, promena bezbednosne međuzavisnosti u odnosima između

²² Ibid., p. 44.

²³ Ibid., p. 48.

²⁴ U kontekstu ove teorije, treba napomenuti da Evropu danas čine dva regionalna bezbednosna kompleksa sa dve velike sile: kompleks centriran oko EU (koji je ujedno i predmet tematizovanja ovog rada) i kompleks centriran oko Rusije. S obzirom na geografsku blizinu ova dva kompleksa, oni danas formiraju labavi superkompleks, ali ih nedovoljna uključenost u međusobna bezbednosna pitanja sprečava u formiranju jedinstvenog kompleksa (Ibid., p. 343). Svakako, pomenuto je pod znakom pitanja ukoliko se posmatra isključivo međusobna uključenost ovih kompleksa povodom ključnih energetske pitanja.

²⁵ Milan Lipovac, *Nacionalna bezbednost Republike Srbije u regionalnom bezbednosnom potkompleksu Zapadni Balkan*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2016, str. 98.

jedinica (država) jednog kompleksa ili takva promena u međuregionalnim okvirima može biti jedan od faktora transformacije. Preneto na kontekst ove konkretne studije, promene u obrascima energetske (među)zavisnosti mogu imati pokretačku ulogu u transformaciji određenih karakteristika kompleksa. Još konkretnije, sa realizacijom gasovoda Severni tok 2, kojim se isporuka ruskog prirodnog gasa EU gotovo udvostručuje u poređenju sa kapacitetom Severnog toka 1, evropska energetska zavisnost od Rusije se znatno uvećava, te je uputno preispitati unutrašnju strukturu samog kompleksa, njegove moguće transformacije u budućem periodu i postojeće međuregionalne bezbednosne obrasce.²⁶

Pored deskriptivnog momenta koji omogućava opštu tipologiju formi koje jedan regionalni bezbednosni kompleks može poprimiti, teorija se odlikuje i prediktivnim elementom koji predstavlja osnovu za procenu manje ili više verovatnih promena koje taj RBK može doživeti na osnovu različitih faktora.²⁷ U pogledu opšte tipologije formi, raznovrsni geografski, politički, istorijski, ekonomski i/ili kulturološki faktori određuju jedan bezbednosni kompleks do te mere da on *per se* predstavlja centar svih bezbednosnih briga.²⁸ U vezi s tim, najpre je neophodno odrediti koji su to faktori koji su oblikovali tip kompleksa centriranog oko EU u pogledu predmeta istraživanja – Severnog toka 2 i njegovog uticaja na evropsku energetska bezbednost. Opis trenutnog stanja kompleksa povodom ovog konkretnog pitanja omogućiće potom i analizu potencijalnih scenarija kretanja kompleksa u narednom periodu.

Kako bi se dobio odgovor na pitanje na koji način Severni tok 2 utiče na unutrašnju i spoljnu dinamiku kompleksa centriranog oko EU u domenu energetske bezbednosti, potrebno je, shodno smernicama koje nudi TRBK, analizu sprovesti identifikovanjem nekoliko bitnih faktora.²⁹ Prvi korak podrazumeva sticanje uvida u istorijat energetske odnosa između Evropske unije i Rusije gde je od primarne važnosti definisati primarne eksplanatorne faktore koji su doprineli sekuritizovanju energetske pitanja i, što je najvažnije za ovo istraživanje, sekuritizovanju Severnog toka 2. Zatim, identifikacija glavnih aktera u kompleksu centriranom oko EU i unutrašnje dinamike koja je doprinela sekuritizovanju ovog pitanja omogućiće i definisanje tipa

²⁶ Ovome naročito doprinosi i mogućnost izgradnje tzv. Turskog toka, još jednog ruskog gasovoda kojim bi se prirodni gas dopremao južnom delu evropske teritorije (slično nekadašnjem projektu Južni tok).

²⁷ Barry Buzan & Ole Wæver, *Regions and powers: the structure of international security*, op. cit., p. 86.

²⁸ Barry Buzan, *People, states, and fear: The national security problem in international relations*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1983, p. 106.

²⁹ Analiza je metodološki sprovedena slično načinu na koji je to učinjeno u: Tim Bogaert, *Rock the Pipeline: A Strategic Analysis of the Nord Stream 2 Conundrum*, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 2019, pp. 1-49.

bezbednosnog kompleksa u kontekstu konkretnog predmeta istraživanja i kriterijuma centralizacije moći, kao i raspoređivanje ključnih aktera RBK na spektru (ne)prijateljstva.³⁰ S obzirom da je, prema Buzenu i Vejveru, struktura jednog RBK u najvećoj meri određena upravo odnosima moći i obrascima (ne)prijateljstva, to se ovaj korak nameće kao neophodan.³¹ Nakon bavljenja unutrašnjom strukturom kompleksa, neophodno je predmet istraživanja postaviti u međuregionalne okvire, odnosno, pridružiti joj analizu međuregionalne dinamike između kompleksa centriranog oko EU i onog centriranog oko Rusije. Poslednji korak implicira analizu mogućih budućih scenarija RBK na osnovu prethodno sprovedenih istraživačkih koraka.³²

U pogledu istorije energetske odnosa između EU i Rusije, može se uočiti postepena politizacija, a potom i sekuritizacija energetske pitanja. Ukoliko se posmatra sveobuhvatnost njihovih energetske odnosa u kontekstu prirodnog gasa (koji su uspostavljeni još krajem 60-ih godina XX veka), politizacija i sekuritizacija ovog pitanja dešavaju se tek u poslednjih dvadesetak godina. Primarni eksplanatorni faktori koji su doprineli takvom stanju stvari mogu se tražiti u tzv. novoj formi energetske odnosa između Evropske unije i Rusije uspostavljanjem Energetskog dijaloga, (ponovnim) jačanjem Rusije početkom XXI veka i njenim oslanjanjem na energetiku u spoljnopolitičkom nastupu, sveopštoj promeni paradigme sa koncepta uzajamne energetske međuzavisnosti na koncept diverzifikacije ruta energenata i, možda najznačajnije, ključnim energetske događajima koji su obeležili prve dve decenije XXI veka u odnosima između ova dva aktera.³³ Drugim rečima, tržišno

³⁰ Četiri ključne varijable koje čine esencijalnu strukturu jednog RBK jesu: granice (koje razdvajaju više RBK), anarhična struktura (koja podrazumeva da se RBK mora sastojati iz najmanje dve autonomne jedinice), polaritet (posledica odnosa moći jedinica RBK) i socijalna konstrukcija (podrazumeva obrasce prijateljstva i neprijateljstva između jedinica RBK) (Barry Buzan & Ole Wæver, *Regions and powers: the structure of international security*, op. cit., p. 53). Unutar navedenih parametara, moguće je razlikovati i različite tipove RBK: prema polaritetu se razlikuju unipolarni, bipolarni, tripolarni i multipolarni RBK; prema centralizaciji moći razlikujemo standardne i centrirane RBK; prema obrascima (ne)prijateljstva pravimo razliku između konfliktnih formacija, bezbednosnih režima i bezbednosnih zajednica (Ibid., pp. 53-57).

³¹ Ibid., p. 49.

³² Scenariji se kreću od održavanja *statusa quo*, preko unutrašnje do spoljne transformacije regionalnog bezbednosnog kompleksa, o čemu će više reči biti u narednom delu teksta.

³³ Ovde se primarno misli na seriju tzv. gasnih kriza koje su obeležile energetske odnose između EU i Rusije tokom zima 2005/2006. i 2009. godine, kao i na rusku aneksiju Krima tokom 2014. godine. Svaki od ovih događaja bio je praćen donošenjem i usvajanjem odgovarajućih strateških i obavezujućih akata u domenu evropskog energetske *acquis communautaire*. Više o pregledu sekundarne legislative EU u domenu energetske politike može se videti u: "Overview of the secondary EU legislation that falls under the legislative competence of DG ENER and that is currently in force", European Commission, 19 December 2014, pp. 1-24.

orijentisan pristup Evropske unije u rešavanju energetske pitanja postepeno je zamenjen pristupom sa snažnim (geo)političkim predznakom.³⁴ Na taj način je energetska zavisnost EU od jednog snabdevača postala sekuritizovano pitanje koje je svoj pravni i institucionalni okvir dobilo usvajanjem mnogih regulatornih mehanizama i inicijativa, počev od uspostavljanja Energetske zajednice (2006), usvajanja Zelenog papira (*Green paper – A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*) iz 2006. godine i komunikacija Komisije iz 2008. i 2009. godine, preko Trećeg energetske paketa (2009) i Evropske strategije energetske bezbednosti (2014), do uspostavljanja Energetske unije (2015).³⁵ Treći energetske paket koji predstavlja osnovu današnje evropske energetske strategije, zabranjuje da snabdevač prirodnog gasa istovremeno bude i vlasnik gasovoda, dok klauzula o tzv. „trećem pristupu“ obavezuje dobavljača da konkurentima omogući pristup gasovodu, što je, uostalom, bio glavni argument za suspenziju projekta Južni tok.³⁶

Evropska strategija energetske bezbednosti iz 2014. godine imala je naročito naglašen geopolitički karakter ističući, među osam ključnih akcija, i značaj dalje integracije evropskog energetske nastupa i koordinacije nacionalnih energetske politika, kao i diverzifikacije izvora snabdevanja gasom.³⁷ Uspostavljanje Energetske unije kao šireg okvira za ostvarivanje energetske bezbednosti EU još jednom je eksplicitno istaklo poruku kojom se (pored još tri dimenzije) diverzifikacija energetske izvora i integrisano unutrašnje energetske tržište smatraju prioritetima.³⁸ Posledično, tokom 2016. godine, došlo je do usvajanja Paketa za bezbednost snabdevanja (*Security of Supply Package*), revidiranja Uredbe o bezbednosti snabdevanja gasom iz 2010. godine (*Security of Gas Supply Regulation*), većim mogućnostima Evropske komisije u ispitivanju međuvladinih sporazuma između EU i trećih dobavljača, kao i utvrđivanja Strategije za tečni prirodni gas.³⁹

³⁴ Anna Avlichou, *European Energy Union: Continuity or Change?*, Universiteit Leiden, Leiden, 2017, p. 11.

³⁵ Nevena Šekarić, „Sekuritizacija energetske odnosa između Evropske unije i Rusije: evropska perspektiva“, *Međunarodna politika*, vol. LXX, no. 1176, pp. 63-82.

³⁶ Daniela Munteanu & Ciro Sarno, „South Stream and Nord Stream 2 – Implications for the European Energy Security“, *Analise Europeia*, vol. 2, no. 1, 2016, p. 65.

³⁷ „European Energy Security Strategy“, COM(2014) 330 final, European Commission, 28 May 2014, p. 3. I dok koordinacija nacionalnih energetske politika uvažava individualnu (nacionalnu) nadležnost za odlučivanje o udelu određenog resursa u energetske sektoru konkretne države, akcentovan je značaj koordinacije bitnih političkih odluka u domenu evropske energetske bezbednosti i potrebu za daljim integrativnim koracima u tom smeru.

³⁸ „Energy Union package“, COM(2015) 80 final, European Commission, 25 February 2015, p. 4.

³⁹ Andreas Goldthau, *Assessing Nord Stream 2: regulation, geopolitics & energy security in the EU*, Central Eastern Europe & the UK, Department of War Studies & King's Russia Institute, London, 2016, p. 9.

Revidirana Uredba danas služi kao osnova za realizaciju strateških prioriteta Energetske unije, a ključni mehanizmi kojima se to omogućava jesu regionalna saradnja, princip solidarnosti, veća transparentnost i razmena informacija sa Evropskom komisijom po pitanju bezbednosti snabdevanja, kao i akcenat na Energetskoj zajednici i njenoj bliskoj saradnji sa Evropskom komisijom.⁴⁰ Sam projekat Severni tok 2 rezultirao je i jednim *ad hoc* instrumentom – izmenom Direktive o gasu iz 2009. godine. Konkretnije, na predlog Evropske komisije iz 2017. godine, EU je nakon pregovora, koji su trajali više od godinu dana, postigla dogovor o izmeni ove Direktive kako bi se primenila na gasovode trećih zemalja, odnosno Severni tok 2 koji, kao priobalni gasovod, u jednom trenutku ulazi na teritoriju članice EU te podleže evropskim zakonima u oblasti energetske bezbednosti.⁴¹

Identifikacija ključnih aktera, unutrašnjih procesa i opis trenutnog stanja povodom Severnog toka 2 još jedan je od glavnih metodoloških koraka u rasvetljavanju dinamike na polju evropske energetske bezbednosti u vezi sa ovim projektom. S obzirom na teritorijalno prostiranje Severnog toka 2 i uključene strane, postoji više aktera zainteresovanih za ovaj projekat: najpre, Rusija i zapadnoevropske zemlje čije kompanije učestvuju u njegovoj realizaciji (predvođene Nemačkom), najglasniji su zagovornici završetka projekta. Finska, Švedska i Danska direktno su uključene u postojeću debatu budući da projekat podrazumeva prolazak kroz njihove ekonomske zone i/ili teritorijalne vode.⁴² Sa druge strane, Brisel ulaže sve napore kako bi smanjio evropsku energetske zavisnost od ruskog prirodnog gasa, a projekat se dodatno suočava i sa oštrim kritikama u pogledu ekoloških kriterijuma. Dalje, planirana ruta zaobilazi centralne i istočnoevropske zemlje koje na taj

⁴⁰ Beatriz Sinobas & Anna Samsel van Haasteren, *The Revised Security of Gas Supply Regulation*, Central Europe Energy Partners, Brussels, 2016, Internet, <https://www.ceep.be/revised-security-gas-supply-regulation/>, 15/4/2020.

⁴¹ Katja Yafimava, *Gas Directive amendment: implications for Nord Stream 2*, The Oxford Institute for Energy Studies, Oxford, 2019, p. 1. Kritike upućene ovom potezu navode da je ovaj amandman sačinjen tako da svi postojeći gasovodi koji su završeni do datuma stupanja na snagu revidirane Direktive mogu da odstupaju od pravila EU o tržištu gasa, izuzev samog Severnog toka 2 (Georgi Gotev, *Nord Stream 2 seeks arbitration in dispute with EU Commission*, Euractiv, Brussels, 2019, Internet, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/nord-stream-2-seeks-arbitration-in-dispute-with-eu-commission/>, 5/5/2020). Budući da je revidirana Direktiva stupila na snagu u julu 2019. godine, a da Severni tok 2 nije završen do tog datuma, jasna je implikacija po sam projekat.

⁴² I dok je oštra debata oko Severnog toka 2 generalno zaobišla Finsku, Švedsku i Dansku zatražile su najpre mišljenje Evropske komisije o projektu pre izdavanja dozvola za nastavak rada (Madalina Sisu Vicari, *Nord Stream 2: How A Legal Matter Became Part A Soft Power's Aspect*, Vocal Europe, Brussels, June 2017, Internet, <https://www.vocal-europe.eu/nord-stream-2-legal-matter-became-part-soft-powers-aspect/>, 5/5/2020).

način ostaju bez učešća u tranzitu prirodnog gasa. Ukrajina je dodatno bila zabrinuta povodom najave Gazproma da će prekinuti sa isporukom gasa preko njene teritorije, što bi je, zajedno sa realizacijom Severnog toka 2, ostavilo bez direktnog učešća u tranzitu ovog energenta. Osim Ukrajine, Poljska, Slovačka i Mađarska bi u tom slučaju ostale i bez značajnih tranzitnih taksi koje igraju značajnu ulogu u njihovim državnim budžetima. Sjedinjene Američke Države (kao eksterni akter), usvajanjem sankcija protiv kompanija koje učestvuju u ovom projektu, pokazale su direktnu zainteresovanost koja je dodatno naglašena brigom za isporuku američkog tečnog prirodnog gasa Evropi.⁴³ U vezi sa oponentima Severnog toka 2, značajno je pomenuti da se uglavnom istočnoevropske i baltičke države protive realizaciji ovog projekta (što je, uostalom, i očekivano s obzirom na tradicionalni ruski uticaj koji postoji u ovim zemljama).⁴⁴

Kako se dâ primetiti, pitanje Severnog toka 2 okuplja mnoge zainteresovane aktere koji se uglavnom svrstavaju u grupu pristalica i protivnika ovog projekta. Kako određena grupa država favorizuje projekat i tako prednost daje bilateralnim energetske aranžmanima (na čelu sa Nemačkom koja se već sada naziva evropskim „energetskim čvorištem“), projekat Energetske unije i dalja integracija evropskog energetskeg tržišta naišli su na svojevrstan otpor. U vezi s tim, kompleks se kreće negde između tri opcije: ili centrirani institucionalni bezbednosni kompleks gde Evropska komisija igra ključnu ulogu, ili kompleks centriran oko Nemačke, dok poslednja opcija referiše na standardni bezbednosni kompleks gde svaki od aktera donosi sopstvene odluke, bez obzira na integrativne pokušaje na nadnacionalnom nivou.⁴⁵ S obzirom na to da je budućnost Severnog toka još uvek neizvesna, izgleda da će definitivna uloga Evropske komisije opredeliti i tip samog kompleksa u pogledu kriterijuma centralizacije moći.⁴⁶

⁴³ Sankcije SAD Severnom toku 2 primer su uticaja globalne sile na kompleks centriran oko EU. I dok se SAD u konkretnom slučaju ne mogu smatrati prekrivačem (*overlay*), ipak ne treba prenebregnuti njihovu zainteresovanost za ovo pitanje.

⁴⁴ Tokom 2016. godine, Poljska, Mađarska, Slovačka, Češka, Estonija, Letonija, Litvanija i Rumunija uputile su svoje protivljenje predsedniku Evropske komisije u vezi sa Severnim tokom 2, ističući kako je ovaj projekat u suprotnosti sa ciljevima diverzifikacije Energetske unije i da će povećanjem zavisnosti od ruskog prirodnog gasa samo oslabiti evropsku energetske bezbednost.

⁴⁵ Tim Bogaert, *Rock the Pipeline: A Strategic Analysis of the Nord Stream 2 Conundrum*, op. cit., p. 32.

⁴⁶ Trenutno se projekat suočava sa protivljenjem Evropske komisije i Poljske, kao i američkim sankcijama (Vusala Abbasova, *Poland Puts Pressure On Russia Through Nord Stream 2 Gas Pipeline*, Caspian News, April 2020, Internet, <https://caspiannews.com/news-detail/poland-puts-pressure-on-russia-through-nord-stream-2-gas-pipeline-2020-4-29-39/>, 30/4/2020).

Definisanje kompleksa centriranog oko EU u kontekstu obrazaca (ne)prijateljstva predstavlja sledeći bitan korak analize. Step en sekuritizacije projekta Severni tok 2 ne treba zanemariti budući da debate oko njegove realizacije i dalje traju, i pored okarakterisanosti ovog projekta kao čisto komercijalnog od strane država pristalica, dok protivljenje Evropske komisije dodatno naglašava tu sekuritizaciju. Mada kompleks i dalje zadržava karakteristike bezbednosne zajednice, jer njegove jedinice (države) ne vide jedna drugu kao pretnju sopstvenoj bezbednosti, treba preispitati mogućnost njegovog vraćanja na nivo bezbednosnog režima usled vidljivog oponiranja druge grupe država i Evropske komisije. Ovakvo stanje stvari ozbiljno je uzdrmalo budućnost integracije evropske energetske politike, te još jednom dolazi do izražaja značaj koji će konačna odluka povodom Severnog toka 2 imati po unutrašnju strukturu kompleksa centriranog oko EU.

Međuregionalna bezbednosna dinamika – ona koja se uspostavlja između kompleksa centriranog oko EU i kompleksa centriranog oko Rusije u domenu energetske bezbednosti – sledeći je nivo analize koji je potrebno rasvetliti u kontekstu ispitivanja uticaja Severnog toka 2, s obzirom na snažnu (među)regionalnu dimenziju koju ovaj projekat ima. Osim toga, zainteresovanost za odnose između EU i Rusije povodom konkretnog pitanja izvire i iz činjenice da Rusija, kako je prethodno pomenuto, predstavlja najvećeg snabdevača EU prirodnim gasom i direktno zainteresovanim akterom za realizaciju Severnog toka 2. Uvid u istorijat energetske odnosa između EU i Rusije u kontekstu prirodnog gasa omogućio je sagledavanje glavnih faktora koji su doprineli njihovoj postepenoj politizaciji, a potom i sekuritizaciji. Istorijske, političke, ideološke i druge razlike trasirale su i pravac kojim su se kretali (energetski) odnosi između EU i Rusije u dugogodišnjem periodu. U vezi sa njihovim energetske odnosima, značajno je napomenuti Ugovor o energetske povelji iz 1991. godine koji je bio zamišljen kao instrument za regulisanje zajedničkog energetske prostora i procese transporta resursa, kroz uvažavanje tržišnih pravila. Međutim, odbijanje ruskog parlamenta da ratifikuje ovaj Ugovor rezultiralo je Sporazumom o partnerstvu i saradnji i bilateralnim energetske dijalogram.⁴⁷ Ovaj Sporazum nije produžen po isteku inicijalnog desetogodišnjeg perioda i suspendovan je nakon rata u Gruziji 2008. godine i spora oko Ukrajine i Rusije koji je doveo do gasne krize.⁴⁸ Ovakvi događaji istakli su u prvi plan visoku energetske zavisnost EU od jednog snabdevača gasom i okarakterisali Rusiju kao „nepouzdanog“ snabdevača, što je rezultiralo sve glasnijem evropskom

⁴⁷ Ruski parlament odbio je ratifikaciju Ugovora o energetske povelji smatrajući njen Protokol o tranzitu neprihvatljivim budući da je predviđao da Gazprom otvori svoje gasovode i drugim konkurentima i dobavljačima (Nataliya Esakova, *European energy security: analysing the EU-Russia energy security regime in terms of interdependence theory*, Springer VS, Heidelberg, 2013, p. 197).

⁴⁸ Ibid., p. 199.

zagovaranju diverzifikacije dobavljača, infrastrukture i ruta snabdevanja. Njihovi energetske odnosi postajali su sve manje komercijalni i sve više obojeni političkom i bezbednosnom pozadinom; regionalna energetska bezbednosna dinamika sve više je dobijala konotaciju bezbednosnog režima, dok pojedine tvrdnje koje dolaze od strane istočnoevropskih zemalja bezbednosnu dinamiku sa Rusijom određuju i kao konfliktnu formaciju.⁴⁹ Aneksija Krima od strane Rusije 2014. godine obnovila je stare bojazni po pitanju bezbednosti snabdevanja EU, a Evropska komisija je sada posedovala alat u vidu pomenutog Trećeg energetskog paketa što je, između ostalog, dovelo do obustavljanja projekta Južni tok.⁵⁰ Naravno, ne treba izgubiti iz vida da potencijalna suspenzija Severnog toka 2 predstavlja pretnju i po rusku energetske bezbednost, s obzirom na mogući gubitak jednog tržišta u vidu EU iz pozicije države proizvođača gasa (i pored postojeće alternative u vidu Kine i ostatka azijskog tržišta). Ovakvi oprečni interesi komplikuju postojeće energetske odnose na relaciji EU-Rusija, gde se pitanje Severnog toka 2 trenutno nameće kao najznačajnije.

Potencijalna transformacija kompleksa centriranog oko EU u kontekstu Severnog toka 2

Nakon što je izvršena analiza sveukupnog konteksta u kome Severni tok 2 i njegove implikacije po evropsku energetske bezbednost predstavljaju centralni istraživački problem, potrebno je ukratko skicirati moguće transformacije kompleksa centriranog oko EU povodom konkretnog slučaja. U smislu moguće transformacije jednog regionalnog bezbednosnog kompleksa, TRBK navodi tri varijante: održavanje *statusa quo*, unutrašnju i spoljnu transformaciju. Prva opcija podrazumeva da nema bitnih promena u esencijalnoj strukturi jednog RBK-a. Unutrašnja transformacija odnosi se na promene esencijalne strukture unutar postojećih granica RBK-a (poput promena anarhične strukture, polariteta ili dominantnih obrazaca (ne)prijateljstva), dok se kod spoljne transformacije promene esencijalne strukture dešavaju izvan utvrđenih granica RBK-a, ili podrazumeva promenu samih granica (poput osvajanja novih teritorija, ujedinjenja sa jedinicama drugih RBK-a, dodavanjem novih država u postojeći RBK ili isključivanje određenih, kao i spajanja dva RBK-a u jedan).⁵¹

⁴⁹ Tim Bogaert, *Rock the Pipeline: A Strategic Analysis of the Nord Stream 2 Conundrum*, op. cit., p. 37.

⁵⁰ U pitanju je takođe ruski gasovod koji bi zaobišao Ukrajinu i ruski gas preko Balkana dopremao dalje u Evropu. Trenutni Turski tok donekle predstavlja reaktualizaciju nekadašnjeg Južnog toka.

⁵¹ Barry Buzan & Ole Wæver, *Regions and powers: the structure of international security*, op. cit., p. 53.

I dok je održavanje *statusa quo* malo verovatno s obzirom na pozornost koju je Severni tok 2 podigao među različitim akterima, ne treba izgubiti iz vida mogućnost obustave projekta i nastavak integrativnih procesa u oblasti evropske energetske bezbednosti, koji su bili glavna karakteristika kompleksa pre ovog projekta (iako je i to malo verovatno s obzirom na značajan procenat završenih faza izgradnje).⁵² Drugi scenario – unutrašnja transformacija kompleksa – značio bi sve veću integraciju evropskog energetskeg tržišta i uspostavljanje jedinstvenog energetskeg nastupa EU. Takva opcija nije malo verovatna s obzirom na sve jaču ulogu Evropske komisije u ovom domenu (a koja, prema teoretičarima Kopenhaške škole studija bezbednosti ima ulogu glavnog aktera u centriranom institucionalnom kompleksu kakav je EU). Kako je prethodno pomenuto, uloga Evropske komisije ključna je za budućnost projekta: ili će ga obustaviti kao što je to bio slučaj sa Južnim tokom i tako jačati Energetsku uniju, ili neće uspeti da ga blokira potvrđujući već etabliranu podelu na zapadne i istočne članice, odnosno zemlje pristalice i oponente projekta Severni tok 2.⁵³ Unutrašnja transformacija se svakako može očekivati – ili će to biti jačanje Energetske unije i delovanje EU kao jedinstvenog aktera u oblasti energetske politike, ili vraćanje na stari režim regulisanja energetskeg pitanja putem bilateralnih sporazuma. Rečeno terminologijom teorije, unutrašnja transformacija kompleksa centriranog oko EU u svakom slučaju bi se kretala između integracije i (ponovne) fragmentacije. Spoljna transformacija kompleksa, kao treći mogući scenario, takođe je moguća u slučaju realizacije ovog projekta, što bi rezultiralo još dinamičnijom međuregionalnom bezbednosnom dinamikom sa kompleksom centriranim oko Rusije, odnosno približavanjem ova dva kompleksa. Drugim rečima, jačanje takve bezbednosne međuzavisnosti može biti indikator promene spoljnih granica kompleksa centriranog oko EU u pravcu formiranja jačeg superkompleksa sa onim centriranim oko Rusije. Sa druge strane, potpuna obustava projekta bi mogla dovesti do zaoštavanja sveukupnih odnosa sa Rusijom i mogućem prelasku kompleksa sa uspostavljenog bezbednosnog režima u jedan blaži oblik konfliktne formacije. Ipak, mnogi eksperti složni su da bi njegova obustava značila mnogo više za EU negoli za Rusiju budući da Rusija poseduje alternativu za izvoz svog gasa u vidu azijskog tržišta. Alternativa evropskom uvozu pak oličena u vidu dopremanja američkog tečnog gasa, i

⁵² Ovde naročito do izražaja dolazi najava Nemačke da neće prihvatiti ruski zahtev za izuzeće Severnog toka 2 od revidirane Uredbe o gasu (Diane Pallardy, *Germany to reject derogation for Russia's Nord Stream 2 natural gas pipeline*, Independent Commodity Intelligence Services, May 2020, Internet, <https://www.icis.com/explore/resources/news/2020/05/11/10506304/germany-to-reject-derogation-for-russia-s-nord-stream-2-natural-gas-pipeline>, 13/5/2020).

⁵³ Tim Bogaert, *Rock the Pipeline: A Strategic Analysis of the Nord Stream 2 Conundrum*, op. cit., p. 42.

dalje je upitna usled visoke cene tankovanja i dopremanja takve vrste gasa na evropski kontinent. U svakom slučaju, Severni tok 2 zaista predstavlja svojevrsan test za evropsku energetske politiku od čijeg rešenja će zavisiti i budućnost njene integracije.⁵⁴

Zaključne napomene

Međunarodni karakter debate, u kombinaciji sa problematizovanim odnosom između evropskih integracionih pokušaja u domenu energetske bezbednosti i bilateralnih energetskih aranžmana, pokazali su kako jedno primarno regionalno bezbednosno pitanje može imati snažan uticaj na nekoliko nivoa analize. Projekat Severnog toka 2, osim što zaista ima snažnu (među)regionalnu dimenziju, igra vrlo bitnu ulogu i na globalnom planu, prvenstveno uzimajući u obzir zainteresovanost Sjedinjenih Američkih Država za njegovu realizaciju. Posmatrajući dosadašnju bezbednosnu dinamiku u domenu energetske bezbednosti na nivou EU, jasno je da je, do sada, bio u pitanju centrirani institucionalni bezbednosni kompleks. Međutim, kontroverzna priroda Severnog toka 2 ozbiljno je poljuljala takvo stanovište, što je rezultiralo podelom država članica na dva suprotna tabora po pitanju podrške njegovoj realizaciji. Dalji integrativni koraci EU u domenu energetske bezbednosti i dalje su upitni, s obzirom na nastojanje pojedinih država članica da sopstvena energetska pitanja rešavaju individualno, oslanjajući se isključivo na bilateralne ugovore sa Rusijom. Ipak, ne treba zanemariti sve glasnije napore Evropske komisije u uspostavljanju jedinstvenog evropskog energetskog nastupa koji sve više dobijaju svoju pravnu i institucionalnu osnovu. Komercijalni interesi svih zainteresovanih strana stoga moraju biti analizirani unutar ukupnog političko-bezbednosnog konteksta koji odlikuje trenutne (energetske) odnose između EU i Rusije.

Trenutni energetske odnosi između EU i Rusije imaju izrazite karakteristike bezbednosne dileme gde svaka uključena strana može ostvariti sopstvenu energetske bezbednost samo na račun one druge. Ipak, pitanje Severnog toka 2 prevazilazi isključivo energetske domen, budući da će njegovo rešenje zasigurno uticati i na buduću dinamiku sveukupnih odnosa između EU i Rusije, ali i na odnose unutar same Evropske unije, odnosno budućnost evropske energetske integracije.

Bibliografija

Abbasova, Vusala, *Poland Puts Pressure On Russia Through Nord Stream 2 Gas Pipeline*, Caspian News, April 2020, Internet, <https://caspiannews.com/>

⁵⁴ Daniela Munteanu & Ciro Sarno, "South Stream and Nord Stream 2 - Implications for the European Energy Security", op. cit., p. 86.

- news-detail/poland-puts-pressure-on-russia-through-nord-stream-2-gas-pipeline-2020-4-29-39/, 30/4/2020.
- Avlichou, Anna, *European Energy Union: Continuity or Change?*, Universiteit Leiden, Leiden, 2017, pp. 1-27.
- Bogaert, Tim, *Rock the Pipeline: A Strategic Analysis of the Nord Stream 2 Conundrum*, Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 2019, pp. 1-49.
- “BP Statistical Review of World Energy”, British Petroleum, June 2019, pp. 1-62.
- Buzan, Barry, *People, states, and fear: The national security problem in international relations*, Wheatsheaf Books, Brighton, 1983, pp. 1-262.
- Buzan, Barry & Wæver, Ole, *Regions and powers: the structure of international security*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, pp. 1-564.
- Danas, *Tramp potpisao zakon koji sadrži sankcije za gasovod Severni tok dva*, Beograd, 2019, Internet, <https://www.danas.rs/svet/tramp-potpisao-zakon-koji-sadrzi-sankcije-za-gasovod-severni-tok-dva/>, 2/4/2020
- Deutsche Welle, *Germany, EU decry US Nord Stream sanctions*, Berlin, 2019, Internet, <https://www.dw.com/en/germany-eu-decry-us-nord-stream-sanctions/a-51759319>, 2/4/2020.
- Deutsche Welle, *Russia and Ukraine agree to gas transit deal*, Berlin, 2019, Internet, <https://www.dw.com/en/russia-and-ukraine-agree-to-gas-transit-deal/a-51743639>, 1/4/2020.
- Elliott, Stuart & Griffin, Rosemary, *Nord Stream 2 gas pipeline could be delayed to Q1 2021: Putin*, S&P Global Platts, January 2020, Internet, <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/natural-gas/011320-nord-stream-2-gas-pipeline-could-be-delayed-to-q1-2021-putin>, 17/4/2020.
- “Energy Strategy of Russia for the Period up to 2030”, Ministry of Energy of the Russian Federation, Moscow, 2010, pp. 1-174.
- “Energy Union package”, COM(2015) 80 final, European Commission, 25 February 2015, pp. 1-21.
- “EU imports of energy products – recent developments”, Eurostat, May 2019, pp. 1-23.
- “EU imports of energy products – recent developments”, Eurostat, November 2019, pp. 1-14.
- „European Energy Security Strategy“, COM(2014) 330 final, European Commission, 28 May 2014, pp. 1-24.
- European Values Center for Security Policy, *Public Appeal of security experts from EU member states: 6 reasons Nord Stream 2 will be Germany’s strategic mistake for decades to come*, Prague, 2018, Internet, <https://www.europeanvalues.net/nordstream/>, 1/4/2020.

- Fischer, Severin, "Nord Stream 2: Trust in Europe", *Policy Perspectives*, vol. 4, no. 4, March 2016, pp. 1-4.
- Gazprom, *Nord Stream 2*, Moscow, 2019, <https://www.gazprom.com/projects/nord-stream2/>, 2/4/2020.
- Goldthau, Andreas, *Assessing Nord Stream 2: regulation, geopolitics & energy security in the EU, Central Eastern Europe & the UK*, Department of War Studies & King's Russia Institute, London, 2016, pp. 1-40.
- Gotev, Georgi, *Nord Stream 2 seeks arbitration in dispute with EU Commission*, Euractiv, Brussels, 2019, Internet, <https://www.euractiv.com/section/energy/news/nord-stream-2-seeks-arbitration-in-dispute-with-eu-commission/>, 5/5/2020.
- Honczar, Mychajło, *Nord Stream 2 is not just a business. The Baltic is becoming a place of confrontation with NATO*, *Gazeta Prawna*, Warsaw, 2019, Internet, <https://serwisy.gazetaprawna.pl/energetyka/artykuly/1422553,nord-stream-2-nato-obwod-kaliningradzki.html>, 1/4/2020.
- Jančík, Jan, *Nord Stream 2: In accordance with the EU's Energy security strategy?*, Faculty of Social Sciences, Prague, 2019, pp. 1-78.
- Le Renard, Callie, *External Actors and National Preference Formation: European Energy Security Policy & Relations with Russia*, George Mason University, Fairfax, 2013, pp. 1-389.
- Lipovac, Milan, *Nacionalna bezbednost Republike Srbije u regionalnom bezbednosnom potkompleksu Zapadni Balkan*, Fakultet bezbednosti, Beograd, 2016, str. 1-364.
- Loskot-Strachota, Agata, *Nord Stream 2: policy dilemmas and the future of EU gas market*, Norwegian Institute of International Affairs, Oslo, 2016, Internet, https://www.europeangashub.com/wp-content/uploads/attach_580.pdf, 1/4/2020.
- Munteanu, Daniela & Sarno, Ciro, "South Stream and Nord Stream 2 – Implications for the European Energy Security", *Analise Europeia*, vol. 2, no. 1, 2016, pp. 60-96.
- Nataliya, Esakova, *European energy security: analysing the EU–Russia energy security regime in terms of interdependence theory*, Springer VS, Heidelberg, 2013, pp. 1-280.
- "Overview of the secondary EU legislation that falls under the legislative competence of DG ENER and that is currently in force", European Commission, 19 December 2014, pp. 1-24.
- Pallardy, Diane, *Germany to reject derogation for Russia's Nord Stream 2 natural gas pipeline*, Independent Commodity Intelligence Services, May 2020, Internet, <https://www.icis.com/explore/resources/news/2020/05/11/10506304/germany-to-reject-derogation-for-russia-s-nord-stream-2-natural-gas-pipeline>, 13/5/2020.

- Proroković, Dušan, „Geopolitički kontekst energetske bezbednosti“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXII, no. 1, 2020, str. 254-273.
- “Shared Vision: Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”, European Union, June 2016, pp. 1-57.
- Sinobas, Beatriz & Samsel van Haasteren, Anna, *The Revised Security of Gas Supply Regulation*, Central Europe Energy Partners, Brussels, 2016, Internet, <https://www.ceep.be/revised-security-gas-supply-regulation/>, 15/4/2020.
- Sisu Vicari, Madalina, *Nord Stream 2: How A Legal Matter Became Part A Soft Power’s Aspect*, Vocal Europe, Brussels, June 2017, Internet, <https://www.vocaleurope.eu/nord-stream-2-legal-matter-became-part-soft-powers-aspect/>, 5/5/2020.
- Šekarić, Nevena, „Sekuritizacija energetske odnosa između Evropske unije i Rusije: evropska perspektiva“, *Međunarodna politika*, vol. LXX, no. 1176, pp. 63-82.
- Trapara, Vladimir i Šekarić, Nevena, „Saradnja kao (ne)očekivan efekat energetske bezbednosne dileme: studija slučaja Bugarske, Grčke i Jugoslavije“, *Međunarodni problemi*, vol. LXXI, no. 2, pp. 215-243.
- Yafimava, Katja, *Gas Directive amendment: implications for Nord Stream 2*, The Oxford Institute for Energy Studies, Oxford, 2019, pp. 1-19.

EUROPEAN ENERGY SECURITY: A CASE STUDY OF THE NORD STREAM 2

ABSTRACT

Significant attention has been paid recently to the European Union's efforts towards establishing an integrated energy policy and strengthening of the Energy Union. Consequently, many challenges facing these integration steps are subject to numerous analyses as well. One of the most significant contemporary challenges facing European energy integration is the Nord Stream 2 project, whose implementation leads to increased European energy dependence on Russian natural gas. The main goal of this paper is to analyze the recent trends and impacts related to this pipeline, i.e., to assess its impact on further European Union's integration steps in the field of energy security. Considering the strong regional dimension of this pipeline project, the key theoretical framework that will enable such analysis is the Regional Security Complex Theory, originally developed by the Copenhagen School of Security Studies.

Keywords: European Union, energy security, energy policy, Regional Security Complex Theory, natural gas, Nord Stream 2, pipelines.

UDK 339.92(4)
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 139-155
izvorni naučni rad
Primljen: 5.8.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.7

*Aleksandar JAZIĆ*¹

Promene u ciljevima Višegradske grupe nakon pristupanja Evropskoj uniji

SAŽETAK

Po završetku Hladnog rata države Višegradske grupe transformisale su svoje političke i ekonomske sisteme kako bi pristupile Evropskoj uniji. Taj cilj su ostvarile 2004. godine. Donedavno su stavovi i politike ovih država bili usklađeni sa zvaničnim stavovima Unije. Međutim, u nastojanju da adekvatnije odgovori na nove spoljne i unutrašnje izazove, kao što su sukob u Ukrajini i migrantska kriza, Brisel je formulisao stanovišta koje države Višegradske grupe nisu u potpunosti podržale. Zauzimanjem drugačijih pozicija u odnosu na institucije EU, ove države nastoje da zaštite svoje nacionalne interese i dobiju mogućnosti da u većoj meri utiču na kreiranje evropskih politika. Iako je to naišlo na protivljenje Brisela, pojedine članice EU podržale su mišljenja država Višegradske grupe. Na taj način ove države su podstakle formiranje novog bloka unutar EU. To im je omogućilo ne samo da se njihov glas više čuje, već je i dovelo u pitanje postojeću ravnotežu snaga u Uniji.

Ključne reči: Višegradska grupa, Evropska unija, Rusija, Ukrajina, Severno-atlantski savez, migrantska kriza, bezbednosna politika, međunarodni odnosi.

Uvod

Nakon završetka Hladnog rata i raspada Varšavskog pakta Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska započele su transformaciju svojih političkih i

---

¹ Autor je naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, e-mail: jazic@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

ekonomskih sistema. Važna oblast u ovoj transformaciji bila je promena u sferi spoljnopolitičkih ciljeva. S obzirom na položaj ovih država nakon završetka Hladnog rata, kao i na stanje njihovih političkih i ekonomskih sistema, promene spoljnopolitičkih ciljeva predstavljale su veliki izazov. Naravno, u tom trenutku nije bilo izvesno koliko će proces tranzicije trajati i kakvi će biti njeni krajnji rezultati. Zato su Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska kreirale zajednički oblik saradnje koji im je omogućio da lakše ostvare ciljeve u skladu sa njihovim interesima.

Na samitu premijera u Bratislavi, koji je održan 14. maja 1999. godine, definisani su ključni elementi, odnosno polja, saradnje između zemalja Višegradske grupe. Važna stavka u ovoj saradnji definisana na pomenutom samitu bili su spoljni poslovi.² U političkom smislu, Višegradska grupa predstavlja i „forum u čijim okvirima zemlje članice mogu da izraze i koordinišu svoje stavove o širokom spektru pitanja od zajedničkog interesa. Zemlje članice ove inicijative često koordinišu svoje politike kako bi postigle bolje efekte, ali i ostvarile zadovoljavajuće ciljeve“.³

Dogovorena saradnja u oblastima obuhvaćenim pomenutim samitom otvorila je mogućnosti za brži unutrašnji razvoj država Višegradske grupe, ali i za njihov bolji položaj u međunarodnim odnosima. Usaglašenost oko spoljnopolitičkih ciljeva bila je posebno važna, jer su tada nastupile velike promene u međunarodnim odnosima koje su karakterisale brze promene u interesima velikih sila i jačanje raznih međunarodnih organizacija. Države Višegradske grupe su zajedničkim delovanjem lakše ostvarile postavljene ciljeve, pre svega prijem u Evropsku uniju (EU) i Severnoatlantski savez (*North Atlantic Treaty Organization* – NATO). Razvojem saradnje u dogovorenim oblastima stvoreni su preduslovi za efikasnije rešavanje međusobnih problema država članica i problema koje jedna država članica ima sa ostalim susedima. Time su države članice Višegradske grupe doprinele stabilnosti u Centralnoj Evropi, što je u periodu nestabilnosti bilo veoma važno za ukupne međunarodne odnose.

Nakon 2004. godine od kada su države Višegradske grupe postale članice EU dosta toga se promenilo. Na području EU desile su se određene promene i krize prema kojima države Višegradske grupe nisu imale i nemaju identičan stav. Najznačajniji faktori, koji trenutno utiču na nastajanje razlika među ovim državama, su odnos EU prema Rusiji i migrantska kriza. Države

² Videti: “Contents of Visegrad Cooperation 1999”, Contents of Visegrad Cooperation approved by the Prime Ministers’ Summit Bratislava on 14th May 1999, *The Visegrad Group*, Internet: <http://www.visegradgroup.eu/cooperation/contents-of-visegrad-110412>, 26/01/2020.

³ András Simonyi, “Visegrad Cooperation: A 15-Year-Old Success Story”, *The Visegrad Group*, Internet: <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/simonyi-andras-visegrad>, 29/01/2020.

Višeogradske grupe su i dalje sklone čvrstom usaglašavanju spoljnopolitičkih stavova u okviru ove inicijative, ali vremenom su se u njihovim stavovima u vezi sa ovim faktorima pojavile određene razlike.

Odnosi sa Rusijom u svetlu krize u Ukrajini

Deklaracijom iz Bratislave premijeri Poljske, Češke, Mađarske i Slovačke utvrdili su zajedničke stavove, između ostalog i u vezi sukoba u Ukrajini. Složili su se da trenutni bezbednosni izazovi zahtevaju čvršću regionalnu odbrambenu saradnju. Takođe, usaglasili su se da ti izazovi zahtevaju dalju koordinaciju njihovih stavova o aktuelnim bezbednosnim pitanjima važnim za NATO i EU. Založili su se za unapređenje saradnje u oblasti odbrane, na osnovu dugoročne vizije usvojene u martu 2014. Akcioni plan, koji je izrađen za vreme slovačkog predsedavanja, predstaviće konkretne korake ka tom cilju. Takođe će se nastaviti koordinacija nacionalnih stavova o aktuelnim pitanjima bezbednosti NATO i EU. Ovom deklaracijom zemlje Višeogradske grupe potvrdile su posvećenost bezbednosti i stabilnosti u regionu Centralne Evrope. Potezi Rusije prema Ukrajini ocenjeni su kao nelegalni, posebno kada je reč o aneksiji Krima i Sevastopolja, ali i stalnim ruskim snažnim akcijama protiv Ukrajine. Države Višeogradske grupe ove aktivnosti vide kao provokaciju duž istočne granice NATO. Njihov je stav da su ove provokacije značajno ugrozile bezbednost u regionu Centralne Evrope, što, prema njihovom mišljenju, otvara mogućnost novih sukoba među državama na granicama NATO. Države Višeogradske grupe potvrdile su svoju posvećenost poštovanju međunarodnog prava, a posebno poštovanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta svih država. Shodno tome, ove zemlje su se obavezale da u narednom periodu usklađuju svoje stavove kako bi u najvećoj meri pružile podršku Ukrajini. U Deklaraciji je takođe istaknuto da ove države nastavljaju sa pripremama borbene grupe V4, koja će biti u pripravnosti, uz učešće Ukrajine. Ministri odbrane članica Višeogradske grupe dobili su zadatak da istraže mogućnost formiranja stalne i fleksibilne borbene grupe V4 kako bi dali svoj doprinos NATO snagama i Snagama za brzo reagovanje EU, kao i operacijama upravljanja krizama. Istaknuta je namera da se poveća vidljivost, prepoznatljivost i interoperabilnost oružanih snaga ovih zemalja, kao i da se produbi njihova saradnja na polju obuke i vojnih vežbi.⁴

Evropska unija se oštro usprotivila ruskoj aneksiji Krima i kao prvi korak uvela je zabranu putovanja u martu 2014. godine i blokirala imovinu određenih osoba iz Rusije za koje je smatrala da su umešane u ovaj sukob.

⁴ Videti: "Bratislava Declaration of Visegrad Group Heads of Government - Deepening V4 Defence Cooperation", Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic, Internet: <https://www.mzv.sk/documents/10182/51419/Bratislava+Declaration+FINAL.pdf/8befd1e0-ae11-48a4-9e77-bf216a46c091>, 31/01/2020.

Zbog događaja u Ukrajini, EU je u julu 2014. godine uvela sankcije Rusiji, koje su dodatno pojačane u septembru iste godine.⁵

Tokom pregovora o sankcijama protiv Rusije češka vlada je pokušala da zaštiti interese svojih kompanija koje izvoze u Rusiju, posebno onih iz oblasti teške industrije. Mađarska i Slovačka bile su najviše zabrinute zbog efekata sankcija na bankarski sektor. Slovačka nije bila dovoljno jaka da blokira sankcionisanje podružnica ruskih banaka na svojoj teritoriji koje imaju snažnu poziciju na tržištu kapitala ove zemlje. Sa druge strane, Mađarska je imala najveći interes da izbegne ove sankcije jer bi to ugrozilo planirano proširenje nuklearne elektrane u Pakšu, čiju su izgradnju finansirale ruske kompanije.

Države Višeegradske grupe, sa izuzetkom Poljske koja se u potpunosti složila sa ovim sankcijama, nisu nameravale da negativno utiču na jedinstvo EU u vezi sa pomenutim sankcijama. Preostale tri države ove inicijative izrazile su samo snažne sumnje u efikasnost ovih sankcija kada su u pitanju promene u ruskoj politici. U ekonomskom smislu Nemačka je najviše izgubila, ali se snažno zalagala za uvođenje sankcija Rusiji. Tako je Nemačka pokazala spremnost da preuzme vođstvo kada je reč o bezbednosti. Češka, Slovačka i Mađarska približile su se stavovima Nemačke o položaju NATO, dok je Poljska napravila određena odstupanja od njega. Poljska je bila više orijentisana na NATO kao organizaciju, pa je u jednom trenutku zatražila vojnu podršku NATO u vezi sa krizom u Ukrajini. Poljska je smatrala da Mađarska na neki način sledi liniju Moskve, Slovačku je videla previše pragmatičnom, dok je politiku Češke doživljavala previše neusklađenom.

Na NATO samitu, u septembru 2014. godine, postignut je kompromis koji je zadovoljio interese dva bloka unutar ove organizacije, odnosno „starih” i istočnih članica. Rezultat je bio jačanje istočnog dela NATO. Početkom 2015. godine započelo je stvaranje Jedinice za integraciju NATO snaga (*NATO Force Integration Unit – NFIU*) na teritoriji nekoliko istočnih saveznika, odnosno Rumunije, Bugarske, Poljske i baltičkih država. Mađarska i Slovačka, kao takođe istočne članice NATO, zatražile su formiranje NFIU na svojoj teritoriji još u februaru 2015. godine. Uočljive su razlike u tumačenju pretnji koje bi mogle ugroziti bezbednost zemalja Višeegradske grupe, kao i EU u celini. Češka, Slovačka i Mađarska podržale su stav Nemačke da ove aktivnosti jačaju bezbednost istočnih NATO članica, kao i da imaju potencijal odvratanja Rusije.

Dakle, ove zemlje su napravile određenu distancu od Poljske, koja nije podržala stavove Nemačke u pogledu bezbednosti EU. Što se tiče zahteva za novim NATO bazama, stavovi zemalja Višeegradske grupe značajno su se razlikovali. Poljska je aneksiju Krima videla kao direktnu pretnju i zatražila

⁵ Videti: “EU sanctions against Russia over Ukraine crisis”, *European Union – newsroom*, Internet: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en, 01/02/2020.

stalne NATO baze kako bi osigurala svoju bezbednost. Češka i Slovačka su jasno stavile do znanja da im aneksija Krima ne predstavlja direktnu pretnju. Mađarska nije iznela konkretan stav povodom dešavanja na Krimu. Još jedna tačka razmimoilaženja država Višegradske grupe u vezi sa krizom u Ukrajini bilo je pitanje moguće isporuke oružja ovoj državi. Poljska je verovala da bi isporuka oružja Ukrajini mogla biti korisna ako pregovori sa Rusijom propadnu. Međutim, ostale države Višegradske grupe, poput Nemačke, smatrale su da bi takav potez mogao dovesti do eskalacije sukoba u Ukrajini.⁶

Stav nekih drugih partnera država Višegradske grupe, poput Sjedinjenih Američkih Država (SAD), je takav da te zemlje ne pokazuju dovoljno usaglašenosti kada je reč o krizi u Ukrajini i sankcijama protiv Rusije. Kritika je upućena Mađarskoj, za koju se smatra da se kreće u odvojenom smeru od ostalih članica Višegradske grupe. Kao primer za to ističe se da je mađarski premijer Viktor Orban, uprkos svim pitanjima i problemima vezanim za Ukrajinu, tražio veću autonomiju mađarske manjine u ovoj zemlji. Kritikovana je i poseta Vladimira Putina Budimpešti. Međutim, konstatovano je da je Mađarska i dalje spremna da pošalje kontingent vojnika na istočne granice EU. Što se tiče Poljske, konstatovano je da postoji trgovinska razmena između ove zemlje i Rusije, kao i da je poljska diplomatija veoma pažljiva kada su u pitanju odnosi sa Rusijom. Smatra se da je to na neki način posledica različitog geopolitičkog položaja četiri članice Višegradske grupe. Drugim rečima, Poljska je, za razliku od ostalih članica, lakše dostupna mogućoj ruskoj agresiji. Zbog toga je Poljska upućena da vodi čvršću politiku kada je reč o krizi u Ukrajini i savesno sprovođenje sankcija protiv Rusije. Razmimoilaženja u okviru Višegradske grupe uticala su na opadanje njenog ugleda kao primera dobre tranzicije kroz međusobnu saradnju. Pre 2014. godine, odnosno pre nego što su razlike u stavovima postale jasno vidljive, države Višegradske grupe bile su prilično uspešne u pretvaranju unutarregionalne u međuregionalnu saradnju. Drugim rečima, svojim primerom uspešno su proširili saradnju iz Centralne Evrope na druge delove Evrope, poput Zapadnog Balkana.⁷

Poljska je pokazala da su joj transatlantski odnosi najvažniji i ostala je uporna u podržavanju politika EU i NATO prema Rusiji. Takođe, ova zemlja je učinila napore u pravcu uspostavljanja energetske nezavisnosti od Rusije. S druge strane, Češka, Slovačka i Mađarska bile su umerenije prema Moskvi.

⁶ Videti: Vendula Kotyzová, Vojtěch Bahenský and Jakub Kufčák, "Cooperation of CE countries in response to situation in Russian Federation and in Ukraine", *Association for International Affairs*, Prague, 2015, pp. 5-8.

⁷ Videti: "Visegrad Group Divided on Russian Relations, but Maintaining Cooperation", Central European University, 29 April 2015, Internet: <https://www.ceu.edu/article/2015-04-29/visegrad-group-divided-russian-relations-maintaining-cooperation>, 03/02/2020.

Nakon izbijanja krize u Ukrajini, početkom 2014. godine i učešća Rusije u njoj, vlade tri pomenute države pokazale su neodlučnost u podržavanju sankcija protiv ruskih zvaničnika. Najvažniji razlog bila je velika zavisnost od ruskih energenata. Ponekad se činilo da neki politički lideri zemalja Višegradske grupe Moskvu vide kao potencijalnu i korisnu protivtežu Briselu.

Ukrajinska kriza uticala je na Višegradsku grupu oslabivši Vajmarski trougao, uspostavljen 1991. godine kao mehanizam konsultacija između Nemačke, Francuske i Poljske. Poljska je ostala po strani kada su u pitanju diplomatska nastojanja da se pronađe mirno rešenje za ukrajinsku krizu. Sa druge strane, Francuska i Nemačka su kroz saradnju sa Moskvom aktivno nastojale da smire i stabilizuju situaciju na području Donbasa. Podelu unutar Višegradske grupe videle su se odmah na početku sukoba u Ukrajini. Brojne države članice NATO pokrenule su programe podrške ukrajinskim oružanim snagama. Ipak, kada su u pitanju države Višegradske grupe, Poljska je obezbedila vojnu pomoć, dok su ostale države uglavnom obezbedile humanitarnu pomoć. U politici EU prema istočnim susedima – Češkoj, Slovačkoj i Mađarskoj, odnosi sa Rusijom bili su važniji od odnosa sa Ukrajinom. Ipak, odnosi Češke, Slovačke i Mađarske sa Ukrajinom postepeno su oživljavali, pa se saradnja u okviru Višegradske grupe pokazala konstruktivnom. Preciznije, sve četiri zemlje Višegradske grupe ratifikovale su Sporazum o pridruživanju EU i Ukrajine, podržale proces liberalizacije viznog režima za ukrajinske građane i podržale implementaciju Sporazuma o dubokoj i sveobuhvatnoj zoni slobodne trgovine (*Deep and Comprehensive Free Trade Agreement – DCFTA*) između EU i Ukrajine.

Treba naglasiti da je od ulaska u EU 2004. godine jedan od glavnih ciljeva država Višegradske grupe aktivno učešće u oblikovanju politike susedstva EU prema zemljama Istočne i Jugoistočne Evrope. Zaista, Višegradska grupa je vremenom postala važan format za jačanje veza između Ukrajine i EU. Tokom prethodnih godina Ukrajina je održavala sastanke u V4+ formatu na predsedničkom, premijerskom i ministarskom nivou.

Na primer, na zajedničkom sastanku država Višegradske grupe sa najvišim predstavnicima Ukrajine u Krinici u Poljskoj, septembra 2016. godine, formulisana je zajednički stav o nepovredivosti granica i teritorijalnom integritetu Ukrajine. Iako su neki predstavnici država Višegradske grupe doveli u pitanje ekonomsku opravdanost sankcija protiv Rusije, do sada nijedna od četiri države nije blokirala produženje sankcija na nivou Saveta ministara EU. Takođe su dali punu podršku Sporazumu iz Minska kako bi se pronašlo mirno rešenje sukoba u Ukrajini. Treba napomenuti da je Ukrajina bila najveći korisnik sredstava Međunarodnog Višegradskog fonda (*International Visegrad Fund – IVF*) izvan Višegradske grupe. Između 2005. i 2016. Ukrajina je dobila ukupno 4,5 miliona evra bespovratnih sredstava i stipendija, što je u tom periodu iznosilo oko 6% ukupnog IVF fonda. Finansirani projekti odnosili su se na jačanje socijalnih kontakata između

Ukrajine i država Višeegradske grupe, kao i na podršku procesu ekonomskih reformi u Ukrajini.⁸

Migrantska kriza

Odnos institucija EU prema migracijama sa Bliskog istoka stvorio je krizu solidarnosti. Za sada se članice EU ne slažu oko sistema koji bi, prema individualnim kapacitetima, među njima delio odgovornost u vezi sa prijemom migranata. I dalje postoje razmirice oko toga koja članica treba da prihvati i smesti migrante koji stignu na teritoriju EU. Države članice na jugu EU traže usvajanje i poštovanje kvota za preseljenje i veću podeljenu odgovornost za prihvatanje migranata. Međutim, države članice Višeegradske grupe ne pokazuju spremnost da podrže bilo koji oblik mehanizma solidarnosti i podele kvota za prihvatanje migranata. Države na severu i zapadu EU ističu otvorenost prema ograničenom preseljenju,⁹ ali i dalje veruju da treba zaustaviti. U skladu s tim, Evropska komisija je počela da podstiče reforme koje bi omogućile pronalaženje „sigurnih trećih zemalja” koje se nalaze u susedstvu država iz kojih dolaze migranti. EU je pokušala da utiče na solidarnost sa migrantima, ne samo među svojim članicama, već i šire. U decembru 2018. godine 152 zemlje su potpisale rezoluciju Ujedinjenih nacija (UN) pod nazivom „Globalni sporazum za sigurnu, urednu i redovnu migraciju” (*Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration*).¹⁰ Ipak, pored SAD, nijedna od država članica Višeegradske grupe nije potpisala ovaj sporazum.¹¹

Migrantska kriza pokazala je postojanje dubokih neslaganja unutar EU. To je bilo posebno vidljivo kada je Evropska komisija 2015. godine razvila plan o šemi preseljenja. Da bi se podelila odgovornost, osmišljen je mehanizam za premeštanje migranata iz jedne države članice u drugu. Broj migranata koje bi država trebalo da prihvati meren je na osnovu nekoliko kriterijuma, kao što su broj stanovnika i BDP. Države Višeegradske grupe suprotstavile su se planu i zbog toga su kritikovane da ne pokazuju dovoljno solidarnosti. Migrantska kriza pokazala je da je EU još na putu prihvatanja i usaglašavanja različitih mišljenja, čak i ideologija, među svojim članicama.

Dugo nakon pristupanja zemlje Višeegradske grupe igrale su manju ulogu u EU. Nakon odbacivanja plana EU za preseljenje migranata, ove države

⁸ Videti: Janusz Bugasiki, “The Visegrad Saga: Achievements, Shortcomings, Contradictions”, *Foreign Policy Review*, Vol. 10, 2017, pp. 14-16.

⁹ Radi se o sistemu kvota koji EU primenjuje prilikom prijema migranata.

¹⁰ O navedenom dokumentu videti detaljnije: “Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018”, *United Nations, A/RES/73/195*, 11 January 2019.

¹¹ Videti: Shoshana Fine, “All at sea: Europe’s crisis of solidarity on migration”, *European Council on Foreign Affairs*, October 2019, pp. 2-3.

identifikovane su kao neko ko nije spreman da usklađuje svoje zakonodavstvo sa propisima i zajedničkom politikom EU. Ove države postavile su se kao protivteža savremenoj politici Brisela. Migraciona kriza otkrila je i unutarevropski sukob između država Višegradske grupe i EU. Razlog su nespojiva očekivanja između ovih država i EU, pa je sukob bio logična posledica.

Države Višegradske grupe trenutno svoje članstvo u EU doživljavaju kao drugorazredno, pa često ističu da se ono što im je predstavljeno pre pristupanja veoma razlikuje u praksi. To dovodi do porasta nezadovoljstva obe strane. Osećaj inferiornosti i različitosti država Višegradske grupe, s razlogom ili ne, utiče na njihove stavove na nivou EU. Takođe, ovakva percepcija sopstvenog položaja utiče i na njihovo ponašanje u spoljnoj politici. Time se može ujedno objasniti i kritički nastrojeno ponašanje država Višegradske grupe, a najbolji primer je upravo pitanje migracija. Države Višegradske grupe bile su nezainteresovane ili su ignorisale ishod pregovora o šemi preseljenja migranata, koje su ministri unutrašnjih poslova EU pokrenuli u septembru 2015. godine. Slovačka i Češka su, bar u tom trenutku, pokazale spremnost da prihvate određen broj izbeglica, dok su Poljska i Mađarska u potpunosti odbile da učestvuju u planu. Tako su zemlje Višegradske grupe povećale svoju popularnost među članicama EU koje se protive prihvatanju migranata, ali su istovremeno stvorile negativnu sliku u institucijama EU.¹² Kasnije su, međutim, Češka i Slovačka počele postepeno da revidiraju stavove u vezi prihvata migranata.

Može se reći da je jedan od najvažnijih problema u vezi sa prijemom migranata napetost koja postoji između principa „solidarnosti“ i principa „prvog ulaska“.¹³ Ovi principi i primat nekih od njih godinama su u središtu diskusija u EU. Države članice EU koje su pogranične insistiraju na usvajanju plana preraspodele migranata. Njihov je stav da će na taj način zahtevi podnosilaca za azil biti ravnomernije raspoređeni unutar EU. Ovo bi ublažilo trenutni pritisak na članice EU koje se nalaze na južnoevropskim granicama. Međutim, države Višegradske grupe – Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska – jasno su stavile do znanja da ne prihvataju bilo kakve obavezne kvote za preraspodelu migranata iz jedne u drugu državu EU. Njihov stav je da moraju da zaštite svoja homogena društva od stranih pretnji, kao što su migracije. Među ostalim članicama EU postoje različita gledišta. Neke od njih dele stavove država Višegradske grupe. Pored predloga za reforme, ove države zajednički pojačavaju pritisak u vezi dogovora oko Zajedničkog evropskog

¹² Videti: Birgit Schözl, „Misunderstanding, conflict and divisions between the Visegrad Group and the European Union – an analytical discourse beyond the public“, *CES Working Papers*, Vol. XI, Issue 1, pp. 22-28.

¹³ Princip prvog ulaska regulisan je takozvanim Dablinskim propisima od kojih je najaktuelniji Dublin III o kojem detaljnije videti: „The implementation of the Dublin III Regulation in 2018“, *European Council on Refugees and Exiles*, Brussels, March 2019.

sistema azila (*Common European Asylum System – CEAS*).¹⁴ Ovo postepeno razvija snažnu poddelu unutar EU u pogledu sistema koji će regulisati migracije.

Trenutno su Austrija, Italija i Mađarska na istoj strani i pokušavaju da promene plan prihvata migranata ili spreče migraciju. Austrija nastoji da spreči ilegalne migracije, odnosno ponavljanje situacije iz 2015. godine kada je porast zahteva za prijem u ovu državu bio oko 240 procenata. To pokazuje da je došlo do razvoja saradnje između država Višeogradske grupe i drugih zemalja EU, odnosno da će njihovi stavovi imati snažniji uticaj unutar EU. Nakon formiranja nove vlade u Italiji, koja ima desničarski karakter, ova osovina u EU je dodatno ojačala. Nova italijanska vlada je od početka počela sa pokušajima da reformiše migracionu politiku u EU, uz snažnu saradnju sa Mađarskom. Prema rečima njenih zvaničnika, Italija ne želi da bude posmatrana kao „izbeglički kamp Evrope“. Nakon toga, ovaj stav se pokazao u praksi kada je Italija odbila da brod sa migrantima pristane u jednoj od italijanskih luka, a kasnije su izneti stavovi da će se takva politika nastaviti. U poređenju sa drugim državama koje žele da reformišu migracionu politiku EU, Grčka ima umereniji stav. Razlog je, na prvom mestu, oporavak od finansijske krize, a na drugom spor koji je donedavno postojao sa Bivšom Jugoslovenskom Republikom Makedonijom oko promene imena te države, koja se sada zvanično naziva Republika Severna Makedonija. Trenutni prioritet Grčke je postizanje kompromisa o evropskoj šemi preraspodele azila kako bi se smanjio teret koji Grčka, kao pogranična država EU, snosi. Što se tiče bliže saradnje Italije, Austrije i država Višeogradske grupe, osnovno pitanje je da li će ta saradnja biti samo privremeni savez ili će se pretvoriti u trajnu i snažnu vezu. Trenutno, u njihovim odnosima interesi nisu u potpunosti usklađeni. Italija traži solidarnost od Austrije i država Višeogradske grupe, ali nije naišla na pozitivan odgovor. Kao rezultat, Italija je pooštrila svoju poziciju i promenila svoj nekadašnji zahtev za solidarnošću u jasan stav da više ne želi da prihvata migrante. Time se, u stvari, Italija u potpunosti približila državama Višeogradske grupe, što je opet ojačalo položaj država ove inicijative. Na osnovu prethodnih razgovora unutar EU, broj stanovnika i ukupni BDP bila bi dva osnovna kriterijuma u određivanju broja migranata koje bi neka članica trebalo da prihvati. Međutim, ovi kriterijumi ponovo stvaraju gore pomenutu poddelu unutar EU, između država koje insistiraju na solidarnosti i država koje odbijaju bilo kakve kvote za prijem migranata. Pored članica Višeogradske grupe, Austrije i Italije, u Sloveniji su takođe nedavno ojačale snage sa snažnim antimigrantskim stavom. Jačanje ove grupe država znači snažniju podršku pooštravanju i jačanju granične kontrole i okretanju takozvanom spoljnom azilu (*outsourcing asylum*).¹⁵ Druga

¹⁴ O Zajedničkom evropskom sistemu azila videti detaljnije: “A Common European Asylum System”, *Publications Office of the European Union*, Luxembourg, 2014.

¹⁵ Spoljni azil, koji se ponekad naziva i prenošenje azila, je vrsta migracione politike koju vode države EU i sastoji se od premeštanja prijema i smeštaja tražilaca azila i obrade

opcija koja se razmatra je osnivanja kampova za migrante izvan EU, ali na evropskom kontinentu, ali nije jasno da li se radi o privremenom ili dugotrajnom prihvatu. Na tome posebno insistira Austrija, ali je teško pronaći treću zemlju u Evropi koja bi preuzela ovu ulogu. Ovaj koncept izaziva zabrinutost u EU zbog mogućih kršenja ljudskih prava. Države Višegradske grupe i Italija trenutno su spremne da podrže ovu ideju. Treća zamisao je osnivanje evropskih pritvorskih centara, koje su već uvele Francuska i Španija. Plan je da izbeglice i migranti koji su već ušli u EU budu naknadno poslani u druge države članice. Trenutne političke prilike u EU prepreka su za realizaciju ove ideje, posebno zato što ona sadrži i princip dobrovoljnosti. Holandija je, na primer, izrazila zabrinutost zbog ovog koncepta i smatra da treba tražiti zajedničko evropsko rešenje, koje podrazumeva efikasno upravljanje spoljnim granicama EU. Ovaj koncept podrazumeva i podelu kvota za prijem, pa ne treba očekivati podršku Italije, Austrije i država Višegradske grupe, jer im je ključni prioritet potpuna kontrola sopstvenih granica i sprečavanje migranata da uopšte uđu u EU.¹⁶ Ostaje pitanje kako će se problem sa migrantima rešiti, jer će se države koje se protive prijemu usprotiviti bilo kakvim planovima koji uključuju obavezne mehanizme kvota.

Odnosi sa Briselom

Države Višegradske grupe stoje na čelu dva naizgled suprotstavljena unutarevropska pokreta, za čije će usaglašavanje biti potrebno vreme. Radi se o pokretima za nacionalni suverenitet i/ili za asimetričnu integraciju. Vlade nekih država Višegradske grupe tvrde da brane nacionalni suverenitet od slabljenja i asimilacije u okviru EU. Sa druge strane, vlade istih država protive se da budu na sekundarnim pozicijama u procesu dublje integracije među članicama EU. Intenzivnija integracija pojedinih zemalja unutar EU učinila bi ih politički izolovanim i potencijalno ekonomski siromašnjim.

Politika odbrane suvereniteta nekih država članica širom EU pretvorila se u snažan poziv političarima i strankama koje se suprotstavljaju „centralističkoj” EU koja određuje ekonomsku, kulturnu i socijalnu politiku svake države članice. Jedno uporište ovog otpora su male države EU koje su tokom svoje istorije bile žrtve stranog imperijalizma i kulturne asimilacije. Drugo uporište su široki slojevi stanovništva u nekim državama EU koji

---

njihovog zahteva za azil na mesta blizu granice EU ili u države koje nisu članice. Radi se o državama iz kojih tražioci azila potiču ili kroz koje prolaze.

¹⁶ Videti: Willemijn Tiekstra, “The Future of the European Migration System: unlikely partners?”, Strategic Monitoring 2018, *Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations*, July 2018, pp. 1-6.

pokazuju strah zbog sve većih ekonomskih nejednakosti u svojim državama, što je dodatno podstaknuto jačanjem „liberalnih“ elita.

Vlade u Varšavi i Budimpešti sebe vide kao uporišta socijalne i kulturne „kontrarevolucije“ protiv liberalizma i sekularizma u EU. Ovo partnerstvo je obostrano korisno, jer može blokirati predloge EU. Jedan od glavnih pokretača nacionalnog otpora u Poljskoj i Mađarskoj, ali i u nekim drugim zemljama, je priliv migranata u EU, što je detaljnije objašnjeno u prethodnim delovima teksta. Drugi razlog za kulturni i politički evroskepticizam zemalja Višeogradske grupe proizilazi iz njihove zabrinutosti zbog predloga za proces integracije u EU u dve ili više brzina. Kao rezultat toga, vlade država Višeogradske grupe često teže uspostavljanju ravnoteže u EU na vrlo kontradiktoran način. S jedne strane, oni se protive federalizaciji EU, a s druge strane, protive se bilo kakvom slabljenju postojećih međudržavnih veza insistiranjem na opstanku jedinstvenog tržišta. Model koji na neki način promovise jedinstvo EU u pitanjima koja su im od vitalnog značaja, poput ekonomskog razvoja i zaštite granica. Međutim, čak i kada je reč o ovom modelu, zemlje Višeogradske grupe izbegavaju čvršće fiskalne i političke integracije koje predlažu neke starije članice EU. Problem koji se javlja donekle je paradoksalan, odnosno ako bi se smanjila snaga nadnacionalnih institucija EU, pregovaračka pozicija svake zemlje Višeogradske grupe u EU bi oslabila.

Osnovni problem je što su četiri države Višeogradske grupe nedovoljno jake da utiču na odluke Nemačke, Francuske, Italije ili drugih država EU koje su dovoljno snažne da traže Uniju koja je politički i institucionalno integrisanija. Francuska je, na primer, glavni promoter ideje o Evropi sa više brzina. Za ovu državu Evropa sa više brzina je realnost i insistira na tome da članice EU koje teže čvršćoj integraciji ne treba da pritiskaju ostale članice da se kreću napred ako to ne žele. Jasno je da bi time države Višeogradske grupe mogle da budu isključene iz procesa. Francuski prioritet u tom smislu je jačanje i integracija evrozona. Time bi se mogao oslabiti položaj država Višeogradske grupe, naravno manje u slučaju Slovačke, uz pojavu mogućnosti za međusobne podele. Slovačka je jedina država Višeogradske grupe koja je usvojila evro, a ostale tri ne planiraju da usvoje zajedničku valutu, uprkos ugovorima o pristupanju EU koji to podrazumevaju.¹⁷

Trenutno, kao države članice EU, države Višeogradske grupe su aktivne u evropskim poslovima i imaju snagu da predstavljaju lobi ili uticajnu grupu u EU. Snaga njihovog glasa do određene mere će uticati na programe i politiku EU. Ako države Višeogradske grupe dobiju podršku članica koje su se kasnije pridružile EU, poput Rumunije, Bugarske i Hrvatske, njihov uticaj u evropskoj politici biće dodatno ojačan. Ako se pogleda podela glasačkih prava u Savetu Evropske unije, države Višeogradske grupe nisu zanemarljive.

¹⁷ Videti: Janusz Bugasiki, op. cit., pp. 10-13.

Naime, Poljska ima 27, Slovačka 7, a Češka i Mađarska po 12 glasova, odnosno zajedno imaju 58 glasova. To je jednako glasovima Francuske i Nemačke od kojih svaka ima 29 glasova, a zajedno 58 glasova. Kada Savet Evropske unije donosi odluke kvalifikovanom većinom, glasovi država Višeogradske grupe imaju veliku snagu. Treba priznati da države Višeogradske grupe imaju značajan politički uticaj u EU i mogu da deluju kao protivteža dominaciji Nemačke i Francuske. Od svih država Višeogradske grupe, kao što je već rečeno, evrozoni je pristupila samo Slovačka. Mađarska je jasno stavila do znanja da još nije definisala vremenski period za ulazak u evrozonu. Tokom 2015. godine vlada Češke razmatrala je plan o uvođenja evra do 2020. godine, ali nije došlo do usaglašavanja oko jasnog datuma za ovaj korak. U međuvremenu, političke promene u Češkoj rezultirale su protivljenjem da se uvede evro kao zvanična valuta. Slučaj sa Poljskom je sličan. U cilju jačanja pozicije ove države u EU, krajem 2014. godine, tadašnja vlada Poljske je kratak vremenski period raspravljala o tom pitanju i pokušala da ubrza ulazak ove države u evrozonu. Ipak, nije bilo saglasnosti oko bilo kog realističnog plana oko uvođenja evra. Nova vlast u Poljskoj, formirana 2015. godine, promenila je kurs i usprotivila se uvođenju evra. Podeljenost u vezi sa evrozonom, odnosno činjenica da je jedna država Višeogradske grupe u evrozoni, a tri van nje, može predstavljati problem za ovu inicijativu u budućnosti. Konkretnije, u ovakvoj situaciji je teško da države Višeogradske grupe formiraju zajednički stav u vezi sa ekonomskim poslovima u okviru EU. Time se u određenoj meri slabi pregovaračka moć država Višeogradske grupe u institucijama EU.¹⁸

Jedan od najvažnijih ciljeva država Višeogradske grupe jeste da zauzmu ozbiljnu poziciju u EU. Snažan glas država Višeogradske grupe u EU treba da odražava želje država Centralne Evrope i ukaže na polja politike koja su suštinski važna za te države u evropskoj politici. Kao što je već naglašeno, cilj država Višeogradske grupe je da se u okviru institucija EU i međusobnim usaglašavanjem stavova izbore sa uzrocima prisilne migracije. Takođe, nastoje da ojačaju graničnu kontrolu, ali i da istovremeno spreče eroziju tradicionalnih evropskih principa slobodnog kretanja radne snage koja potiče iz Šengenskog sistema.

Što se tiče budućeg razvoja evropske politike, države Višeogradske grupe fokusiraju se na pitanja u kojima mogu doprineti konstruktivnijem dijalogu. Zbog toga, države Višeogradske grupe često ne ističu teme o kojima postoje različita mišljenja, već identifikuju i promovišu teme za koje mogu naći zajednički interes.

U oblasti ekonomije prioritet država Višeogradske grupe je da promovišu svoj interes tokom pregovora o narednom višegodišnjem budžetu EU za

¹⁸ Videti: Kong Tianping, "The Role of Visegrad Group and its Prospect: An outsider's view", *Foreign Policy Review*, Vol. 10, 2017, pp. 59-60.

period od 2021. do 2027. godine. Češka je u 2019. godini bila neto doprinositelj¹⁹ višegodišnjem budžetu EU. Poljska želi da sledi taj primer, jer EU ima ambiciozne ciljeve u oblasti inovacija i konkurentnosti, kao i bezbednosne politike i migracije. Države Višegradske grupe voljne su da urade sve što je neophodno u finansijskom smislu kako bi se podržali zajednički evropski projekti, jer još ima mogućnosti za povećanje ekonomske konvergencije između država članica EU. Povećanje ekonomske konvergencije unutar EU je u interesu i zapadnih privatnih kompanija, jer bez nedavne kohezione podrške za region Centralne Evrope njihova direktna strana ulaganja ne mogu da pronađu svoje tržišne mogućnosti, i povremeno će se prelivati prema istočnim susedima EU. Države Višegradske grupe smatraju da je povećanje kupovne moći njihovih građana najvažniji uslov za prodaju robe proizvedene u državama EU.

Države Višegradske grupe žele pojednostavljivanje politike kohezije i da novi propisi budu zaštićeni od nekih značajnih promena u budućnosti. Ove države smatraju da su inicijative o budućnosti EU važne, ali insistiraju na tome da je najvažniji zadatak svih država članica da pokažu verodostojnost i doslednost. Zato je stav država Višegradske grupe da EU mora da poštuje sopstvene obaveze utvrđene Lisabonskim sporazumom iz 2009. godine i da ne ubrzava reformske procese pojedinačnim odlukama. Time se narušavaju tradicionalne evropske vrednosti zasnovane na pristanku svih članica EU kao suverenih država. Što se tiče prijema novih država u EU, države Višegradske grupe snažno podržavaju prijem Srbije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore. Sličan argument države Višegradske grupe iznose i u vezi slobodnog kretanja radne snage, pa ove države imaju nameru da odbrane Šengenski sistem kroz jačanje zaštite granica.²⁰

Značajno jačanje saradnje država Višegradske grupe na ključnim pitanjima EU može se primetiti od 2009. do 2011. godine. Važan trenutak bila je gasna kriza iz 2009. kada su države Višegradske grupe koristile fondove EU i regulatorni okvir Evropske komisije za izgradnju neophodne infrastrukture, čime su ugrozile položaj ruskog Gazproma kao jedinog snabdevača gasom. Vlade država Višegradske grupe postale su snažan činilac oblikovanja politike i nisu više samo učesnik i sprovodilac raznih politika EU. Primer političke snage ovih država je postizanje uravnoteženog kompromisa u vezi sa klimatskim paketom EU u oktobru 2014. godine. Umesto da blokiraju čitav proces, države Višegradske grupe i druge države kao što su Rumunija i Bugarska, postavile su zajednički skup zahteva za konačni dogovor. Koristeći zahtev da se postigne konsenzus među državama članicama, uspele su da obezbede bolje uslove za buduće nivoe

¹⁹ Neto doprinositelj je država koja daje više u budžet EU, nego što iz njega dobija.

²⁰ Videti: Péter Stepper, "Visegrad Cooperation beyond the Polish and during the Hungarian V4 Presidency", *Foreign Policy Review*, Vol. 10, 2017, pp. 94-96.

smanjenja emisije za svoje industrije. U pripremnim fazama samita EU u Bratislavi, 16. septembra 2016. godine, prejak pristup²¹ institucijama EU koje su predstavile Poljska i Mađarska izazvao je zabrinutost Češke i Slovačke. Poslednje dve države nisu želele da podrže radikalne poteze koji bi izazvali još razdora i sukoba među liderima EU. Na kraju su države Višeogradske grupe uspele da dobiju ustupke od svojih EU partnera za migracionu politiku. U Bratislavi je usvojen koncept „fleksibilne solidarnosti” koji omogućava državama članicama EU da na dobrovoljnoj osnovi odlučuju o konkretnim oblicima doprinosa odgovoru EU, uzimajući u obzir njihovo iskustvo i kapacitete. Države Višeogradske grupe su time dobile zadatak da usvojeni koncept ispune aktivnostima u praksi.²²

Zaključak

Funkcionisanje Višeogradske grupe odvija se na redovnoj osnovi, ali se ipak među njenim članicama u poslednjem periodu primećuje napetost i nesklad u funkcionisanju ove inicijative. To je možda i očekivano s obzirom na to da je od ostvarenja najvažnijeg cilja, odnosno od uključivanja u EU, prošlo skoro dve decenije. Svaka država Višeogradske grupe je nakon prijema u članstvo počela da razmišlja o narednim koracima u pravcu sopstvenog razvoja. Zato je i došlo do određenih razmimoilaženja. Ipak, kao deo jedne inicijative koja je opstala, države Višeogradske grupe i dalje shvataju značaj zajedničkog nastupa u odnosu sa drugim državama. Zato su vremenom ove države došle do zaključka koji su njihovi zajednički interesi i ciljevi koji proizilaze iz oblasti njihove saradnje. Trenutno postoje tri oblasti u kojima ove države nastoje da ostvare zajedničke ciljeve, a to su energetska politika, digitalizacija i bezbednost.

Kada je reč o energetici, cilj država Višeogradske grupe je isti kao i cilj EU, odnosno stvaranje jedinstvenog evropskog energetskeg tržišta i smanjenje potencijalnih spoljnih uticaja. Na osnovu prethodnih delova teksta nameće se zaključak da države članice EU žele da smanje zavisnost od snabdevanja energentima iz Rusije, čime bi se EU nametnula kao ravnopravniji partner u odnosima sa ovom državom. To je posebno važno za države Višeogradske grupe jer se Rusija nalazi u njihovom bližem okruženju. Može se reći da se cilj svodi na pronalaženje najjeftinije alternative za, na primer, uvoz gasa iz Rusije. Ipak, to ne znači potpuno isključivanje Rusije, već da se ova država podstakne da ostane konkurentna i da prihvati zahtev EU da se primenjuje

²¹ Poljska je želela da na samitu iznese predloge koji se tiču osetljivih pitanja u vezi sa funkcionisanjem EU, kao što su: institucionalna ravnoteža u Briselu, politički program EU i odnosi između institucija EU i država članica.

²² Videti: Milan Nič, “The Visegrád Group in the EU: 2016 as a turning-point?”, *European View*, Vol. 15, 2016, pp. 285-287.

Treći energetska paket.²³ Prioritet za države Višegradske države u tom smislu je da smanji potrošnju fosilnih goriva i poveća korišćenje nuklearne energije, ali u skladu sa ekološkim ciljevima koje je EU zacrtala do 2030. godine. Države Višegradske grupe suočene su i sa problemom zastarele elektro i gasne infrastrukture. To ih onemogućava u povećanju proizvodnje, jer očekuju da će se u narednom periodu povećati potrošnja gasa i električne energije. Zato planiraju da ove probleme reše većim oslanjanjem na nuklearnu energiju.²⁴

Drugi važan cilj država Višegradske grupe je da ne dozvole zaostajanje njihovih industrijskih kapaciteta usled nedavne digitalne revolucije. Zato su postepeno počeli da transformišu svoje najvažnije privredne sektore kako bi se uklopili u nedavne inovacije. Prvi korak je formiranje jedinstvenog digitalnog tržišta među državama Višegradske grupe. Drugi korak je uključivanje modernih tehnoloških inovacija kako bi se povećala konkurentnost. Time ujedno ove države žele da promovišu interese Centralne Evrope u okviru strategije jedinstvenog digitalnog tržišta EU.

U oblasti odbrambene politike države Višegradske grupe žele da njihove vojske imaju pune kapacitete za učesće u međunarodnim misijama, u cilju doprinosa kolektivnoj sigurnosti u okviru NATO. S tim u vezi, ove države imaju nameru da povećaju budžete za odbranu. Za njih je to posebno bitno kako bi ojačale sposobnost odvratanja u slučaju pretnji sa Istoka ili sa Juga. Takođe, u oblasti bezbednosti za države Višegradske grupe izuzetnu važnost ima jačanje policijskih snaga. Zato ove države zajednički rade na sprovođenju zakona i kontroli granica. To je i logično s obzirom na već pomenute probleme izazvane ilegalnim migracijama, ali i u slučaju epidemija i prirodnih katastrofa.

Bibliografija

“A Common European Asylum System”, *Publications Office of the European Union*, Luxembourg, 2014.

Bratislava Declaration of Visegrad Group Heads of Government – Deepening V4 Defence Cooperation”, Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic, Internet: <https://www.mzv.sk/documents/10182/51419/Bratislava+Declaration+FINAL.pdf/8befd1e0-ae11-48a4-9e77-bf216a46c091>, 31/01/2020.

²³ O Trećem energetska paketu videti detaljnije: “Third energy package”, *European Commission*, Internet: https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/market-legislation/third-energy-package_en, 08/10/2020.

²⁴ Videti detaljnije: Andrej Nosko, Anita Orbán, Wojciech Paczyński, Filip Černoch and Jakub Jaroš, “Energy Security”, *Slovak Atlantic Commission*, Policy Paper, Bratislava, pp. 1-3.

- Bugasiki, Janusz, "The Visegrad Saga: Achievements, Shortcomings, Contradictions", *Foreign Policy Review*, Vol. 10, 2017.
- "Contents of Visegrad Cooperation 1999", Contents of Visegrad Cooperation approved by the Prime Ministers' Summit Bratislava on 14th May 1999, *The Visegrad Group*, Internet: <http://www.visegradgroup.eu/cooperation/contents-of-visegrad-110412>, 26/01/2020.
- "EU sanctions against Russia over Ukraine crisis", *European Union – newsroom*, Internet: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en, 01/02/2020.
- Fine, Shoshana, "All at sea: Europe's crisis of solidarity on migration", European Council of Foreign Affairs, October 2019.
- Kotyzová, Vendula, Bahenský, Vojtěch and Kufčák, Jakub, "Cooperation of CE countries in response to situation in Russian Federation and in Ukraine", *Association for International Affairs*, Prague, 2015.
- Nič, Milan, "The Visegrad Group in the EU: 2016 as a turning-point?", *European View*, Vol. 15, 2016.
- Nosko, Andrej, Orbán, Anita, Paczyński, Wojciech, FČernoch, Filip and Jaroš, Jakub, "Energy Security", *Slovak Atlantic Commission*, Policy Paper, Bratislava.
- "Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2018", *United Nations*, A/RES/73/195, 11 January 2019.
- Schölz, Birgit, "Misunderstanding, conflict and divisions between the Visegrad Group and the European Union – an analytical discourse beyond the public", *CES Working Papers*, Vol. XI, Issue 1.
- Simonyi, András, "Visegrad Cooperation: A 15-Year-Old Success Story", *The Visegrad Group*, Internet: <http://www.visegradgroup.eu/the-visegrad-book/simonyi-andras-visegrad>, 29/01/2020.
- Stepper, Péter, "Visegrad Cooperation beyond the Polish and during the Hungarian V4 Presidency", *Foreign Policy Review*, Vol. 10, 2017.
- Tianping, Kong, "The Role of Visegrad Group and its Prospect: An outsider's view", *Foreign Policy Review*, Vol. 10, 2017.
- Tiekstra, Willemijn, "The Future of the European Migration System: unlikely partners?", Strategic Monitoring 2018, *Clingendael – the Netherlands Institute of International Relations*, July 2018.
- "The Implementation of the Dublin III Regulation in 2018", *European Council on Refugees and Exiles*, Brussels, March 2019.
- "Third energy package", *European Commission*, Internet: https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/market-legislation/third-energy-package_en, 08/10/2020.

“Visegrad Group Divided on Russian Relations, but Maintaining Cooperation”, Central European University, 29 April 2015, Internet: <https://www.ceu.edu/article/2015-04-29/visegrad-group-divided-russian-relations-maintaining-cooperation>, 03/02/2020.

CHANGES IN THE GOALS OF THE VISEGRAD GROUP AFTER ACCESSION TO THE EUROPEAN UNION

ABSTRACT

After the end of the Cold War, the states of the Visegrad Group transformed their political and economic systems in order to join the European Union. They achieved that goal in 2004. Until recently, the positions and policies of these countries were in line with the official positions of the Union. However, to respond more adequately to new external and internal challenges, such as the conflict in Ukraine and the migrant crisis, Brussels has formulated positions that the Visegrad Group countries have not fully supported. By taking different positions in relation to the EU institutions, these countries try to protect their national interests and get opportunities to have a greater influence on the creation of European policies. Although this was opposed by Brussels, some EU members supported the opinions of the Visegrad Group countries. In that way, these countries encouraged the formation of a new block within the EU. This not only allowed them to have their voices heard more but also called into question the existing balance of power in the Union.

Keywords: Visegrad Group, European Union, Russia, Ukraine, North Atlantic Treaty Organization, the migrant crisis, security policy, international relations.

UDK 341.485(591)
341.645.2

Biblid 0543-3657, 71 (2020)

God. LXXI, br. 1179-80, str. 156-177

izvorni naučni rad

Primljen: 31.8.20200.

doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.8

Marko NOVAKOVIĆ, Jovana BLEŠIĆ¹

Okolnosti i specifičnosti postupka za genocid Mjanmara nad Rohindžama pred Međunarodnim sudom pravde

SAŽETAK

Genocid, kao zločin posebne težine i značaja, s pravom izaziva posebnu pažnju i oprez u pravnom životu. Kada je u pitanju njegovo procesuiranje na međunarodnopravnom terenu, Međunarodni sud pravde (MSP) je jedina relevantna adresa, a čak i u poslovičnoj interesantnoj i diskutabilnoj praksi MSP genocid zauzima posebno mesto. Upravo zato autori će analizirati progres koji je u slučaju Mjanmar napravljen pred MSP, ali će istovremeno predstaviti osnovne aspekte pojma genocida, a posebno specifičnosti samog slučaja koji bacaju posebno svetlo na celokupni proces.

Ključne reči: Mjanmar, Gambija, Rohindža muslimani, genocid, Međunarodni sud pravde.

Uvodna razmatranja o Mjanmaru

Mjanmar je zemlja koja se nalazi na jugoistoku Azije. Graniči se sa Indijom, Bangladešom, Tajlandom, Laosom i Kinom. Mjanmar, ranije Burma, jeste država u kojoj većinski živi budističko stanovništvo. Postoji 135

---

¹ Marko Novaković, naučni saradnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E-pošta: marko@diplomacy.bg.ac.rs

Jovana Blešić, istraživač-pripravnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E-pošta: jovana.blesic@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

različitih etničkih grupa.² Porast kulturnih i etničkih različitosti Mjanmara datira od kolonizacije koju su izvršili Britanci 1886. godine. Nakon Drugog svetskog rata, Ong San, lider komunističke partije pregovarao je i izvojevao nezavisnost od britanske krune 1947. godine, a zvanično 1949. godine Burma postaje nezavisna država.³

Muslimani su u Mjanmaru manjina. Konkretno, Rohindža muslimani žive u provinciji Rakajn. Rohindža muslimana ima oko dva miliona, sunitski su muslimani koji govore posebnim dijalektom i pišu na arapskom. Oni žive u tom delu Mjanmara još od VII veka, dok neki tvrde da je to od 1430-ih godina. U ranoj istoriji, Arakan je bila jedina muslimanska enklava u Burmi.⁴

Neprijateljstva prema Rohindža muslimanima datiraju još od ratova između Arakanskog kraljevstva i Burmanskog kraljevstva u XVIII i XIX veku. Nakon toga, Burma pada pod vlast Velike Britanije. Usledilo je vreme migracija i razvijanje identiteta koje se nije zasnivalo na pripadnosti određenom narodu. Tek nakon pada moći Britanskog kraljevstva u ovom delu sveta dolazi do stvaranja novih država i usvajanja zapadnih vrednosti koje identitet baziraju na pripadnosti određenom narodu. Etničke Rohindže su se mogle naći sa obe strane granice Burme i Bangladeša.⁵ Rohindže su bile prepoznate kao domorodačko stanovništvo sve do 1962. godine. Sa dolaskom vojne hunte na vlast, počinje i period oduzimanja političkih prava pripadnicima ove zajednice.

U novembru 2019. godine Gambija je podnela tužbu pred Međunarodnim sudom pravde protiv Mjanmara koja se odnosi na primenu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Gambija je ocenila da Međunarodni sud pravde ima ulogu čuvara Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, a pošto ne postoji adekvatan međunarodni krivični tribunal, niti konkretan pojedinac protiv kojeg bi se vodio postupak, odlučeno je da se postupak pokrene baš pred ovim sudom.⁶

² Ziaur Rahman, Jhensanam Anusara, Bousaone Chanthamith, Saddam Hossain, Al Amin, "Rohingya crisis: identity of Rohingya Muslim in Myanmar", *International Research Journal of Social Sciences*, Vol 7 (12), 12-16, 2018, p. 12.

³ Abigail Knudson, "The Rohingya Refugee Crisis & International Implications", 2020, pp. 2-3.

⁴ Wendell Glenn P. Cagape, "Finding Foucault in the Rohingya Discourses", *Aseannale*, Capturing the spirit of Asean in the Digital Times, 2018, p. 6.

⁵ Matteo Fumagalli, "Myanmar 2019: The lady and the generaux" in *Asia in 2019: Escalating international tensions and authoritarian involution*, Michelguglielmo Torri, Nicola Mocchi and Filippo Boni (eds), Asia Maior, The Journal of the Italian Think Tank, 2020, Viella s.r.l. & Associazione Asia Maior, pp. 313-314.

⁶ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, Republic of the Gambia v. Republic of the Union of Myanmar, 11 November 2019, para. 5.

Pojam genocida

Razmatranje koncepta genocida, kao zločina *sui generis*, izazvali su zločini koje su tokom Drugog svetskog rata činili pripadnici nacističke ideologije. Tvorac pojma genocida je Rafael Lemkin, koji je ovaj termin iskoristio 1942. godine, između ostalog i u sklopu svojih diplomatskih napora da ubedi Sjedinjene Američke Države da intervenišu po pitanju zločina nad Jeverjima od strane nacističke Nemačke, mada se ovaj termin pojavljuje prvi put za širu javnost u njegovoj knjizi "Axis Rule in Occupied Europe" objavljenoj 1944. godine.⁷ U ovom radu autori će analizirati tužbu Gambije protiv Mjanmara pred Međunarodnim sudom pravde vezanu za kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Gambija tvrdi da Mjanmar sprovodi genocid nad Rohindžama, muslimanskom manjinom u toj državi.

Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida najznačajniji je dokument koji se bavi ovim pitanjem i u njoj je definisan pojam genocida, koji do tada nije imao opšteprihvaćeno značenje. Konvencija je doneta u tri koraka. Prvo je Sekretarijat Ujedinjenih nacija doneo nacrt teksta, koji je sačinjen uz pomoć tri eksperta – jedan od njih bio je upravo Lemkin, uz istaknutog rumunskog pravnika Vespasijana Pele i Anrija Donedjua de Fabra, francuskog pravnika i sudije na Nirnberškim suđenjima. Zatim je taj nacrt dokumenta dodatno doradio *ad hoc* Komitet, formiran od strane Ekonomskog i socijalnog saveta, i onda je dat na formalno usvajanje Generalnoj skuštini Ujedinjenih nacija 1948. godine. Ova konvencija definiše genocid u članu dva na sledeći način: „U smislu ove Konvencije kao genocid se smatra bilo koje od navedenih dela učinjenih u nameri potpunog ili delimičnog uništenja jedne nacionalne, etničke, rasne ili verske grupe kao takve: a) ubistvo članova grupe; b) teška povreda fizičkog ili mentalnog integriteta članova grupe; c) namerno podvrgavanje grupe životnim uslovima koji treba da dovedu do njenog potpunog ili delimičnog uništenja; d) mere uperene na sprečavanje rađanja u okviru grupe; e) prinudno premeštanje dece iz jedne grupe u drugu.“⁸ U jednom od nacrtu Konvencije bila je predložena podela genocida na fizički, biološki i kulturni, ali se od toga u samoj Konvenciji odustalo.⁹

⁷ Douglas Irvin-Erickson, *Raphael Lemkin and the Concept of Genocide*, University of Pennsylvania Press, 2017, p. 138.

⁸ Član 2 Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.

⁹ William A. Schabas, "Convention on Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", Audiovisual Library on International Law, dostupno na <https://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html>, datum pristupa 21/08/2020.

Univerzalna nadležnost u međunarodnom pravu

Univerzalna nadležnost u međunarodnom pravu predstavlja ideju da nacionalni sudovi mogu da gone pojedince za najteža međunarodna krivična dela, te samim tim i za genocid na osnovu toga da takva krivična dela štete celoj međunarodnoj zajednici. Po pravilu se ova nadležnost primenjuje onda kada nijedan drugi osnov (personalni, teritorijalni ili pasivni personalni) ne može da se primeni.¹⁰ Još je Lemkin postavio okvire univerzalne nadležnosti kroz ono što se naziva obaveza gonjenja ili izručenja. To znači da država u kojoj je osumnjičeni bio prisutan mora ili da počne postupak protiv njega ili da ga izruči drugoj državi u kojoj će mu biti suđeno. U početku je smisao primene univerzalne nadležnosti bio da se spreči da zločinac slobodno živi u drugoj državi. Ipak, istorijat stvaranja nacrtu Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, pokazuje nam da je primena univerzalne nadležnosti na ovo krivično delo namerno izostavljena iz samog teksta. Naime, u prvobitnom nacrtu postojala je odredba o univerzalnosti, međutim, tokom diskusija, iz straha da će biti povređen suverenitet države, odredba je izbačena.¹¹ Upravo po tom osnovu, u novembru 2019. godine, Rohindža organizacije (*Burmese Rohingya Organisation UK* – BROUK), kao i organizacije iz država Latinske Amerike koje se bave ljudskim pravima, podnele su tužbu u Argentini. Tuženi su politički i vojni lideri Mjanmara, između ostalog, šef vojske Min Aung Hlang i civilni vođa Ong San Su Ći za dovođenje Rohindži u egzistencijalnu pretnju.¹² Dan nakon toga, Pretresno veće Međunarodnog krivičnog suda odobrilo je istragu o situaciji u Rakajnu. Mjanmar nije potpisnica Rimskog statuta, pa zato Međunarodni krivični sud ne može da zasnuje nadležnost na toj teritoriji, ali može na teritoriji Bangladeša gde se nalazi veliki broj izbeglica.¹³

Genocid u Mjanmaru nije samo primer primene univerzalne nadležnosti, već i primene člana 9 Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina

¹⁰ Universal Jurisdiction, International Justice Resource Center, dostupno na <https://ijrcenter.org/cases-before-national-courts/domestic-exercise-of-universal-jurisdiction/>, datum pristupa 21/08/2020.

¹¹ Amina Adanan, "Symposium on the Genocide Convention: Reflecting on the Genocide Convention at 70: How genocide became a crime subject to universal jurisdiction", *EJIL: Talk" Blog of the European Journal of International Law*, 16 Maj 2019, <https://www.ejil-talk.org/symposium-on-the-genocide-convention-reflecting-on-the-genocide-convention-at-70-how-genocide-became-a-crime-subject-to-universal-jurisdiction/>.

¹² "Aung San Suu Kyi named in Argentine lawsuit over crimes against Rohingya", *Bangkok Post*, 14 Novembar 2019, <https://www.bangkokpost.com/world/1793549/aung-san-suu-kyi-named-in-argentine-lawsuit-over-crimes-against-rohingya>.

¹³ Marta Bo, "Crimes against the Rohingya: ICC Jurisdiction, Universal Jurisdiction in Argentina, and the Principle of Complementarity", <http://opiniojuris.org/2019/12/23/crimes-against-the-rohingya-icc-jurisdiction-universal-jurisdiction-in-argentina-and-the-principle-of-complementarity/>, 07/08/2020.

genocida. U članu 9 Konvencije, eksplicitno se navodi nadležnost Međunarodnog suda pravde kada je u pitanju genocid.¹⁴ Upravo zato, od krucijalnog začaja za razumevanje pravnog pojma genocida jeste praksa Međunarodnog suda pravde, jer je on najpozvaniji i jedini organ kome je data mogućnost da daje odgovore na nedoumice povodom tumačenja ovog pojma. Još jedan razlog je da je, za razliku od mnogih drugih pitanja kako u pravu tako i u ostalim oblastima čovekovog delovanja, poznavanje i prihvatanje jedne definicije genocida izuzetno važno da bi se izbegle potencijalne manipulacije i zloupotrebe za političke i ostale populističke potrebe koje su česte, i za šta najozbiljniji zločini poput ovog često služe a koji se ne bi smeli ni na koji način zloupotrebljavati.

Položaj Rohindža muslimana u Mjanmaru

Ako uzmemo da su osnovna ljudska prava proklamovana međunarodnim konvencijama poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Pakta o građanskim i političkim pravima, kao i Pakta o ekonomskim, socijalnim, kulturnim pravima, izdvajaju se pravo na život, pravo na dostojanstvo, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na porodični život. Međutim, Rohindže nemaju mogućnost da uživaju u ovim pravima. Konkretno, Zakon o državljanstvu Burme iz 1982. godine im ne pruža pravo na državljanstvo.¹⁵ Rohindže nisu prepoznate ni kao jedna od 135 nacionalnih rasa koje žive u Mjanmaru. Posmatrani su kao Bengali muslimani bez države, te su tako Rohindže postali stranci u svojoj domovini.¹⁶ Na osnovu ovog zakona čak 25% stanovništva nema pravo na državljanstvo, što ukazuje na diskriminatorni karakter samog zakona i njegove primene. Uveden je pojam „nacionalne rase“ i stanovništvo je podeljeno na ono koje je prvog i drugog reda. Baš iz razloga što im je uskraćeno pravo na državljanstvo, uskraćena su im i druga prava. Iako član 347 Ustava Mjanmara iz 2008. godine proklamuje pravo svakoj osobi da uživa jednaka prava i zaštitu pred zakonom, neka osnovna prava, poput prava na obrazovanje ili zdravstvenu zaštitu nisu obezbeđena za Rohindže.¹⁷ Čak će i za državljane politička prava biti ograničena, ukoliko im roditelj,

¹⁴ „Sporovi između strana ugovornica u pogledu tumačenja, primene i izvršenja ove Konvencije, podrazumevajući tu i sporove koji se odnose na odgovornost neke države za genocid ili bilo koje drugo delo pobrojano u članu III, biće izneseni pred Međunarodni sud pravde, na traženje jedne od strana u sporu.“

¹⁵ „Burma Citizenship Law,“ 15 October 1982, dostupno na: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4f71b.html>, datum pristupa 06/08/2020.

¹⁶ Ziaur Rahman, Jhensanam Anusara, Bousaone Chanthamith, Saddam Hossain, Al Amin, „Rohingya crisis: identity of Rohingya Muslim in Myanmar“, op. cit., p. 13.

¹⁷ „Constitution of the Republic of the Union of Myanmar“, član 347.

supružnik ili dete nisu državljani. Primer za to je i Su Ći, ĉija deca nisu državljani Mjanmara, te samim tim ona ne moŹe da se kandiduje za predsednika.¹⁸ TakoĊe, Naredbom 1/2005 predviĊeno je da pripadnici islamske religije moraju da traŹe posebnu dozvolu za brak od relevantnih vlasti, a oni koji dobiju dozvolu moraju da ograniĉe broj dece.¹⁹ RohindŹe imaju ograniĉeno i pravo na kretanje, te moraju da dobiju putne dozvole kako bi napustili svoj grad, a u severnoj provinciji Rakajn takoĊe vaŹe ograniĉenja za kretanje izmeĊu gradova.²⁰ I pre nego Źto su „operacije ĉišćenja“ poĉele da se sprovedu u Rakajnu, drŹavni zvaniĉnici su primoravali RohindŹe da nose nacionalne kartice za verifikaciju.²¹

Pored zakonskih ograniĉenja, Źivotni uslovi su RohindŹama oteŹani i time Źto se protiv njih sprovodi propaganda kroz razliĉite javne nastupe. Sistematska kampanja mrŹnje protiv RohindŹi podrazumeva i formiranje antirohindŹa pokreta, organizacije formirane 2013. godine od strane monaha AŹina Viratua (*Ashin Wirathu*), koji je tvrdio da su RohindŹe invazivna vrsta.²² Pokret se naziva UdruŹenje za zaŹtitu rase i religije, a ĉesto se koristi skraćenica Ma Ba Tha. Ova grupa je izdejsvovala zakone kojima se oteŹava sklapanje braka sa partnerima van svoje religije. Viratu optuŹuje Su Ći i civilnu vlast da pruŹaju podrŹku muslimanskoj manjini i da rade pod uticajem stranih sila. Iako su muslimani manjina, svega 5% stanovniŹtva pripada ovoj religiji, on smatra da oni ugroŹavaju budistiĉko stanovniŹtvo. Vojna hunta ga je osudila na osam godina zatvora za izazivanje mrŹnje, a nakon izlaska iz zatvora je osnovao prethodno pomenuto udruŹenje. Jedno drŹavno telo Mjanmara je 2017. godine uvelo zabranu javnog izlaganja i Viratu i njegovom udruŹenju, ali ono je samo promenilo svoj naziv i nastavilo sa svojim aktivnostima.²³ Ovaj monah je zapravo postao poznat 2001. godini kada se prikljuĉio Pokretu 969, koji su meĊunarodni mediji opisali kao islamofobiĉan. Tada je poĉeo da Źiri mrŹnju

¹⁸ Myanmar's discriminatory citizenship laws can and must be immediately reformed, <https://www.icj.org/myanmars-discriminatory-citizenship-laws-can-and-must-be-immediately-reformed/>, 08/08/2020.

¹⁹ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 33.

²⁰ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para 34.

²¹ Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar, Human Rights Council, Septembar 2019, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/236/74/PDF/G1923674.pdf?OpenElement>, para. 24.

²² International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 39.

²³ Hannah Beech and Saw Nang, "He Incited Massacre, but Insulting Aung San Suu Kyi Was the Last Straw", *The New York Times*, 29 May 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/29/world/asia/myanmar-wirathu-monk-buddhism.html>.

prema muslimanima. U maju 2019. godine vlasti Mjanmara su izdale nalog za hapšenje Viratua za govore mržnje protiv vlade i Su Ći. Trenutno se nalazi u bekstvu, te se priprema suđenje u odsustvu.²⁴ Pored toga, monasi u Rakajnu su delili literaturu kojom su pozivali etničke stanovnike Rakajna da ne posluju sa Bengalima. Deljene su i publikacije kojima se poziva na neulaženje u muslimanske radnje i različiti časopisi koji o njima govore kao o crnom cunamiju.²⁵

Još od sticanja nezavisnosti 1948. godine, Oružana snaga Mjanmara, tj. Tatmada (*Tatmadaw*), ima ključnu ulogu u održavanju reda i mira. General Ne Vin (*Ne Win*) izveo je državni udar 1962. godine i tada vojska preuzima sve državne institucije. Formirana je socijalistička stranka kojom su upravljali generali. Međutim, tek 1999. godine Tatmadau prvi put objavljuje svoj program, pod nazivom – Tri nacionalna uzroka: protiv dezintegracije Unije, protiv dezintegracije nacionalne solidarnosti i očuvanje nacionalnih interesa.²⁶ Liberalizacija vojske počela je 2011. godine, što je rezultiralo i pobedom Nacionalne lige za demokratiju na izborima 2015. godine. Iako je partija koja podržava vojsku, Partija za solidarnost i razvoj unije, pretrpela gubitak na tim izborima, vojska je i dalje vrlo moćna.²⁷ Tatmada ima veliku podršku većinskog stanovništva u Mjanmaru vezano za dela koja čine protiv Rohindži, a sudeći po odsustvu reakcije na nasilje koje sprovode nad njima, čini se da imaju podršku i Su Ći.

Sukobi između ARSA i vojske Mjanmara počeli su 9. oktobra 2016. godine kada je došlo do napada pobunjenika na burmanske carinike na granici sa Bangladešom. Naime, mali broj Rohindži naoružanih noževima i pištoljima napao je trojicu pripadnika granične policije u severnom Rakajnu. Nekoliko sati kasnije su Tatmada, odnosno vojska Mjanmara, reagovali.²⁸ Od tada počinje operacija čišćenja kao odgovor na taj napad.²⁹ U ovim operacijama, izvršene su masovne egzekucije nad muškarcima i dečacima.³⁰

²⁴ Shehab Sumon, "Ashin Wirathu: The Buddhist bin Laden", *Arab News*, 21 Avgust 2019, <https://www.arabnews.com/node/1532846/world>.

²⁵ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 39.

²⁶ Maung Aung Myoe, *Building the Tatmadaw: Myanmar Armed Forces since 1948*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2009, p. 3.

²⁷ Ben Dunant, "It's good to be Tatmadaw", *The Diplomat*, 11 May 2017, <https://thediplomat.com/2017/05/its-good-to-be-the-tatmadaw/>.

²⁸ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 48.

²⁹ Catherine Renshaw, "Myanmar's Transition without Justice", *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 2019, p. 2.

³⁰ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 53.

Kuće i sela su spaljivani, što se videlo i na satelitskim snimcima.³¹ Vojska Mjanmara vršila je masovno seksualno nasilje, koje je podrazumevalo silovanje i seksualne napade, kao i grupna silovanja.³²

Vrhunac sukoba dostigut je 25. avgusta 2017. godine. Samo osam sati pre nego što je napad počeo Kofi Anan, bivši Generalni sekretar UN, objavio je izveštaj u kojem je, između ostalog, preporučio da se Rohindžama omogući pravo na državljanstvo kao jedno od osnovnih prava na političko učešće.³³ Kao razlog za nastavljanje „operacije čišćenja“, Mjanmar je naveo napad na vojnu bazu od strane ARSA-e, uz još nekoliko izolovanih incidenata.³⁴ Ovi napadi su bili brutalniji od prethodnih. Pripadnici Tatmada su rano tog jutra ušli u sela, dok je većina stanovnika još spavala, i ispaljivali raketne bacače, minobacače i metke na kuće Rohindži. Mučili su, silovali i ubijali one koji su pokušavali da pobjegnu.³⁵ Ponovo je jedno od glavnih obeležja „operacije čišćenja“ bilo široko rasprostranjeno silovanje i seksualno nasilje.³⁶

Brutalnosti režima u Mjanmaru prema Rohindža populaciji su nemilosrdne. Vlada poriče bilo kakva dela, niti dozvoljava nezavisne istrage. Na osnovu Ustava iz 2008. godine, vojska kontroliše ministarstva odbrane, unutrašnjih poslova i graničnih poslova. Zločini koje oružane snage vrše uključuju ubistva, prisilne nestanke, progone, ograničenja kretanja i uskraćivanje hrane i zdravstvene zaštite. Užasna seksualna nasilja se vrše nad ženama i mladim devojkama od strane vojske.³⁷ Komisija za utvrđivanje činjenica utvrdila je i da su i prema Rohindža zatvorenici vršena mučenja i fizička zlostavljanja uz pristanak vlasti u zatvoru.³⁸ Iako Mjanmar tvrdi da je završen poslednji talas „operacije čišćenja“ misija UN za utvrđivanje činjenica pronašla je da su Rohindže i dalje meta napada Vlade u cilju brisanja njihovog identiteta i njihovog izmeštanja iz Mjanmara.³⁹ U poslednjem izveštaju se tvrdi da se oko 600.000 Rohindži koji su ostali u Mjanmaru nalazi u ozbiljnoj i značajnoj opasnosti od daljih genocidnih radnji.⁴⁰

³¹ Ibid., para 54.

³² Ibid., para. 62.

³³ Catherine Renshaw, „Myanmar’s Transition without Justice“, op. cit., p. 4.

³⁴ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 72.

³⁵ Ibid., para. 75.

³⁶ Ibid., para. 91.

³⁷ Abigail Knudson, „The Rohingya Refugee Crisis & International Implications“, p. 6.

³⁸ Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar, op. cit., para. 27-28.

³⁹ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 99.

⁴⁰ Ibid., para. 110.

Pored toga što su ugrožena mnoga ljudska prava, sloboda medija u Mjanmaru je u izuzetno nepovoljnoj situaciji. Ova sloboda je preduslov za postojanje i primenu mnogih drugih, ali i informisanje kako međunarodne zajednice tako i celokupnog stanovništva Mjanmara o dešavanjima. Tu se naročito izdvajaju dve situacija. Prvo je vladino opširno oslanjanje na Krivični zakon o kleveti i klauzulu o kleveti u Zakonu o telekomunikacijama iz 2013. godine. Građani su bili zatvarani za klevetanje Su Ći na Fejsbuku. Drugi slučaj jeste porast antimedija populističkog narativa, formiranog od strane budističkih nacionalista, koji optužuju medije da su promuslimanski i prorohindža pristrasni, o čemu je ranije bilo reči.⁴¹ Još 2014. godine vlada Mjanmara naložila je medijima da ne uključuju u svoje vesti pitanja vezana za Rohindža muslimane. Sloboda medija je i inače važna za Mjanmar, s obzirom na to da je to zemlja koja se 60 godina nalazila pod vojnom vlasti i mediji su bili cenzurisani, a od 2011. godine se Mjanmar nalazi na demokratskom putu. Zakoni koji uređuju slobodu medija su doneti 2014. godine. Oni su po prvi put uveli slobodu medija i time ujedno ohrabрили regionalne medije da omoguće povratak novinara koji su progonjeni kao i davanje viza stranim novinarima. Nažalost, nada da će se sloboda medija dalje razvijati izgubljena je 2015. godine sa dolaskom na vlast Nacionalne lige za demokratiju.⁴²

Zanimljivi su i nestanci internet konekcije prijavljeni 2019. i 2020. godine. Još 2016. godine Ujedinjene nacije su prepoznale pravo na pristup internetu kao ljudsko pravo. Vlasti Mjanmara su pre više od godinu dana naredili gašenje interneta u Rakajnu. Zakon o telekomunikacijama Mjanmara je problematičan, jer nije usklađen sa standardima međunarodnih ljudskih prava. Upravo na osnovu ovog zakona, koji je donet 2013. godine, ljudima je suđeno za klevetu na internetu, a dolazilo je i do hapšenja novinara. Mjanmar je delimično izmenio ovaj zakon 2017. godine, ali i dalje nadležno ministarstvo ima mogućnost da suspenduje telekomunikacione usluge u slučaju hitnosti.⁴³ Na ovaj način je Mjanmaru olakšano da šalje u svet fotografije koje bi mogle da dovedu u zabludu, poput snimka na kojem čovek obučen u muslimansku odeću spaljuje kuću u Rakajn provinciji. Mjanmar je ovo iskoristio kao argument da nisu oni vršili spaljivanje poseda, već sami pripadnici Rohindža manjine. Kasnije se ispostavilo da se radi o Indijcu koji se samo prerušio. Ovo ukazuje na to da je teško utvrditi autentičnost

⁴¹ Matteo Fumagalli, "Myanmar 2019: The lady and the generaux", op. cit., p. 320.

⁴² Edward Parker, "What is the Future of the Media in Myanmar?", *The Diplomat*, 11 September 2017, <https://thediplomat.com/2017/09/what-is-the-future-of-the-media-in-myanmar/>.

⁴³ Jiun Pyun, "Myanmar Must End Its Internet Shutdown", *The Diplomat*, 15 Jul 2020, <https://thediplomat.com/2020/07/myanmar-must-end-its-internet-shutdown/>.

podataka. Iz tog razloga, postoji potreba za formiranjem nezavisnih komisija koje bi istražile situaciju.

Jedan od prvih izveštaja koji se pojavio bio je 2017. godine izveštaj koji je objavio *Human Rights Watch*. U njemu su izneta svedočenja devojaka i žena koje su bile žrtve seksualnog nasilja.⁴⁴

Formirana je i Savetodavna komisija za državu Rakajn, na čijem čelu se nalazio Kofi Anan. Ta komisija formirana je 2016. godine po pozivu Su Ći (iako je i dalje poricala etničko čišćenje) i njen zadatak bio je da preporuči vladi kako da se obezbedi mir u Rakajnu. U izveštaju koji je podnet 23. avgusta 2017. godine, samo dva dana pre eskalacije sukoba, predlaže se da vlada Mjanmara preduzme hitne konkretne mere kako bi se poboljšali ekonomski razvoj i socijalna pravda u Rakajnu i da bi se ublažilo nasilje i neprijateljstvo između budista i Rohindža muslimana. Dakle, Savetodavna komisija je trebalo da pruži preporuke vladi Mjanmara kako bi osigurali mir i prosperitet u Rakajnu. Od podnošenja izveštaja u avgustu 2017. godine, na vladi Mjanmara je da odluči kako će dalje postupati. Komisija je bila formirana po zahtevu vlade Mjanmara i šest od devet članova su bili državljani Mjanmara. Svoj posao su vršili tako što su sprovođili konsultacije i dijaloge sa grupama iz Rakajna i lokalnim liderima.⁴⁵

Visoki komesarijat UN za ljudska prava takođe je objavio izveštaj svoje nezavisne pronalazačke misije, kao i sama država Mjanmar. Čak i u izveštajima iz ove godine, Mjanmar poriče postojanje bilo kakvih dokaza o genocidu. Takođe, novinska agencija Rojters sprovođila je istraživanje u septembru 2017. godine koje se završilo hapšenjem novinara. *Amnesty International* takođe izveštava da dolazi do hapšenja građana koji izražavaju nezadovoljstvo sadašnjom vlasti i kršenjem ljudskih prava.⁴⁶

U martu 2017. godine Savet za ljudska prava Ujedinjenih nacija osnovao je Nezavisnu međunarodnu komisiju za utvrđivanje činjenica u Mjanmaru, sa zadatkom da utvrdi činjenice i okolnosti koje ukazuju na kršenja ljudskih prava od strane vojske i oružanih snaga. Mandat je okončan u septembru 2019. godine.⁴⁷ Nalazi ove komisije su naročito značajni. Ova misija je

⁴⁴ Human Rights Watch, "All of my body was pain: Sexual Violence against Rohingya Women and Girls in Burma", 16 November 2017, <https://www.hrw.org/report/2017/11/16/all-my-body-was-pain/sexual-violence-against-rohingya-women-and-girls-burma>.

⁴⁵ Advisory Commission on Rakhine State, <http://www.rakhinecommission.org/>, 21/08/2020.

⁴⁶ Amnesty International, Myanmar 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/myanmar/report-myanmar/>, 08/08/2020.

⁴⁷ Independent International Fact-Faction Mission on Myanmar, United Nations Human Rights Council, <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/myanmarffm/pages/index.aspx>, 07/08/2020.

sprovela preko 600 intervjua sa žrtvama i svedocima, kao i preko 250 konsultacija sa nevladinim organizacijama, istraživačima i svedocima. Na osnovu svih prikupljenih dokaza, Komisija je podnela izveštaj o detaljnim nalazima u septembru 2018. godine u kojem stoji da su prisutni faktori koji potvrđuju genocidnu nameru i traže da se istraže i tuže visoki zvaničnici vojske Mjanmara. U završnom izveštaju, u septembru 2019. godine, potvrđeno je da je u Mjanmaru u toku genocid.⁴⁸ Iako Mjanmar tvrdi da je završio sa poslednjim „operacijama čišćenja“, Misija UN za utvrđivanje činjenica je podnela izveštaj u septembru 2019. godine Savetu UN za ljudska prava, da su stava da su Rohindže i dalje na meti napada vlade u cilju da se briše njihov identitet i da se uklone iz Mjanmara.⁴⁹ Prisilno izgladnjavanje se vrši konfiskacijom zemljišta sa hranom koju oni koriste.⁵⁰ Misija je u izveštaju navela i da su Tatmada i etnički Rakajni namerno ubijali ili oduzimali stoku bez dozvole ili naknade.⁵¹ Izveštaj iz septembra 2019. godine tvrdi da je oko 600 hiljada Rohindži, koji su ostali u Mjanmaru, u stvarnoj i značajnoj opasnosti od genocidnih radnji države Mjanmar.⁵²

Savet Ujedinjenih nacija za ljudska prava formirao je i Međunarodni istražni mehanizam koji je preuzeo rad Komisije za pronalaženje činjenica, kako bi nastavili prikupljanje i očuvanje dokaza međunarodnih zločina u cilju pripreme budućih postupaka.⁵³ Osnovan je u septembru 2018. godine rezolucijom 39/2, sa zadatkom da prikuplja dokaze o najtežim krivičnim delima i kršenjima međunarodnog prava, kao i da pripremi dokumente o krivičnom gonjenju, na osnovu prethodno prikupljenih informacija od strane Komisije za pronalaženje činjenica. Ovaj mehanizam je postao operativan 30. avgusta 2019. godine.⁵⁴

Bivši specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija o situaciji sa ljudskim pravima u Mjanmaru, Jang Li, sprovela je opširno utvrđivanje činjenica u odnosu na kampanju protiv Rohindži koja, između ostalog, može da posluži za utvrđivanje genocidne namere. Ona je izvestila o napadima na kuće koje su zapalili pripadnici bezbednosnih snaga, gde se često dešavalo da ljudi ostanu zarobljeni unutra i da su cela sela bivala porušena do zemlje. Zabeležila je svedočenja roditelja koji su viđali svoju decu kako gore u plamenu. Oružane snage Mjanmara su odvajale i odvodile muškarce i

⁴⁸ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 11-14.

⁴⁹ Ibid., para. 99.

⁵⁰ Ibid., para. 104.

⁵¹ Ibid., para 106.

⁵² Ibid., para. 110.

⁵³ Catherine Renshaw, "Myanmar's Transition without Justice", op. cit., p. 11.

⁵⁴ Independent Investigative Mechanism for Myanmar, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IIMM/Pages/Index.aspx>.

dečake od svojih porodica. Zapisala je i svedočenje devojaka i žena koje su bile silovane, a neke su i nakon toga ubijane i zakopavane žive u svojim kućama. Na kraju je zaključila da je sve više sigurna da ovi zločini poprimaju oblik genocida, te da bi glavni komandant vojske Mjanmara i ostali odgovorni pojedinci trebalo da snose odgovornost za genocid jer su delali u ime države.⁵⁵

Posledica progona jeste i izbeglička kriza koja je počela 2017. godine. Na desetine hiljada civila prinuđeno je da napusti svoje domove. Naročito je pogođeno starije stanovništvo, zbog pojačane potrebe za zdravstvenom zaštitom i domom.⁵⁶ Najveći broj Rohindži je izbegao u Bangladeš, Tajland i Maleziju. Između Bangladeša i Mjanmara potpisan je Memorandum o repatrijaciji Rohindža izbeglica u Rakajn 2018. godine. Međutim, u razgovoru sa predstavnicima Ujedinjenih nacija izbeglice su izjavile da ne žele da se vrate jer osećaju strah. Sa druge strane, nemaju pravni status u Bangladešu, te im je limitiran pristup obrazovanju, zdravstvenim ustanovama i uopšte zaštiti koju izbeglice imaju prema međunarodnom pravu, s obzirom na to da nisu prepoznati kao takvi u pravnom smislu.⁵⁷

Uloga Gambije u slučaju pred Međunarodnim sudom pravde

Ono što privlači pažnju u ovom slučaju jeste to što je postupak pokrenula Gambija. Gambija je najmanja država u kontinentalnoj Africi koja je 1965. godine stekla nezavisnost i postavila se kao regionalni lider u zaštiti ljudskih prava. Sedište Afričke komisije o ljudskim pravima i pravima naroda nalazi su njenoj prestonici. Dauda Džavara (*Dawda Jawara*), tadašnji predsednik, pomogao je da se 70-ih i 80-ih godina prošlog veka postave temelji ovom pravcu. Afrička povelja o ljudskim pravima poznata je i kao Bandžulska povelja, upravo po prestonici Gambije. Sedište Afričke komisije o ljudskim pravima i pravima naroda nalazi su njenoj prestonici.⁵⁸

Godine 1994. dolazi do vojnog udara i na vlast dolazi Jahia Džame (*Yahua Jammeh*). Vladavina Džame trajala je 22 godine i za to vreme vladao je diktatorskim režimom uz široko rasprostranjenu upotrebu nasilja. Godine 2017. on je pobegao u Ekvatorijalnu Gvineju i dolazi do ponovne smene vlasti

⁵⁵ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 7-8.

⁵⁶ Amnesty International, Myanmar 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/myanmar/report-myanmar/>, 08/08/2020.

⁵⁷ Abigail Knudson, "The Rohingya Refugee Crisis & International Implications", p. 12.

⁵⁸ Oumar Ba, "This tiny African country got the U.N.'s top court to investigate Myanmar for genocide", *The Washington Post*, 29 Januar 2020, <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/01/29/this-tiny-african-country-got-uns-top-court-investigate-myanmar-genocide/>.

u Gambiji. Nakon održanih izbora 2016. godine Džame na njima neočekivano gubi i na vlast dolazi opozicioni lider Adama Barou (*Adama Barrow*) i posvećuje se zaštiti ljudskih prava i iskorenjivanju korupcije.⁵⁹ Komisija za istinu, pomirenje i povraćaje je nezavisna institucija koja je osnovana s ciljem da se rasvetli činjenično stanje i da se istraže povrede ljudskih prava vršene u periodu od 1994. do 2017. godine. Cilj je izražen krilaticom „Nikada više“.⁶⁰ Sa druge strane, proces demokratske tranzicije u Gambiji ne prolazi bez kontroverzi. Tambadou, ministar pravde, oslobodio je četiri pripadnika paralimitarnih jedinica prethodne vlasti da bi, zauzvrat, svedočili pred Komisijom. Neke žrtve prethodnog režima su to protumačile kao izdaju. Smatraju da je pokretanje postupka protiv Mjanmara potez za javnost.⁶¹

Razlog pokretanja postupka zapravo je lične prirode. Ministar pravde Tambadou je ujedno i na čelu pravnog tima Gambije pred Međunarodnim sudom pravde. On je dugo radio kao tužilac u Međunarodnom krivičnom tribunalu za Ruandu. Pukom slučajnošću je u maju 2018. godine posetio izbeglički kamp u kojem se nalaze Rohindža muslimani u Bangladešu i ono što je tamo video ga je podsetilo na zločine iz Ruande. Naime, na taj put je trebalo da bude poslat Ministar spoljnih poslova, ali pošto je bio sprečen, umesto njegao otišao je Tambadou. Zajedno sa delegacijom Organizacije islamske saradnje obišao je izbegličke kampove u Bangladešu, konkretno Koks Bazar, gde se nalazi na stotine hiljada Rohindža muslimana.⁶²

Iako Gambija nije bogata zemlja, sa bruto domaćim proizvodom od 1,48 milijardi dolara, pružena joj je jaka podrška i pomoć. Naime, opšte je poznato da su troškovi vođenja postupka pred Međunarodnim sudom pravde izrazito visoki. Organizacija islamske saradnje sa svojih 57 država članica i advokatska kancelarija iz Sjedinjenih Američkih Država *Foley Hoag* pomažu u finansiranju.⁶³ Ipak, ministar pravde Gambije kaže da nije samo muslimanska

⁵⁹ Aaron Ross, "With memories of Rwanda: The Gambian minister taking on Suu Kyi", *Reuters*, 5 Decembar 2019, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-world-court-gambia/with-memories-of-rwanda-the-gambian-minister-taking-on-suu-kyi-idUSKBN1Y91HA>.

⁶⁰ Truth, Reconciliation and Reparation Commission, <http://www.trrc.gm/>, 07/08/2020.

⁶¹ Louise Hunt, "Gambia's genocide case against Myanmar shows that smaller countries can also help balance the scales of international justice", 27 Mart 2020, <https://www.equaltimes.org/gambia-s-genocide-case-against#.Xy0bGSgzbIV>.

⁶² Aaron Ross, "With memories of Rwanda: The Gambian minister taking on Suu Kyi", op. cit.

⁶³ Danielle Paquette, "Why a tiny African country is taking the Rohingya's case to the world court", *The Washington Post*, 12 Novembar 2019, https://www.washingtonpost.com/world/africa/why-a-tiny-african-country-is-taking-the-rohingyas-case-to-the-world-court/2019/11/12/f491d5a4-04cd-11ea-9118-25d6bd37dfb1_story.html#comments-wrapper.

solidarnost razlog pokretanja postupka, već se radi o humanosti.⁶⁴ Takođe, Gambija na ovaj način želi da ponovo uspostavi svoj status regionalnog zaštitnika ljudskih prava i da bude primer drugim državama.⁶⁵

Su Ći i njena uloga u postupku pred Međunarodnim sudom pravde

Specifičnost ovog slučaja je i u tome ko zastupa Mjanmar pred Međunarodnim sudom pravde. Iako je često praksa da se formira pravni tim na čijem čelu se nalaze iskusni pravnici, ovog puta to nije slučaj. Mjanmar predstavlja Ong San Su Ći (*Aung San Suu Kyi*). Ona je burmanska prodemokratska političarka. Na čelu je Nacionalne lige za demokratiju i dobitnica Nobelove nagrade za mir 1991. godine. Njen otac bio je Ong San, „otac nacije“, osnivač moderne države i Tatamada. Obrazovanje je stekla u Indiji, a potom na Oksfordu. Časopis „Tajm“ (*Time*) ju je 1999. godine nazvao Gandijevim detetom zbog zalaganja za nenasilje. Sve ukupno je 15 godina provela u kućnom pritvoru u svojoj zemlji do 2015. godine kada njena partija dolazi na vlast. Međutim, pošto joj je muž Englez i deca joj žive u Londonu i imaju englesko državljanstvo, Ustav Mjanmara joj nije dozvolio da se kandiduje za predsednika. Umesto toga, na čelu je Ministarstva spoljnih poslova i još nekih ministarstava, a od 2016. godine obavlja funkciju državne savetnice, što je ekvivalent premijeru. Zbog odsustva reakcije na nasilje nad Rohindža muslimanima, 2017. godine predstavnici nevladinih organizacija su tražili da se povuče Nobelova nagrada koju je primila. Pored toga, grad London je povukao počasnu nagradu koju joj je dodelio 2017. godine.⁶⁶

Kada je u pitanju njen odnos sa vojskom, u periodu od 2010. do 2018. godine, Su Ći je preduzela razne mere kako bi se osigurala da vojska nema interes u retribuciji. Kroz javne izjave i gestove podrške, Su Ći je stalno potvrđivala da Nacionalna liga za demokratiju ne traži odgovornost za radnje počinjene u doba vojne vlasti, čak je i nazivala Tatamada vojskom njenog oca i da joj se ona dopada.⁶⁷ U odnosu na Rohindže, vojska je dugo tražila njihovo izmeštavanje iz provincije Rakajn. General Ne Vin je 1962. godine militarizovao državu pod nacionalnističkom ideologijom „jedna krv, jedan glas, jedna

⁶⁴ Aaron Ross, „With memories of Rwanda: The Gambian minister taking on Suu Kyi“, op. cit.

⁶⁵ „Rohingya crisis: The Gambian who took Aung San Suu Kyi to the world court“, *BBC News*, 23 Januar 2020, <https://www.bbc.com/news/world-africa-51183521>.

⁶⁶ „City of London revokes honour granted to Myanmar’s Suu Kyi“, *Al Jazeera and News Agencies*, 5 Mart 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/03/city-london-revokes-honour-granted-myanmar-suu-kyi-200305152434073.html>.

⁶⁷ Catherine Renshaw, „Myanmar’s Transition without Justice“, op. cit., p. 7.

komanda“. Od tada je počela strategija degradiranja života Rohindži, kako bi se naterali da pobegnu iz zemlje ili da umru od gladi ili bolesti.⁶⁸

Odluka da sama zastupa svoju državu pred Međunarodnim sudom pravde verovatno je posledica toga što se bliže izbori pa želi da na ova način pruži podršku vojci i da se prikloni većinskom budističkom stanovništvu. Parlamentarni izbori su zakazani za 8. novembar 2020. godine. Ovi izbori biće test za tranziciju od vojne vlasti ka demokratiji.⁶⁹ Jedno od izbornih obećanja 2015. godine bila je promena ustava. Nacionalna liga za demokratiju je formirala u januaru 2019. godine komitet koji bi trebalo da se bavi ustavnim amandmanima. Vojno orijentisana Partija za solidarnost i razvoj Unije protivila se tome na ulicama, naglašavajući koliko je važno da se očuva suština ustava iz 2008. godine, naročito uloga vojske. Bez podrške vojske, Nacionalna liga za demokratiju je počela sa procesom ustavnih amandmana. Posebnu pažnju privukao je član 261 Ustava, koji reguliše postavljanje šefova ministarstava država i regiona na osnovu kojeg su moći podnacionalne vlasti ograničene. Predlog Partije za solidarnost i razvoj Unije bio je da se dozvoli zakonodavstvu i državnog i regionalnog nivoa da ih imenuje. To bi bila mera ka decentralizaciji koja bi mogla da dovede do toga da se u Rakajn državi postavljaju predstavnici Nacionalne partije Arakana.⁷⁰

U nastupima pred Međunarodnim sudom pravde nijednom nije iskoristila termin Rohindža, što se može tumačiti kao njeno poricanje postojanja manjine. Zapravo, još tokom 2017. godine zatražila je od Savetodavne komisije za Rakajn, koju je formirao Kofi Anan, da o njima govore kao o Muslimanima ili o muslimanskoj zajednici u Rakajn državi, umesto o Rohindža muslimanima.⁷¹ Iskazala je da ona zapravo pokušava da ih podgine iz siromaštva. Tvrdi da genocidna namera ne postoji, a dokaz za to je da je vlada Mjanmara sprovodila istrage i ohrabrivala ih da se vrate kućama. Njen nastup je izrazito odbramben i optužila je strance da ne razumeju kompleksnu etničku situaciju u Mjanmaru. Branila je radnje vojske, koristeći samoodbranu i tvrdila da su vojne operacije vršene isključivo protiv pobunjenika ili terorista. U samo jednom delu se osvrnula na zlodela vojske, a to je da su možda koristili disproportionalnu silu protiv Rohindži.⁷²

⁶⁸ Ibid., p. 10.

⁶⁹ “Myanmar sets November 8 date for general election”, *Al Jazeera and News Agencies*, 2 Jul 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/07/myanmar-sets-november-8-date-general-election-200702033020917.html>.

⁷⁰ Matteo Fumagalli, “Myanmar 2019: The lady and the generaux”, op. cit., pp. 317-318.

⁷¹ Wendell Glenn P. Cagape, “Finding Foucault in the Rohingya Discourses”, p. 5.

⁷² Abigail Knudson, “The Rohingya Refugee Crisis & International Implications”, p. 11.

Postupak pred Međunarodnim sudom pravde

S obzirom na to da su i Gambija i Mjanmar potpisnice Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, nadležnost Međunarodnog suda pravde formirana je na bazi člana 9. Nijedna od ovih dveju država nije izjavila rezervu na Konvenciju. Sa metodološke tačke gledišta, tužba se u velikoj meri odnosi na nalaze iz 2018. i 2019. godine Nezavisne međunarodne misije za utvrđivanje činjenica za faktičku osnovu tužbe. Što se tiče pravne osnove, Gambija se oslanja na to da su obe države stranke Konvencije o genocidu i da nijedna nije izjavila rezervu na član 9. Gambija tvrdi da je zabrana genocida *jus cogens* norma i da je obaveza *erga omnes*, te na osnovu toga podnosi tužbu. Gambija je postavila za *ad hoc* sudiju *Navanethem Pillay*, bivšu predsednicu Međunarodnog tribunala za Ruandu, sudiju Međunarodnog krivičnog suda i šeficu OHCHR.⁷³

U tužbi koju je Gambija podnela nalaze se činjenični navodi potkrepljeni nalazima komisija koji ukazuju na to da se u Rakajn provinciji sprovodi genocid i da postoji genocidna namera. U ovom radu su u više navrata davani argumenti koji idu u prilog tome da se u Mjanmaru sprovodi genocid. Na bazi toga, Gambija je tražila od Međunarodnog suda pravde da utvrdi odgovornost Mjanmara za kršenja Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, i to: izvršenje genocida, zavera da se sprovede genocid, direktno i javno navođenje na vršenje genocida, pokušaj vršenja genocida, saučesništvo u genocidu i neuspeh u sprečavanju i kažnjavanju genocida, neuspeh u donošenju adekvatnog zakona koji bi stavio u primenu Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida.⁷⁴

Između ostalog, podnet je i zahtev za donošenje privremenih mera. Privremene mere po pravilu se donose onda kada postoji velika opasnost da će nastati šteta koja ne bi mogla da se popravi i ako je hitno da se takva odluka donese. Traži se da Mjanmar odmah preduzme sve mere kako bi sprečio radnje koje bi doprinele genocidu, uključujući ubistva i fizičko zlostavljanje, silovanja i druge forme seksualnog nasilja, spaljivanja kuća i sela, uništavanje zemlje, oduzimanje hrane i bilo koje namerno stavljanje grupe u uslove života koje bi dovelo do fizičkog uništenja, zatim da se osigura da bilo koja vojna, paravojna ili druga oružana jedinica, ili organizacija i osobe pod njenom kontrolom, neće vršiti genocidne radnje protiv ove grupe, da Mjanmar neće uništavati dokaze vezane za događaje koji su opisani u tužbi, da Mjanmar i Gambija neće preduzeti nikakve radnje, i da će obe strane dati sudu izveštaj

⁷³ Priya Pillai, "The Gambia v Myanmar at the International Court of Justice: Points of Interest in the Application", 21/11/2019, <https://opinioniojuris.org/2019/11/13/the-gambia-v-myanmar-at-the-international-court-of-justice-points-of-interest-in-the-application/>.

⁷⁴ International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, op. cit., para. 111.

o preduzetim merama ukoliko naredba o privremenim merama bude doneta ne kasnije od četiri meseca od njenog donošenja.⁷⁵

Tambadou je izjavio da u izveštaju koji Mjanmar treba da podnese očekuje da Mjanmar pokaže da preduzimaju radnje kako bi sprečili genocid, da pokažu da se uzdržavaju od genocida i da ukažu na to koje su to mere koje sprovode kako bi očuvali dokaze.⁷⁶

Međunarodni sud pravde je 23. januara doneo Naredbu kojom utvrđuje neophodne privremene mere. Mjanmar je u obavezi da preduzme sve mere kako bi sprečio vršenje radnji koje čine genocid, da se osigura da vojska niti paravojne jedinice neće vršiti genocidne radnje. Država, takođe, mora da preduzme mere na osnovu kojih će obezbediti očuvanje dokaza i mora u roku od četiri meseca da dostavi izveštaj sudu, a od tada na svakih šest meseci dok se ne donese presuda.⁷⁷ Usled toga, u aprilu 2020. godine Mjanmar je doneo dve direktive. Direktiva No 1/2020 kaže da su odgovorne vlasti dužne da osiguraju da niko ko se nalazi pod njihovom kontrolom neće činiti bilo koje radnje koje bi vodile tenzijama. Direktiva No 2/2020 zabranjuje svim ministarstvima i vladi Rakajna da unište bilo koje dokaze koji bi mogli voditi ka utvrđivanju genocida. Izveštaj je podnet nakon četiri meseca od donošenja privremenih mera, ali nije dostupan javnosti.⁷⁸

Portparol brigadne vojske Mjanmara general Zaw Min Tun je na konferenciji za štampu izjavio da vojska saraduje sa Nezavisnom komisijom za istragu koju je formirala vlada na osnivanju ratnih sudova. Izjavio je da komisija nije pronašla dokaze o genocidu.⁷⁹

Radio Slobodna Azija ima snimak na kojem su Rohindža izbeglice koje gledaju izrikama privremenih mera od strane Međunarodnog suda pravde. Intervju sa nekima od njih ukazuje na to da se javlja određena doza nade. Ipak, obeshrabruje to što je Mjanmar stava da neće preduzimati posebne radnje prikupljanja dokaza, osim naredbe da se dokazi ne uništavaju. Ostaje da se vidi kakvog je uticaja donošenje privremenih mera.⁸⁰

⁷⁵ Ibid., para. 132.

⁷⁶ Carol Guensberg, "A voice for Justice for Rohingyas, Rwandas and Gambians", *Voice of America News*, 27 May 2020, <https://www.voanews.com/africa/voice-justice-rohingyas-rwandans-and-gambians>.

⁷⁷ International Court of Justice, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Republic of the Gambia v. Republic of the Union of Myanmar*, Order, 23 January 2020, para. 86.

⁷⁸ Anthony Deutsch and Toby Sterling, "Myanmar updates U.N. court on 'confidential' Rohingya measures", *Reuters*, 25 Maj 2020, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-world-court/myanmar-updates-u-n-court-on-confidential-rohingya-measures-idUSKBN231124>.

⁷⁹ Carol Guensberg, "A voice for Justice for Rohingyas, Rwandas and Gambians", op. cit.

⁸⁰ D. Wes Rist, "What does the ICJ decision on The Gambia v. Myanmar mean?", <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/2/what-does-icj-decision-gambia-v-myanmar-mean>.

Zaključna razmatranja

Ovaj slučaj je istorijski, jer se prvi put desilo da postupak pokrene država koja nije direktno povezana sa slučajem o kojem se radi. Dakle, za pokretanje postupka vezanih za ovakva dela nije potrebna direktna veza, već svaka država može da ima tu mogućnost. Kakav god da bude ishod ovog postupka, veliki značaj jeste privlačenje pažnje na ovaj slučaj. Sama činjenica da je Gambija podnela tužbu je značajan korak u traženju odgovornosti i dobar put za utvrđivanje odgovornosti države za genocid. Javlja se nada da će ovo biti podstrek drugim državama da se ohrabre u podnošenju tužbe za sva dela koja su *erga omnes*. Pored toga, biće zanimljivo pratiti i posledice na politički život u Mjanmaru, konkretno na rezultate izbora koji ih očekuju u novembru 2020. godine i rangiranje Su Āi na istim.

U slučajevima poput ovog, kada već ima nastradalih u velikom broju, Međunarodni sud pravde ne može da promeni već nanetu štetu, ali može da utiče na dalji razvoj prakse time što će doneti adekvatnu presudu u kojoj će osuditi krive i odrediti adekvatnu naknadu štete, a time ujedno vratiti veru u pravdu. Ali ono što je od posebnog značaja, a predstavlja stav autora ne samo kada je u pitanju Međunarodni sud pravde već i celokupno međunarodno javno pravo i čak pravo u celini, jeste neophodnost da se stavi interes pojedinca, čoveka na prvo mesto.

Ne postoji puno mogućnosti u kojima međunarodno pravo i međunarodni i regionalni sudovi mogu direktno da odlučuju o pravima pojedinca. Možemo navesti Evropski sud za ljudska prava, kao jedan od retkih primera. Kada je u pitanju genocid, to pitanje predstavlja veoma važno poglavlje u praksi Međunarodnog suda pravde. Naime, to je jedini sud koji o tome pitanju može da odlučuje, a genocid predstavlja vrhunac zločinačkog ponašanja pojedinca sa posledicama koje su često običnom čoveku nesagledive, kao i strahote tog zločina. Predviđanja ishoda ovog postupka je nezahvalno davati, pogotovo što nas verovatno čeka još nekoliko godina postupanja. Međunarodni sud pravde je konzervativan sud, koji se veoma teško odlučuje da dâ definitivne odgovore. Sa druge strane, ovaj slučaj može biti idealna prilika da se pokaže odnos međunarodne zajednice prema sprovođenju genocida u bilo kom delu sveta.

Bibliografija

“Aung San Suu Kyi named in Argentine lawsuit over crimes against Rohingya”, *Bangkok Post*, 14 Novembar 2019, <https://www.bangkokpost.com/world/1793549/aung-san-suu-kyi-named-in-argentine-lawsuit-over-crimes-against-rohingya>.

“City of London revokes honour granted to Myanmar’s Suu Kyi”, *Al Jazeera and News Agencies*, 5 Mart 2020, <https://www.aljazeera.com/news/>

2020/03/city-london-revokes-honour-granted-myanmar-suu-kyi-200305152434073.html.

“Myanmar sets November 8 date for general election”, *Al Jazeera and News Agencies*, 2 Jul 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/07/myanmar-sets-november-8-date-general-election-200702033020917.html>.

“Myanmar’s discriminatory citizenship laws can and must be immediately reformed”, <https://www.icj.org/myanmars-discriminatory-citizenship-laws-can-and-must-be-immediately-reformed/>, 08/08/2020.

“Rohingya crisis: The Gambian who took Aung San Suu Kyi to the world court”, *BBC News*, 23 Januar 2020, <https://www.bbc.com/news/world-africa-51183521>.

Adanan, Amina, “Symposium on the Genocide Convention: Reflecting on the Genocide Convention at 70: How genocide became a crime subject to universal jurisdiction”, *EJIL: Talk, Blog of the European Journal of International Law*, 16 Maj 2019, <https://www.ejiltalk.org/symposium-on-the-genocide-convention-reflecting-on-the-genocide-convention-at-70-how-genocide-became-a-crime-subject-to-universal-jurisdiction/>.

Advisory Commission on Rakhine State, <http://www.rakhinecommission.org/>, 21/08/2020.

Amnesty International, Myanmar 2019, <https://www.amnesty.org/en/countries/asia-and-the-pacific/myanmar/report-myanmar/>, 08/08/2020.

Ba, Oumar, “This tiny African country got the U.N.’s top court to investigate Myanmar for genocide”, *The Washington Post*, 29 Januar 2020, <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/01/29/this-tiny-african-country-got-uns-top-court-investigate-myanmar-genocide/>.

Beech, Hannah and Nang, Saw, “He Incited Massacre, but Insulting Aung San Suu Kyi Was the Last Straw”, *The New York Times*, 29 May 2019, <https://www.nytimes.com/2019/05/29/world/asia/myanmar-wirathu-monk-buddhism.html>.

Bo, Marta, “Crimes against the Rohingya: ICC Jurisdiction, Universal Jurisdiction in Argentina, and the Principle of Complementarity”, <http://opiniojuris.org/2019/12/23/crimes-against-the-rohingya-icc-jurisdiction-universal-jurisdiction-in-argentina-and-the-principle-of-complementarity/>, 07/08/2020.

Burma Citizenship Law,” 15 October 1982, dostupno na <https://www.refworld.org/docid/3ae6b4f71b.html>, datum pristupa 06/08/2020.

Cagape Wendell, Glenn P., “Finding Foucault in the Rohingya Discourses”, *Aseanale, Capturing the spirit of Asean in the Digital Time*, 2018.

Constitution of the Republic of the Union of Myanmar.

Convention on Prevention and Punishment of Crime of Genocide.

- Deutsch, Anthony and Sterling, Toby, "Myanmar updates U.N. court on 'confidential' Rohingya measures", *Reuters*, 25 Maj 2020, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-world-court/myanmar-updates-u-n-court-on-confidential-rohingya-measures-idUSKBN231124>.
- Douglas, Irvin-Erickson, *Raphael Lemkin and the Concept of Genocide*, University of Pennsylvania Press, 2017.
- Dunant, Ben, "It's good to be Tatmadaw", *The Diplomat*, 11 May 2017, <https://thediplomat.com/2017/05/its-good-to-be-the-tatmadaw/>.
- Fumagalli, Matteo, "Myanmar 2019: The lady and the generaux" in *Asia in 2019: Escalating international tensions and authoritarian involution*, Michelguglielmo Torri, Nicola Mocchi and Filippo Boni (eds), Asia Maior, The Journal of the Italian Think Tank, 2020, Viella s.r.l. & Associazione Asia Maior, pp. 311-327.
- Guensberg, Carol, "A voice for Justice for Rohingyas, Rwandas and Gambians", *Voice of America News*, 27 Maj 2020, <https://www.voanews.com/africa/voice-justice-rohingyas-rwandans-and-gambians>.
- Human Rights Watch, "All of my body was pain: Sexual Violence against Rohingya Women and Girls in Burma", 16 November 2017, <https://www.hrw.org/report/2017/11/16/all-my-body-was-pain/sexual-violence-against-rohingya-women-and-girls-burma>.
- Hunt, Louise, "Gambia's genocide case against Myanmar shows that smaller countries can also help balance the scales of international justice", 27 Mart 2020, <https://www.equaltimes.org/gambia-s-genocide-case-against#.Xy0bGSgzbIV>.
- Independent International Fact-Faction Mission on Myanmar, United Nations Human Rights Council, <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/myanmarffm/pages/index.aspx>, 07/08/2020.
- Independent Investigative Mechanism for Myanmar, <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IIMM/Pages/Index.aspx>.
- International Court of Justice, Application instituting proceedings and request for provisional measures, Republic of the Gambia v. Republic of the Union of Myanmar, 11 November 2019.
- International Court of Justice, Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Republic of the Gambia v. Republic of the Union of Myanmar, Order, 23 January 2020.
- Knudson, Abigail, "The Rohingya Refugee Crisis & International Implications", 2020.
- Maung Aung, Myoe, *Building the Tatmadaw: Myanmar Armed Forces since 1948*, Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2009.
- Paquette, Danielle, "Why a tiny African country is taking the Rohingya's case to the world court", *The Washington Post*, 12 November 2019,

- https://www.washingtonpost.com/world/africa/why-a-tiny-african-country-is-taking-the-rohingyas-case-to-the-world-court/2019/11/12/f491d5a4-04cd-11ea-9118-25d6bd37dfb1_story.html#comments-wrapper.
- Parker, Edward, "What is the Future of the Media in Myanmar?", *The Diplomat*, 11 September 2017, <https://thediplomat.com/2017/09/what-is-the-future-of-the-media-in-myanmar/>.
- Pillai, Priya, "The Gambia v Myanmar at the International Court of Justice: Points of Interest in the Application", 21/11/2019, <https://opiniojuris.org/2019/11/13/the-gambia-v-myanmar-at-the-international-court-of-justice-points-of-interest-in-the-application/>.
- Pyun, Jiuen, "Myanmar Must End Its Internet Shutdown", *The Diplomat*, 15 Jul 2020, <https://thediplomat.com/2020/07/myanmar-must-end-its-internet-shutdown/>.
- Rahman, Ziaur, Anusara, Jhensanam, Chanthamith, Bousaone, Hossain, Saddam, Amin, Al, "Rohingya crisis: identity of Rohingya Muslim in Myanmar", *International Research Journal of Social Sciences*, Vol 7, 2018, pp. 12-16.
- Renshaw, Catherine, "Myanmar's Transition without Justice", *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 2019.
- Report of the independent international fact-finding mission on Myanmar, Human Rights Council, September 2019, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/236/74/PDF/G1923674.pdf?OpenElement>.
- Rist, D. Wes, "What does the ICJ decision on The Gambia v. Myanmar mean?", <https://www.asil.org/insights/volume/24/issue/2/what-does-icj-decision-gambia-v-myanmar-mean>.
- Ross, Aaron, "With memories of Rwanda: The Gambian minister taking on Suu Kyi", *Reuters*, 5 Decembar 2019, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya-world-court-gambia/with-memories-of-rwanda-the-gambian-minister-taking-on-suu-kyi-idUSKBN1Y91HA>.
- Schabas, William A., "Convention on Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", Audiovisual Library on International Law, dostupno na: <https://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html>, datum pristupa 21/08/2020.
- Sumon, Shehab, "Ashin Wirathu: The Buddhist bin Laden", *Arab News*, 21 Avgust 2019, <https://www.arabnews.com/node/1532846/world>.
- Truth, Reconciliation and Reparation Commission, <http://www.trrc.gm/>, 07/08/2020.
- Universal Jurisdiction, International Justice Resource Center, dostupno na <https://ijrcenter.org/cases-before-national-courts/domestic-exercise-of-universal-jurisdiction/>, datum pristupa 21/08/2020.

**CIRCUMSTANCES AND SPECIFICS OF THE PROCEEDINGS
FOR THE GENOCIDE OF MYANMAR OVER THE ROHINGYA
BEFORE THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE**

ABSTRACT

As a crime of special gravity and significance, genocide rightfully causes particular attention and caution in legal life. When it comes to its prosecution in international law, the International Court of Justice (ICJ) is the only relevant address, and genocide occupies a special place in the practice of the ICJ. Precisely because of that, the authors will analyze the progress achieved before the ICJ in the case of Myanmar, but at the same time, they will present the basic aspects of the concept of genocide and especially the specifics of the case, which shed special light on the whole process.

Keywords: Myanmar, the Gambia, Rohingya Muslims, genocide, International Court of Justice.

UDK 341.123.043
Bibliid 0543-3657, 71 (2020)
God. LXXI, br. 1179-80, str. 178-199
pregledni članak
Primljen: 21.7.2020.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2020.71.1179_80.9

*Ljubomir TINTOR*¹

Reforma metoda rada Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija

SAŽETAK

U ovom radu autor se bavi pitanjem reforme metoda rada Saveta bezbednosti, smatrajući ga ključnim segmentom reforme ovog organa Ujedinjenih nacija. Koristeći analitički metod autor sagledava sledeća pitanja koja smatra krucijalnim za efikasnu reformu: upotreba veta u radu Saveta bezbednosti, neformalni oblici sastanaka u okviru Saveta bezbednosti, značaj godišnjih izveštaja koje Savet bezbednosti podnosi Generalnoj skupštini UN, doprinos poseta posmatračkih misija i ključni problemi mirovnih misija Saveta bezbednosti. Cilj rada je da se sagleda dosadašnji tok reforme, uoče određeni nedostaci, te ukaže na moguće pravce promena metoda rada Saveta bezbednosti, kako bi u skorije vreme ovaj glavni organ Ujedinjenih nacija mogao adekvatno da odgovori na buduće izazove.

Ključne reči: Ujedinjene nacije, Savet bezbednosti, reforma metoda rada Saveta bezbednosti.

Uvod

Nakon nedavnih međunarodnih kriza na području Sirije, Libije i Ukrajine postaje očito da Ujedinjene nacije nisu sposobne da ispune osnovni zadatak osnivanja, a to je održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. Zbog toga se javljaju sve češći zahtevi za sveobuhvatnom reformom svih organa UN. Usled komplikovanog postupka izmene Povelje UN neophodna je značajna

---

¹ Autor je doktorand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, e-mail: ljubomir.tintor@yahoo.com

politička volja.² Prema stavovima stručne javnosti volja za uspešnu reformu UN može doći od strane stalnih članica Saveta bezbednosti (SB), potrebne većine država u Generalnoj skupštini ili spolja od strane uticajnih međunarodnih organizacija.³ Takođe, smatra se da bi za uspešnu reformu UN, pre svega, trebalo pristupiti reformi Saveta bezbednosti kao glavnog organa.⁴

Opravdanje za reformu SB može se pronaći i u činjenici da, za razliku od odluka koje donosi Generalna skupština, odluke Saveta bezbednosti – rezolucije – su obavezujuće za sve države članice.⁵ To znači da Savet bezbednosti ima široka ovlašćenja i sledstveno tome može, ako je potrebno, preduzeti razne akcije za očuvanje međunarodnog mira, kao što su npr. uvođenje sankcija koje zadiru u državni suverenitet, ili preduzimanje kolektivne akcije. S obzirom na zadatak koji je postavljen pred Svetom bezbednosti potpuno je opravdano da ovaj organ ima veoma široka ovlašćenja, međutim, problem nastaje kada se postavi pitanje legitimnosti SB. Jedan od osnovnih problema je da se najvažnije odluke u SB donose na osnovu međusobnih konsultacija stalnih članica, a druge članice pri tome ostaju u mraku bez relevantnih informacija neophodnih za donošenje odluka. Iz tog razloga, najveći broj predloga reforme Saveta bezbednosti uglavnom su okrenuti ka povećanju broja članica Saveta bezbednosti, kako stalnih tako i nestalnih zbog veće reprezentativnosti, pritom potpuno zanemarujući druge aspekte reforme koji su možda i značajniji.

S obzirom na trenutne međunarodne odnose, postoji opšte uverenje da je teško očekivati da u skorije vreme dođe do sveobuhvatne reforme Saveta bezbednosti, ali su reforme u pojedinim oblastima, poput reforme metoda rada, svakako izvodljive.⁶

Kada govorimo o potrebi reforme metoda rada Saveta bezbednosti UN kroz istoriju, možemo uočiti tri perioda pojačanog interesovanja za reformu. Prvi period obuhvata period od sredine devedesetih godina prošlog veka do početka novog milenijuma. Drugu fazu možemo uočiti nakon ishoda Svetskog samita održanog 2005. godine.⁷ Nakon toga bilo je primetno da je interesovanje

---

² Izmene Povelje UN se smatraju usvojenim kada ih usvoje dve trećine članica Generalne skupštine uključujući i sve stalne članice Saveta bezbednosti. "UN Charter (1945)", Article 108, General Assembly of United Nations, 24 October 1945.

³ Nora Gordon, *Pathways to Security Council Reform*, Center on International Cooperation, New York, 2014, pp. 6-7.

⁴ Ibid., pp. 3-4.

⁵ Boris Krivokapić, *Međunarodno javno pravo*, Institut za uporedno pravo, Poslovni i pravni fakultet, Beograd, 2017, str. 810.

⁶ Nora Gordon, *Pathways to Security Council Reform*, op. cit., p. 10.

⁷ Joanna Harrington, "The Working Methods of the United Nations Security Council: Maintaining the Implementation of Change", *International and Comparative Law Quarterly* 66, No. 1, 2017, p. 40.

za reformu metoda rada SB znatno opalo, međutim nakon osnivanja grupe „Otvorenost, koherentnost i transparentnost“ može se uočiti treći period pojačane zainteresovanosti koji traje od 2013. godine do danas.⁸ Reformom bi se trebalo postići povećanje transparentnosti rada, smanjenje tajnosti podataka i povećanje saradnje sa državama članicama Ujedinjenih nacija.⁹

Cilj ovog rada biće da razmotri sve ključne elemente reforme metoda rada Saveta bezbednosti koji obuhvataju pitanje upotrebe veta na sednicama Saveta bezbednosti, neformalne sastanke SB, godišnje izveštaje o radu koje je ovaj organ, prema Povelji UN, dužan da podnosi Generalnoj skupštini. Na kraju, biće razmotren značaj posmatračkih i mirovnih misija koje Savet bezbednosti šalje na mesta gde je ugrožen međunarodni mir i međunarodna bezbednost kao posebnog oblika radnog metoda SB. U članku će biti analizirani dosadašnji tok reforme metoda rada Saveta bezbednosti, uočeni nedostaci, sagledani dosadašnji predlozi i biće ponuđena neka nova rešenja za poboljšanje metoda rada kao ključnog segmenta reforme glavnog organa Ujedinjenih nacija.

Pitanje upotrebe veta u radu Saveta bezbednosti

Primarna nadležnost Saveta bezbednosti ogleda se u održavanju međunarodnog mira i bezbednosti. Savet bezbednosti, zadužen za kolektivnu bezbednost, obavezan je da ispita svaku situaciju koja može da ugrozi međunarodni mir i predloži mere za prevazilaženje ovih sporova. Iako prema Povelji UN nije predviđeno pravo veta, ono je nastalo ekstenzivnim tumačenjem člana 27 Povelje UN. Pravo veta omogućava stalnim članicama SB da svojim negativnim glasom spreče donošenje odluke o suštinskom pitanju kada sve ostale države glasaju potvrдно.¹⁰ Opisani način glasanja omogućava stalnim članicama pluralni glas koji pored prava odlučivanja omogućava i pravo sprečavanja donošenja odluka.¹¹ Ova privilegija koja je omogućena stalnim članicama SB često usled suprotstavljenih stavova ovih država dovodi do paralisanja u radu Saveta bezbednosti, što je prouzrokovalo da SB selektivno reaguje na međunarodne

⁸ Grupa „Otvorenost, koherentnost i transparentnost“ je višeregionalna grupa sačinjena od 27 malih i srednjih zemalja, osnovana u maju 2013. godine s ciljem poboljšanja odgovornosti i transparentnosti u Savetu bezbednosti UN.

⁹ Eduardo Vargas Toro, UN Security Council Reform: Unrealistic Proposals and Viable Reform Options, *American Diplomacy* November 25, 2008. Internet: <https://www.globalpolicy.org/security-council/security-council-reform/transparency-including-working-methods-and-decisionmaking-process/41138.html?itemid=914,13/07/2020>.

¹⁰ Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Brograd, 2009, str. 20.

¹¹ *Ibid.*, str. 21.

sukobe, pa je nemoguće uspostaviti efikasan sistem kolektivne bezbednosti. Tako je u određenim sukobima Savet bezbednosti vrlo involviran, dok je u drugim značajnim sukobima SB marginalizovan jer stalne članice ne žele da intervenišu.¹² Zbog česte upotrebe veta nije moguće uspostaviti mirovne misije koje bi adekvatno odgovorile na međunarodni konflikt. Iz tog razloga države pribegavaju drugim sredstvima da bi rešile situacije koje zahtevaju odgovor međunarodne zajednice. Ova inertnost u delovanju SB dovodi do smanjenja poverenja u UN, pa države primenjuju unilateralne operacije pod okriljem „doktrine Odgovornost“ da se zaštiti. U prilog ovoj tezi govore primeri poput sukoba u Ukrajini, zatim odsustvo reakcije SB na napad hemijskim oružjem koji se dogodio u Siriji.¹³ Takođe pretnja upotrebe veta stalnih članica onemogućava rešenje izraelsko-palestinskog sukoba i konflikta na Kosovu.¹⁴

Iz tog razloga je još 1950. godine državni sekretar SAD Din Ačeson (*Dean Acheson*) inicirao zapadno orijentisanu Generalnu skupštinu usvajanje rezolucije „Ujedinjeni za mir“.¹⁵ Neposredan povod za donošenje rezolucije bio je napad Severne Koreje na Južnu Koreju 1950. godine. Rezolucija je predviđala da u ovakvim situacijama Generalna skupština razmotri situaciju i donese odgovarajuće preporuke članovima UN-a za preduzimanje kolektivnih mera.¹⁶

Uviđajući problem prečeste upotrebe veta koja koči i usporava rad Saveta bezbednosti, tokom 2013. godine od ministra inostranih poslova Francuske Iber Vedrina (*Hubert Védrine*) potekla je inicijativa pod nazivom „Novi kodeks ponašanja“ koja je ubrzo dobila podršku Ukrajine i Meksika.¹⁷ Ideja ove inicijative je u tome da se stalnim članicama Saveta bezbednosti ograniči ulaganje veta kada se razmatraju situacije u kojima se dešavaju zločini protiv čovečnosti, što prouzrokuje bitne povrede ljudskih prava. Danas 114 država u Generalnoj skupštini podržava inicijativu Francuske, čije bi usvajanje značajno reformisalo rad Saveta bezbednosti i omogućilo brže delovanje u

¹² Georgia Papalia, „A Critique of the Unqualified Veto Power“, *Perth International Law*, no. 2, Chicago, 2017, pp. 59-60.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Jochen Prantl, Jean E. Krasno, *Informal groups of Member states*, in: Jean E. Krasno (ed.), *The United Nations: Confronting the Challenges of a Global Society*, Lynne Reiner Publishers, London, 2004, p. 318.

¹⁶ Treba istaći da se rezolucija Ujedinjeni za mir primenjuje samo na agresiju kao najveći stepen opasnosti po mir. Prvi slučaj primene bio je na zahtev Jugoslavije 1956. godine prilikom trojne agresije na Egipat.

¹⁷ Alexei Timofeitchev, Conseil de sécurité de l'Onu: le droit de veto entre passé et avenir, 29 SEPT. 2015, Internet: https://fr.rbth.com/international/2015/09/29/conseil-de-securite-de-lonu-le-droit-de-veto-entre-passe-et-avenir_443869, 11/06/2020.

kriznim situacijama. Rusija se žestoko protivi ovoj inicijativi, tako da je malo verovatno da će ona u dogledno vreme biti usvojena.¹⁸

Pored ove inicijative značajno je spomenuti i druge inicijative koje su se pojavile tokom razmatranja pitanja reforme modela odlučivanja u Savetu bezbednosti u slučaju održavanja međunarodnog mira i bezbednosti. Prvenstveno treba imati u vidu inicijativu država okupljenih u grupi „Otvorenost, koherentnost i transparentnost“ 2015. godine.¹⁹ Inicijativa ove grupe država zasniva se na ideji da sve članice UN treba da pruže neophodnu pomoć Savetu bezbednosti pri održavanju i uspostavljanju međunarodnog mira. Posebno se naglašava potreba da se stalne članice Saveta bezbednosti uzdrže od upotrebe veta prilikom donošenja rezolucija čiji je cilj da se spreče situacije koje dovode do ozbiljnog kršenja ljudskih prava i humanitarnih kriza.²⁰ Ova grupa je pozvala da se stalne članice Saveta bezbednosti pismeno obavežu na poštovanje odredbi predviđenih inicijativom. Trenutno ovu inicijativu podržava 56 država, uključujući i dve stalne članice Francusku i Veliku Britaniju.²¹

Sličnu inicijativu o ograničenju prava veta podnela je i grupa „Stariji“.²² Tokom debata o upotrebi veta u Savetu bezbednosti pojavili su se vrlo interesantni predlozi koje vredi napomenuti. Prema čileanskom predlogu stalne članice Saveta bezbednosti trebalo bi da se odreknu prava veta postepeno do 2030. godine.²³ Stav Urugvaja je da bi upotreba veta bila dozvoljena samo u tačno definisanim situacijama. Ova država je iznela veoma zanimljiv predlog da se efekat veta može suspendovati ako Generalna skupština donese takvu odluku.²⁴ Pojavio se i stav da se pravo upotrebe veta onemogućiti kada se razmatraju pitanja iz Glave VII Povelje UN.²⁵ Ova promena bi dovela do smanjenja upotrebe veta, ali je pitanje u kojoj meri.

¹⁸ Sputnik Srbija, *Atak na rusko pravo veta u UN 114 država „za“*, Internet, <https://rslat.sputniknews.com/rusija/201709231112769066-Veto-Rusija>, 11/06/2020.

¹⁹ The Accountability, Coherence and Transparency Group, *Better Working Methods for today's UN Security Council. Presentation of the ACT*, Internet: <https://centerforunreform.org/sites/default/files/Invitation%20Launch%20ACT%20-%202%20May%202013%20-%20Civil%20society>, 12/06/2020.

²⁰ Security council, *The veto*, Internet: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/research_report_3_the_veto_2015.pdf, 12/6/2020. p. 5.

²¹ Ibid.

²² Grupa „Stariji“ predstavlja inicijativu svetskih lidera, nezavisnu po svom delovanju, koja se zalaže za razvoj mira, ljudskih prava i univerzalnih vrednosti čovečanstva. Osnovao ju je Nelson Mendela (*Nelson Rolihlahla Mandela*).

²³ Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 208.

²⁴ Ibid.

²⁵ Security council, *The veto*, op. cit., pp. 6-7.

Prvenstveno iz razloga što države i danas na određena pitanja primetno glasaju u takozvanim blokovima. Primetno je da po mnogim pitanjima zapadnoevropske države Francuska i Velika Britanija pri glasanju slede volju SAD. Sa druge strane, isto tako primetna je tendencija da Rusija i Kina u poslednje vreme zajedno ulažu veto i imaju vrlo slične interese.²⁶ Iz tog razloga je vrlo diskutabilno da li bi ova reforma donela značajne promene.

Problemi u radu Saveta bezbednosti javljaju se i kada se postavi pitanje da li je pitanje o kojem se odlučuje proceduralno ili suštinsko pitanje. Ovo pitanje je značajno, jer ukoliko se u SB odlučuje o suštinskom pitanju za usvajanje odluke je neophodno devet pozitivnih glasova, uključujući pozitivne glasove svih stalnih članica, dok, ako se radi o proceduralnom pitanju za donošenje odluke je neophodno devet pozitivnih glasova bilo kojih članica SB.²⁷ Prema Povelji UN svaka članica može pre odlučivanja zahtevati da se odluči da li je pitanje koje je na dnevnom redu proceduralnog ili suštinskog karaktera. Prilikom ovog odlučivanja stalne članice imaju pravo veta što je stvorilo problem upotrebe dvostrukog veta u radu SB.²⁸ Stalne članice SB obilato koristeći prava koja su im omogućena preširokim tumačenjem Povelje UN često unapred najavljuju upotrebu veta, te na taj način neka značajna pitanja uopšte i ne dođu na dnevni red sednica Saveta bezbednosti. Ovaj problem je naročito eskalirao u periodu Hladnog rata, a pokušano je da se reši usvajanjem Rezolucije br. 267(III) 1949. godine.²⁹ U Rezoluciji br. 267 (III) Generalna skupština poziva Savet bezbednosti da tačno određena pitanja koja su navedena u aneksu razmatraju kao proceduralna. Pre svega, u Rezoluciji se navodi kao proceduralno pitanje osnivanje pomoćnih organa koje Savet bezbednosti smatra neophodnim za vršenje svojih funkcija, zatim održavanje sastanaka van sedišta UN. Podnošenje Generalnoj skupštini zahteva da odluči o merama za održanje međunarodnog mira i bezbednosti kada Savet bezbednosti nije u stanju.³⁰

Iako je Generalna skupština donela ovu Rezoluciju stalne članice Saveta bezbednosti nastavile su da shodno sopstvenom nahođenju, rukovodeći se svojim političkim interesima, odlučuju da li je određeno pitanje suštinskog ili proceduralnog karaktera, što vrlo često dovodi do problema da SB ne

²⁶ Security Council, *Veto*, Internet: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/working_methods_veto.pdf, 12/06/2020. pp. 1-20.

²⁷ Izuzetak od ovakvog načina glasanja u SB javlja se prilikom izbora sudija Međunarodnog suda pravde kada je za izbor dovoljna prosta većina. Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 22-23.

²⁸ Ibid.

²⁹ "Resolution 267(III) (1949)", General Assembly of United Nations, 14. April 1949.

³⁰ Security council, *UN Security Council Working Methods*, <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/procedural-vote.php>, 12/06/2020.

reaguje adekvatno na međunarodne sukobe. Problem dvostrukog veta doveo je u savremenom sistemu kolektivne bezbednosti do kraha delovanja SB prilikom pokušaja sprečavanja sukoba poput onih u Darfuru i Ruandi.³¹ Ipak, vremenom se uobičajila praksa da se na određena pitanja prilikom rada Saveta bezbednosti posmatra kao na proceduralna pitanja, na primer sadržaj dnevnog reda zasedanja. Međutim, u stručnoj literaturi i dalje preovladava stav da konkretno rešenje za sada nije moguće, jer pitanje nije postavljeno na jasnim pravnim osnovama.³² U praksi je evidentna pravna nesigurnost, naročito ako se ima u vidu da nijedan organ UN nema moć da tumači i nameće svoj stav o dometima Povelje UN, stoga se u stručnoj literaturi mogu pronaći stavovi da SB uopšte ne bi trebao da dođe u poziciju da odlučuje o tome da li je neko pitanje suštinskog ili proceduralnog karaktera.³³ Eventualno rešenje problema dvostrukog veta moglo bi se pronaći ako bi se uspostavio stalni dnevni red zasedanja, što bi onemogućilo upotrebu dvostrukog veta, te bi na taj način značajno ubrzali rad Saveta bezbednosti.

U stručnoj literaturi preovladava stav da u slučaju eventualnog proširenja broja članova Saveta bezbednosti nove stalne članice nikako ne bi smele dobiti pravo veta, jer bi na taj način postojala mogućnost dodatnog usporavanja rada Saveta bezbednosti.³⁴ Interesantno je spomenuti i predlog grupe G4 koja se zalaže za reformu metoda rada Saveta bezbednosti koji smatraju da bi pitanje dodele veta novim članicama SB trebalo razmotriti na posebnoj konferenciji 15 godina nakon proširenja SB i promene Povelje UN.³⁵

Interesantno je spomenuti i ideju koja se pojavila poslednjih godina o stalnom mestu EU u Savetu bezbednosti. Učešće EU u Ujedinjenim nacijama moglo bi se opravdati zbog *sui generis* pravne prirode Evropske unije, kao i trenutnog političkog i ekonomskog značaja ove organizacije na tlu Evrope i značajno bi doprinelo efikasnosti Saveta bezbednosti. Međutim, trenutno postoji puno prepreka koje onemogućavaju realizaciju ove ideje. Prema Povelji UN trenutno samo države, a ne i međunarodne organizacije, mogu biti članice UN. Međunarodne organizacije u okviru UN mogu imati samo status posmatrača. Još jedna ozbiljna prepreka članstvu EU u radu Saveta bezbednosti ogleda se u tome što još uvek u okviru EU ne postoji jedinstvena Zajednička i bezbedonosna politika svih članica, tako da je za sada nemoguće

³¹ Georgia Papalia, "A Critique of the Unqualified Veto Power", op. cit., str. 59-60.

³² Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 22-23.

³³ Ibid., str. 23-24.

³⁴ Slađana Mladenović, "Predlozi reforme Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija", *Politička revija*, vol. 41, br. 3, Beograd, 2014, str. 39-59.

³⁵ *General Assembly Fifty-ninth session*, 6 July 2005, Internet: <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/231610/2c95f1f86406e1eac00a71d042f7c403/draft-resolution-g4-data.pdf>, 19/ 06/ 2020. Grupu „G4” formirali su potencijalni pretendenti za stalna mesta u Savetu bezbednosti: Nemačka, Japan, Indija i Brazil.

očekivati da jedna članica u debatama iznosi stavove i glasa u ime svih članica EU.³⁶ Iako je cilj Nemačke, kao najmoćnije države u EU, stalno mesto ove organizacije u SB, ipak bi trebalo očekivati da prilikom eventualne buduće reforme SB i proširenja stalnih mesta Nemačka ima prednost u odnosu na bilo koju međunarodnu organizaciju.

Implementacija barem nekog od predloga za reformu upotrebe veta značajno bi doprinelo efikasnosti u radu Saveta bezbednosti. Međutim, mali su izgledi za adekvatnu upotrebu veta u skorije vreme ako uzmemo u obzir trenutne odnose među stalnim članicama.

Značaj neformalnih sastanaka za reformu metoda rada Saveta bezbednosti

Neformalni sastanci u radu Saveta bezbednosti počeli su da se održavaju početkom devedesetih godina prošlog veka, kada su stalne članice shvatile da je neophodno imati pouzdane podatke sa lica mesta kako bi moglo adekvatno da se reaguje na situacije koje ugrožavaju međunarodni mir. Prvi neformalni sastanak, koji se ticao situacije u bivšoj Jugoslaviji, održao je tadašnji predsedavajući SB Diego Aria (*Diego Arria*) koji je 1992. godine stalne članice upoznao sa svedočenjem uglednog pojedinca o situaciji u Bosni.³⁷

Ovaj oblik sastanaka pokazao se vrlo korisnim, jer su se članicama SB mogli obratiti akteri koji nemaju mogućnost obraćanja redovnim putem, a imaju značajne informacije o pretnjama međunarodnom miru. S obzirom na to da sastanci „*Arria-formule*“ nisu predviđeni Poveljom UN, ne postoji kruta pravila ko i pod kojim uslovima može učestvovati na ovim sastancima. Ovaj neformalni oblik delovanja SB saziva se na inicijativu jedne od članica Saveta bezbednosti, koja ujedno i predsedava sastankom. Sastanci neformalnog karaktera u prvom periodu korišćeni su za susrete članica SB sa predsednicima država, zato što su se Rusija i Velika Britanija protivile da na sastancima učestvuju predstavnici drugih organizacija. Prvi problemi o formi ovih sastanaka nastali su u jesen 1996. godine kada je čileanski ambasador Samovia

³⁶ Proces pristupanja Evropskoj uniji, koji se zasniva pre svega na usklađivanju nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije, obuhvata i harmonizaciju nacionalne spoljne politike zemlje kandidata sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom EU. Detaljnije o Zajedničkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici EU vidi: Davorin Rudolf, „Zajednička sigurnosna i obrambena politika Evropske unije prema Lisabonskom ugovoru“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 3, Split, 2014, str. 557-574.

³⁷ James Paul, Céline Nahory, *Theses Towards a Democratic Reform of the UN Security Council, Global Policy*, July 13 2005, Internet: <https://www.globalpolicy.org/security-council/security-council-reform/transparency-including-working-methods-and-decisionmaking-process/41131.html?itemid=914>, 10/06/2020.

(Juan Somavía) hteo da u neformalne sastanke uključi i nevladine organizacije koje su se bavile pitanjima ljudskih prava.³⁸ Ovaj predlog naišao je na ozbiljan otpor naročito od strane stalnih članica SB.³⁹ Sukob je nastavljen i 1997. godine kada se pojavila ideja da se na ove sastanke kao učesnik pozove i Generalni sekretar Amnesti Internešnala (*Amnesty International*), a pošto je i dalje postojao jak otpor pronađeno je kompromisno rešenje da se sastanak održi na *ad hoc* osnovi. Konačno se 2000. godine stvorila povoljna politička klima u SB, naročito stav delegacije Velike Britanije da se i nevladine organizacije uključe u sastanke „*Arria-formule*“.⁴⁰ Iste godine dozvoljeno je i državama nečlanicama SB da na stalnoj osnovi prisustvuju u radu ovih sastanaka.

Značaj sastanaka ogleda se u tome što usled svog neformalnog karaktera omogućava iskrenu i privatnu razmenu mišljenja, u fleksibilnom proceduralnom okviru bez obavezujućih odluka.⁴¹ Usled neformalnog karaktera sastanka o njima se do 2016. godine nisu vodili nikakvi zapisnici. Koristeći fleksibilnost ovog formata pregovaranja članice Ujedinjenih nacija uspele su da neka krucijalna pitanja, poput položaja osoba sa invaliditetom u oružanim sukobima ili bezbednosnim aspektima klimatskih promena, iznesu pred članice SB, iako nije postojao konsenzus da se o ovim pitanjima raspravlja na redovnim zasedanjima.⁴² Tokom 2016. godine u Savetu bezbednosti se kroz sastanke „*Arria-formule*“ raspravljalo o položaju ranjivih grupa, naročito pripadnika verskih manjina i pripadnika LGBT populacije na ratnom području u Siriji.⁴³ Od 2017. godine, države članice koje nisu u Savetu povremeno su se pridružile članovima SB u organizaciji sastanaka „*Arria-formule*“.

Značajan korak ka reformi metoda rada SB predstavlja stav stalnih članica da sastanke „*Arria-formule*“ koriste za bolju koordinaciju sa organizacijama civilnog sektora. U poslednje vreme ovi neformalni sastanci koriste se za konstruktivne dijaloge sa članovima Istražnih komisija Saveta za ljudska prava UN. Članice SB su se saglasile da predsednik SB dan pre sastanka utvrdi dnevni red i da zajedno sa Generalnim sekretarom ohrabruje učešće svih zainteresovanih aktera u ovakvom vidu neformalne

³⁸ James Paul, *The Formula Arria*, Internet: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/185-general/40088-the-arria-formula.html>, 28/06/2020.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Security council, *Arria-Formula Meeting*, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/arria-formula-meetings.php>, pristupljeno: 13.06.2020.

⁴² Ibid.

⁴³ Jessica Stern, "The U.N. Security Council's Arria-Formula Meeting on Vulnerable Groups in Conflict: ISIL's Targeting of LGBTI Individuals", *New York University Journal of International Law and Politics*, 48(4), 2016, pp. 1191-1198.

komunikacije. Rezultati ovih sastanaka ostaju skriveni od očiju javnosti. Naročito su se neformalni sastanci održavali prilikom iznalaženja adekvatnog rešenja za sukobe u Siriji i Ukrajini.⁴⁴

Sastanci „*Arria-formule*“ mogli bi poslužiti za pripremanje nacrtu rezolucija koje bi kasnije bile usvojene u Savetu bezbednosti. U dosadašnjoj istoriji uglavnom su stalne članice SB određivale sadržaj rezolucija koje bi se kasnije razmatrale i usvajale na sastancima Saveta bezbednosti. Tek, s vremena na vreme, pojavljivala se mogućnost da nestalne članice imaju značajniji uticaj na sadržinu rezolucija. Tako su npr. Australija i Luksemburg, kao nestalne članice SB, imale glavnu reč u izradi nacrtu o humanitarnim rezolucijama Saveta bezbednosti u pogledu rata u Siriji 2014. godine.⁴⁵ Neformalni sastanci „*Arria-formule*“ poslednjih godina korišćeni su za konsultacije Generalnog sekretara UN sa predsednikom Generalne skupštine i predsedavajućim Saveta bezbednosti o značajnim pitanjima sa kojim se Ujedinjene nacije suočavaju.

Pored sastanaka takozvane „*Arria-formule*“ u okviru Saveta bezbednosti pojavili su se i drugi oblici neformalne saradnje. Pre svega, treba spomenuti neformalni sastanak koji je održan tokom 1997. godine po „*formuli Samovia*“.⁴⁶ Na ovom sastanku učestvovali su članovi Ekonomsko-socijalnog saveta UN kao i članovi drugog i trećeg komiteta Generalne skupštine UN. Raspravljalo se o humanitarnim pitanjima i izvršene su konsultacije sa pripadnicima Lekara bez granica.⁴⁷

Nakon podizanja optužnice protiv tadašnjeg predsednika Sudana Bašira (*Omar al-Bashir*) pred Međunarodnim krivičnim sudom 2009. godine, Savet bezbednosti je bio pod pritiskom javnosti da zauzme zvaničan stav i razmotri ovo pitanje.⁴⁸ Zbog protivljenja određenog broja članica došlo se do kompromisnog rešenja da se o ovom pitanju raspravlja u okviru „Neformalnog interaktivnog dijaloga“. Od tada do danas može se primetiti ekspanzija ovakvog vida debate u okviru Saveta bezbednosti. Ovo je vrlo zanimljiv način na koji je Savet bezbednosti uspeo da odgovori zahtevima današnjice i ne ponovi grešku s početka pedesetih godina prošlog veka, kada je usled suprotstavljenih interesa velikih sila propustio da adekvatno reaguje na ozbiljne pretnje međunarodnom miru. Tako se u okviru „Neformalnog

⁴⁴ Security council, *Arria-Formula Meeting*, op. cit.

⁴⁵ Center for UN Reform, The Accountability, Coherence and Transparency Group – Better Working Methods for today’s <https://centerforunreform.org/wp-content/uploads/2015/06/FACT-SHEET-ACT-June-2015.pdf>, 15/06/2020.

⁴⁶ James Paul, *The Formula Arria*, op. cit.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Security council, *Informal Interactive Dialogue*, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/informal-interactive-dialogue.php>, 15/06/2020.

interaktivnog dijaloga“ razmatrala krizna situacija u Šri Lanki prouzrokovana delovanjem Tamilskih tigrova.

Neformalni interaktivni dijalozi bi se u budućnosti mogli koristiti da članice SB razmotre pitanja koja inače spadaju u nadležnost Generalne skupštine, a u perspektivi bi mogla predstavljati ozbiljnu opasnost po međunarodnu bezbednost. Na taj način bi se izbegle kritike, koje su se pojavile u poslednjoj deceniji od strane nekih članica Generalne skupštine, da Savet bezbednosti sve češće zadire u nadležnosti Generalne skupštine razmatrajući pitanja poput uticaja HIV-a i ebole na međunarodni mir, kao i problem nedostatka pitke vode na području afričkog kontinenta što prouzrokuje međunarodne sukobe, naročito na području basena jezera Čad.⁴⁹

Izvesno bi se moglo očekivati da se u budućnosti na neformalnim sastancima ozbiljno razmotri pitanje karipskih država, koje se usled klimatskih promena suočavaju sa porastom vode, te bi u budućnosti mogle da potonu.⁵⁰

Prilikom debate o reformi metoda rada Saveta bezbednosti francuska delegacija je predložila da „Neformalni interaktivni dijalog“ postane stalna razmena mišljenja sa ostalim članicama Ujedinjenih nacija o pitanjima koja ih se tiču.⁵¹ Predlog Francuske naišao je na podršku velikog broja članica Generalne skupštine koje smatraju da će češći neformalni sastanci dovesti do veće transparentnosti u radu SB. Mnogi smatraju da neformalni oblici sastanaka i konsultacija predstavljaju ključan korak ka revitalizaciji metoda rada Saveta bezbednosti, pa i samih Ujedinjenih nacija.⁵² Neformalni sastanci bi trebali da doprinesu većoj transparentnosti koja trenutno nedostaje u radu Saveta bezbednosti.

Godišnji izveštaj Saveta bezbednosti

U skladu sa Poveljom UN Savet bezbednosti ima obavezu podnošenja Generalnoj skupštini godišnjih izveštaja svojih aktivnosti.⁵³ Za vreme Hladnog rata godišnji izveštaji su podnošeni sa nekoliko godina zakašnjenja. U noti predsednika Saveta bezbednosti, od juna 1993. godine, članovi su se

⁴⁹ Ken Conca, *The Security Council And Climate Change*, December 6, 2017, Internet: <https://sustainablesecurity.wordpress.com/2017/12/06/the-un-security-council-and-climate-change/>, 20/6/2020.

⁵⁰ US Aid, *Climate Risk Profile: Eastern and Southern Caribbean*, February 2018, Internet: https://www.climatelinks.org/sites/default/files/asset/document/2018-26-Feb_CadmusCISF_Climate-Risk-Profile-ES-Caribbean.pdf, 06/07/2020.

⁵¹ Ibid.

⁵² James Paul, *The Formula Arria*, op. cit.

⁵³ “UN Charter (1945)”, op. cit., Article 15.

složili da izmene određene prakse koje se tiču godišnjeg izveštaja. Odlučeno je da nacrt godišnjeg izveštaja više ne treba smatrati poverljivim dokumentom do trenutka usvajanja, umesto toga biće dostupan zainteresovanim državama članicama pre usvajanja, koji će se održati na javnom sastanku.⁵⁴ Uprkos značajnim izmenama godišnji izveštaj SB i dalje je bio kritikovan od strane članica UN zbog nedovoljne transparentnosti.⁵⁵ Kako bi se povećala transparentnost SB vremenom su se uz godišnje izjave počeli podnositi kratki izveštaji sa ocenama o radu ovog organa.

U okviru Generalne skupštine 2002. godine ponovo je pokrenuta debata na koji način poboljšati godišnji izveštaj SB. Nakon rasprave došlo je do saglasnosti u pogledu sledećih pitanja: da se u budućim godišnjim izveštajima u uvodu budu detaljno analizirani najvažniji trenuci u godini koja se razmatra, zatim da se nakon podnošenja godišnjih izveštaja analizira sposobnost SB da odgovori na situacije koje predstavljaju pretnju međunarodnoj bezbednosti, i na kraju bi se identifikovale poteškoće u očuvanju međunarodnog mira.⁵⁶ Ideja je bila da sve članice (stalne i nestalne) SB učestvuju u izradi godišnjeg izveštaja. Iako je trebalo da predstavlja značajnu novinu u praksi, predlog uvoda godišnjeg izveštaja usvajan je na sednici bez adekvatne debate, tako da suštinski nije došlo do neophodne transparentnosti. Takođe, uvodni delovi godišnjih izveštaja su vremenom primetno bili predugački i izgubili su neophodnu notu analitičnosti. Osnovni problem je predstavljala činjenica da se i dalje u godišnjim izveštajima vrši puko nabranje aktivnosti bez adekvatne i detaljnije analize.⁵⁷

Uz pozive na poboljšanje, pomoćno telo SB koje je odgovorno za većinu njegovih radnih metoda, neformalna radna grupa za dokumentaciju i druga proceduralna pitanja nastavila je da raspravlja o godišnjim izveštajima i uvela neke dalje izmene. Usvojeno je ograničenje dužine godišnjeg izveštaja Saveta bezbednosti i promenjen je period koji se razmatra u godišnjem izveštaju. Tako se od 2017. godine prešlo na kalendarski period godišnjeg izveštaja koji obuhvata period od 1. januara do 31. decembra, a ne kao dosad između dva redovna zasedanja Generalne skupštine.⁵⁸ Promena koja je uvedena na inicijativu Rusije i Litvanije pravdana je težnjom da se što bolje sagledaju godišnje aktivnosti. Uočljiv je problem da se još uvek godišnji izveštaji SB relativno kasno dostavljaju članicama UN, i iz tog razloga one

⁵⁴ "Note S/26015", President of Security Council, 30 June 1993.

⁵⁵ UN Security Council, *Working Methods-Security Council Annual Report to the General Assembly*, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/annual-report-to-the-general-assembly.php>, 14/07/2020.

⁵⁶ "Note S/2002/199", the President of the Security Council, 22 May 2002.

⁵⁷ UN Security Council, *Working Methods – Security Council Annual Report to the General Assembly*, op. cit.

⁵⁸ "Note S/2017/507", the President of the Security Council, 30 August 2017.

nemaju dovoljno vremena da analiziraju izveštaje pre redovnog zasedanja Generalne skupštine, tako da se faktički države samo obavestavaju o aktivnostima SB.⁵⁹ Značajan korak napred ka poboljšanju metoda rada SB predstavljala bi promena čiji je cilj da se Generalna skupština, kao plenarni organ UN, ovlasti da usvoji godišnji izveštaj SB natpolovičnom ili kvalifikovanom većinom. Tada bi članice Saveta bezbednosti imale veću odgovornost prilikom donošenja odluka i prilikom sastavljanja godišnjih izveštaja. Eventualno neusvajanje izveštaja od strane Generalne skupštine proizvelo bi političku odgovornost naročito stalnih članica SB.

Bolji kvalitet godišnjih izveštaja o radu Saveta bezbednosti mogao bi se postići uspostavljanjem funkcije predsednika Saveta bezbednosti. Trenutno je Savet bezbednosti jedini organ u okviru Ujedinjenih nacija koji nema predsednika već koristi sistem rotirajućeg predsedništva. Predsednik Saveta bezbednosti, čiji bi mandat trajao jednu ili dve godine, mogao bi bolje da sagleda aktivnosti SB što bi godišnji izveštaj učinilo sadržajnim i kvalitetnijim. Takođe, predsednik SB bi mogao u godišnjem izveštaju precizno da definiše ciljeve Saveta bezbednosti za sledeću godinu, što bi omogućilo lakše ocenjivanje uspešnosti delovanja Saveta bezbednosti. Još jedna prednost uspostavljanja funkcije predsednika SB ogleдалa bi se u kontinuitetu dnevnog rada, tako da bi se detaljno mogla razmotriti sva pitanja od međunarodnog značaja, a ne samo ona pitanja koja interesuju stalne članice.⁶⁰

Posete posmatračkih misija Saveta bezbednosti

Savet bezbednosti je gostujuće (posmatračke) misije koristio kao fleksibilan oblik delovanja, prvenstveno namenjen posredovanju, preventivnoj diplomatiji i pružanju podrške mirovnim procesima.⁶¹ Prvi put je misija Saveta bezbednosti poslata 1964. godine na područje Kambodže i Vijetnama. Savet bezbednosti misije koristi u skladu sa širokim ovlašćenjima koja su mu dodeljena na osnovu Povelje UN.⁶² Svrha i zadaci misije zavise od slučaja do slučaja i određuje ih Savet bezbednosti. Primećuje se da je od kraja Hladnog rata značajno porastao broj misija koje uspostavlja Savet bezbednosti. Tokom poslednje decenije prošlog veka posete misija Saveta

⁵⁹ UN Security Council, *Working Methods – Security Council Annual Report to the General Assembly*, op. cit.

⁶⁰ Eduardo Vargas Toro, *UN Security Council Reform: Unrealistic Proposals and Viable Reform Options*, op. cit.

⁶¹ Security Council, *Security Council Visiting Missions*, Internet: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/working_methods_security_council_visiting_mission-12.pdf, 20/06/2020.

⁶² "UN Charter (1945)", op. cit., Article 24.

bezbednosti često su primenjivane na području Afrike, gde su postojale političke nestabilnosti i građanski ratovi. U praksi posmatračke misije su imale različitog uspeha. Tako se kao veoma uspešne posmatračke misije u stručnoj literaturi navode misije na području Mozambika i Namibije, koje su nadgledale sprovođenje mirovnih sporazuma.⁶³ Kao primeri neuspešnih posmatračkih misija navodi se posmatračka misija u Gruziji (UNOMIG) koja je trebala da nadzire prekid vatre i prati povratak interno raseljenih lica. Ova misija je obustavljena upotrebom veta Rusije 2009. godine.⁶⁴ Interesantno je spomenuti i posetu misije Saveta bezbednosti koja je nadgledala sprovođenje referenduma o nezavisnosti Istočnog Timora od Indonezije. Poseta misije SB na području Kosova i Metohije 2000. godine je prva poseta u kojoj je učestvovalo svih 15 članica SB.⁶⁵

Problematično je to što se posmatračke misije od strane UN šalju na područja gde su izvršene unilateralne akcije država, što može dovesti do tumačenja da su UN saglasne sa takvim akcijama, a što svakako utiče na kredibilitet UN i Saveta bezbednosti kao glavnog organa. Primeri koje možemo naći u praksi, a koji potvrđuju iznetu tezu, jesu uspostavljanje posmatračke misije na Kosovu i Metohiji, zatim u Avganistanu i Iraku, a sve nakon unilateralnih akcija NATO alijanse.

Veliki problem koji se uočava u stručnoj literaturi u vezi sa posetama misije SB, jeste da za razliku od prvobitnih izveštaja o situaciji na terenu koji su dostavljani na razmatranje odmah nakon povratka, danas to nije slučaj.⁶⁶ U poslednje vreme od momenta uočavanja potrebe da se pošalje misija, do raspoređivanja misije i na kraju dostavljanja izveštaja prođe i do godinu dana. Članovi Saveta bezbednosti previše vremena gube dogovarajući se o sastavu misije, njenom vremenskom trajanju i ciljevima misije. Iz tog razloga može se zaključiti da ovaj oblik rada Saveta bezbednosti gubi na značaju, jer nije uspeo da zadrži preventivni element koji je bio karakterističan u početku. Broj poseta na godišnjem nivou poslednjih godina varira između pet i sedam, što govori u prilog činjenici da i pored uočenih nedostataka ovaj oblik rada Saveta bezbednosti zbog svoje fleksibilnosti ima značaj za održavanje međunarodnog mira i bezbednosti.⁶⁷ Upravo iz ovih razloga neophodno je učiniti reformu posmatračkih misija kako bi se omogućilo brzo dostavljanje

⁶³ Maja Garb, "Evaluating the Success of Peace Operations", *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, Vol 42, No 1, 2014, pp. 47-51.

⁶⁴ UN news, Russia vetoes extension of UN mission in Georgia, 15 June 2009, Internet: <https://news.un.org/en/story/2009/06/303512-russia-vetoes-extension-un-mission-georgia>, 01/09/2020.

⁶⁵ Security council, *Security Council Visiting Missions*, op. cit.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

informacija Savetu bezbednosti, što bi omogućilo adekvatno delovanje u očuvanju ili uspostavljanju međunarodnog mira.

Uspostavljanje mirovnih misija

Poseban oblik metoda rada Saveta bezbednosti jeste uspostavljanje mirovnih misija. Mirovne operacije nisu definisane Poveljom UN, već su se razvijale u skladu sa ciljevima UN da obezbede međunarodni mir. Osnov za uspostavljanje mirovnih misija najpre je nađen u članovima 33 i 34 Povelje UN koji regulišu sredstva mirnog rešavanja sporova koji mogu da ugroze međunarodni mir.⁶⁸ Prema određenim mišljenjima pravni osnov za uspostavljanje mirovnih misija može se naći u članu 40 Povelje UN koji predviđa upotrebu privremenih mera, dok drugi ovo pitanje smatraju irelevantnim.⁶⁹ Pronalaženja osnova za uspostavljanje mirovnih misija u članu 40 je bez osnova, jer ovaj član nije moguće primeniti bez članova 39, 41 i 42.⁷⁰ U stručnoj literaturi je moguće pronaći i stav da je osnov za uspostavljanje misije član 29 koji omogućava uspostavljanje pomoćnih organa SB.⁷¹ Zaključak koji se može izvesti iz ovih razmatranja jeste da u Povelji ne postoji nijedan član koji predviđa mogućnost uspostavljanja mirovnih misija koje bi sprovele mirovne operacije, već se one uspostavljaju na osnovu implicitnih ovlašćenja koja proizilaze iz Povelje UN.⁷² Mirovna misija se uspostavlja tako što Savet bezbednosti rezolucijom određuje mandat, veličinu i vremenski rok na koji se misija uspostavlja. Devedesetih godina došlo je do procvata mirovnih misija u okviru UN.

Da bi mirovna misija bila uspešna u teoriji postoje različiti kriterijumi. Komandanti misije smatraju misiju uspešnom ukoliko prilikom obavljanja postavljenih zadataka nije bilo značajnijih žrtava, pritom ne obazirući se previše na rezultate misije. Ipak, u stručnoj javnosti prevladava stav da je neophodno da misija ispunjava određene uslove. Misija bi trebala da bude neutralna, da oružanu silu koristi u krajnjoj nuždi.⁷³ Takođe da bi misija efikasno delovala neophodna je saglasnost zaraćenih strana i politička podrška za adekvatno delovanje.⁷⁴ Od sukoba u Bosni mandati mirovnih

⁶⁸ Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 127.

⁶⁹ Christine Gray, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford, 2008. p. 262.

⁷⁰ Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 128.

⁷¹ Giad Draper, "The Legal Limitation upon the Employment of Weapons by United Nations Force in the Congo", *International and Comparative Law Quarterly*, 1963, vol. 12, p. 392.

⁷² Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 138.

⁷³ Maja Garb, "Evaluating the Success of Peace Operations", op. cit., pp. 47-51.

⁷⁴ Ibid.

misija su drastično evoluirali. Članovi misije uglavnom više nisu neutralni već saraduju sa državom u kojoj deluju na uspostavljanju i održavanju mira. Nije redak slučaj da se zadatak mirovne misije transformiše u skladu sa situacijom na terenu. Tako su se mirovne misije na području Hrvatske kretale od Zaštitnih snaga do vojno-posmatračke misije.⁷⁵

Poslednjih godina pojavile su se ozbiljne kritike delotvornosti mirovnih misija. Kritike su kulminirale Brahimijevim (*Lakhdar Brahimi*) izveštajem u kome se tvrdi da je uspešnost mirovne misije UN usko povezana sa reformom metoda rada Saveta bezbednosti.⁷⁶ Misije su postale ofanzivne i uglavnom se uspostavljaju bez saglasnosti države na čijoj teritoriji deluju, što je jedan od ključnih uzroka neuspešnosti misija u poslednje vreme. Problem neefikasnosti mirovnih misija ogleda se i u tome što dolazi do zakasnelog delovanja SB, te su uočljivi problemu u nejedinstvenom lancu komandovanja.⁷⁷

Jedan od glavnih problema prilikom uspostavljanja mirovnih misija ogleda se u nedovoljnoj komunikaciji između članica SB, Generalnog sekretara i članica UN koje ustupaju svoje vojne kontigente radi sprovođenja mirovnih misija. Najviše se zamera što članice UN ne učestvuju u izradi nacрта mandata mirovnih misija i što se ti nacrti dizajniraju na osnovu interesa samo tri države – Francuske, SAD i Velike Britanije.⁷⁸ Upravo ovaj nedostatak kohezivnosti u upravljanju mirovnim misijama jedan je od glavnih argumenata tvrdnje da UN nisu više u mogućnosti da održe međunarodni mir. Nakon Brahimijevog izveštaja održan je sastanak u okviru Saveta bezbednosti na kome se raspravljalo o reformi uspostavljanja mirovnih misija. Glavni zaključak je bio da komunikacija između SB, Generalnog sekretara i članica UN koje učestvuju u mirovnim misijama nije na potrebnom nivou za adekvatno delovanje misija i da će se na tome intenzivno raditi u budućem periodu.⁷⁹

Na sastanku 2014. godine Savet bezbednosti je prvi put razmatrao pitanje jedne zarazne bolesti poput ebole kao potencijalnu pretnju međunarodnom miru. Usvajanje rezolucije kojom se ova bolest smatra međunarodnom pretnjom pratilo je i raspoređivanje mirovne misije čiji je zadatak bio da pomogne u suzbijanju ove pošasti.⁸⁰ Ovu misiju je finansirao

⁷⁵ Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, op. cit., str. 140.

⁷⁶ Rob de Rave, Rianne Siebenga, Timo Smit, Jaïr van der Lijn, *Focused and adequate Security Council mandates*, Clingendael Institute, 2017, pp. 14-15.

⁷⁷ Maja Garb, "Evaluating the Success of Peace Operations", op. cit., pp. 47-51.

⁷⁸ Rob de Rave, Rianne Siebenga, Timo Smit, Jaïr van der Lijn, *Focused and adequate Security Council mandates*, op. cit., pp. 7-10.

⁷⁹ "United Nations, Security Council, Presidential Statement 26", Security Council 31 December 2015.

⁸⁰ Sebastian von Einsiedel, David M. Malone, Bruno Stagno Ugarte, "The UN Security Council in an Age of Great Power Rivalry", *United Nations University Working Paper Series Number 04*, New York, 2015, pp. 19-20.

ogroman broj država, što govori u prilog činjenici da su prioriteti Saveta bezbednosti evoluirali.

Iako je broj mirovnih misija zbog ekonomske krize poslednjih godina značajno opao, uočava se da je Francuska među stalnim članicama Saveta bezbednosti najzainteresovanija za uspostavljanje mirovnih misija, naročito na afričkom kontinentu, pokušavajući na taj način da održi status velike sile.⁸¹ Primetno je da se SB isključivo bavi trenutnim međunarodnim sukobima potpuno zanemarujući prevenciju i sprečavanje novih sukoba. Kao primer uspešne mirovne misije, koja je imala preventivni karakter, može se navesti primer misije UN na području Severne Makedonije uspostavljene u periodu od 1992. do 1999. godine. Svet bezbednosti retko se odlučuje da preventivno reaguje iz razloga što Kina i Rusija sa određenom dozom sumnje gledaju na efekte prevencije, a i države koje su uključene u potencijalni sukob ne žele da se o njihovom problemu raspravlja na sednicama SB i da postanu predmet debate velikih sila, između ostalog i zbog stigmatizacije međunarodne javnosti.⁸²

Nedostaci koji se uočavaju su da Svet bezbednosti uspostavljajući misiju ne uzima u obzir specifičnosti područja gde šalje misiju, zatim uputstva misije sadrže nedovoljne smernice, a ciljevi su nejasno određeni i ne znaju se prioriteti što dovodi do neadekvatnog finansiranja misije.⁸³ Uočava se i problem nedovoljne saradnje i netransparentnosti SB sa Sekretarijatom UN i Generalnim sekretarom prilikom određivanja mandata misije. Poslednjih godina uspostavljene mirovne misije nisu adekvatno finansijski podržane, stalne članice Saveta bezbednosti previše pažnje posvećuju svojim interesima i nisu podjednako zainteresovane za uspostavljanje mirovnih misija. Reforma uspostavljanja mirovnih misija koja je neophodna trebala bi se kretati u pravcu da se Svet bezbednosti što više bavi prevencijom mogućih sukoba, zatim neophodna je bolja saradnja članica SB i Generalnog sekretara, naročito kada je u pitanju razmena informacija na terenu, i smernice i uputstva mandata mirovne misije bi trebala biti kratka i jasna sa konciznim određivanjem prioriteta misije.⁸⁴ Neophodna je i tešnja saradnja Saveta bezbednosti sa drugim međunarodnim organizacijama koje pomažu u ostvarivanju ciljeva mirovne misije, kao što su NATO i EU, naročito ako se ima u vidu da su mirovne akcije preduzete od strane regionalnih organizacija ocenjene kao vrlo efikasne.

---

⁸¹ Ibid., pp. 3-4.

⁸² Ibid., p. 9.

⁸³ Rob de Rave, Rianne Siebenga, Timo Smit, Jaïr van der Lijn, *Focused and adequate Security Council mandates*, op. cit., pp. 19-20.

⁸⁴ Ibid.

Zaključak

Ukoliko se želi da Ujedinjene nacije ostanu sposobne da održe međunarodni mir neophodno je da se, pre svega, reformišu metod rada Saveta bezbednosti kao glavnog organa ove međunarodne organizacije. Pravci reforme bi trebali ići u pravcu ograničenja upotrebe veta, pošto se kroz istoriju pokazalo da mogućnost negativnog glasa stalnih članica SB dovodi do atrofiranosti rada. Treba ozbiljno razmotriti predloge da se onemoguću upotreba veta kada se raspravlja o ozbiljnim kršenjima ljudskih prava i humanitarnih kriza.

Neformalni sastanci pokazuju sposobnost Saveta bezbednosti da se prilagodi izazovima današnjice. Značaj sastanaka „*Arria-formule*“ i „*Neformalnih interaktivnih dijaloga*“, ogleđa se u činjenici da se prilikom njihovog održavanja čuje stav i onih međunarodnih aktera koji inače ne bi imali pristup Savetu bezbednosti. Takođe, omogućavaju da stalne članice konstruktivno razmotre pitanja od međunarodnog značaja za koja ne postoji saglasnost da se razmotre na redovnim zasedanjima. Neformalni sastanci bi trebali da omoguće veću transparentnost u radu SB koja trenutno nedostaje. Ovaj oblik delovanja omogućuje neophodnu razmenu informacija i konsultovanje između SB i nevladinih organizacija koje imaju sve veći uticaj u međunarodnim odnosima.

Neophodno je nastaviti i reformu na godišnjim izveštajima koje Savet bezbednosti podnosi Generalnoj skupštini UN. Potrebno je nastaviti napore da se ovi izveštaji učine analitičkim i sadržajnim i omogućiti adekvatnu raspravu u Generalnoj skupštini o izveštaju. Samo na ovaj način će se uočiti nedostaci u delovanju Ujedinjenih nacija i preduzeti neophodne mere. Potrebno je da Savet bezbednosti uspostavi bolju koordinaciju sa drugim organima Ujedinjenih nacija.

Važan element reformisanja metoda rada Saveta bezbednosti obuhvata i reforma posmatračkih misija koje SB šalje u krizna područja. Da bi ove posete imale efekat bilo bi dobro da se zaključci misije o stanju stvari na terenu brže dostavljaju Savetu bezbednosti kako bi ovaj organ mogao adekvatno da deluje.

Što se tiče mirovnih misija koje uspostavlja SB, neophodno je uspostaviti bolju koordinaciju između Saveta bezbednosti, Generalnog sekretara i članica UN koje učestvuju u mirovnoj misiji. Takođe, neophodno je da mandati mirovnih misija imaju jasnije ciljeve i da se mandati izrađuju uz saradnju svih zainteresovanih aktera.

Delovanje u Savetu bezbednosti u budućnosti više bi trebalo biti okrenuto ka prevenciji, a ne čekati da se sukobi dogode, a potom se posvetiti saniranju posledica. Treba pronaći način da se stvori politička volja naročito među stalnim članicama SB, kako bi se sprovela efikasna reforma metoda rada koja bi omogućila da Savet bezbednosti ispuni svoju primarnu obavezu – a to je održavanje međunarodnog mira i bezbednosti.

Literatura

- Center for UN Reform, The Accountability, Coherence and Transparency Group, *Better Working Methods for today's*, Internet: <https://centerforunreform.org/wp-content/uploads/2015/06/FACT-SHEET-ACT-June-2015.pdf>, 15/06/2020.
- Conca, Ken, *The Security Council And Climate Change*, December 6, 2017, Internet: <https://sustainablesecurity.wordpress.com/2017/12/06/the-un-security-council-and-climate-change/20/6/2020>.
- Dimitrijević, Duško, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009.
- Draper, Giad, "The Legal Limitation upon the Employment of Weapons by United Nations Force in the Congo", *International and Comparative Law Quarterly*, 1963, vol.12, pp. 387-413.
- Einsiedel von, Sebastian, Malone, David, Ugarte, Bruno, Stagno, Ugarte, "The UN Security Council in an Age of Great Power Rivalry", *United Nations University Working Paper Series Number 04*, New York 2015, pp. 1-25.
- Garb, Maja, "Evaluating the Success of Peace Operations", *Scientia Militaria, South African Journal of Military Studies*, Vol 42, No 1, 2014, pp. 44-63.
- General Assembly Fifty-ninth session 6 July 2005, <https://www.auswaertigesamt.de/blob/231610/2c95f1f86406e1eac00a71d042f7c403/draft-resolution-g4-data.pdf>, 19/06/2020.
- Gordon, Nora, *Pathways to Security Council Reform*, Centar on International Cooperation, New York, 2014.
- Gray, Christine, *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
- Harrington, Joanna, "The Working Methods of the United Nations Security Council: Maintaining the Implementation of Change", *International and Comparative Law Quarterly* 66, no. 1, 2017, pp. 39-78.
- Krivokapić, Boris, *Međunarodno javno pravo*, Institut za uporedno pravo, Pravni i poslovni fakultet, Beograd 2017.
- Mladenović, Slađana, "Predlozi reforme Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija", *Politička revija*, vol 41, br. 3, Beograd, 2014, str. 39-59.
- "Note S/26015", the President of Security Council, 30 June 1993.
- "Note S/2002/199", the President of the Security Council, 22 May 2002.
- "Note S/2017/507", the President of the Security Council, 30 August 2017.
- Papalia, Georgia, "A Critique of the Unqualified Veto Power", *Perth International Law*, No. 2, Chicago, 2017, pp. 55-63.
- Paul, James, Nahory, Céline, *Theses Towards a Democratic Reform of the UN Security Council, Global Policy*, July 13 2005, Internet: <https://www.global>

- policy.org/security-council/security-council-reform/transparency-including-working-methods-and-decisionmaking-process/41131.html?itemid=914,10/06/2020.
- Paul, James, *The Formula Arria*, Internet: <https://www.globalpolicy.org/component/content/article/185-general/40088-the-arria-formula.html>, 28/06/2020.
- Prantl, Jochen, Krasno, E. Jean, Informal groups of Member states, in: Jean E. Krasno (ed.) *The United Nations: Confronting the Challenges of a Global Society*, Lynne Reiner Publishers, London, 2004, pp. 311-357.
- Rave de, Rob, Siebenga, Rianne, Smit, Timo, Lijn van der, Jaïr, *Focused and adequate Security Council mandates*, Clingendael Institute, 2017.
- “Resolution 267(III) (1949)”, General Assembly of United Nations, 14 April 1949.
- Rudolf, Davorin, „Zajednička sigurnosna i obrambena politika Europske unije prema Lisabonskom ugovoru”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 3, Split, 2014, str. 557-574.
- Security council report – UN Security Council Working Methods, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/procedural-vote.php>, 12/06/2020.
- Security council, *Arria-Formula Meetings*, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/arria-formula-meetings.php> 13/06/2020.
- Security council, *Informal Interactive Dialogue*, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/informal-interactive-dialogue.php> 15/06/2020.
- Security council, report Security Council Visiting Missions, Internet: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/working_methods_security_council_visiting_mission-12.pdf, 20/06/2020.
- Security Council, *Veto*, Internet: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/working_methods_veto.pdf, 12/06/2020, pp.1-20.
- Security Council Working Methods, *Security Council Annual Report to the General Assembly*, Internet: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/annual-report-to-the-general-assembly.php>, 14/07/2020.
- Security council, *The veto*, Internet: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/research_report_3_the_veto_2015.pdf, 12/06/2020, pp. 1-19.

- Sputnjik Srbija, *Atak na rusko pravo veta u UN 114 država ,za'*, Internet: <https://rslat.sputniknews.com/rusija/201709231112769066-Veto-Rusija/>, 11/06/2020.
- Stern, Jessica, "The U.N. Security Council's Arria-Formula Meeting on Vulnerable Groups in Conflict: ISIL's Targeting of LGBTI Individuals", *New York University Journal of International Law and Politics*, 48(4), 2016, pp. 1191-1198.
- The Accountability, Coherence and Transparency Group, *Better Working Methods for today's UN Security Council. Presentation of the AC*, Internet: <https://centerforunreform.org/sites/default/files/Invitation%20Launch%20ACT%20-%202%20May%202013%20-%20Civil%20society,12/06/2020>.
- Timofeitchev, Alexei, *Conseil de sécurité de l'Onu: le droit de veto entre passé et avenir*, 29 Sept. 2015, Internet, https://fr.rbth.com/international/2015/09/29/conseil-de-securite-de-lonu-le-droit-de-veto-entre-pase-et-avenir_443869, 11/06/2020.
- Toro Eduardo, Vargas, "UN Security Council Reform: Unrealistic Proposals and Viable Reform Options", *American Diplomacy* November 25, 2008. Internet: <https://www.globalpolicy.org/security-council/security-council-reform/transparency-including-working-methods-and-decisionmaking-process/41138.html?itemid=914>, 13/07/2020.
- "UN Charter (1945)", General Assembly of United Nations, 24 October 1945.
- "United Nations, Security Council, Presidential Statement 26", Security Council, 31 December 2015.
- UN news, *Russia vetoes extension of UN mission in Georgia*, 15 June 2009, Internet: <https://news.un.org/en/story/2009/06/303512-russia-vetoes-extension-un-mission-georgia>, 01/09/2020.
- US Aid, *Climate Risk Profile: Eastern and Southern Caribbean*, february 2018. Internet: <https://www.climatelinks.org/resources/climate-risk-profile-eastern-and-southern-caribbean> 06/07/2020.

REFORMING THE METHODS OF THE UN SECURITY COUNCIL

ABSTRACT

In this paper, the author deals with the issue of the reform of the working methods of the Security Council, considering it a key segment of the reform of the Security Council. Using the analytical method, the author examines the following issues that he considers crucial for efficient reform: the use of vetoes in the work of the Security Council, informal forms of meetings within the Security Council, the importance of the annual reports submitted by the Security Council to the UN General Assembly, the contribution of observation missions' visits, and the key issues of Security Council peacekeeping missions. The aim is to examine the current state of reforms, detect certain defects, and indicate the possible directions of change of the Security Council's working methods, in order for the principal organ of the United Nations to adequately respond to the future challenges.

Keywords: United Nations, Security Council, reform of the Security Council's working methods.

DIPLOMATIJA: ISTORIJA, TEORIJA I PRAKSA

Global Diplomacy: An Introduction to Theory and Practice, Thierry Balzacq, Frédéric Charillon, Frédéric Ramel (eds.), Palgrave Macmillan, 2020, p. 339.

Zbornik radova *Global Diplomacy An Introduction to Theory and Practice* sačinjen je od šesnaest autorskih tekstova formulisanih u podnaslove u kojima se, kroz aktuelne naučne i teorijske rasprave i praktično-političke uvide u bitne pojave i procese i ključne koncepte, rasvetljavaju najvažnije dimenzije i aspekti savremene diplomatije. Autori tekstova su profesori i naučnici sa uglednih francuskih instituta i univerziteta, uključujući Sorbonu i nadaleko poznati Institut za političke nauke iz Pariza (*Institut d'études politiques de Paris*) – Science Po.¹ Izražena naučno-disciplinarna i teorijska raznovrsnost ovih autora doprinela je u velikoj meri vrednosti zbornika ne samo u predmetnoj, već i u metodološkoj, paradigmatičkoj i teorijskoj dimenziji.

Ova studija, udžbeničkog karaktera, razmatra pojmovni i konceptualni razvoj, istorijsku evoluciju i teorijske rasprave koje se vezuju za sam pojam diplomatije, ali i čitavu istraživačku oblast koja se pod tim podrazumeva (uključujući istoriju i savremenu diplomatiju). Zahvaljujući širini predmeta istraživanja, sveobuhvatnom, studioznom i multidisciplinarnom metodološkom pristupu i preglednosti, jasnoći i sintetičnosti iznetih stavova i zaključaka, ova studija poseduje izuzetan naučni značaj koji je čini svojevrsnim putokazom i orijentir, naročito za istraživače-pionire u ovoj oblasti. Ujedno, ona pruža širok i sazajno bogat pregled najznačajnijih i

¹ Nakon francusko-pruskog rata (1872) osnovan je Institut za političke studije, sa osnovnom misijom obrazovanja kadrova za državnu upravu i društveno-političku elitu francuskog društva. Do sada je na njemu školovano sedam francuskih predsednika, uključujući i trenutnog (Emanuela Makrona), kao i trinaest premijera Francuske. Vrhunac akademskog i društvenog uspeha Institut je postigao u međuratnom periodu, tokom koga su njegovi diplomci zauzimali najviše pozicije u državnoj upravi Francuske. Iako je nakon Drugog svetskog rata njegova društvena i nacionalna uloga drastično redukovana, on i danas predstavlja jednu od najvažnijih akademskih i visokoobrazovnih institucija Francuske.

najaktuelnijih jedinica naučnog fonda, od klasičnih izvora do savremenih članaka, studija i istraživanja.

Kroz razmatranje etimološkog korena diplomatije i sa njom povezanih i srodnih pojmova, idejnih osnova i istorijskog konteksta njihovog nastanka i razvoja, studija detaljno utvrđuje osnovne karakteristike, specifične odlike, pojavne oblike, perspektive i razvojnu dinamiku koncepata bilateralne, multilateralne, grupne i višeslojne diplomatije i drugih značajnih i novoformiranih pojmova i koncepata.

Sa političkog i geokulturnog stanovišta posebnu pažnju privlači podnaslov posvećen paradiplomatiji, koja je usko povezana sa pojmom sfere uticaja (*spheres of influence*) odnosno sa političkim, ekonomskim i socijalnim interesima države koja ovu sferu formuliše i položaja slabijih država koje su u ovu sferu najčešće nevoljno uključene. U studiji se navode različiti oblici i formati paradiplomatičkih aktivnosti i inicijativa pokrenutih od strane Francuske, Portugala, Španije, Velike Britanije i drugih kolonijalnih sila, ali i sve aktivnije i prisutnije Turske.

Generalno posmatrano, čitavu studiju odlikuje uravnotežen i izbalansiran odnos između teorijsko-paradigmatskog pristupa oslonjenog na promišljanje bitnih pojava, dimenzija i odlika diplomatije i praktičnog stanovišta koje insistira na konkretnim pojavnim oblicima njenog funkcionisanja, u kojima dominiraju utilitaristički motivi i dinamične političke pojave i procesi koji pretpostavljaju razmatranje konkretnih situacija, interesa, politika i pregovaračkih strategija i tehnika.² Ujedno, uravnotežen naučnoistraživački pristup zadržan je u samom metodološkom i logičkom procesu izvođenja zaključaka, kome prethodi argumentovana rasprava i iznošenje stavova različitih i suprotstavljenih škola mišljenja, teorijskih pristupa ili gledišta o konkretnoj diplomatskoj pojava ili procesu.

Posebna pažnja posvećena je velikim, pa čak u nekim segmentima i epohalnim, promenama tradicionalnih obrazaca i metodologije (instrumenata i sredstava) savremene diplomatije uslovljenih globalizacijom, smanjenjem jaza između vremenske i prostorne dimenzije, osobenim „ubrzanjem događaja“ i naglim razvojem i jačanjem uloge savremenih tehnologija u komunikaciji, kao jednom od najznačajnijih diplomatskih procesa. Upravo su ovi činioци doprineli razvoju novih sredstava, instrumenata i oblika komunikacije, ali i pojavi nove metodologije diplomatske aktivnosti. Nove tendencije i velike promene u okviru toga razmatrane su kroz pojavu novih pojmova poput otvorene, ali i tajne diplomatije, komunikacione, e-diplomatije i najzad digitalne ili 2.0 diplomatije.

² Čitavo sedmo poglavlje ove studije posvećeno je pojavnim oblicima i dinamici diplomatskih pregovora, značaju, ulozi, perspektivi i uspešnosti medijacije u savremenoj diplomatiji, a naročito u grupnim, međuvladinim i multilateralnim formatima.

Veoma značajnoj, ali često prenebregnutoj i olako pretpostavljenoj simboličkoj dimenziji diplomatije posvećeno je čitavo osmo poglavlje ove studije. Razmatrajući brojne primere iz istorije diplomatije autori su zauzeli afirmativan stav o izuzetno velikoj ulozi i značaju rituala, gestova i drugih ceremonijalnih oblika ophođenja i opštenja u širem diplomatskom procesu.

Kroz niz primera iz diplomatske prakse autori dokazuju da ove naizgled površne, formalne, protokolarne i mikro pojave, pored velikog simboličnog značaja, mogu da proizvedu „neočekivano“ dobre rezultate (poput relaksacije odnosa), naročito u procesu posredovanja i medijacije. Upravo u ovom poglavlju na najočigledniji i najplodotvorniji način dolazi do izražaja multidisciplinarni pristup ove studije, koji pored istorije, međunarodnih odnosa, diplomatije i drugih politikoloških disciplina obuhvata i sociologiju, antropologiju, etnologiju i kulturologiju.

Vuk LAZIĆ

EKONOMIJA ZA OPŠTE DOBRO

Žan Tirol, *Ekonomija za opšte dobro*, Akademska knjiga, Novi Sad, 2019, str. 583.

Nakon što je 2014. godine osvojio Nobelovu nagradu za ekonomiju za doprinos u analizi snage tržišta i regulacije monopola, francuski ekonomista Žan Tirol (*Jean Tirole*) pristupio je pisanju knjige koja se nalazi pred nama. Tri godine nakon originalnog francuskog izdanja (*Économie du bien commun*), svetlost dana je 2019. godine ugledalo izdanje *Ekonomije za opšte dobro* na srpskom jeziku. Kako je sam u jednom intervjuu napomenuo, Tirol se odlučio da napiše ovu knjigu kako bi svoj rad približio široj publici, naročito onima koji bi želeli da uče od njega. Rečima autora: „Ova knjiga nije univerzitetsko predavanje niti niz već gotovih odgovora, već u istraživačkom duhu, sredstvo za propitivanje“. Imajući u vidu kredibilitet dosadašnjih istraživanja autora, impresivan izbor tema, obim knjige i obilje primera, te autorovu težnju da u njegovom delu čitaoci pronađu „građu za razmišljanje“, ona predstavlja dragocen doprinos ekonomskoj literaturi na našem jeziku.

Intrigantan naslov dela sugerise da je reč o široj studiji društvenih procesa koja prevazilazi kako dotadašnja akademska pregnuća autora tako i monodisciplinarno ekonomsko usmerenje. Kako sam Tirol napominje u predgovoru, od rane mladosti nastojao je da shvati društvo. Voleo je strogost matematike i fizike, ali se strasno zanimao i za humanističke i društvene nauke: filozofiju, istoriju, psihologiju. Može li se ekonomija kao nauka i ekonomisti kao njeni praktičari staviti u službu doseganja opšteg dobra društva? Može li se opšte dobro posmatrati kao ekonomska kategorija? Da li je ono ostvarivo? Da li je sebični pojedinac koji čini okosnicu savremenih razvijenih društava uopšte u stanju da pojmi opšte dobro? Ili će pak problemi proistekli iz globalne međuzavisnosti (poput npr. progresivnog opadanja kvaliteta životne sredine i klimatskih promena) naterati društva sačinjena od atomiziranih individua da sarađuju kako bi se dosegla opšta dobrobit čovečanstva?

Na samom početku autor se pita gde je nestala težnja ka opštem dobru i na koji način ekonomija kao nauka može doprineti njenom postizanju. Kako ne bi bilo nikakve zabune njegov stav po ovom pitanju je sasvim jasan – „ekonomija je u službi opšte dobrobiti, a cilj joj je da učini svet boljim“. Ali, kako bi to postigla treba prepoznati institucije i politike koje će zastupati opšti interes. Kako bi pojasnio i precizirao koncepciju opšteg dobra kao uporišta njegovog dela, Tirol se okreće intelektualnoj tradiciji koja seže od Hobsa i Loka u Engleskoj, Kanta i Rusoa u kontinentalnoj Evropi, pa sve do obnovljenog interesovanja u SAD od strane filozofa Džona Rolsa i ekonomiste Džona Haršanjija, a koja promišljanja o društvenom položaju pojedinca i njegovim implikacijama pod svojevrsnim „velom neznanja“. Na

tom tragu, autor čitaocima postavlja pitanje u kakvom bi društvenom uređenju želeli da žive. Sumarno, prioritet u analizi zajedničke dobrobiti počiva na uspostavljanju institucija od kojih se očekuje da, koliko god je to moguće, pomire lični i zajednički interes.

Knjiga je podeljena na pet velikih glava, odnosno sedamnaest poglavlja. Prve dve glave obrađuju teme koje se tiču uloge ekonomije u društvu i specifičnosti zanimanja istraživača u oblasti ekonomije. Ovaj, uslovno uzeto, prvi deo knjige započinje provokativnim pitanjem čitaocima: „Volute li ekonomiju?“ Prejudicirajući da će makar deo njih odgovoriti odrično, autor nastoji da generalnu publiku uputi u inovativnost ekonomske nauke, preuzimajući čak na sebe i poduhvat popularizacije ekonomske kulture. Veoma je zanimljiv prikaz profesionalnog ekonomiste, od svakodnevnog istraživačkog rada do uključivanja u društveni i politički život, te ova knjiga predstavlja odlično štivo za svakoga ko razmatra istraživačku ili akademsku karijeru u polju ekonomije, ili čak za sve one koji nameravaju da je izučavaju na studijama. Treća glava posvećena je institucionalnim okvirima ekonomije – državi, tržištu i institucijama, dok se u četvrtoj glavi detaljno obrađuju savremeni makroekonomski problemi. U poslednjem poglavlju naslovljenom „Izazovi industrijske organizacije“ analiziraju se važna mikroekonomska pitanja, bez kojih je nemoguće zamisliti funkcionalnu ekonomiju u XXI veku. Reč je o: politici zaštite konkurencije i industrijskoj politici, digitalnoj ekonomiji i društvenim izazovima koji iz iste proizilaze, inovacijama i intelektualnoj svojini, kao i sektorskoj regulaciji.

Sadržaj knjige je koncipiran na način da se poglavlja mogu čitati nezavisno jedno od drugog. Težnja autora je bila da čitalac koji je vremenski ograničen, ili onaj koji ima usmerena interesovanja može da se usredsredi na tačno određene teme. U tom smislu može se uzeti za primer glava posvećena velikim makroekonomskim izazovima današnjice. Izbor autora je pao na sledeće izazove: problemi povezani sa klimatskim promenama i postizanjem globalnih spozuma, nezaposlenost, budućnost evropske integracije, (pre)ispitivanje efikasnosti i regulacije finansijskih tržišta i posledice finansijske krize iz 2008. Svaki od pobrojanih savremenih izazova razmatra se u posebnom zaokruženom poglavlju. Tako, na primer, zainteresovanima za oblast evropskih studija, a naročito problematiku u vezi sa naddržavnim ekonomskim upravljanjem, značajno će biti obrazloženo viđenje autora o opcijama na koje Evropa može ubuduće računati imajući u vidu domete ekonomske integracije. Suštinski, prema njemu se Evropa (koju, po svemu sudeći, izjednačava sa Evropskom unijom) nalazi na raskršću puteva. Jedan put predstavlja postojeća strategija unapređenja inicijalnog Mاستrihtskog sporazuma o Ekonomskoj i monetarnoj uniji koja nastoji da ograniči deljenje ekonomskog i političkog rizika. Drugi put je federalistička opcija. Evropsku bankarsku uniju, verovatno najvažniju institucionalnu tekovinu i integracioni proboj antikrizne politike evropskih elita, autor je okarakterisao kao „embrion federalizma“. Zaključci autora su umereno

optimistični. Između ostalog, moguće je iznaći zadovoljavajuća rešenja za nezaposlenost, globalno zagrevanje i posustajanje evropskih integracija.

U eri u kojoj su neoliberalna načela naizgled trijumfovala nad komunitarizmom – svetu u kome je sebična racionalnost prevagnula nad širim humanističkim vrednostima – knjiga Žana Tirola pokazuje kako je ekonomija kadra da pomogne da se poboljša zajednica, društvo i čovečanstvo u celini, potrebna i moguća.

Dragana DABIĆ

„KRHKI MIR“: STANJE KOMPLEKSNE STVARNOSTI U MEĐUNARODNIM ODNOSIMA I PRAVU

Boris Krivokapić, „Mir i rat u međunarodnim odnosima i pravu“, *Institut za poslovno i uporedno pravo*, 2018. godina, Beograd, str. 1079.

Knjiga Borisa Krivokapića predstavlja sveobuhvatno i sistematično delo, koje čitaocima upoznaje sa pravnom materijom oružanih sukoba i praksom rešavanja međunarodnih sporova. Jedna od glavnih teza koja se prožima kroz sva četiri dela knjige i njena potpoglavlja, odnosi se na koliziju normativnog i praksističkog. Razloge za ovako definisan odnos autor pronalazi u pravnoj manjkavosti i nemogućnosti da se predvidi ponašanje aktera u izmenjenim okolnostima mira i rata. U datim uslovima međunarodne norme posledično ostaju imune na pojavu sofisticiranih ratnih tehnika i kvazidržavnih aktera, zbog čega uvek „kaskaju za životom“ i događajima u stvarnosti.

Razmatrajući pitanja koja se odnose na uspostavljanje i održanje mira, profesor Krivokapić pokušava da mnoge probleme u međunarodnoj politici objasni zauzimanjem pravnog stanovišta. Knjiga je podeljena na četiri dela: mir, mirno rešavanje sporova, rat, i ratno i humanitarno pravo. Prvi deo, sačinjen od osam glava, najveći značaj pridaje miru i pitanju njegove održivosti u međunarodnim odnosima. Polazeći od najšire definicije mira, kao stanja koje je obeleženo odsustvom rata, autor ne propušta da uoči ni političku, ekonomsku, vojnu, bezbednosnu, medijsku, kulturnu i druge dimenzije ove društvene pojave. U tom kontekstu, osim rata, na putu miru stoje siromaštvo i široko rasprostranjena kultura nasilja, koja kroz najrazličitije medijske sadržaje podstiče otuđenje ljudi, agresivnost, netoleranciju. Osvrnuvši se na istorijski tok zbivanja u međunarodnim odnosima, profesor Krivokapić navodi klasifikaciju mira prema geografskom domašaju (lokalni, regionalni, svetski mir) i prema subjektima između kojih se ratovi vode (međudržavni, građanski ratovi). Međutim, mir ne mora biti načelna kategorija koja će na osnovu izvedenih studija i klasifikacija biti jednoznačna i univerzalna. Nasuprot tome, on može biti istorijska kategorija, vezujući se za konkretnu stvarnost koja je postojala u izvesnom periodu na datoj teritoriji. Ovde se prevashodno misli na *Pax Romana* (latinski naziv za rimski mir), *Pax Americana*, *Pax Britannica*, *Pax Sovietica*, *Pax Hispanica*, *Pax Ottomana*, *Pax Mongolica*, *Pax Europea*. Svaki ovaj period bio je obeležen stanjem relativne stabilnosti, koje je predvodila najveća vojna i industrijska sila na datom prostoru (Rimsko carstvo, Velika Britanija, SAD, Sovjetski Savez, Španija, Otomansko carstvo, Mongolija). Iako ne poriče da mir predstavlja dobro samo po sebi, autor kroz navedene primere upozorava da njegove negativne konsekvence mogu nastati ukoliko se umesto na dobrovoljnoj bazi, više zasniva na prinudi hegemonu.

Kroz istoriju mir se obezbeđivao na različite načine, putem ugovora o prijateljstvu, vojno-političkim savezima, nenapadanju i slično. Njihovo trajanje je moglo biti vanvremensko ili ograničeno. Osim strana koje su zaključivale ugovore, poznato je da su između njih posredovali arbitri, kao treće strane u sporu. Njihova uloga bila je neizostavna kod rešavanja sporova u kojima su učešće uzimali tzv. ratoborni narodi poput starih Grka. Pozivajući se na primere arbitraže iz 300. i 100. godine pre nove ere, autor priznaje da naši preci nisu bili mnogo drugačiji od nas. Danas, kao i pre nekoliko hiljada godina, mir je bio i ostao najviši ljudski ideal za koji se čovečanstvo borilo od svog postojanja. Ograničenja koja su nekada sputavala mirnodopsko egzistiranje ljudi i danas se u sporadičnim slučajevima mogu uočiti. Ona se ogledaju u subjektivnom nastojanju država, teritorijalnom važenju aranžmana, vremenskim rešenjima kratkog daha, nepotpunoj stvarnoj zabrani rata. Naravno, ovakvo poistovećivanje prošlosti i sadašnjosti ne treba da odvrti čitaoca od kritičke distance. Sličnosti jesu očigledne, ali ne smeju se prenebregnuti pravna dostignuća modernog doba. Čovečanstvo je napredovalo od momenta kada su nastupila prva međunarodna ograničenja prava na rat, poput Pakta Društva naroda (1919) i Brijan-Kelegovog pakta (1928). Njihova osnovna funkcija bila je da se obezbedi odricanje država od rata i ponavljanje užasnih scenarija iz Prvog svetskog rata. Međutim, epilog koji je usledio tokom Drugog svetskog rata, dokazuje da iako su tekovine iz prve polovine XX veka imale veliki, inicijalan značaj, one nisu bile podstaknute efikasnim mehanizmima. Pokušavajući da nadomesti funkciju efektivnog delovanja i pravno uobliču započetu ideju o potpunoj zabrani rata, Organizacija ujedinjenih nacija 1948. godine donosi svoj krovni dokument – Povelju UN. Njome je postavljen temelj za definisanje najtežih zločina međunarodnog karaktera. Upotreba sile se dozvoljava samo pod određenim okolnostima, kao što su individualna ili kolektivna samoodbrana i ugrožavanje međunarodnog mira i bezbednosti (str. 61). Nedugo zatim, usledilo je pravno definisanje agresije i svih drugih zločina kao najvećih međunarodnih krivičnih dela. Na prvi pogled, rastuća normativna moć međunarodne zajednice ispunjavala je optimistična očekivanja mnogih pravnih, političkih i bezbednosnih eksperata. No, kasnije, uprkos obećanim pomacima, ona ne uspeva u potpunosti da ispuni svoju svrhu. Usvojenim definicijama i sankcionišućim merama za počinioce zločina nije se stalo na put civilizacijskim nedaćama, o čemu svedoče genocid u Ruandi i rat u Jugoslaviji. Doživljavajući ove neuspehe, UN je demonstrirao svoju nemoć da se bori sa najvećim zločinima savremenog doba. Aktuelna humanitarna kriza u Jemenu samo potvrđuje da ova organizacija nije mnogo naučila na greškama iz prošlosti, te da ne postoji kolektivna volja kojom bi se ponudio izlaz iz beznadežne situacije.

U daljem tekstu, nakon što analizira institucionalne mehanizme mirnog rešavanja međunarodnih sporova, kolektivne bezbednosti i razoružanja, autor daje uvid u savremenu stvarnost koja, po svemu sudeći predstavlja

„krhki mir“. Nemogućnost međunarodnih pravnih normi da u potpunosti regulišu određena pitanja (poput nuklearnog naoružanja) jeste slabost, zahvaljujući kojoj praksa i samovolja država trijumfuju. Još uvek ne postoji nijedna, nedvosmislena međunarodnopravna zabrana proizvodnje, razvoja i skladištenja nuklearnog oružja. Čak nema ni opšte zabrane oružja za masovno uništenje, kao što je radiološko ili geofizičko oružje. Njegovom širokom primenom na male države, ali ne i velike sile, omogućava se i dozvoljava vođenje drugačije politike ili politike nadjačavanja i trke u naoružanju. Stoga, paradoksalno je posmatrati razoružanje kao jedan od načina za uspostavljanje mira. Na temelju svega navedenog, profesor Krivokapić podvlači da države i dalje ostaju glavni subjekti međunarodnog prava, budući da se ratovi vode između ili unutar njih. Poluge moći kojima danas raspolažu znatno su šireg domena nego ranije, što im omogućava da deluju ne samo na sopstveno društvo, već i na čitav svet. Posežući za najsavremenijim ratnim dostignućima države planiraju napade na satelite. Kopneni, vazdušni i pomorski borbeni front polako ustupaju mesto kosmičkom prostoru, koji u svakom pogledu predstavlja pravi izazov za međunarodno ratno pravo. Već sada se mogu uočiti obrisi sličnog problema, poput sajber ratovanja, gde svaki pokušaj pravnog definisanja ili zabranjivanja izostaje. Protivrečne tendencije u kojima prevagu odnosi politika, nadalje se mogu zapaziti kroz propagandne oblike mira: ambasadora dobre volje, pacifizma, kosmpolitizma, Nobelove nagrade za mir. Iako je njihov glavni imenitelj najviši ljudski ideal, teško je izbeći upliv političkih ambicija. Autor u svojim analitičkim okvirima ne opovrgava značaj navedenih instituta, s tim da posmatrajući njihova ograničenja kao prepreku miru, istovremeno gaji jednu solidnu kritičku distancu.

U drugom delu knjige pod nazivom „Mirno rešavanje međunarodnih sporova“, profesor Krivokapić razmatra instituciju međunarodnog spora, vansudskih sredstava za mirno rešavanje sporova i međunarodnog sudstva. Kao najfleksibilnija sredstva za mirno rešavanje sporova navode se diplomatski pregovori. Budući da diplomatski (politički) načini rešavanja međunarodnih sporova teku diplomatskim kanalima, preko političkih predstavnika, jedna od karakteristika je njihova neposrednost. Oni nastoje da pomire interese strana u sporu, ali ne i da nužno zadovolje zahteve međunarodnog poretka. Dobra strana ovako mirnog načina rešavanja sporova jeste fleksibilnost i prilagodljivost na različite situacije u kojima se spor odvija. Takođe zahteva neophodan pristanak obe strane, budući da se zasniva isključivo na kompromisu. U suprotnom, rešenje nema pravno-obavezujuću snagu. Fleksibilnost diplomatskog rešavanja sporova nosi sa sobom i određena ograničenja/slabosti koja predstavljaju drugu stranu medalje. U praksi može doći do prekomernog otezanja rešenja spora, do nastanka nepopravljive štete, pa i do eskalacije zategnutosti u sporu (str. 283). U odnosu na diplomatska sredstva za mirno rešavanje sporova razlikuje se njihovo rešavanje pred organima UN-a ili u okviru nekih drugih

međunarodnih organizacija. Pred UN-om obaveza mirnog rešavanja sporova jeste druga strana zabrane sile u međunarodnim odnosima. Osim pravnih sporova koji se rešavaju pred Međunarodnim sudom pravde i sudom pravde Evropske unije, postoje politički sporovi u kojima je posebna uloga data Savetu bezbednosti, Generalnoj skupštini, Generalnom sekretaru i ostalim ustanovama iz UN sistema. Značajan udeo u rešavanju sporova imaju i druge univerzalne međunarodne organizacije koje nisu deo UN-a, a one su: Međunarodna agencija za atomsku energiju, Svetska trgovinska organizacija i Organizacija za zabranu hemijskog oružja. Kao i u prvom delu knjige, ni ovde se nije mogla zaobići kontradiktornost normativne moći i prakseološkog ponašanja država u međunarodnim odnosima. Iako je postojala tendencija prihvatanja sudova od strane država, kako na univerzalnom tako i na regionalnom planu, izneverena su optimistična očekivanja mnogih pravnih eksperata. Prvenstveno, postoje nagoveštaji da su neke države naprosto morale da prihvate pojedine *ad hoc* sudove, ma šta o njima mislile, a kasnije bile i prinuđene da prihvate njihove odluke. Kao drugo, proklamovana nepristrasnost međunarodnih sudova u pojedinim slučajevima biva demantovana kao rezultat konstantne politizacije. Primedbe na rad Haškog tribunala kao političkog a ne krivičnog suda, u najmanju ruku se mogu opisati kao sumnjivog kredibiliteta (str. 446). Ozloglašenom funkcionisanju međunarodnog sudstva u prilog govori i konstatacija autora o tome da je stalni Međunarodni krivični sud od 2002. do 2017. godine pokrenuo postupke u deset slučajeva, od kojih se svaki, sem jednog, odnosi na zločine izvršene u Africi i to od strane Afrikanaca. Na osnovu iznetih, dosadašnjih iskustava, treba upozoriti na mogućnost pretvaranja međunarodnih sudova u oruđe moćnika. Njihovim preferencijama može poslužiti grupa visokoobrazovanih ljudi (sudija), koja ukoliko postane arogantna međunarodna birokratija, preći da izgubi svaki smisao za pravdu. Autor je još jednom uspeo da dokaže kako se univerzalna pravna snaga može kompromitovati u kompleksnoj stvarnosti, odnosno zahvaljujući igrama moći u međunarodnim odnosima i nesavršenoj ljudskoj prirodi.

Autor u trećem delu knjige pažnju posvećuje ratu, odnosno njegovom definisanju, klasifikaciji i oružanim intervencijama kao posebnom obliku. Nije sporno da, sa stanovišta međunarodnog prava, ova društvena pojava zauzima posebno mesto, imajući u vidu donošenje brojnih konvencija koje se bave njegovim regulisanjem (Haška, Ženevske konvencije i Dopunski protokoli). Praksa ratovanja je fenomen koji prati ljudsku civilizaciju od njenog postanka. Međutim, njene današnje karakteristike su se bitno promenile u odnosu na periode nekadašnjeg sukobljavanja. Strane koje učestvuju u ratnim konfliktima novijeg doba skoro je nemoguće u potpunosti razaznati. Pojavu i učešće novih kategorija lica nije lako definisati, zbog čega je pravnom oku realnost i danas nedokučiva. To se naročito odnosi na oružane intervencije. Mada su izvorno zamišljene kao kratke, brze i hirurški precizno izvedene operacije, često su se otimale kontroli i prerastale u

dugotrajne sukobe sa velikim brojem žrtava. Primeri su brojni, a najbolji pokazatelji jesu američka intervencija u Vijetnamu i sovjetska u Avganistanu. Beskrupulozno ponašanje država u međunarodnim odnosima učinilo je da svako izuzeće od propisanih načela postane pravilo. Premda se sa pravnog stanovišta rat ne smatra privilegijom slabijih država, on ipak to jeste. U većini slučajeva velike sile su inicijatori intervencionističkih činova. I ne samo to – po pravilu uspevaju da izbegnu odgovornost za svoje akte.

Na prethodno poglavlje nadovezuje se pravo oružanih sukoba predstavljeno u fokusu četvrtog i istovremeno poslednjeg dela knjige. Terminološko rastezanje pojmova uglavnom je karakteristično za ovu granu prava, budući da se *ratno pravo*, *ratno* i *humanitarno pravo*, *zakoni* i *običaji rata* i *pravo oružanih sukoba* koriste kao sinonimi za označavanje onog dela međunarodnog prava koje uređuje odnose za vreme trajanja oružanog sukoba. Međutim, iako se u najvećem broju slučajeva širokogrudost pravnih pojmova može smatrati nedostatkom, u ovom kontekstu se ne uskraćuje mogućnost njihovog sužavanja, uz posebne naznake (str. 495). U istoriji je bilo nebrojeno primera nečovečnog postupanja u ratu, koji su pak vodili ka stvaranju efikasnijih mehanizama kontrole i regulisanja. Sve je više ovakvih normi, koje istovremeno postaju preciznije i obuhvatnije. Za razliku od obračuna kriminalnih bandi, ostrašćenih navijača i drugih grupa, rat je oblik organizovanog i uglavnom kontrolisanog nasilja (str. 550). Izvori ratnog i humanitarnog prava propisuju razloge koji mogu biti povod za izbijanje rata, kao i dejstva koja se time ostvaruju na međusobne odnose ratujućih strana. Teritorijalno dejstvo rata, zakoni i običaji rata (opšta pravila ratovanja), zabrana upotrebe određenih metoda ratovanja, položaj imovine u ratu – samo su neki od pravnih instituta koje autor analizira. On tom prilikom ne izostavlja ni pojam neutralizma, koji postaje sve aktuelniji u kontekstu vojnog nesavezništva i takozvane finlandizacije. Profesor Krivokapić neutralizam upotrebljava za označavanje uzdržanog spoljnopolitičkog kursa određene države u pogledu nekog otvorenog pitanja ili situacije. Za razliku od neutralnosti koja je pravna, neutralizam je politička kategorija. On je politički stav, a ne skup međunarodnim pravom utvrđenih prava i obaveza. U kategorije međunarodnog prava, osim pomenutih, ubrajaju se i poprišta rata, koja se na osnovu prostora u kojem se vode mogu podeliti na kopnena, vazдушna, pomorska, kosmička. Poslednji oblik postaje vrlo aktuelan, budući da velike sile već uveliko razvijaju svoje satelitske programe koji treba da im omoguće osvajanje kosmičkog prostora. Scenario instaliranja oružja na orbitnim stanicama postaje sve izgledniji, tim pre što savremeno međunarodno pravo zabranjuje stacioniranje u svemiru i na nebeskim telima samo nuklearnog oružja i oružja za masovno uništenje, ali ne i oružja uopšte. Utoliko, jedan od izazova koji se može postaviti pred međunarodno pravo u budućnosti jeste potiskivanje rata na Zemlji. Ne bude li mogao da se uspostavi stabilan mir, nadmetanje velikih sila preseliće se u svemir.

Analizirajući odnos normativnog i praksističkog, profesor Krivokapić u svom delu „*Mir i rat u međunarodnim odnosima i pravu*“, uspeva da ustanovi niz fundamentalnih/suštinskih problema koji tište čovečanstvo. Budući da im prilazi iz pravnčkog ugla on identifikuje sledeće, najznačajnije propuste koji se vezuju za materiju oružanih sukoba: nedosledna primena međunarodnih normi, mogućnost njihove zloupotrebe i politizacija međunarodnog sudstva. Implikacije navedenog sastoje se u kontinuitetu sprovođenja i počiniocima koji umesto da budu stožeri mira, bezbednosti i pravde – deluju nauštrb opšteg dobra. Nesavršenost ljudske prirode i davanje prednosti političkim interesima nad pravom i pravdom, pokretači su tektonskih poremećaja u međunarodnim odnosima, pa i društvu. Pored toga što otvara brojna pitanja za dalje analize i plodonosnu diskusiju, autor u zaključnim razmatranjima konstatuje unapred izgubljenu trku međunarodnog ratnog i humanitarnog prava sa događajima u stvarnosti. Premda se time može steći utisak koji obeshrabruje, ne treba odustati od napora usmerenih ka daljem razvoju međunarodnog prava. Reč je o materiji koja odražava evoluciju ljudskog društva i čija je uloga na putu do svetskog mira nezaobilazna. Udžbenički pisan, osim što zadovoljava najzahtevnije akademske kriterijume, rukopis profesora Borisa Krivokapića istovremeno predstavlja pitko štivo za čitaoce koji nisu iz pravne tematike.

Jovanka KUIVEKALOVIĆ-STAMATOVIĆ

POLOŽAJ CIVILA

Miloš V. Jončić, *Međunarodnopravni položaj civilnog stanovništva u oružanim sukobima*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019, str. 363.

Ako humanitarno pravo definišemo kao skup normi međunarodnog ratnog prava, koji za cilj imaju zaštitu žrtava rata, postaje jasno da je to grana međunarodnog javnog prava sa dugom istorijom i velikim značajem. Pored toga, neki autori kao poseban deo posmatraju ratno pravo, kao pravila koja uređuju odnose zaraćenih strana. Oružani sukobi predstavljaju konstantu u međudržavnim odnosima, te se ovakva pravila razvijaju od pamtiveka. I pored činjenice da postoji velika i opravdana potreba za revizijom ove grane prava zbog pojave novih načina i sredstava borbe, pravila iz osnovnih pravnih akata, ali i običajnih pravila, i dalje važe. Civilno stanovništvo, odnosno lica koja ne učestvuju u neprijateljstvima, žrtva je svakog oružanog sukoba. Iako im se pruža zaštita i na međunarodnom planu, i dalje je broj poginulih i ranjenih civila izrazito visok. Upravo ovoj uvek aktuelnoj i važnoj temi naučni saradnik dr Miloš Jončić posvetio je monografiju „Međunarodnopravni položaj civilnog stanovništva u oružanim sukobima“ koja je izašla 2019. godine u izdanju Instituta za međunarodnu politiku i privredu.

Nakon što nas u prvoj glavi uvodi u monografiji, drugu glavu autor je posvetio civilima i civilnom stanovništvu. Čitaocima je ponudio različite definicije ovog pojma, a onda ih vodi u razvojni put zaštite civila u oružanim sukobima, počev od starog Vavilona, Kine, starog Egipta, stare Grčke i Rima, preko srednjeg veka, XIX veka u Francuskoj, pa do samog kraja XIX veka i Haških konferencija mira 1899. i 1907. godine. Ovaj istorijski put autor završava rečima Arčibalda Rajsja o stradanjima u Prvom svetskom ratu, objašnjavajući time odnos između principa humanosti i vojne potrebe.

Treća glava je posvećena oružanim sukobima. Definisati ovaj termin je nezahvalan zadatak, te Jončić nudi određivanje pojma oružanog sukoba u širem smislu (kao svaki sukob koji prati upotreba oružja), u užem smislu (kao upotrebu oružja jedne oružane sile protiv druge, nevezano da li je značajna ili ne) i u najužem (kao značajnu upotrebu oružja jedne države ili država protiv druge države, odnosno država). Nakon što je kroz razne primere naveo vrste oružanih sukoba, deo ove glave posvećen je i odnosu vojne potrebe i položaja civilnog stanovništva.

Pisani međunarodnopravni instrumenti, običajna pravna pravila i presude međunarodnih sudova i tribunala čine četvrtu glavu ove monografije. Centralni deo posvećen je Ženevskim konvencijama o zaštiti žrtava rata. Radi se o nizu konvencija koje su usvajane 1864. i 1949. godine, uz vrlo važne Protokole donete 1977. godine. Kao najvažniju, autor ističe Konvenciju o zaštiti građanskih lica u oružanim sukobima iz 1949. godine,

kao i Protokole I i II iz 1977. godine koji se bave zaštitom u međunarodnim i unutrašnjim sukobima. Međunarodna konferencija o zaštiti žrtava rata održana je u Ženevi 1993. godine, i tom prilikom je usvojena završna deklaracija koja unosi novinu u dotadašnje stanje, a to je ideja da države koje povrede međunarodno humanitarno pravo treba da budu odgovorne i plate naknadu. I pored svih iznetih poteškoća i briga, međunarodna zajednica je nastavila sa dotadašnjom praksom, te je kraj prošlog i početak ovog veka obeležen oružanim sukobima, počevši od dešavanja u bivšoj Jugoslaviji, agresije na Saveznu Republiku Jugoslaviju, preko „arapskog proleća“, pa sve do građanskih sukoba u Ukrajini i Siriji.

Nakon što je upoznao čitaoce sa osnovnim terminima i pravnim aktima relevantnim za ovu obalst, u petom poglavlju dr Jončić upušta se u centralni deo ove monografije. Najpre objašnjava razliku između civilnih objekata i vojnih ciljeva, iako je to pitanje koje nije u potpunosti razrešeno, na primer kada su u pitanju građevine i instalacije koje sadrže opasne sile. Mesta i zone pod posebnom zaštitom i zaštitu kulturnih dobara ističe kao naročito važne oblasti tako što im posvećuje pažnju u samom tekstu. Možda i najvažniji deo ovog poglavlja predstavlja onaj koji je posvećen zaštiti civilnog stanovništva u uslovima pada pod vlast neprijatelja na okupiranoj teritoriji. Relevantni međunarodni dokumenti u ovoj oblasti zabranjuju ubijanje, nehumano postupanje i diskriminaciju, torturu i pljačkanje civilnog stanovništva. Ono što je posebno upečatljivo u ovom poglavlju jeste obilje primera iz perioda dešavanja u Srebrenici, NATO bombardovanja na SRJ, kao i sukoba u Siriji. Citirajući, između ostalog, presude Tribunala za bivšu Jugoslaviju, kao i razne podatke međunarodnih organizacija, Jončić na detaljan način daje čitaocima mogućnost da na primeru vide primenu prethodno pomenutih pravila iz konvencija.

Šesta glava nosi naziv „Pravni položaj posebnih kategorija lica“ te, shodno tome, autor se bavi pravnim položajem žene i dece, ponovo nudeći različite primere iz savremene prakse. Posebno je zanimljiv odeljak o „deci vojnicima“ i zapanjujućim statističkim podacima koje nam autor pruža.

U zaključnom razmatranju autor navodi da se zaštita civila mora uspostaviti na tri nivoa, a to su normativni, moralni i praktični, što on vidi kao teško ostvarivo u savremenim međunarodnim odnosima. Ističe da najviše kontroverzi pruža jurisprudencija međunarodnih sudova u ovoj oblasti, smatrajući da će praksa najpre Tribunala za bivšu Jugoslaviju i Ruandu teško moći da postigne značaj i da su oni samo doprineli nepoverenju u međunarodne institucije. Pored toga što prezentuje različite predloge za napredak u ovoj oblasti, Jončić daje posebno mesto moralu i principu vojne potrebe, te predlaže da se u nekom narednom kodifikacionom poduhvatu pažnja posveti njima.

Ovo delo odlikuje detaljna teorijska obrada nekih od osnovnih instituta međunarodnog humanitarnog prava, ali je delo obogaćeno i brojnim primerima iz prakse. Stoga, smatram da bi ova monografija bila od velike

koristi svakom zainteresovanom čitaocu. Način na koji je napisana je dovoljno jasan i precizan, naročito kada se ima u vidu broj dokumenata u ovoj oblasti. Izvesno je da će ovo izdanje Instituta za međunarodnu politiku i privredu biti korisno ne samo naučnicima, već i pravnicima, politikolozima, studentima svih nivoa studija, kao i široj čitalačkoj publici.

Jovana Blešić

UREĐIVAČKA POLITIKA

Međunarodna politika je časopis Instituta za međunarodnu politiku i privredu u Beogradu, vodećeg srpskog instituta za proučavanje međunarodnih odnosa. Reč je o jednom od najstarijih časopisa u Srbiji koji objavljuje naučne i stručne članake iz oblasti međunarodnih odnosa i spoljne politike.

U svoja četiri godišnja izdanja, časopis *Međunarodna politika* ima za cilj da pripadnicima akademske zajednice, donosiocima odluka, kao i zainteresovanim pripadnicima šire javnosti, ponudi naučne i stručne članke orijentisane na razmatranje širokog spektra međunarodnih i spoljnopolitičkih pitanja. Tokom skoro sedam decenija postojanja, časopis je stekao priznanje u zemlji i svetu kao izvor članaka, analiza, studija i dokumentacije od autoriteta o savremenom razvoju međunarodnih odnosa.

Časopis objavljuje visokokvalitetne naučne i stručne članke o aktuelnim međunarodnim političkim, društvenim, ekonomskim, bezbednosnim i pravnim pitanjima, sa naglaskom na regione i teme od spoljnopolitičkog interesa za Srbiju. Prioritet se daje člancima koji pružaju teorijski i empirijski doprinos literaturi o aktuelnim spoljnopolitičkim i međunarodnim pitanjima, kao i o nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj politici. Časopis ima poseban interes da objavljuje članake koji kombinuju konceptualnu i teorijsku perspektivu sa empirijskim analizama koje se oslanjaju na različite metodološke pristupe.

Iako je, u prvih sedam decenija postojanja, časopis *Međunarodna politika* prioritetno objavljivao priloge o međunarodnim odnosima na srpskom jeziku, trenutno stanje međunarodnih odnosa i političkih nauka u Srbiji omogućava časopisu da se sve više fokusira na doprinos globalnoj literaturi o međunarodnim odnosima objavljivanjem članaka i na engleskom jeziku, koji su napisani od strane domaćih ili inostranih autora.

Stremljenje ka racionalnom pogledu na savremene međunarodne odnose, a posebno na spoljnu politiku Srbije, prioritet je uređivačkog koncepta *Međunarodne politike*. Uređivački odbor daje prvenstvo priložima koji sadrže profesionalni i uravnoteženi pristup međunarodnim pitanjima, kao i autorima koji nude otvorena, nepristrasna i ljubopitljiva gledišta aktuelnih međunarodnih procesa. Na taj način časopis nastoji da na što

kredibilniji način objasni raznolike i nedovoljno istražene nove fenomene na međunarodnoj sceni.

OBAVEZE IZDAVAČKOG SAVETA, UREDNIKA I UREĐIVAČKOG ODBORA

Izdavački savet je savetodavno telo koje aktivno doprinosi razvoju časopisa. Zadaci i dužnosti članova Saveta su: podrška razvoju časopisa, promocija časopisa, podsticanje stručnjaka u naučnom istraživanju političkih, bezbednosnih, ekonomskih i pravnih aspekata međunarodnih odnosa da se uključe u rad časopisa kao autori i/ili recenzenti, pisanje uvodnika, recenzija i komentara o radovima.

Glavni i odgovorni urednik *Međunarodne politike* donosi konačnu odluku o tome koji će se rukopisi objaviti. Prilikom donošenja odluke glavni i odgovorni urednik rukovodi se uređivačkom politikom vodeći računa o zakonskim propisima koji se odnose na klevetu, kršenja autorskih prava i plagiranje.

Glavni i odgovorni urednik i njegov zamenik zadržavaju diskreciono pravo da primljene rukopise procene i odbiju bez recenziranja, ukoliko utvrde da ne odgovaraju sadržinskim i formalnim standardima pisanja naučnoistraživačkog rada i tematskim zahtevima uređivačke politike. Radovi koji ne zadovoljavaju tehničke standarde propisane Uputstvom za autore, čak i u slučaju da je sadržaj korektan, biće vraćeni autorima na usklađivanje. U redovnim okolnostima, redakcija obaveštava autora o tome da li je prihvatila tekst i pokrenula postupak recenziranja u roku od sedam dana od datuma prijema rukopisa.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora ne smeju da budu u bilo kakvom sukobu interesa u vezi sa rukopisima koje razmatraju. Iz postupka izbora recenzenata i odlučivanja o sudbini rukopisa isključuju se članovi Uređivačkog odbora kod kojih postoji sukob interesa. Ako takav sukob interesa postoji, o izboru recenzenata i sudbini rukopisa odlučuje glavni i odgovorni urednik. Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i članovi Uređivačkog odbora su dužni da blagovremeno prijave postojanje sukoba interesa.

Glavni i odgovorni urednik, njegov zamenik i Uređivački odbor dužni su da sud o rukopisu donesu na osnovu njegovog sadržaja, bez rasnih, polnih/rodnih, verskih, etničkih ili političkih predrasuda.

Urednici i članovi Uređivačkog odbora ne smeju da koriste neobjavljen materijal iz predatih rukopisa za svoja istraživanja bez izričite pisane dozvole autora, a informacije i ideje iznete u predatim rukopisima moraju se čuvati kao poverljive i ne smeju da se koriste za sticanje lične koristi.

Urednici i članovi redakcije dužni su da preduzmu sve razumne mere kako bi identitet recenzenata ostao nepoznat autorima pre, tokom i nakon postupka recenzije i kako bi identitet autora ostao nepoznat recenzentima.

OBAVEZE AUTORA

Autori garantuju da rukopis predstavlja njihov originalan doprinos, da nije objavljen ranije i da se ne razmatra za objavljivanje na drugom mestu. Istovremeno predavanje istog rukopisa u više časopisa predstavlja kršenje etičkih standarda. Takav rukopis se momentalno isključuje iz daljeg razmatranja. Autori takođe garantuju da nakon objavljivanja u časopisu *Međunarodna politika* rukopis neće biti objavljen u drugoj publikaciji na bilo kom jeziku bez saglasnosti nosioca autorskih prava.

U slučaju da je poslati rukopis rezultat naučnoistraživačkog projekta ili da je, u prethodnoj verziji, bio izložen na skupu u vidu usmenog saopštenja (pod istim ili sličnim naslovom), detaljniji podaci o projektu, konferenciji i slično, navode se u fusnoti na samom početku teksta. Rad koji je već objavljen u nekom časopisu ne može biti preštampan u *Međunarodnoj politici*.

Autori su dužni da se pridržavaju etičkih standarda koji se odnose na naučnoistraživački rad. Autori garantuju da rukopis ne sadrži neosnovane ili nezakonite tvrdnje i ne krši prava drugih. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

Nakon prihvatanja rukopisa, a pre objavljivanja, autori uplaćuju na račun izdavača kotizaciju u iznosu od 3000 dinara (25 EUR za uplate iz inostranstva).

Sadržaj rada

Rad treba da sadrži dovoljno detalja i referenci kako bi se recenzentima, a potom i čitaocima omogućilo da provere tvrdnje koje su u njemu iznesene. Namerno iznošenje netačnih tvrdnji predstavlja kršenje etičkih standarda. Prikazi skupova i knjiga moraju da budu precizni i objektivni.

Autori snose svu odgovornost za sadržaj predatih rukopisa i dužni su da, ako je to potrebno, pre njihovog objavljivanja pribave saglasnost svih lica ili institucija koje su neposredno učestvovala u istraživanju koje je u rukopisu predstavljeno.

Autori koji žele da u rad uključe ilustracije, tabele ili druge materijale koji su već negde objavljeni obavezni su da za to pribave saglasnost nosilaca autorskih prava. Materijal za koji takvi dokazi nisu dostavljeni smatraće se originalnim delom autora.

Autorstvo

Autori su dužni da kao autore navedu samo ona lica koja su značajno doprinela sadržaju rukopisa, odnosno dužni su da sva lica koja su značajno doprinela sadržaju rukopisa navedu kao autore. Ako su u bitnim aspektima istraživačkog projekta i pripreme rukopisa učestvovala i druga lica koja nisu autori, njihov doprinos treba pomenuti u napomeni ili zahvalnici.

Navođenje izvora

Autori su dužni da ispravno citiraju izvore koji su bitno uticali na sadržaj istraživanja i rukopisa. Informacije koje su dobili u privatnom razgovoru ili korespondenciji sa trećim licima, prilikom recenziranja prijava projekata ili rukopisa i slično, ne smeju se koristiti bez izričite pisane dozvole izvora.

Plagijarizam

Plagiranje, odnosno preuzimanje tuđih ideja, reči ili drugih oblika kreativnog izraza i predstavljanje kao svojih, predstavlja grubo kršenje naučne i izdavačke etike. Plagiranje može da uključuje i kršenje autorskih prava, što je zakonom kažnjivo. Plagijat obuhvata sledeće:

- Doslovno ili gotovo doslovno preuzimanje ili smišljeno parafraziranje (u cilju prikrivanja plagijata) delova tekstova drugih autora bez jasnog ukazivanja na izvor ili obeležavanje kopiranih fragmenata (na primer, korišćenjem navodnika);
- Kopiranje slika ili tabela iz tuđih radova bez pravilnog navođenja izvora i/ili bez dozvole autora ili nosilaca autorskih prava.

Rukopisi kod kojih postoje jasne indicije da se radi o plagijatu biće automatski odbijeni i autorima će biti trajno zabranjeno da objavljuju u časopisu.

Ako se ustanovi da je rad koji je objavljen u časopisu plagijat, isti će biti povučen u skladu sa procedurom opisanom pod *Povlačenje već objavljenih radova*, a autorima će biti trajno zabranjeno da objavljuju u časopisu.

Sukob interesa

Autori su dužni da u radu ukažu na finansijske ili bilo koje druge sukobe interesa koji bi mogli da utiču na iznesene rezultate i interpretacije.

Greške u objavljenim radovima

U slučaju da autori otkriju važnu grešku u svom radu nakon njegovog objavljivanja, dužni su da momentalno o tome obaveste urednika ili izdavača i da sa njima sarađuju kako bi se rad povukao ili ispravio.

Predavanjem rukopisa redakciji *Međunarodne politike* autori se obavezuju na poštovanje navedenih obaveza.

OBAVEZE RECENZENATA

Recenzenti su dužni da stručno, argumentovano, nepristrasno i u zadatim rokovima dostave uredniku ocenu naučne vrednosti rukopisa.

Recenzenti evaluiraju radove u odnosu na usklađenost teme rada sa profilom časopisa, relevantnost istraživane oblasti i primenjenih metoda, originalnost i naučnu relevantnost podataka iznesenih u rukopisu, stil naučnog izlaganja i opremljenost teksta naučnim aparatom.

Recenzent koji ima osnovane sumnje ili saznanja o kršenju etičkih standarda od strane autora dužan je da o tome obavesti urednika. Recenzent treba da prepozna važne objavljene radove koje autori nisu citirali. On treba da upozori urednika i na bitne sličnosti i podudarnosti između rukopisa koji se razmatra i bilo kojeg drugog objavljenog rada ili rukopisa koji je u postupku recenzije u nekom drugom časopisu, ako o tome ima lična saznanja. Ako ima saznanja da je isti rukopis razmatra u više časopisa u isto vreme, recenzent je dužan da o tome obavesti urednika.

Recenzent ne sme da bude u sukobu interesa sa autorima ili finansijerom istraživanja. Ukoliko postoji sukob interesa, recenzent je dužan da o tome momentalno obavesti urednika.

Recenzent koji sebe smatra nekompetentnim za temu ili oblast kojom se rukopis bavi dužan je da o tome obavesti urednika.

Recenzija mora biti objektivna. Sud recenzenata mora biti jasan i potkrepljen argumentima.

Rukopisi koji su poslani recenzentu smatraju se poverljivim dokumentima. Recenzenti ne smeju da koriste neobjavljen materijal iz predatih rukopisa za svoja istraživanja bez izričite pisane dozvole autora, a informacije i ideje iznesene u predatim rukopisima moraju se čuvati kao poverljive i ne smeju se koristiti za sticanje lične koristi.

POSTUPAK RECENZIJE

Primljeni radovi podležu recenziji. Cilj recenzije je da glavnom i odgovornom uredniku pomogne u donošenju odluke o tome da li rad treba prihvatiti ili odbiti i da kroz proces komunikacije sa autorima poboljša kvalitet rukopisa.

Recenzije su dvostruko anonimne – identitet autora je nepoznat recenzentima i obrnuto. Identitet recenzenata ostaje nepoznat autorima i obrnuto pre, tokom i nakon postupka recenzije. Urednici garantuju da će pre slanja rukopisa na recenziju iz njega biti uklonjeni lični podaci autora (pre svega, ime i afilijacija) i da će se preduzeti sve razumne mere kako bi identitet autora ostao nepoznat recenzentima. Tokom čitavog procesa, recenzenti deluju nezavisno jedni od drugih. Recenzentima nije poznat identitet drugih recenzenata. Ako odluke recenzenata nisu iste, urednici mogu da traže mišljenje drugih recenzenata.

Rok za okončanje postupka recenziranja je 30 dana od datuma kada recenzenti prime rukopis.

Izbor recenzenata spada u diskreciona prava glavnog i odgovornog urednika i njegovog zamenika. Recenzenti moraju da raspolažu relevantnim znanjima u vezi sa oblašću kojom se rukopis bavi i ne smeju biti iz iste institucije kao autor, niti to smeju biti autori koji su u skorije vreme objavljivali publikacije zajedno (kao koautori) sa sa bilo kojim od autora podnesenog rada.

Urednici šalju podneti rukopis sa obrascem recenzije dvojici recenzenata koji su stručnjaci za naučnu oblast kojom se rad bavi. Obrazac recenzije sadrži niz pitanja na koja treba odgovoriti, a koja recenzentima ukazuju koji su to aspekti koje treba obuhvatiti kako bi se donela odluka o sudbini jednog rukopisa. U završnom delu obrasca, recenzenti moraju da navedu svoja zapažanja i predloge kako da se podneti rukopis poboljša.

Tokom postupka recenzije urednici mogu da zahtevaju od autora da dostave dodatne informacije (uključujući i primarne podatke), ako su one potrebne za donošenje suda o naučnom doprinosu rukopisa. Urednici i recenzenti moraju da čuvaju takve informacije kao poverljive i ne smeju ih koristiti za sticanje lične koristi.

U slučaju da autori imaju ozbiljne i osnovane zamerke na račun recenzije, urednici će proveriti da li je recenzija objektivna i da li zadovoljava akademske standarde. Ako se pojavi sumnja u objektivnost ili kvalitet recenzije, urednici će tražiti mišljenje drugih recenzenata.

RAZREŠAVANJE SPORNIH SITUACIJA

Svaki pojedinac ili institucija mogu u bilo kom trenutku da urednicima i/ili Uređivačkom odboru prijave saznanja o kršenju etičkih standarda i drugim nepravilnostima i da o tome dostave neophodne informacije i dokaze.

Provera iznetih navoda i dokaza

- Glavni i odgovorni urednik će u dogovoru sa Uređivačkim odborom odlučiti o pokretanju postupka koji ima za cilj proveru iznesenih navoda i dokaza;
- Tokom tog postupka svi izneseni dokazi smatraće se poverljivim materijalom i biće predloženi samo onim licima koja su direktno uključena u postupak;
- Licima za koja se sumnja da su prekršila etičke standarde biće data mogućnost da odgovore na iznete optužbe;

Odluke u vezi sa utvrđenim kršenjem etičkih standarda donosi glavni i odgovorni urednik u saradnji sa Uređivačkim odborom i, ako je to potrebno, grupom stručnjaka. Predviđene su sledeće mere, a mogu se primenjivati pojedinačno ili istovremeno:

- Objavljivanje saopštenja ili uvodnika u kom se opisuje slučaj kršenja etičkih standarda;
- Slanje službenog obaveštenja rukovodiocima ili poslodavcima autora/recenzenta;
- Bezuslovno odbijanje rukopisa ili povlačenje već objavljenog rada u skladu sa procedurom opisanom pod *Povlačenje već objavljenih radova*;
- Autoru se trajno zabranjuje da objavljuje u časopisu *Međunarodna politika*;
- Upoznavanje relevantnih stručnih organizacija ili nadležnih organa sa slučajem kako bi mogli da preduzmu odgovarajuće mere.

Prilikom rešavanja spornih situacija Uređivački odbor se rukovodi smernicama i preporukama Odbora za etiku u izdavaštvu (*Committee on Publication Ethics – COPE*, <http://publicationethics.org/resources/>).

POVLAČENJE VEĆ OBJAVLJENIH RADOVA

U slučaju kršenja prava izdavača, nosilaca autorskih prava ili autora, povrede profesionalnih etičkih kodeksa, tj. u slučaju slanja istog rukopisa u više časopisa u isto vreme, lažne tvrdnje o autorstvu, plagijata, manipulacije podacima u cilju prevare, kao i u svim drugim slučajevima grubog kršenja etičkih standarda, objavljeni rad se mora povući. U nekim slučajevima već objavljeni rad se može povući i kako bi se ispravile naknadno uočene greške.

Standardi za razrešavanje situacija kada mora doći do povlačenja rada definisani su od strane biblioteka i naučnih tela, a ista praksa je usvojena i od strane časopisa *Međunarodna politika*.

AUTORSKA PRAVA

Autori prenose sva autorska prava na časopis *Međunarodna politika*. Kada je rukopis prihvaćen za objavljivanje, autori prenose autorska prava na izdavača. U slučaju da rukopis ne bude prihvaćen za štampu u časopisu, autori zadržavaju sva prava. Spisak prava koje autori prenose na izdavača detaljno je uređen Ugovorom o prenosu autorskih prava, koji autor potpisuje nakon što je članak prihvaćen za objavljivanje.

ODRICANJE ODGOVORNOSTI

Stavovi izneti u objavljenim radovima ne izražavaju stavove uredništva i Uređivačkog odbora. Autori preuzimaju pravnu i moralnu odgovornost za ideje iznete u svojim radovima. Izdavač neće snositi nikakvu odgovornost u slučaju ispostavljanja bilo kakvih zahteva za naknadu štete.

UPUTSTVO ZA AUTORE

Međunarodna politika je tromesečnik koji izlazi u januaru, aprilu, julu i oktobru svake godine.

Časopis objavljuje recenzirane autorske priloge i prikaze skupova i knjiga iz oblasti međunarodnih odnosa, spoljne politike, međunarodnog javnog prava i međunarodne ekonomije.

Uslov za uzimanje u razmatranje priloga je da budu pripremljeni u skladu sa sledećim uputstvima.

I - Uputstvo za pisanje članaka

1. Naučni članci ne treba da sadrže više od 7.500, a stručni članci od 4.500 reči.
2. Članke pisati korišćenjem fonta *Times New Roman*, veličine 12, sa brojevima stranica u donjem desnom uglu.
3. Iznad naslova teksta stoji ime i prezime autora članka (i eventualna titula), naziv institucije u kojoj je zaposlen i njeno sedište, kao i lična adresa autora za korespondenciju (poštanska/institucionalna ili elektronska).
4. Ukoliko autor ima želju da ukaže čitaocima da pojedini pogledi izneti u članku odražavaju njegov lični stav, a ne institucije u kojoj je zaposlen, neophodno je da na kraju naslova teksta stavi posebnu fusnotu sa simbolom * u kojoj će to posebno napomenuti.
5. Apstrakt se prilaže i na srpskom i na engleskom jeziku i u njemu autor treba da ukaže na najbitnije hipoteze na kojima rad počiva. Apstrakt treba da sadrži do 120 reči, a ispod njega autor navodi do 12 ključnih reči.
6. Latinske, starogrčke i druge ne-engleske reči i izrazi u tekstu navode se u *italic-u* (npr. *status quo*, *a priori*, *de facto*, *acquis communautaire*, itd.).
7. U tekstu moraju biti data puna imena, nikako inicijali. Strano ime i prezime treba pisati u srpskoj transkripciji, s tim što se prilikom prvog pominjanja u tekstu mora navesti kako glase u originalu, i to u zagradi posle srpske transkripcije.
8. Fusnote je neophodno pisati na dnu strane (opcija *Footnote*), a oznake za fusnote stavljati isključivo na kraju rečenice.

Podatke o navedenoj bibliografskoj jedinici u fusnotama treba navesti u skladu sa sledećim sugestijama:

a) Monografije

Puno ime i prezime autora, naslov monografije (u *Italic-u*), naziv izdavača, mesto izdavanja, godina izdanja, str. ukoliko se navodi jedna ili više strana izvora na srpskom jeziku, odnosno p. ukoliko se citira jedna strana izvora na engleskom ili pp. ukoliko se citira više stranica. Ukoliko se navodi više stranica koristi se srednja crta bez razmaka pre i posle (npr. str. 123–245; pp. 22–50).

Kada se navodi zbornik radova na srpskom jeziku koji je priredila jedna osoba, stavlja se (ur.) ili (prir.) sa tačkom u oba slučaja. Sa druge strane, kada se radi o više urednika monografije na srpskom jeziku stavlja se (urs), bez tačke.

Kada se navodi priređeni zbornik radova na engleskom jeziku koji je priredilo više priređivača, iza imena priređivača se u zagradama stavlja (eds), bez tačke. Ako se radi o jednom priređivaču, stavlja se (ed.), sa tačkom.

Primeri:

Džon Rols, *Pravo naroda*, Alexandria Press i Nova srpska politička misao, Beograd, 2003, str. 107.

John Gillingham, *European Integration 1950–2003*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 221.

Duško Lopandić (ed.), *Regional initiatives in Southeast Europe: multilateral cooperation programs in the Balkans*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2001, pp. 24–32.

Theodor Winkler, Brana Marković, Predrag Simić & Ognjen Pribićević (eds), *European Integration and the Balkans*, Center for South Eastern European Studies, Belgrade & Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces, Geneve, 2002, pp. 234–7.

b) Članci u naučnim časopisima

Puno ime i prezime autora, naslov teksta (pod znacima navoda), naziv časopisa (u *Italic-u*), broj toma, broj izdanja, str. (ili pp.) od-do. Brojevi stranica se odvajaju srednjom crticom (-), bez razmaka. Ukoliko su neki podaci nepotpuni neophodno je to i naglasiti.

Primeri:

Michael Levi, "The Organisation of Serious Crimes", in: Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, pp. 878–84. (pp. 878–9 ili p. 878).

Robert J. Bunker & John. R. Sullivan, "Cartel Evolution: Potentials and Consequences", *Transnational Organized Crime*, vol. 4, no. 2, Summer 1998, pp. 55–76.

c) Članci u dnevnim novinama i časopisima

Navesti ime autora (ili inicijale ukoliko su samo oni navedeni), naslov članka – pod znacima navoda, ime novine ili časopisa (u *Italic-u*) datum – napisan arapskim brojevima, broj strane/stranica.

Primer:

John Gapper, "Investor votes should count", *The Financial Times*, 17 April 2006, p. 9.

d) Navođenje dokumenata

Navesti naziv dokumenta (pod znacima navoda), član, tačku ili stav na koji se autor poziva, časopis ili službeno glasilo u kome je dokument objavljen (u *italic-u*, broj toma, broj izdanja, mesto i godinu izdanja).

Primeri:

"Resolution 1244 (1999)", Security Council of the United Nations, 10 June 1999.
"Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine", *Službeni list APV*, br. 17/91, Novi Sad, 18. jun 1991, str. 1-14.

e) Navođenje izvora sa Interneta

Ime autora, naziv dela ili članka, puna Internet adresa koja omogućava da se do navedenog izvora dođe ukucavanjem navedene adrese, datum pristupanja stranici na Internetu, broj strane (ukoliko postoji i ako je prilog objavljen u PDF-u).

Primer:

Maureen Lewis, *Who is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia?*, IBRD & World Bank, Washington D.C, 2000, Internet, [http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/\\$File/Who+is+Paying+text.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Paying+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/$File/Who+is+Paying+text.pdf), 14/09/2004, p. 3.

f) Ponavljanje ranije navedenih izvora

Kada se pozivamo na izvor koji je već ranije navođen u tekstu posle drugih fusnota, obavezno treba staviti ime i prezime autora, naslov izvora, zatim op. cit. I na kraju broj strane (npr. Michael Levi, "The Organisation of Serious Crimes", op. cit., p. 879). Ibid. ili ibidem koristiti isključivo pri navođenju izvora navedenog u prethodnoj fusnoti, uz naznaku broja strane/stranica, ukoliko je novi navod iz tog izvora (npr. Ibid., str. 11).

9. Na kraju članka prilaže se bibliografija koja treba da sadrži sve izvore i literaturu navođene u tekstu, a u formi kakva je navedena u uputstvu za fusnote. Jedina razlika je što se u bibliografiji obavezno navodi prvo prezime pa ime autora citiranog rada, i celokupna bibliografija se

organizuje prema abecednom redosledu početnog imena navođenih autora (ili naziva korišćenih dokumenata).

II – Uputstvo za pisanje prikaza knjiga i skupova

1. Prikazi skupova i knjiga ne smeju biti duži od dve i po stranice *Word* formata (prored *single*), odnosno ne smeju sadržati više od 1.200 reči (8.800 znakova sa razmacima).
2. Na početku prikaza navode se bibliografske odrednice knjige u skladu sa pravilima koja su navedena za navođenje monografija u fusnotama, s tim što na kraju treba navesti ukupan broj stranica (npr. 345 str. p. 345).
3. Prikazi knjiga i skupova ne smeju sadržati fusnote, dok se sve eventualne napomene mogu navesti u zagradi.
4. Autor može navesti i nadnaslov prikaza knjige ili skupa velikim slovima – veličina slova 14, što je podložno izmenama od strane redakcije časopisa.
5. Veličina slova, font i poravnanje teksta treba da budu u skladu sa ranije navedenim sugestijama za pisanje članaka.
6. Na kraju prikaza navodi se puno ime i prezime autora u *Italic-u*, s tim što se prezime u celini piše velikim slovima (npr. *Žaklina NOVIČIĆ*).

* * *

Svi prilozi dostavljaju se dr Vladimiru Trapari, glavnom i odgovornom uredniku *Međunarodne politike* na e-mail: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs ili dr Ani Jović-Lazić, zameniku glavnog i odgovornog urednika *Međunarodne politike* na e-mail: anajovic@diplomacy.bg.ac.rs.

Uredništvo

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

327

MEĐUNARODNA politika / glavni i
odgovorni urednik Vladimir Trapara. -
God. 1, br. 1 (1950)- . - Beograd : Institut
za međunarodnu politiku i privredu,
1950- (Beograd : Donat graf). - 24 cm

Tromesečno.

ISSN 0543-3657 = Međunarodna politika
COBISS.SR-ID 3092482

IZBOR IZDANJA

INSTITUTA ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU

ČASOPISI:

Međunarodna politika
Specijalizovani časopis
za međunarodne odnose
Izlazi tromesečno

Review of International Affairs
Specijalizovani časopis
za međunarodne odnose
(na engleskom jeziku)
Izlazi tromesečno

Međunarodni problemi
Naučni časopis na srpskom jeziku
Izlazi tromesečno

Evropsko zakonodavstvo
Naučno-stručni časopis
za pravo Evropske unije
Izlazi tromesečno

KNJIGE:

Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. veka, Vladimir Ajzenhamer, Nebojša Vuković (ur.), tvrd povez, 2020, 322 str.

Nedržavni akteri u međunarodnom pravu, Mihajlo Vučić (ur.), tvrd povez, 2020, 344 str.

Russia and Serbia in the contemporary world: Bilateral relations, challenges and opportunities, Bogdan Stojanović, Elena Ponomareva (eds.), tvrd povez, 2020, 260 str.

Balkan na posthladno-ratovskom raskršću (1989–2020), drugo dopunjeno izdanje, broširano, 2020, 210 str.

Security Challenges and the Place of the Balkans and Serbia in a Changing World, Ana Jović-Lazić and Alexis Troude (eds.), tvrd povez, 2020, 346 str.

Ratovi Rusije 1999–2019., broširano, 2019, 290 str.

Integracioni procesi u Evroaziji, Dušan Proroković, Ana Jović-Lazić (ur.), tvrd povez, 2019, 352 str.

Mihajlo Vučić, Korektivna pravda pred Međunarodnim sudom, broširano, 2019, 198 str.

Dragan Petrović, Rajko Bukvić, Ukrajinska kriza 2013–2019, broširano, 2019, 232 str.

Strane investicije u Srbiji – novi pogledi, Sanja Jelisavac Trošić (ur.), broširano, 2019, 218 str.

Kontroverze spoljne politike SAD i međunarodnih odnosa u Trampovoj eri, Vladimir Trapara, Aleksandar Jazić (ur.), broširano, 2019, 216 str.

Miloš M. Petrović, Nastanak ukrajinske krize: od političke iluzije Evropske unije do bitke za postsovjetsku Evropu, broširano, 2019, 120 str.

Balkan u doba globalnog preuređivanja, Slobodan Janković, Marina Kostić (ur.), broširano, 2019, 204 str.

Miloš V. Jončić, Međunarodnopravni položaj civilnog stanovništva u oružanim sukobima, broširano, 2019, 366 str.

Dragan Petrović, Kraljevina Jugoslavija i SSSR 1929–1935., broširano, 2019, 290 str.

David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications, Nebojša Vuković (ed.), tvrd povez, 2019, 482 str.

Energetska diplomatija Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima, Dušan Proroković (ur.), broširano, 2019, 274 str.

Mihajlo Vučić, Mehanizmi ostvarivanja načela neuzrokovanja štete u praksi upravljanja međunarodnim vodotokovima, broširano, 2019, 276 str.

Srđan T. Korać, Disciplinsko ratovanje u doba dronova i robota, broširano, 2019, 212 str.

Sanja Jelisavac Trošić, Dragoljub Todić, Milorad Stamenović, Svetska trgovinska organizacija, životna sredina i sistem zdravstvene zaštite, tvrd povez, 2018, 309 str.

Upotreba sile u međunarodnim odnosima, Žaklina Novičić (ur.), broširano, 2018, 286 str.

Dragoljub Todić, Ujedinjene nacije, međunarodni ugovori i životna sredina, broširano, 2018, 372 str.

Dobrica D. Vesić, Konstruktivna i kreativna destrukcija – u ekonomiji i menadžmentu, tvrd povez, 2018, 222 str.

Budućnost saradnje Kine i Srbije, Ivona Lađevac (ur.), broširano, 2018, 150 str.